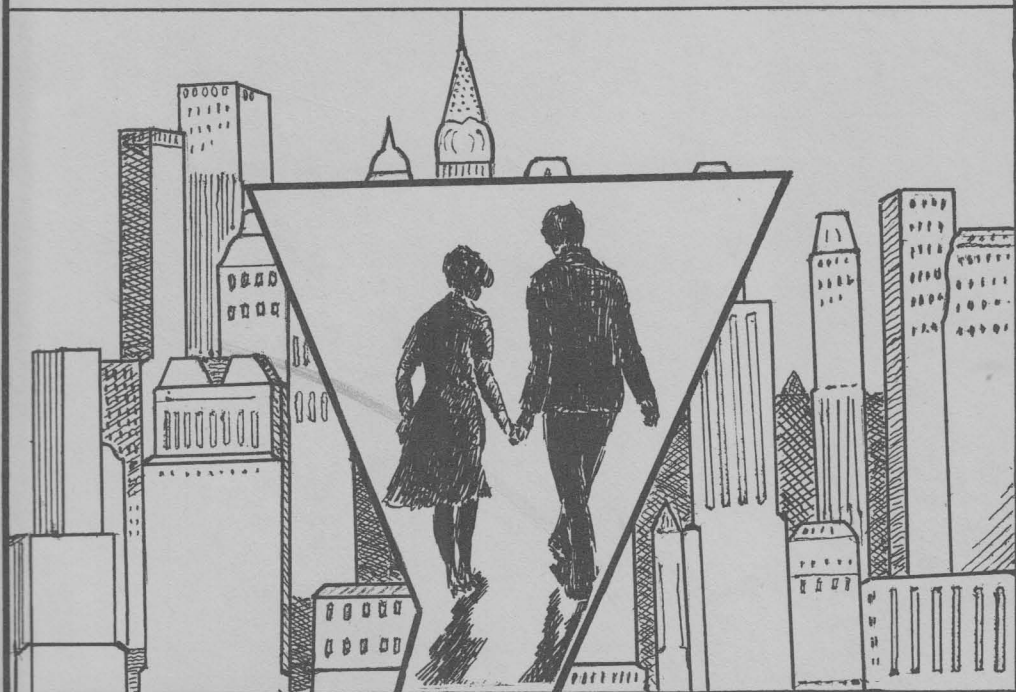

ВАСИЛ
ЧАПЛЕНКО

**СУМНА ДОЛЯ
ДОБРОДІЯ**

БЕЗОРУДЬКА

Василь Чапленко

СУМНА ДОЛЯ ДОБРОДІЯ БЕЗОРУДЬКА

НЬЮ-ІОРКСЬКА ПОВІСТЬ

diasporiana.org.ua

Нью-Йорк — 1975

Надруковано 300 примірників.

ВІД АВТОРА

Психологічним поштовхом для написання цього сатиричного твору був один прикрій випадок з мого життя в Нью-Йорку. На Восьмій вулиці цього міста, поблизу Томпкінського скверу була українська книгаренька, а в ній торгував такий собі «галичанин» Карашкевич. Я частенько заходив до нього, купував, що мені треба було, а також розмовляв з ним на різні теми. Та от коли я після дворічної відсутності (роками 1962-63 я працював у Каліфорнії) зайшов до того Карашкевича, він не відповів на моє «здоровенькі були», а замість того показав мені на двері, промовивши: «Ви кажете, що людина походить від мавпи... Досить вас, хрущових!» Це, очевидно, був запізнений відгук на передрук у джерсі-сітській газеті «Свобода» з новоульмівських «Українських вістей» мого приватного, але без моєї згоди в цій останній газеті надрукованого листа до І. Багряного, з його (І. Багряного) безграмотним, але нібито «побожним» супроводом. Як я пізніше довідався, Карашкевич так само вигнав із своєї книгарні й іншого «дарвініста» — мого знайомого С. З. Цей брутальний учинок Карашкевича був для мене лише останньою краплею, що переповнила чашу мого терпіння в тій задушливій клерикальній атмосфері, в якій я як один з українських еміграційних письменників опинився, — я і ще дехто з тих, що виїхали на еміграцію, не тільки рятуючи своє життя, а й шукаючи вільних умов для творчости. Насправді таких письменників було небагато, можна навіть сказати — одиниці, бо більшість стала на шлях релігійного пристосування, а деякі в своїй «побожності» перейшли навіть межі нормальних людей, творячи перуністські та інші релігії.

Християнську клерикальну атмосферу створили в нашому суспільстві і греко-католики, і православні та протестанти всяких відтінків, а з цих останніх особливо настирливі своїм «місіонерством» так звані «християнські свідки Єгови».

Як видно з отих учинків Карашкевича, українські клерикали перешкоджали й перешкоджають далі письменникам та науковцям не тільки в трактуванні релігійних проблем, а й у питаннях людського світогляду взагалі та в зображуванні різних життєвих явищ та історичних процесів. Публіцистичним порядком я вже протестував проти такого засилля в моім відгуку на «Відповідь І. Багряного», що був надрукований у тих же таки «Українських вістях» (але «Свобода» цього „Відгуку” вже не передрукувала). Виразні в цьому розумінні факти я відзначив у своїй «Післямові» до збірки «Спрага безсмертя». Але їх у моему досвіді ще більше.

Можу тут згадати ще хоч би те, що головний редактор в-ва «Свобода» Л. Мишуга, видавши роман В. Барки «Рай» на тій, либонь, підставі, що в цьому творі згадано «лист найсвятішого отця папи римського», який нібито зберігався аж на Кубанщині, відкинув мій роман «Чорноморці» через те, що в ньому один персонаж кохається з удовою без церковного шлюбу. Він же заборонив мені, «головному редакторові» недільного видання «Свободи», писати редакційні (передові) статті до цього видання, прочитавши в його другому числі мою статтю про Т. Шевченка «Не гасімо великого духу!» в якій я згадав про фальсифікат Лободовського, який видав у 90-их роках XIX століття свою незграбну поему «Марія» як нібито справжній Шевченків твір, що його, мовляв, «безбожники» приховали, а в «Кобзарі» видрукували фальшиву «Марію». Отже, цей клерикал заборонив мені навіть наукову констатацію фактів.

Оця моя повість, — це вже мій протест у белетристичній формі. Але він скерований, як побачить прихильний читач, не тільки проти емігрантського ідеологічного насильства, а й проти ще страшнішого (бо озброєного поліційною силою) більшовицького марксизму-ленінізму, який скоує творчі спроможності нашого народу на Україні.

З огляду на наявність таких Сцілли й Харібди, українські письменники, які хочуть шукати життєвої правди для всього українського народу, для того масиву, що живе на своїй споконвічній батьківщині, і для тих мільйонів, що перебувають поза її межами, опинилися в трагічній ситуації, як це я й спробував показати на долі головного героя цієї повісти.

А що я в цій повісті деякі проблеми розглядаю у вселюдському аспекті, то й сподіваюся, що вона матиме значення не тільки для українського народу. Звичайно, якщо вона буде перекладена на якусь поширену в світі мову. Цього не зробить, зрозуміла річ, навіть наше так зв. «Академічне видавництво»...

Свідомо не розраховуючи на нашого широкого читача, я видаю цей твір найменшим накладом, сподіваючись, що вона, може, збережеться для історії в американських університетських книгозбірнях.

В. Ч.

Він

У Нью-Йорку на Подолі шуря-буря учинилась

Нью-йоркський український книгар Теофіль (тобто Боголюб) Передерій попросив на виступці з своєї книгарні українського письменника-невіру Тимоша Безорудька. Це сталося на одній із бічних вулиць «українського» Подолу міста — на Восьмій вулиці опівдні гарячого літнього дня, тоді, коли на цій вулиці було майже так, як і в колишніх українських, мовляв Винниченко, «сонгородах» літньої пори: сонно, мляво. Тільки що кури не кублилися в попільниках. Але замість курей на розм'яклому від спеки-вару асфальті хідників рябіло всяке сміття та пошарпані клапті старих газет. І ті клапті лежали без руху, мов охлялі або й дохлі.

Поодинокі людські постаті, що вряди-годи з'являлися, теж не набагато були рухливіші. Дихати ж у цьому варі, при майже стовідсотковій вологості, доводилось мало не з високопленим язиком. Усяке намагалось якомога швидше сховатись у холодок приміщень або до крамниць з охолоджуваним повітрям, що були на Першій авеню.

Єдина постійна на цій, Восьмій, вулиці жива душа — стара Рухля також заховалася в глиб свого рундучка-халабуди, приліпленої на розі цієї вулиці і Першої авеню до високої брунотноцеглової кам'яниці, як павучаче гніздо, що чигає на здобич. Рухля сиділа в цій халабуді, як курка під лопухом десь серед літа в садку українського села. Халабуда була обтикана, немов великим пір'ям, усякими, які тільки друковано в цьому новітньому мовному Вавилоні — в Нью-Йорку, газетами та журналами, і з цього опір'ення можна було виглядати тільки через невеличку проґалинку між тими задрукованими всякою всячиною паперами.

Та Рухля й у цю проґалинку не виглядала. Годі ж було сподіватися, що хтось такої пори може цікавитися таким, як у неї, крамом — газетами. Та й які особливі новини могли в тих газетах бути тоді, коли світ спочивав після Другої світової війни, а на Третю ще й не заносилось? Та ще й спека вбивала всяку охоту думати про якісь там події...

А от побожний український книгар Теофіль (Боголюб) Передерій спромігся й у таку спеку на справжній хрестоносний учинок — вітурив того жахливого безвірника з своєї

книгарні. І це вийшло дуже ефективно, повчально. Як тільки той добродій, Тиміш Безорудько, зайшов до малого півпідвального приміщення книгарні, з думкою, либонь, „проглянути” газети, і дав на добридень, він, Теофіль (Боголюб) Передерій би то, відчув у собі якусь несамовиту силу побожності, а якийсь середовий голос (може, то був голос янгола Господнього?) владно наказав йому: «Дій! У ймення Господне дій!» І тая сила побожності найжила його підстрижений йоржиком прósивенький чубок та скерувала його колючі, також сивого кольору очиці прямо в задумані окуляри безвірника, що за ними був схований досить таки несміливий погляд. А потім та сила виштовхнула й усе його кругленьке, тугеньке, з черевцем тільце з-поза прилавка. Далі одна його рука — ліва, тій же таки божеській силі покірна, прочинила засклені, але замурзані й непроникненні навіть для яскравого літнього сонця двері, а друга — права вказала небажаному „гостеві” за поріг.

— Хто каже, що людина походить від мавпи, — прорік непомільним голосом богині Теміди Теофіль (Боголюб) Передерій, — тому немає входу до моєї християнської книгарні. Я не мавпа.

А як добродій Безорудько був сміливий тільки в своїх думках та писаннях, а навулачки битися не вмів, то він і вийшов слухняно з холодка приміщення в гарячий купіль вулиці, не мовивши й словечка. Ба більше: він якось жалогідно знітився і як зігнув свою довготелесу постать, сутулувату в плечах, пригинаючись у дверях (книгаренька ж була з поганеньких, з низькими дверима), та так і не розгинався вже — пішов похнюплений.

Теофіль (Боголюб) Передерій не без певної дози зловтіхи простежив цю Безорудькову похнюпленість. Він вихилився з дверей книгарні, цікавий довідатися, який ефект буде від цього його побожного вчинку, що з тим безвірником далі станеться, чи не зімліє, часом.

Але добродій Безорудько не зімлів, і взагалі нічого особливого з ним не сталося. Він тільки підійшов до Рухлиного рундучка і, либонь, машинально, мабуть, таки трохи приголомшений тим, що так несподівано впало йому на голову, купив якусь там газету. Тільки Рухля, як Безорудько вже пішов, виглянула була з-під свого лопуха-прихалабка.

Теофіль (Боголюб) Передерій посміхнувся десь трохи чи не в глибу свого кругленького животики, мовляв: ну, зви-

чайно, той злидень нічого не купить, хіба якусь дешевеньку газетку. І в його книгарні він здебільшого тільки «проглядав» газети на дурничку, рідко коли купував. А так чинив він (це Теофіль-Боголюб Передерій знав) не з якоїсь там захланности чи скупости, а через своє велике убозтво. Але в тому убозтві він був сам винен: якби не був безбожник, то працював би в якійсь українській установі, може, в редакції щоденної газети «Вільне слово», а так мусить перебиватися від платні до платні, працюючи посудомийником у жидівських харчівнях Подолу міста.

Отак Теофіль (Боголюб) Передерій переконався в достатній ефективності свого побожного вчинку. Потім скинув за одним заходом очима на вітрину своєї книгарні, де красувалися вилинялі на осонні та засиджені мухами сонники, оракули, а також «Протоколи сіонських мудреців» в українському перекладі, а потім знов сховався у свою „нору“. А як він опинився знов у своєму гнізді, то оте побожне обурення на безвірництво знов заблищало в його не можна сказати щоб по-християнському добрих сіреньких очицях. Це обурення кипіло й у всій його кругленькій постаті, а з його чубка-йоржика над вузьким лобиком немов аж іскри, як із шерsti роздратованого kota в темряві, сипались.

Еге, дуже побожний був Теофіль (Боголюб) Передерій! З нього ж був учасник Католицької акції, і отой його вчинок був виявом католицької «практики». Учинивши так, він задалегідь тішився тим, як він розповість про це парохів місцевой греко-католицької церкви ігуменові Ордену отців василіян, що мали свій осідок і церкву на Сьомій „українській“ вулиці, отцеві Жилі. Він був певен, що й отець Жилі будуть дуже втішені цим його побожним вчинком.

Та це він, Теофіль (Боголюб) Передерій, зробить пізніше, як зайде увечорі до канцелярії отців василіян.

А тепер йому цікаво було довідатись, яке враження справив цей його побожний учинок на безпосереднього свідка, єдиного присутнього у ту хвилину покупця — на такого ж, як і Безорудько, «східняка» Василя Кудлая. Але хоч Кудлай теж був «новий емігрант», тобто емігрант, що прибув з України після Другої світової війни, та він не був такий чортяка, як Безорудько. На Василеві Кудлаєві ані трохи не позначилося більшовицьке безвірництво. Ба й навпаки: згоднівши під більшовиками на слово боже, він став у вільному світі якнайщирішим цього «слова» шанувальником та

послідовником, а з Біблією так ніколи й не розлучався. Його завжди можна було бачити з цією великою (розміром) книгою під пахвою, у чорній оправі, з червоним обрізом, в українському перекладі ще П. Куліша, І. Нечуя-Левицького та д-ра І. Пулюя, що її пізніше видало Біблійне товариство в Лондоні. А як де зупиниться, от хоч би й на автобусній зупинці чи в підземці, чекаючи на поїзд, зразу тую Біблію розгорне та й читає. Жує гуму (він завжди жував гуму чи, інакше сказавши, ремигав) і пробігає очима по якихось там пророцтвах Єзикііля чи іншого стародавнього гебрея, а ці пророцтва, на його думку, достеменно передбачали страшне безвірництво сучасности, зокрема тими пророцтвами він пояснював розбиття американського християнства на безліч сект. Він уже був певен, що наблизилося царство Антихриста і що єдиний порятунок для тих, хто хотів би залишитися у царстві божому, — читання Біблії, читання й вивчання, усякого часу, вдень і вночі, на всякому місці. Бож із святого письма він знав, що невідомий час той і та хвиля, коли прийде Ісус Христос із сонмищем усяких янголів судити грішників.

Між іншим треба сказати, що Василеві Кудлаєві чомусь було невтямкі, чому та книга, що її створили вороги християнства — жиди, стала святим письмом не кого як тих же таки християн, найбільших тепер ворогів творців цієї книги жидів, як про це свідчили хоч би «Протоколи сіонських мудреців», продавані в книгарні Теофіля (Боголюба) Передерія. Хоч він був людина освічена (на Україні з нього був чи не доцент університету), але чомусь не задумувався над цим парадоксальним «вузликом». „Забув” він також і про те, що цю книгу зробив «святою» спочатку Констянтин Великий (чому Великий?), як боровся за владу в Римській імперії, а християни йому збройно допомагали. А як «святість» пізніше була захиталася, то її зміцнила знову «свята ж» інквізиція в Іспанії. У країнах Східної Європи цю «святість» підтримали різні королі та князі за допомогою війська та поліції, як от хоч би й рівноапостольний київський князь Володимир Святий, а також темні-претемні царі московські — Іван Лютий та інші. Скісно про такий зв'язок цієї «святости» свідчило й оте розбиття американського християнства на понад двісті сект: до цього призвело відокремлення церкви від держави.

Але повернімось до християнської щирости Василя Куд-

лая, будь-що-будь освіченої людини, що жила в середині освіченого ХХ століття у найосвіченішій країні на землі — у США. Ця його щирість була тим дивніша, що він був ще не старий, був у такому віці, коли людина ще не повинна сходити на дитячий розум...

Авторові цієї повісти не легко з'ясувати це парадоксальне явище, він може тільки згадати те, як дехто з українців пояснював цю Кудлаєву щирість. Подейкували, що це могло статися через ту ж таки Біблію, згідно з поширеною здавна серед українців думкою, що, мовляв, як хто прочитає всю Біблію, то неминуче відбіжить розуму.

А Кудлай же перечитав її геть чисто всю, вздовж і впоперек!

Щодо побожного Теофіля (Боголюб) Передерія, то не можна сказати, щоб йому було цілком до смаку це перебільшене Кудлаєве християнство чи, як він казав, його «життєва непрактичність», коли він ставав дедалі більше «людиною не від світу цього». На його, Передерієву, думку, християнство мало б бути таке, щоб не перешкождало в торгівлі, де, як відомо, не можна любити ближнього так, як у святому письмі сказано. Він не гудив також того, що християнство не перешкоджає пити (горілицю, зрозуміла річ, а не воду!), бо й сам любив при нагоді вихилити якусь там чарчину — другу, що душу веселили, згідно із заповітом рівноапостольного князя Володимиря Святого, що саме з цих міркувань вибрав з декількох пропонуваних вір саме християнство, мовляв, «Русі єсть веселіє пити, не можем без того бути». Чималий, різними кольорами надрукований портрет-ікона цього князя, з хрестом у руках, прикрашував вітрину його книгарні. Не могло подобатися йому, Теофілеві (Боголюбові) Передерієві, у Василя Кудлая ще й те, що той, будиши свідком Єгови, не шанував пап римських. До нього ж дійшла була чутка, що Кудлай, як побачив уперше в газеті портрет папи Йоана ХХІІІ, проказав відомі Тарасові Шевченкові слова: «А на апостольськiм престолі чернець годований сидить». А також він нібито сказав, що кардинали намагаються кожного разу вибирати з-поміж себе на папу найстаршого віком, щоб не довго папував і щоб можна було частіше вибирати: це збільшувало шанси кожного з них і собі дорватись до банкового рахунку ч. 1, що на нього з усього світу стікаються пожертви щирих католиків заради спасіння душ їхніх.

Але тепер, глянувши в чисті й ясні, як дві небесні зірки,

Кудлаєві очі, мало не такі, як у самого Ісуса Христа на іконах (а Кудлаєві недоброзичливці казали: як божевільні), Теофіль (Боголюб) Передерій побачив, що саме з ним, із Кудлаєм би то, й найкраще про цей свій побожний учинок поговорити.

— Ну як? — спитався. — Добре я його провчив, цього більшовика? О, я на них немилосердний, на цих хрущових! Як не вірить у Бога, так хай їде туди, звідки приїхав. Я вже не одному з таких казав: «Чого ви сидите тут? Чом не їдете до „батька” Сталіна... а телер Хрущова?»

Та Василь Кудлай не зразу відгукнувся на ці його слова. Він спершу махнув своєю п'ятірнею по своїй давненько вже не стриженій копиці темно-каштанового (як ув Ісуса Христа!) волосся, так її причісуючи, перекинув у роті язиком гуму з одного боку на другий, а обізвався аж тоді, як Теофіль (Боголюб) Передерій зайшов на своє постійне місце за прилавком, як кінь у своє стійло, де він (Передерій, а не кінь) мав себе найупевненіше.

— А я б його не виганяв, — переставши жувати гуму (чи, інакше сказавши, ремигати), промовив Василь Кудлай, — а спробував би переконати ось цим.

Тут він вихопив з-під лівої пахви й підніс високо вгору свою Біблію з таким рухом, з яким, мабуть, біблійні пророки підчас пророкування підносили патериці (бо вони ж необов'язково вміли писати й читати, а патерицями вимахувати, без сумніву, могли). Підніс і потряс нею в повітрі, як зброєю.

— Оцим, — сказав удруге. — Оце наша зброя проти безвірництва. А вигонити не слід було.

— Як не слід?! — аж підскочив Теофіль (Боголюб) Передерій за своїм прилавком, обурений украй таким непередбаченим осудом свого вчинку (він же чекав з вірою й надією на схвалення). — Та з цими хрущовими треба так поводитись, як вони з нами, христіянами, поведуться. Вони ж ліквідували нашу Греко-католицьку церкву, запровадили митрополита-ісповідника на Сибіряку. А ви кажете: «Не слід було!» Ні, я з вами не згоден... І православ'я московське вони запровадили на Західній Україні поліційною силою, примусили наших греко-католицьких священників присягати московському патріярхові... Поліційною, розумієте? Ні, ні, з хрущовими інакше не можна!

Василь Кудлай перечекав із християнською довготерпеливістю, поки Теофіль (Боголюб) Передерій трохи переки-

пить-перетелесується. Тим більше, що треба було надолужити й у жуванні гуми (чи, інакше сказавши, в ремиганні), перерванім підчас вимахування Біблією. Слухав, ремигав з усієї сили, аж зубами клацав, і, мабуть, думав. Можливо, що він думав про те, що й церковну унію західних українців з Римом у XVI столітті запровадили поляки не якою, а таки поліційною силою. Ті й ті вороги діяли щодо українців однаковісінько, не питаючись у них, чи вони хочуть змінити свою попередню віру. Отож чи варто так уболівати над долею Греко-католицької церкви?

Проте, діждавшись своєї черги говорити, Кудлай про це не сказав, а відгукнувся на Передерієві слова.

— Поперше, — так він почав: — чи можна про Безорудька з певністю сказати, що він хрущов? Пам'ятаймо євангельське: «Не судіть, то й вас не судитимуть». А подруге: дарвінізм — така зараза, що її такими способами, як оцей ваш, — виганянням, не подолати. Дуже вже багато прихильників та послідовників має він у світі, а деякі дарвіністи навіть уміють поєднувати боротьбу видів за існування з християнством. Та й сам Дарвін, як відомо, не був безвірником, він виразно про це писав, а його кабінет був обвішаний малюнками на біблійні теми. Він був англієць, а в англійців найпоступовіші речі можуть спокійнісінько собі існувати поряд із найзастарілішими звичаями та установами. От хоч би їхній парламентаризм і королі. Їхній парламентарно-демократичний лад найкращий у світі, а разом з тим вони утримують численний королівський рід, усіх можливих кандидатів на королівський трон, платять їм з державної каси...

Почувши таке, Теофіль (Боголюб) Передерій злякано замахав руками: він був переконаний рояліст, самостійну Україну він уявляв тільки на чолі з гетьманом чи навіть королем, і в вітрині його книгарні був виставлений портрет давнього короля Данила, з величезною короною на голові, що її нібито прислав йому якийсь там папа римський. Католицтво й монархічний лад була в нього єдність нерозривна. Він навіть за голову ухопився, вигукнувши:

— Ах, облиште про це!

— Ну, добре, — сказав Василь Кудлай. — Говорімо тільки про дарвінізм. От нещодавно тут, у Нью-Йорку, наш побожний (щиро чи ні — це інше питання) дарвініст Михайло Ветухів скористувався побожністю Дарвіна, щоб виправдати «легальність» своєї доповіді в Українському вільному

науковому товаристві про всесвітній з'їзд дарвіністів у Лондоні. Крім того, він навів ще й висловлення папи Йоана XXIII про те, що дарвінізм можна погодити з християнством...

Це останнє ще більше перелякало побожного книгаря-католика. Він затулив навіть свої вуха, щоб такого блюзнірства не чути. А потім узяв доводити, що то була якась вигадка того Ветухова, людини більшовицького виховання. Він же, сам Теофіль (Боголюб) Передерій, пам'ятає, як у їхній таборовій гімназії у Німеччині отець парох заборонив уживати підручник зоології Цузмера чи як там його, більшовицький підручник, що його східняки в Ганновері 1947 року перевидали були, а в тій «Зоології» був розділ про дарвінізм і походження людини пов'язувано з мавпами. А отець же парох не міг не знати висловлювання найсвятішого отця папи римського... Та й з інших таборових гімназій той підручник повикладали тоді...

— Ну, гаразд, — мовив Василь Кудлай. — Не будемо про це... Я тільки хотів сказати, що й такі запобіжні заходи не допомогли Ветухову: наша газета «Вільне слово» відмовилась надрукувати навіть платне оголошення про його доповідь, не надрукувала й пізнішого допису про неї. Але я не похвалив би редактора Осуги за це. Ця його боротьба скидається на ваше виганяння. Я ще й ще раз кажу: проти цього лиха найгостріша зброя — оце!

І Кудлай знову вимахнув Біблією з жестом біблійного пророка. А потім опустил її на рівень своїх очей і розгорнув на потрібній йому сторінці.

— Тут ось сказано...

Як створено небо, землю, людину і все живе на землі

Проповідник слова божого Василь Кудлай уткнувся носом у розгорнуту Біблію, знайшов швиденько добре знане йому місце і голосно, так, щоб Теофіль (Боголюб) Передерій добре чув, почав читати: «Спочатку створив Бог небо і землю. Та земля була порожня й пустельна, і темрява стояла над безоднею, і дух божий ширяв понад водами. І мовив Бог: «Настань, світло!» І настало світло...»

— От бачите! — сказав Кудлай Передерієві, щоб упевнитися, що той уважно його слухає. — Якби ви не вигнали були того безвірника, я б йому прочитав оцю премудрість

божу, а тоді спитав би: «А що ви на це, пане добродію, скажете?» Оцим питанням я так пришпилів би його, що він не знав би, де дітись. Бо я певен, що він через свою упередженість не читав цієї святої книги. А як і читав та має звичайну для безвірників аргументацію проти цих думок божих, то я б легко його збив із хибної тропи. От вони, безбожники, глузують із того, що, мовляв, як можна вірити Біблії, що світ створено за шість днів, коли наука визначає вік Землі в декілька мільярдів років. Алеж це ясно, що день у Біблії не те, що в нашому теперішньому розумінні. Божий день — це мільйони років. Але я прочитуватиму ще раз окремі місця з Книги Мойсеєвої, щоб пояснити вам, як треба розуміти премудрість божу.

Тут Василь Кудлай знов устроїв носа в книгу.

— «Спочатку створив Бог небо і землю...» Як це треба розуміти? Під «небом» слід розуміти не оце небо... (Він кивнув головою вбік замураних скляних дверей книгарні, крізь які не видно було ніякого неба). Не оцей видний нам небосхил, а духове небо, що його не можна міряти мірою простору. Разом з цим небом створив Бог і небожителів — святих янголів та увесь той духовий світ, що його ми й уявити не можемо. Під словом «земля» слід розуміти не нашу земну кулю, а первісну, не відому нам матерію, що з неї потім Бог створив світ. У халдеїв цю матерію називано «хаос». Далі (він знов прочитав): «Земля була порожня й пустельна». Це значить: не мала в собі нічого впорядкованого. Якщо ми тепер знаємо, що атом розпадається на електрони, протони і ще не відомо на що, то він, атом би то, розпадається на ту невідому речовину, що їй немає ні назви, ні порівняння, інакше сказавши — на ніщо. Ще далі (він знову прочитав): «І темрява стояла над безоднею, і дух божий ширяв над водою». «Темрява над безоднею» — це була абсолютна темрява, бо світла тоді ще не було, його Бог створив пізніше. «І дух божий ширяв над водою». Мойсей уподібнює той хаос до води, але не нашої теперішньої води, а первісної... ніби газоводи. А згадка про духа божого дуже важлива: вона свідчить про те, що в творенні світу брала участь уся свята Трійця — Бог-отець, Бог-син і Бог — дух святий. Або разом — Бог-слово. Як каже пророк Даниїл: «Словом Господнім небеса створено і духом уст його — вся сила їхня». І далі: «І мовив Бог: «Настань, світло!» І настало світло...» Найперше Господь створив світлову енергію,

премудрість, коли на світі так багато всякого непотребу — гадюк, жаб, хробаків... пацюків?!

Але щоб не піддатися цим грішним сумнівам, як це буває з маловірами, він міцно притискав до своїх грудей єдине в такій ситуації знаряддя спасіння — святу Біблію.

Та й пацючище не давав йому довго думати. Вимахуючи своїм хвостом, схожим на гостре шило, він несамовито, у смертельній небезпеці опинившись, стрибав з писком та виском з кутка в куток, від прилавка до дверей, від дверей до прилавка... А далі сталося їй те, що його так боявся Василь Кудлай, — стрибнув на купу газет, аж до Кудлаєвих ніг сягнув, хотів, мабуть, з розпачу й на голову йому стеревитись.

Огида й страх затіпали тілом теософа Василя Кудлая — і він, посковзнувшись на виплюнутій своїй гумі, зсунувся ногами з купи газет і гицнув з усього розмаху на підлогу.

Біганина й гупотнява в цій християнській книгарні були такі, немов би той світ, що його створив Господь Бог за перший день, валився в страшному катаклізмі, гинув, щоб знову стати тим, що по-халдейському називалося «хаосом».

Та от, нарешті, пацючище натрапив на відповідну щілину між підлогою-помостом і ogrівальною рурою — та й югнув у неї, тільки хвостом-шилом вимахнув. Теофіль (Боголюб) Передерій трахнув востаннє шваброю, але влучив не по тому хвості, а по рурі, що дзвінко дзенькнула.

Після цього Теофіль (Боголюб) Передерій зупинився посеред приміщення, яке, щоправда, не було таке просторе, щоб у ньому можна було добре на того пацюка розмахнутись, і пацюк часто навіть попід його ногами пробігав, — це, власне, був досить вузький прохід між прилавком і протилежною стіною, під якою була та купа газет, що з неї гицнув бідолаха Кудлай. Але, кажемо, власник його зупинився «посеред» нього. Захеканий, сиві очиці витріщені, як дві квасолини, а з невисокого лобика піт у три ряди, як у тих «косариків», що їх згадано у відомій українській пісні, летється. Але швабра в його, Передерієвих, руках — як берло в того короля Данила, що був намальований на портреті, виставленім у вітрині книгарні.

Підвівшись на ноги й трохи почекавши, поки Теофіль (Боголюб) Передерій відсапнув та зайшов за свій прилавок, Василь Кудлай знову розгорнув святу Біблію, щоб далі товмачити слово боже.

Але Передерієві вже, мабуть, було цього товмачення до-

силь, і він трохи чи не свідомо вирішив використати пригоду з пацюком для того, щоб цю «балачку» припинити. Він узяв навмисно переставляти стільця, стукав за прилавком шваброю й ногами, щоб дати на розум премудрому теософові, що вже годі про це.

— День другий, — почав був усе таки Василь Кудлай.

Теофіль (Боголюб) Передерій трахнув чимсь там так гучно, що це не могло не подіяти на побожного проповідника, — тож він прямо спитався:

— То ви, може, не хочете більше слухати того, що я кажу?

— Казаному кінця не буде, — вже досить таки неприязно сказав книгар.

— Та я хотів ще про день другий, про третій, четвертий і п'ятий, — що тоді Господь Бог наш Єгова створив і як це треба розуміти. А на шостий день Бог уже спочив. А спочивати він міг після того, як створив людину. Це сталося — створення людини — наприкінці шостого дня. Першого чоловіка Адама Бог створив з глини, а йому пару, Єву — з його, Адамового, ребра...

— Ет, про це іншим разом, — перебив його вже роздратовано Теофіль (Боголюб) Передерій.

Проте він би так легко не спекався настирливого (хоч і з спасенною метою) проповідника Василя Кудлая, якби до книгарні не зайшло двоє нових покупців, що самою своєю появою унеможливили розмову про святу книгу Біблію. Це ж були не просто покупці, а й справжні вороги Біблії та слуги князя тьми Сатанаїла, що збунтувався колись проти самого Господа Бога і за те був скинутий з неба в самісіньке пекло. Один з цих прихідьків був уповноважений посол Української Радянської Соціалістичної Республіки при Організації Об'єднаних Держав, що мала (ця Організація...) свій осідок у Нью-Йорку.

Приємно звучало для обох наших патріотів — Теофіля (Боголюба) Передерія, «католика-практика», та Василя Кудлая, свідка Єгови, перше слово в цій довгій назві України (до речі, обкраяної на сході в користь Московщини). Та й прізвище в цього уповноваженого посла було історично-українське, хоч із зрадницьким відтінком, — Кочубей, от тільки біда, що він навіть у цій українській книгарні говорив мовою... «старшого брата» москаля, — будь він тричі проклятий, той москаль...

А з цим московським запроданцем прийшов еміграційний редактор нібито «поступової» газети «За океаном» Євмен Кощавий, довготелесий телепень з конячою мордою, що й сміявся так, як кінь ірже.

Але вони не встигли й обізватися (між іншим, вони ніколи не мали «звички», увійшовши, на добридень дати), як Василь Кудлай, уздрівши цих відомих йому ворогів святої Біблії й віри Христової, промимрив нашвидку до Передерія:

— Шкода, що ми не домовилися до краю, а то б ви знали, як боротися з усякими безорудьками...

І по цій мові швиденько вийшов із книгарні. Та Теофіль (Боголюб) Передерій уже цього мимрення, либонь, і не почув, — він зробив приємну усмішку на своєму обличчі, маслечком його залив, а ця усмішка-маслечко була призначена не для кого як для цих ворогів Біблії і віри Христової: Кочубей щедро йому платив за емігрантські книжки. Звичайно, він платив не з власної кишені, а з «уересерівської» державної каси, та ще й справжніми, повноцінними американськими доларами. А що він звертався до нього не зовсім приємною для його, Передерієвих би то, вух, ба й не зовсім зрозумілою мовою «старшого брата» москаля, це йому, крамареві, було тепер байдуже: *бизнес є бизнес.**) Зрештою, у випадках якихось мовних непорозумінь цим двом торговельним контрагентам допомагав новонавернений більшовик — редактор Євмен Кощавий. (Про те, що Євмен Кощавий був новонавернений, а не «природжений» більшовик, буде сказано в цій повісті далі).

Що сказав Рухлі добродій Безорудько, що думав, як ішов додому та як поведився вдома

Книгар Теофіль (Боголюб) Передерій помилився, коли подумав був, що безвірник і дарвініст Тиміш Безорудько тільки купив мовчки газету в старій Рухлі. Ні, його очевидячки, так приголомшила «пригода» в книгарні, що він не зміг не обізватися, не приміг не обуритися хоч би й перед сідухою Рухлею. Якби доля не послала йому цього совоподібного обличчя, що витріщилося на нього з глибини свого газетно-журнального опір'ення, то він, мабуть, висловився б прямо в повітря.

---

*) Гандель е гандель.

— От кажуть, — мовив Безорудько, ховаючи гаманця в кишеню штанів, як заплатив п'ять центів за газету, і ніяково за своїми темними окулярами усміхаючись, — кажуть, що тут вільна країна і тут повна воля думки, а мене щойно за цю вільну думку вигнали, як собаку.

Рухля вибалушила на нього ще дужче свої очища — два мідяні п'ятаки обабіч совиного дзьобу.

— Вигнали? Хто вигнав?

— А он той, як його... книгар. За дарвінізм, уявіть собі...

Рухля не зовсім уявляла собі, що воно таке, той дарвінізм, тим і хотіла більше про це та про таку незвичайну для Восьмої вулиці подію розпитати, навіть вихилившись для цього з свого газетно-журнального кубла (це й бачив книгар Передерій з дверей своєї книгарні). Але розпитувати цього чудного покупця газети (якого вона, між іншим, знала) вже ніяк було: він, як повернувся від неї йти, так уже й не оглянувся. Звичайно, Рухлі й на думку не спало, що було в цього покупця на душі. А та його душа просто розпачливим криком кричала:

— «Як? У вільній країні, що до неї він так рвався з тієї неволі, де людям не можна мислити, бо за всіх думає тільки одна людина — Хрущов чи хтось інший у його ролі, отаке сталося?! У країні, що на неї звернені з надією очі всіх вільнодумців світу, — і отака пригода?! Як собаку, витаняють за двері! Та ще й через сто років після Дарвіна, тоді, коли вже справжні астронавти-космонавти літають навколо Землі і не знаходять там ніякого Бога!»

Була така мить, що Тиміш Безорудько навіть пожалкував був, що не висловив усього цього, з такою аргументацією, хоч би й перед Рухлею. Та потім того схаменувся: не «добачали» в міжплянетному просторі Бога тільки «радянські» космонавти, та й то дуже можливо, що лише з наказу ової влади — Центрального комітету партії та її уряду, а американські астронавти навіть молились, щоб не хто як той же таки старозаповітний Бог допоміг їм облетіти навколо Землі. Згадав також Тиміш Безорудько й те, що в США атеїсти — єдина суспільна група, що її переслідують на релігійному ґрунті, як про це писав у журналі «Тайм» з 29 травня 1964 року д-р Алекс Гершафт. У цій країні можна вірити в будь-що, в будь-якого Бога, можна бути навіть сатаністом, аби не атеїстом. Тим то активній атеїстці Муррей (а атеїсткою вона стала після прочитання Біблії!) довелося навіть

змандрувати аж на Гаваї, — на континенті сусіди-христіяни навіть з її дітей знущалися. Це, між іншим, захоочує й таких людей, як книгар Передерій, викидати за двері безвірників...

А далі Тиміш Безорудько подумав собі, що й оті кілька слів, сказані зопалу Рухлі, були з його боку помилкою, що було б краще, якби він крику своєї наболілої за наукову правду душі не виявив був перед цією випадковою людиною. Він же цим сам дав початок розголосові, а вже Рухля рознесе цю «новину» серед покушців її газет, а потім і далі, може, й по всьому Подолі міста. У запалі каяття він навіть назвав себе йолопом, ідіотом. Але... було каяття, та не було вороття!

Отже, треба було йому, отак згнъбленому, готуватися до ще гіршого. Готуватися, але як? Чи, може, вжити якихось заходів, щоб не допустити до того гіршого? Але знов таки — як? Вернутись до Рухлі й попросити, щоб мовчала про це? Алеж це ще більше загострить її цікавість до цієї «новини»! Можливо, що вона навіть приобіцяла б йому не розголошувати цього, але, напевно, не додержала б цієї обіцянки. Ні, до Рухлі вже не слід повертатись, — це стало йому цілком ясно.

Сердега відчув, що його ще більше облило потом на думку про цю скруту. Спека варом варила його, тонка сорочка-безрукавка прикрою павоттю липла до тіла, піт навіть окуляри заливав, а до того ще й оцей клопіт! Не знав, на яку ступити. З ним же тепер було так, як ото кажуть: «Опечешся на молоці, то й води боятимешся». А перед ним же встало ще й таке питання: казати чи не казати про цю пригоду дружині? Ірина в нього вірна дружина, але... алеж вона так боїться громадської думки! Вона умре з переляку! Вона ж і так з боєм переживає його атеїстичні писання, що фактично вже поставили їх поза українським дуже «побожним», хоч і різновірним — католицько-православно-протестантським — суспільством. Та для нього найдошкульніше — Іринині з приводу цих його писаннів сльози. І вона так через це страждає, а йому її шкода. Та й любить він її щиро як свою єдину в цьому суспільстві опору й надію. Без неї він був би тут, на чужині, із своїми думками такий самотній, як той астронавт у міжпланетному просторі. А вона ж може через його постійні конфлікти з еміграційним суспільством ще й покинути його!

Вісім уже років, як вони побралися — поєднали в своїм

подружжі український Схід (він) та Захід (вона). А що дітей у них не було, то вони й переносили одне на одного всю півню своїх почуттів, жили, мовляв, як голубків пара (мінус, звичайно, оті розбіжності щодо релігійних справ).

А втім, у їхньому подружньому житті не могло не бути, як часто казав жартома Тиміш, «борщево-вареникового збруча»: це ж поєдналися дві українські душі після багатьох віків роз'єднання. Ірина, справді, більш полюбляла червоний борщ-квасок, а він, її вірний чоловік Тиміш, — «степовий» (як він казав) борщ, з густою капустою, так звареною, щоб ще й хрумтіла на зубах. Щодо «пирогів»-«вареників», то Ірина робила «пирогі» собі з картоплею і рада була, як могла десь добути й додати до картоплі імпортованої з Польщі бриндзі, а йому, своєму чоловікові, з любов'ю варила «вареники» з сиром, причому Тиміш не «дозволяв» робити сир солодким.

Проте це не ставало на заваді в їхньому подружньому житті, і вони обоє часто жартували з приводу цього «збруча».

Але вже справжня біда була з отим Тимошевим атеїзмом-дарвінізмом (хоч «дарвінізм» — це була лише умовна назва Тимошевого світогляду, бо ж Тиміш не був антрополог чи й природник взагалі). Тиміш, щоправда, ще перед їхнім шлюбом попередив Ірину про свій світогляд, а також про свою непохитну вірність у своїй творчості традиціям Т. Шевченка, М. Драгоманова, І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки й В. Винниченка, та вона, закохавшись у нього, мабуть, не надала цьому «попередженню» значення. А може, вона розуміла «по-галицькому» згадані традиції українського письменства та відродження. «Галичани» ж, як відомо, не «добачали» в отих письменників і стовпів українського відродження ні атеїзму, ні поступовості взагалі, ба й намагалися доводити, що вони, ті «стовпи», були «віруючі». Почасти це було правдиво тільки щодо Т. Шевченка, — алеж яка далека була його віра від попівської!

У всякому разі через деякий час після одруження Ірини-галичанки з Тимошем-наддніпрянцем у їхній спальні з'явилася невеличка іконка якоїсь там святої Сузанни чи що, яку Ірина купила в крамничці церковного краму на Сьомій вулиці. Ба більше: як виявилось, це була не звичайна іконка, а «чудотворна». Коли Ірина її купила й попробувала була вдома завести під скло (вона купила рамці окремо), то не змогла цього зробити: малюнок не влязав у рамці. Так вона

й лишила це на ніч, повісивши рамці на стіні з напівзасунутим у них малюнком. А на ранок дивиться — аж свята сама «залізла» в рамці, як там була. Побачивши це «чудо», Ірина вибігла із спальні до Тимоша, що сидів біля свого письмового столика в кухні, й урочисто повідомила його про це «чудо», а в очах її, гарних, чорних, під чорним розкриллям брів, засвітилася надія на те, що, може, тепер Тиміш повірить у Бога, і гарне її обличчя просто сяяло якоюсь «святістю».

Тиміш, зосереджений на своїм писанні, у першу мить, справді, був ніби приголомшений цим повідомленням. Він же, поперше, тільки так і вперше довідався про те, що в них у спальні була ікона (Ірина ж йому звечора про неї не сказала, а він сам випадково не глянув, лягаючи спати, на ту стіну, де була іконка), а подруге, він не зміг цього явища якимись природними законами пояснити, так, як він пояснював, наприклад, хемічними законами «оновлення» ікон. Правда, він спробував був сказати, що це «чудо» зробила недалеко, на Третій авеню, надземка, поїзди якої з гуркотом, подібним до гуркоту землетрусу, пролітаючи на рівні другого чи третього поверху близьких будинків, так струшували й їхнім будинком, що часом аж тинк із стелі сипався. Але Ірина це не переконало.

Звичайно, Тиміш, кохавши щиро дружину й дороживши побутовим спокоєм, навіть не спробував, щоб тую «чудотворну» іконку із спальні викинути. Та й не міг він не визнавати права своєї дружини на якісь її «влаштування» та речі у спальні.

Так вона, тая іконка, й присохла у їхній спальні. Та от якось Тимошеві спало на думку використати її для одного психологічного експерименту. Він був тієї думки, що релігійне чуття не було властиве людині з природи, а набуте пізніше в процесі складання розрізнених одиниць цього виду в певні суспільні формації як певні заблуди свідомости, що шукала з'ясування явищ природи, а різні форми цих заблудів накидав людським одиницям суспільний примус, часто навіть поліційними силами, як про це свідчать численні факти з історії різних релігій, — багатьох релігій, а не однієї для всього людства, і це багато в цьому розумінні каже. Християнська іконка (так Тиміш міркував) була певним знаком-об'єктом для Ірининою релігійного чуття. Тож йому цікаво було довідатись, як його дружина zareагує на якийсь

інший релігійний знак, в іншої, не християнської релігії знак. З цією метою він купив ув антикварній крамниці на Третій авеню маленьку пузатеньку фігурку Будди, зняв потайки із стіни Іринину іконку, а натомість повісив на мотузочку туу фігурку Будди. За його розрахунком, Ірина, побачивши цей інший, але все таки релігійний знак, мала якось до нього поставитись, а він тоді мав зробити такий чи такий висновок із цього експерименту.

Але з цього «експерименту» вийшла тільки перша в їхньому житті велика сварка. Ірина, побачивши таке «блюзнірство», на смерть перелякалася, ударилася в сльози. А ті сльози чистими росинками спочатку затріпотіли на її довгих чорних віях, а потім покотилися, як кажуть, горохом по рум'янцях її щік. Болючі й дорогі для Тимоша сльози. Ці сльози викликали в його серці неймовірний жаль та ще більшу любов до дорогої дружини. Він навіть злякався, що так розтривожив її. Кинувся заспокоювати, переконував, що це ж, мовляв, тільки експеримент, що в цьому нічого страшного немає. А логіка його переконання була така: якщо на землі сотні мільйонів християн, то буддистів понад мільярд, і ці буддисти так, як і християни перед своїми іконами, падають ницьма перед зображеннями Будди, ріжуться за них з мусулманами в Індії, з християнами у В'єт-намі тощо, навіть спалюють себе живцем, щоб швидше потрапити в якусь там «нірвану», — так чому ж вона, Ірина б то, не може пошанувати хоч і чуже, але святе зображення?

Та Ірина й на мову не давалася, ламала руки з розпуки, плювала на того чужого божка, а від нього, свого чоловіка, тікала, як від зачумленого, не допускала, щоб він благально вхопив її за руки, пригорнув до себе.

Аж смішно було б збоку, якби хтось побачив, як вони бігали по своїм малім мешканні, оббігали навколо круглого стола, що стояв посеред їхньої кухні. Стишилася Ірина тільки тоді, як Тимош зірвав Будду з стіни і викинув його у сміття. А вона похопилася повісити на попереднє місце свою іконку, перед тим перехристивши те місце.

Тимош іще подумав тільки (подумав, а не сказав так — побоявся): як би поставилися буддисти до Ірининої іконки? Йому було ясно, що теж викинули б у сміття. Усі релігії фанатичні й нетолерантні одна до одної... Релігії й ідеології взагалі.

Після цієї сварки Тимош Безорудько не зважувався біль-

ше не тільки «експериментувати», а й говорити з Іриною на релігійні теми. Ба більше: не забороняв їй давати датки чи — вірніше — податки на Греко-католицьку церкву, що інколи перевищували їхні прибутки (бо й Ірина заробляла мало, працюючи на фабриці). Це теж була притаєна між ними суперечність: для нього це було звичайне попівське здирство, а для неї — спасіння її душі та шлях до якогось помертвого раювання у якомусь там небі. І хоч у тому небі тепер літали вже справжні астронавти чи космонавти, заперечуючи самим цим фактом наявність там будь-яких «раїв» — буддистського, християнського чи мусулманського, та він, як уже сказано, не хотів залишатися за життя на Землі самотнім астронавтом — і через те мовчав.

Проте поза родину він не міг зректися боротьби за наукову правду, за науковий світогляд, ішов на певні конфлікти з суспільством заради цього, і це так чи так таки псувало його життя з Іриною.

Але такого конфлікту, як цим разом, у нього ще не було, а через те й не було такої небезпечної перспективи в його відносинах із дружиною...

... Отже, казати про це Ірині чи не казати? Краще, звичайно, не тільки для нього самого, а й для її спокою не казати. Але як вона довідається про це від когось іншого, то буде ще гірше. Тоді вийде, що він не щирий з нею, що може обманювати її, та ще й не тільки в «світоглядовій справі»...

Казати чи не казати? Кінець кінцем, він вирішив не казати. Переважив тут у нього той факт, що Рухля — чужа для українського середовища людина і навряд чи матиме змогу комусь із українців про цей випадок сказати. А сама Ірина з нею не була знайома...

Жили вони з Іриною на Сьомій вулиці недалеко від Томпкінського скверу, від того «центру», де постійно збиралися емігранти — українці, малороси, карпатороси, поляки, жиди. У цьому «центрі», можна сказати, й варилася та «громадська думка», що її так боялася Ірина. Тим то Тиміш і не пішов тепер через цей сквер, дарма що ще не було досить часу для того, щоб хтось міг занести туди навіть з близької книгарні звістку про його пригоду, — обійшов вулицею, не пішов навпростець. Помалу йшов вулицею, а ще повільніше, нога за ногою, сховавшись на найвищий у їхньому будинку поверх — на п'ятий, де було їхнє мешкання: побутовий будинок та фабрична робітниця не могли жити нижче в

будинку без ліфта. У зв'язку з цим між українцями нью-йоркського Подолу ходив навіть такий жарт: «Знаєте, чому українці звичайно живуть на п'ятих поверхах? Тому що шостих поверхів у цій дільниці немає».

Ірина була вдома, готувала обід. Це ж була субота, і вона виходила з дому тільки до крамниці купити харчів. Вона не любила залишатися вдома сама, нудьгувала без чоловіка, — тож тепер вона аж вибігла йому назустріч, почувши на залізних сходах його ходу (бо прислухалась, чекаючи його на обід), навіть двері задалегідь відчинила й виглянула, щоб побачити, чи то таки він іде. А в чорних тернинах її очей аж світилося щастя, радість від того, що в неї є «рідний чоловік», що вона не самотня, як деякі інші знайомі жінки. А над тими очима чорне розкрилля брів — не намальованих, а гарних природних. Здивовано піднесені, вони ніби казали: «Нарешті прийшов!» О, як Тиміш любив ці її брови, її чорні тернини очей! Любив її щебетливі уста, що з них, як вона говорила чи сміялась, блискали білі разки чистих зубів. І голос її глибинно-грудний звучав для нього, як музика рідної йому душі.

Так, Ірина щаслива була, що мала чоловіка! З таким, либонь, значенням вона й носила постійно на пальці шлюбний перстень — обручку: «Знайте, мовляв, люди добрі, — я не самотня, я — чоловікова жінка!» Тимчасом як Тиміш, навпаки, носив свій шлюбний перстень неохоче, та ще й тільки на домагання дружини: перстень нагадував йому про їхній церковний шлюб, про його, Тимошів, опортунізм на практиці. Хоч у нього й було «теоретичне виправдання» цього опортунізму. Він же тоді Ірину до самозабуття кохав, а кохання — біологічна сила, і проти неї не можуть устояти ніякі «погляди», навіть «наукові», світоглядіві. Але у хвилини «самокритики» він картав себе за те, що цим опортунізмом підтримував те, що в цій країні тримається навіть без державного примусу, — церковні шлюби, необов'язкові у США. Отак «бунтуючись», він частенько «забував» надівати на палець цей знак свого «опортунізму», хоч це драгувало Ірину, і вони іноді навіть сварилися через це.

Тепер Ірина не тільки прочинила двері, щоб подивитися, чи то він, Тиміш, іде, а й за лоріг вибігла і приторкнулася до нього, свого чоловіка, своєю стрункою постаттю. Та ще й поцілувала смачно, з пахощами кухні, готового вже обіду.

Тиміш і в цю мить з приємністю подумав, що в нього

така гарна жінка, знав, що йому навіть заздять деякі з нежонатих знайомих чоловіків.

І от цю, таку дорогу йому істоту, його єдиного тепер у житті друга, він може через ідіотську пригоду в книгарні втратити! Свідомість цього гострим ножем перетяла його щастя. Тим то він навіть не відповів «якслід» своєю ласкою на жінчину ласку, а своє збентеження приховав за темними скельцями, накладеними на його окуляри.

На щастя, Ірина цього не завважила, хоч взагалі була чутлива до таких проявів «холоду» з його боку. Може, через те, що тепер її увага була скерована на інше.

— Ну, чим пахне? — спиталася вона, як вони зайшли до хати, а в очах їй засвітилися лукавенькі іскорки усмішки: мовляв, «не вгадаєш».

Тиміш зробив удаване зусилля і немов би жартома потягнув носом повітря, сподіваючись почути дух «степового» борщу. Та в повітрі не було й найменшого натяку на такий борщ.

Тоді Ірина взяла його за стан (а він же теж був до її зросту — високий) та й підвела до місця своєї священидії, присвяченої не кому, а йому ж таки, її дорогому чоловікові, — до їхнього круглого кухонного столу. На столі Тиміш побачив таки борщ, але не «степовий», а інший — холодний. Цей борщ, із зеленою цибулькою, з редисочкою та свіжими огірочками, припрушений пахучим кропиком, так був до речі в цю спеку, що Тиміш уже з власного почину щиро пригорнув та поцілував свою дбайливу господиню.

— «Якби вона ще й ув оті іконки не вірила, — зідхнув Тиміш крадькомá, — то була б уже зовсім бездоганна жінка! І як вона може в усе те вірити, вона, людина з освітою?» — подумав усоте про те, про що на початку їхнього подружнього життя навіть казав Ірині.

На Україні Ірина вчителювала, отже, була, справді, з освітою, але, незважаючи на це, в іконки вірила, і це був твердий і непохитний, як скеля кам'яна, факт. Та й те треба сказати, що коли в такі іконки вірили «галицькі» доктори наук, то як могла в них не вірити звичайна сільська вчителька?

І Теміш не міг на цю «скелю кам'яну», як уже казано, не зважати. А тепер сама думка про те, що його остання «пригода» в книгарні може розбити їхнє подружжя, заваджала йому тішитися передсмаком холодного борщу, наявним дводенним кінцевотижневим відпочинком, коли вони з Іриною

можуть вирватися з міської спеки і поїхати до моря, на Кони-Айленд...

Це ж тільки уявити, що буде, як вона, Ірина, довідається про цю його «пригоду», будь вона, тая пригода, тричі проклята! Замість оцього радісного на її вродливому обличчі усміху-щастя будуть плач, сльози, розпач!

Поки Ірина подавала на стіл обід, Тиміш стягнув із себе пропечену сорочку, що липла до тіла, як гидке жабуриччя, підставив під грант з холодною водою голову й плечі, — голову з досить помітною вже «філософською» лисиною. І вода крижаним холодом облила його тіло — голову, плечі, потекла дескітливими струмками по голій спині, освіжила всього — і прояснила думки. Прояснила, але... не заспокоїла!

А на ~~крут~~ому столі в їхній їдальні-вітальні й його письменницькому кабінеті разом уже чекала на нього свіжість того холодного борщу, що «дихав» пахощами кропу, обіцяв ще й ~~обредову~~ прохолоду.

Прояснявало цей їхній стіл і не дуже тепер бажане сонячне світло, що прохоплювалося крізь гардину на єдиному в цій кімнаті вікні. А втім, це вікно пропускало цього світла не з-так і багато. На заваді була дуже близька стіна сусіднього будинку, завжди затінена й поросла мохом. Між двома будинками, їхнім і сусіднім, було вузьке й «глибоке» (з п'ятого ж поверху) подвір'я, більше схоже на суточки, як на подвір'я, і ті суточки були майже завжди завішені просушеною білизною, розвішаною на мотузках, натягнутих між цими двома будинками. Друге, з такою ж надвірньою «прикрасою», вікно було в їхній невеличкій спальні.

Коли обое посідали до столу й почали їсти, то Ірина хоч і знала, що Тиміш звичайно в суботу ходив по книгарнях (а їх, українських, було аж три в цій дільниці — «Сурма», «Говерля» й ота Передерієва), але взяла розпитувати, де був, кого бачив із знайомих, що чув, і цими розпитами заганяла Тимоша на слизьке. Дуже бо важко було йому брехати цій такій дорогій для нього людині. Тим то він більше «мугукав», ніж розповідав, нарікав на спеку, що, мовляв, розігнала навіть пенсіонерів з Томпкінського скверу (а він же там і не був!), та й у книгарнях майже нікого немає... на вулицях безлюдно...

І ховав очі за темні скельця своїх окулярів, бо тих скелець він, заклопотаний, не скинув навіть у хаті.

— А чому ж ти нічого не кажеш про борщ? — раптом спитала Ірина. — Не смакує?

Тиміш схаменувся: справді, за тим своїм клопотом він не звернув уваги на смак холодного борщу, а головне — не похвалив уміяної куховарки Ірини. Він тепер згадав свою думку, що всякі творці насправді не люблять справжньої критики, а хочуть чути тільки похвалу своєму «генієві». Тож і Ірина як майстриня смакового мистецтва сподівалася від нього похвали.

Він сьорбнув ще раз того борщу, свідомо «прислухався» до його смаку і мовив:

— А хіба я ще не казав? Борщ надзвичайний! Дякую...

І навіть узяв через стіл Іринину руку та вдячно потиснув її.

Але сказане не зовсім було правдою: навіть цей холодний борщ цим разом йому не смакував. До того ще саме перед тим, як сказати, що «борщ надзвичайний», він розкусив щось неїстинне, з прикрим смаком і запахом, що було, либонь, у цибочку цибулі і, якби на нього в ту мить не дивилась Ірина, то він був би виплюнув те неприємне. А так довелося те гидке проковтнути, а це мало не на блювату його потягло.

А крім того, як же той борщ чи й якась інша страва могли йому смакувати після того, як його півгодини тому прилюдно вигнано з книгарні? Так, прилюдно! Він же аж тепер згадав чи усвідомив те, що тоді в Передерієвій книгарні був ще й той психопат, свідок Єгови Кудлай, що завжди носить ся з Біблією. А той же Кудлай ще швидше, ніж Рухля, може рознести «новину» по місту, та вже й напевно серед українців. І як він про того ідіота забув? Він же, той Кудлай, може й прямо Ірині сказати, бо вона знайома з ним!..

Отже, про те, що скоїлося в книгарні, вже знали: сам Передерій, Рухля й Кудлай. То це було б чудо, якби ця «подія» залишилася нерозголошеною! А для його родинних відносин до цього приєдналася ще й побутова, за його власним визначенням, брехня, те, що він ради святого спокою не сказав про цю ганебну «пригоду» найближчій душі — своїй дружині.

Ні, не до борщів було тепер українському письменникові-вільнодумцеві Тимошеві Безорудькові! Отож він їв чи не їв — та вже й годі. Сказав, що в нього голова болить...

— Мабуть, від спеки, — додав. — Ти не можеш уявити, яка там надворі спека...

І цієї суботи вони не поїхали на Коні-Айленд: Тиміш боявся зустріти там когось із знайомих, які могли вже почути про його «пригоду» і сказати про це Ірині.

Далекосяжні заходи «українського жида» Соломона Шварца, чи то пак Сола Шворца

По якомусь часі з океану повіяло на місто хмаросягів та бензинового смороду спасенною прохолодою. Досі той океан, такий близький і могутній, був немов сонний, хоч і похлюпували біля самісінького берега якісь там хвильки (але, купальнику, бережись: та «хвилька» може так тобою скоутнути, що й твій хребет переломить!), а тепер ніби зідхнув спросоння. М'який, голубливий легіт продерся крізь гушак хмаросягів з дільниці Волл-стріту, що була майже над берегом затоки, сягнув далі, аж до Сьомої, Восьмої й прилеглих до них вулиць, і на цих «українських» вулицях трохи заворушилося життя.

Передусім легіт почав ворухити «дохлі» клапті старих газет на хідниках, пересувати їх по асфальті із залежаних місць на інші місця, ба й погнав подекуди так, як дитячі кораблики по воді. Потім він узяв обмацувати спітнілі тіла «подолян», висушував на них піт, ласкаво гладив обличчя, розхрістані груди, а в жінок ще й голі руки, горішні «відноги» грудей або часом і глибше за блюзки залазив. У молодих дівчат той капосний вітерець ще й знизу залицявся, оповиваючи стрункі, як виточені колонки, ноженята, бож через велику спеку дівчата здебільшого чимчикували на вулицях у самих коротесеньких пляжових штанцях. Звичайно, й у цих дівчаток вітерець голубив і вгорі, там, де понад тоненьким станом, за якимось там мінімумом тканини (назвім це тоненькою блюзчиною) ховалися ті чарівні опуклості, що без цього легенького прикриття втрачали б, може, свою таємничість і принаду. Для незвичного ока чужоземного туриста вони, ці дівчатка, могли скидатися на якихось райських гурій, приступних тільки для правовірних мусулман, ну, а для нью-йоркчан це були лише звичайні дівчата — школярки старших класів, що тепер мали вакації. З них могли бути кандидатки на «дибютанток» на осінніх балах, куди їх мали

виводити матері, плакаючи надії на недалекі їхні заміжжя, що мали дати їм не тільки чоловіків, а й блискучі кадильяки, шевролети та інші американські статки-маетки.

Легше зідхнув назустріч бадьорливому леготові й власник контори для продажу нерухомостей «український жид» Соломон Шварц. Не пишна ще була ця контора в нього, нового після Другої світової війни емігранта з Європи, що не встиг ще розбагатіти в країні мільйонерів, не пристосувався ще як слід до нових умов життя й гешефтів. Устиг він тільки змінити вимову свого прізвища «Шварц» на «Шворц», а ймення «Соломон» на «Сол», та й то ще частенько й сам забувався — казав «Шварц» замість «Шворц». Не пишна, кажемо, була його контора, одна невеличка кімната із заготованим від вулиці вікном, майже ніколи немитим, з такою осугою на шибках, що годі було сказати, із скла вони чи із якогось там давнього лисняка абощо. І не любив цієї своєї контори посередник для продажу нерухомостей Соломон Шварц, чи то пак Сол Шворц. Особливо прикро діяв йому на нерви левиний рик близького за тонкою стіною в сусідньому приміщенні водяного відхідка... «Водяного відхідка?» — може здивуватися читач. — Уперше чую таке!» А чому б і ні? Коли є «водяний млин», то чому б не могло бути вислову «водяний відхідок»? Зрештою, не в тім сила, що кобила сива, а в тім, що везе. А цей чортів відхідок звив своєю навантагу з таким гуркотом, що хоч які в людини нерви, а не витримують. От тільки-но зосередиться Соломон (чи то пак Сол) на чомусь важливому, переважно на якійсь комерційній комбінації, а тут раптом — грр... гур-гур! — як по душі дере. У такі хвилини він, Соло... Сол би то, навіть схоплювався на ноги й гатив підбором черевика в тую стіну, гупав кулаєм (таки чималеньким, бо й тілом був огрядненький, нівроку йому), ба й стільцем інколи трахкав. Але що могли вдіяти ці жалюгідні звуки супроти могутньої, як сама стихія, переплетеної й таємничої в своїх підземних глибинах каналізаційної системи цього одного з трьох найбільших міст світу? Анічоґісінько! Скільки б раз і як сильно Соломо... чи то пак Сол Шварц (Шворц!) чи інші такі, як він нервові людяці не гатили в стіни, не рвали на собі волосся, ця система-стихія ревтиме, як і ревла до їхнього прибуття у цей новітній Вавилон, називаний подеколи метрополією світу. Ті ж мільйони людей, що живуть у цьому місті-велетні, в тому числі й новоприбулі з старого світу — з Європи, як і сам

Сол Шворц (хай уже так буде!), не тільки мусять їсти та пити, а й викидати рештки нестравлених речовин та рідин, і місто-ненажера мусить мати, крім свого обличчя — отих хмаросягів, підземок і надземок, ще й своє черево, з усім його не можна сказати щоб приемним умістом.

Тож єдиний порятунок для Сола Шворца був у тому, щоб розбагатіти і знайти приміщення для своєї контори десь у найвищому хмаросягові, може, навіть у найвищій будівлі світу — в Будинку імперського штату. Еге, знайти! Купили б село, та грошей малó!

Проте тепер, коли повіяло з океану прохолодою, Сол Шворц не так уже й прислухався до того гидкого рику. Він же міг тепер прочинити двері на вулицю, звідки було чути шерхіт людської ходи на хіднику, лускіт авт на асфальті, голоси людські, а це все якоюсь мірою забивало той застінний риж-рев. Крім того, він міг тепер і сам щохвилини вийти на вулицю, в тую прохолоду, де вже цього реву й зовсім не було чутно. Усякі такі звукові тортури тільки тоді нестерпні, як людина знає, що кінця-кратю їм немає й не буде, а як знаєш, що це минуше, що воно може обірватись, то тоді це й не так дошкуляє. Тим більше, як це буде ще й такого часу (опівдні абощо), коли клієнтів годі сподіватись і можна без будь-якої шкоди для заробітку від цієї «музики» втекти.

Отож і цим разом, почувши, що за стіною почало загрозливо клекотати, ніби далека ще громовиця сповіщала про своє наближення, Сол Шворц підвівся швиденько з-за столу і вийшов на вулицю.

Прохолода на вулиці, справді, була райська. Сол Шворц відчув, що нібито його кучеряву, як в Аполлона бельведерського, голову раптом обійняла райська гурія (хоч він і не мусулманин був, а визнавець Мойсеевої віри, яка, як відомо, ніяких гурій у раю не обіцяє), взяла обіруч у долоні його свіжовиголене, аж сизе, пружкошоке й кругле, як кавун (знов спогад про далеку Україну!), обличчя, — от-от торкнеться своїми запашними устами до його таки повненьких (семітських!) губ... Семітських — це значить не тільки таких, як у жидів, а й таких, як ув арабів, бож губи, як і носи, у тих і в тих однакові. (Автор вважає потрібним це останнє зазначити, щоб хтось не подумав, що він не любить жидів).

Ну, коли так приемно надворі, то варто було не тільки з контори вийти, а й трохи далі, може, аж до того рогу пройтися, де приліплена Рухлина халабуда. Можна й до Рухлі за-

глянути, дещо там проглянути або й купити якусь газетку. А втім, треба сказати не «якусь», а ту, що він її найохітніше читає, — не хуситську «Дер Тут», а соціалістичну «Форвордс». Він же не якийсь там назадняк, а поступовий жид, і він дивиться трохи вперед, а не назад. А може навіть якусь українську газету взяти, наприклад, «Вільне слово», бо з нього ж, як не є, свідомий український жид, і з місцевими українцями в нього досить добрі відносини.

Ось уже й Рухлин рундучок, і стара Рухля з нього, як сова з дупла, виглядає.

— А містер Шварц! — озвалася до нього сідуха, рада погомоніти з своєю людиною, розігнати трохи нудьгу. — Добридень! Чули новину?

Сол Шворц поморщив незадоволено свого трохи заокругленого носа: цій старій ніяк невтямкй, що він уже не «Шварц», а «Шворц»!

— А що сьогодні в газетах? — спитався байдужим голосом, пробігаючи очима по «шапках»-заголовках Рухлиного опір'ення. — Щось цікаве?

— Не в газетах. У газетах про це немає нічого.

Сол Шворц прискалив зневажливо одне своє око та знов зморщив свого заокругленого з кінцем, схожим на кібців дзьоб носа (ще й цю рисочку треба додати): що то, мовляв, за новина, що її в газетах немає! В Америці ж газети винищпорюють найдрібніші події, а на цю не звернули ніякісінької уваги... Що це за новина! Пхе! Він же трохи газетяр, журналіст — знає, що таке справжня новина. Треба, щоб читачі так її й ковтали, аж глігали...

Поправив тим часом пояс штанів (був у легких, як паутинка, брунатного кольору штанях, у легесенькій же, кремового кольору безрукавці) на своєму досить помітному животі. Цей його живіт, разом із смаглявою церою обличчя, корсиканським носом кібця та чорними очима, робив його схожим... на кого б ви думали? На Бонапарта, більше відомого в історії під іменем Наполеона I, імператора Франції. Бодай так сам Сол Шворц про свою постать думав, згадуючи бачений у музеї портрет цього видатного завойовника, той портрет, що його намалював відомий маляр Давид. Правда, була між ними й різниця, та ще й чималенька: Наполеон Бонапарт свого часу завоював був майже всю Європу, Москву зайняв, ба й до єгипетських пірамід доходив, а він (Шворц би то) ще не придбав навіть пунтнього приміщення

для своєї контори, приміщення без левиного рику водяного відхідка. Проте ця різниця могла бути тимчасовою. От як він стане мільйонером, то тоді хай кажуть, хто більший — Наполеон чи він! Наполеон був тільки вискочень, звичайний корсиканець, що тимчасово захопив був владу володаря, а потім його з того володарства скинули, його ж — Солові Шварцові — мільйони будуть його тривалим володарством. Не тільки його самого, а його нащадків, династії, так би мовити. Загрожувати йому могли б тільки московські комуністи, але Америку вони навряд чи посядуть. Знайшлися були такі дурні жида, що допомогли москалям відбудувати їхню імперію, а тепер і самі не мають там з того користи. Москалі вже їх відіпхнули від влади, дарма що сам Сталін мав жінку-жидівку. У всякому разі ця жидівка не допомогла жидам так, як біблійна Естер. А як Сталін дав дуба, а на його місце прийшов Микита Хрущов, явний антисеміт (власне, юдофоб, бож араби тут ні до чого), то жидам у тій імперії стало й зовсім погано, і вони тепер звідти тікають..

Так міркував тепер Сол Шворц, майбутній американський мільйонер. Проте його фізична схожість із Наполеоном Бонапартом йому таки була до вподоби. Тим то він інколи навіть ставав у наполеонівську позу, схрестивши руки на грудях та стріпуючи литкою своєї правої ноги, особливо як розмовляв із кимсь таким, що перед ним уважав себе вже й тепер за вищого.

Річ ясна, що людину з такими прагненнями й порою не могла зразу зацікавити якась там «подільська» з вуст якоїсь там сідухи Рухлі новина, новина, що не змогла навіть до газет потрапити.

Та сама Рухля, либонь, не вважала свою новину такою незначною. Отож вона, перш ніж про цю новину сказати, спочатку виглянула з свого газетно-журнального кубла, подивилася про всякий випадок в один і в другий бік, а потім і сказала вже про те, що католицький книгар Передерій вигнав із своєї християнської книгарні українського письменника Безорудька, — вигнав за якийсь там дарвінізм. Вона не знає, що воно таке, той дарвінізм, але Безорудько так їй сказав.

Проте й це, як кажуть, не збило з пантелику Сола Шворца, не похитнуло його переконання в нікчемності цієї новини, аж Рухля образилась, як він вимовив байдужим голосом:

— Пхе, чи й не новина! Хай собі гої гризуться, нам, си-
нам Ізраїля, байдужісінько.

Назвав він себе «сином Ізраїля», а Рухлю, з огляду на її колишню статтю, очевидно, «дочкою Ізраїля» через те, що був трохи сіоністом. А висловившись так, сказати б, пишно, він повернувся і пішов собі геть. Навіть «до побачення» не сказав, не оглянувся.

Рухля з досади аж плюнула та налаяла «задаваку»:

— Отакий мишигине! Пху!

Проте, як пізніше виявилось, Сол Шворц був не такий уже й «мишигине», і в голові в нього було не те, що на його язичі. У голові він зразу прикинув, що ця новина варта того, щоб хоч у місцеві українські газети потрапити. А як вона, ця новина, прийде туди через нього, то це ще й збільшить довір'я до нього українців, а разом з тим, може, й кількість клієнтів. У гешефті нічим не слід нехтувати. А вони ж, ті українці, так палко хочуть, щоб в Америці, де живе понад п'ять мільйонів жидів, були не тільки російські жиди, що видають у Нью-Йорку «Новое русское слово», та польські, що видають “Nowy Swiat”, а й українські. Він звернув був увагу на це ще тоді, як прибув до цього мовного Вавилону, і навіть зробив був дещо для того, щоб показати свою «українськість». Виїхавши з України ще за Директорії 1919 року на український паспорт, він зберіг його, той паспорт, а приїхавши тепер до США, передусім пішов до редакції газети «Вільне слово» і показав його працівникам її. Там той паспорт зфотографували і надрукували в розгорнутому вигляді — з українським текстом, з тризубом, виразно на тім знятку виднім. Дуже приємне це було для українських сердець зображення. Тішилися тоді ті бідні українці, як діти, згадуючи, що й у них була своя, хай і короткочасна, але справжня держава, така держава, що її жиди визнавали та шанували і на її паспорти за кордон виїжджали.

Стала тепер Солові Шворцові на пам'яті постать головного редактора газети «Вільне слово» Луки Осути. Той же редактор тоді, як побачив паспорт із тризубом, просто обійняв його, Сола Шворца, мало не поцілував. І сміявся той редактор щасливим смішком, що його він ніби всьорбував. Пригладжував долонею свою сяк-так заличковану засобами внутрішньої позики лисину — і радісно сміявся. Маленький у постаті Лука Осуга чоловічок, сухенький, як хрущик, але могутній впливами в українському середовищі. Тепер з ре-

дактора Осуги добрий його, Солів Шворців, приятель, дуже щирий приятель, а це має для нього як шукача здобутків не абияку вагу.

Трохи пізніше Сол Шворц спробував був створити українську газету для українців — «Сім останніх днів» називалася. Але з того нічого не вийшло: несила було конкурувати з «Вільним словом», органом могутньої української асекураційної спілки. Редактор Осуга не раз потім жартома згадував цю його спробу підірвати «Вільне слово». Без будь-якої «образи» згадував, бо був певен непохитної моці своєї газети.

Слід тут сказати, що газета «Вільне слово» була не просто українська газета, а галицько-католицька, орган найчисленнішої і найорганізованішої української групи в Америці. Її, цієї газети, особливість була ще й у тому, що в ній навіть східні українці почували себе чужинцями й неповноправними співробітниками. Якось Елеонора Рузвелт сказала була, що католик не може бути президентом США, а східні українці про «Вільне слово» казали: «Як католик не може бути президентом США, так ніякий східняк не може бути головним редактором «Вільного слова». Як відомо, твердження Елеонори Рузвелт історія спростувала, коли на президента США обрано Джона Кеннеді, але щодо «Вільного слова», то історія, як була, так і залишилася безсила: східняки ніколи не могли і не зможуть цієї фортеці здобути.

Отож у Сола Шворца не було ніякого сумніву, що ця католицька газета зацікавиться побожним учинком католика-практика Передерія і роздмухає цю справу.

На виду в Сола Шворца була багатозначна усмішка, як він, прийшовши до контори й узявши слухавку телефона, почав накручувати число телефона газети «Вільне слово». А як у телефоні обізався солоденький голос редактора Осуги, він промовив:

— Тут Соломон Шварц... чи то пак Сол Шворц, прошу пана..

Редактор Осуга засміявся своїм дрібненьким, сьорбаним смішком з приводу того, либонь, що той поплутав вимову свого прізвища, а тоді спитався:

— Щось маєте для нас... пане добродію?

— Маю, маю.

— Може, щось таке, як пашпорт? Хе-хе...

— Не пашпорт, але... важливе..

Тут їм довелося перервати на якийсь час розмову, бо за

стіною контори левиним риком обізвався водяний відхідок, що заглушив мову господаря її. Звичайно, не міг не почути цього рику й його співрозмовник — редактор Осуга, бо як цей жахливий гуркіт поволі віддалився, стихився, він запитає жартома:

— Що воно там у вас? Чи не лев у клітці?

Сол Шворц незадоволено поморщив свого з кіб'ячим кінцем носа, подумав: «Треба шукати нове приміщення, ой як треба! З такою музикою не буде в мене гешефту.» А вголос мовив:

— Та це ось тут... у сусідів — не в мене... Не зважайте, будь ласка! Уже тихо...

А потім того розповів про те, що сталося минулої суботи в книгарні добродія Передерія на Восьмій вулиці, а також порадив звернутися до самого героя, щоб здобути подробиці, бо він, на жаль, їх не знає. Але як до певної міри журналіст, він розуміє, що це має бути дуже цікава, може, навіть сенсаційна новина.

— Та ви й самі, певно, розумієте, не треба вам пояснювати, — закінчив.

Редактор Осуга, справді, зацікавився новиною і захопився подякувати за це щирому приятелеві українців і його особистому другові.

Поклавши слухавку на чорне тільце телефона, що лежало перед ним на столі, як скулений у клубочок цуцик, Сол Шворц трохи подумав про те, що тількищо учинив. За стіною була тиша, і ніщо не заваджало думати. Але він подумав тільки трохи, без будь-якого каяття. І ніяких докорів сумління не було в його голові, що отак виказав на безневинну людину — на дарвініста, чи хто він там є, Безорудька: такого дива не могло бути в голові того, хто хотів за всяку ціну розбагатіти. Несподівано виникла в нього лише нова думка, думка про те, що він не може лов'язувати себе тільки з однією якоюсь групою українців. Це тим більше, що вони розсварені й поділені на багато різних релігійних та партійних груп, і не в його інтересах заплющувати очі на це. А що найбільша різниця була між тими українцями, що їх очолювала Українська народна (тобто «національна», бо вони так розуміли це слово) асекураційна спілка, з її газетою «Вільне слово», і «поступовими» українцями, що видавали газету «За океаном», то йому й спало на думку переда-

ти новину ще й редакції цієї останньої газети, її редакторові Кощавому, Євменові, чи я там його на ймення.

Правда, з цим редактором у нього не було таких добрих відносин, як із редактором Осугою: на перешкоді став був отой паспорт з тризубом, репродукований у газеті «Вільне слово». Справа в тім, що в редакції газети «За океаном» не любили того, що діялось на Україні 1917—1920 роками, не до шмиги їм був і тризуб у будь-якому вигляді — петлюрівський, гетьманський, мельниківський чи бандерівський. А за причину цієї нелюбови і до згаданих подій, і до паспортів із тризубом було те, що це все було не до смаку Москві, яка давала гроші на видання газети «За океаном» і тим створювала варстат праці для редактора Кощавого та його співробітників.

Тим то з цим редактором випадало говорити інакше, як з редактором Осугою. Ну, але Сола Шворца не треба було вчити — він і не в таких справах знав, як поводитись. Накрутив потрібне число телефона. У слухавці почудось обережно-похмуре запитання:

— Хто говорить?

Редакторові Кощавому, справді, треба було бути обережним, бо, поперше, в нього не було так багато прихильників і читачів, як у редактора Осуги, а подруге, треба було оглядатися й на Москву, яка, оплачуючи його працю, дуже уважно прислухалась до кожного його слова. Це ж міг телефонувати і якийсь московський провокатор, що мав завдання перевірити його відданість її «інтернаціоналізмові»! Хоч він і був стріляний вовк, але він таки мусив бути на бачності.

Взагалі сказавши, дуже звивиста була лінія поведінки цієї довготелесо-гнучкої, сухорлявої, довгобразої, з конячими щелепами людини. Ще вдома, на рідній Волині, він ударився був у крайній український націоналізм, був, подекували, навіть командиром якоїсь підпільної бойової організації на якусь там округу (на яку саме — ніхто цього не знав), воював з польськими окупантами. Сам, щоправда, жадної бомби ніде не підкинув, але будь-що-будь очолював терористичну організацію. Потім щось там у нього зіпсувалося, були якісь непорозуміння, і він, шукаючи хліба, мусив змандрувати з рідного краю. Він опинився в Німеччині. А як у передгітлерівській Німеччині ще тоді шанували свого висуванця на трон України гетьмана Скоропадського та давали на його організацію трохи грошенят, то й нашому політич-

ному втікачеві не залишалося нічого, як тільки ідейно переорієнтуватися, мовляв, позмінювати тички на своєму життєвому шляху та стати гетьманцем. За гітлерівського будівництва «нової Європи» йому довелося це своє гетьманство притинити, не лізти з ним поперед батька в пекло, ба й натякати принагідно на те, що він у розгромленій тепер Польщі провадив націоналістичну боротьбу. А за американців у повоєнній Німеччині, як українці масово поскупувались були в таборах переміщених людей, він уже й виразно став по стороні того відгалку українського націоналізму, що створив навіть таборову поліцію, по стороні так званого «блискучого відокремлення» чи, популярно сказавши, бандерівців.

Коли втікачі роз'їжджались по світі, він, Євмен Кошавий, опинився у США, у країні величезних для діяльної людини можливостей. Як же ж і закрутився він тут! Як закидався на всі боки! Думка в нього була, либонь, така, щоб, як кажуть, зразу вхопити бика за роги, вихопитися йому на спину та й помчатись назустріч славі й багатству.

Ці його стрибання на всі боки можна б порівняти із стрибками одного молодого шимпанзе в Бронкському звіринці, як той на потіху публіці просто літає в повітрі, стрибаючи від стіни до стіни, — літає, ніби приліплюється до однієї стіни клітки, а звідти відштовхується й приліплюється до іншої, протилежної стіни. Літає — й не падає додолу. Але Євмен Кошавий хоч і походив у далекому минулому від спільного із шимпанзе предка і мав щелепи майже такі, як у шимпанзе, та все таки належав до тієї галузі цього виду, що не зберегла в своєму розвитку здатності так спритно «літати» від стіни до стіни, як шимпанзе, тобто до людського різновиду, — і він упав додолу. Упав — і аж після цього взяв уважніше роззиратися навколо. Нарешті він усвідомив ту гірку правду, що тут, у США, навіть ті націоналісти, що так завзято бешкетували в таборах, були безсилі перед такими фортецями «старих емігрантів», як асекураційні товариства з їхніми газетами «Вільне слово», «Народна правда» тощо. У цих фортецях необмежено панували окремі феодали, і їх ніяка сила не могла похитнути. А Євмен Кошавий ще й репрезентував таку незначну в американсько-українському, переважно католицькому суспільстві силу, якою були православні українці, бо був, на жаль, з діда-прадіда православний.

Тим то наш спритяга після досить болючих спроб-конвульсій зупинив своє око на єдиній можливості — піти до

«поступовців». І він пішов, і став редагувати їхню газету «За океаном». Та це вже автоматично вилучило його з українського еміграційного суспільства. Крім того, це вимагало від нього якнайбільшої обережності, він мусив оглядатися навіть на вулиці, щоб хто не пошпурих у його голову каменюки, а телефонуючи, уважати, з ким розмовляє. А його ж розмови могли й агенти Федерального бюро розсліду підслухувати, оскільки їхня організація була зареєстрована як закордонна агентура.

З огляду на все це не легко було розпочати з ним розмову й Солові Шворцові, йому треба було не абияк викручуватись, щоб зацікавити цього редактора справою письменника Тимоша Безорудька. Сол Шворц почав з того, що назвав себе щирим прихильником газети «За океаном», висловив навіть жаль, що в жидів немає такої доброї газети, і йому, поступовому жидові, доводиться читати «угодівську» газету «Форвордс»... Ця газета все таки не те, що назадницька газета «Дер Туг», але було б краще, якби й у жидів була така поступова газета, як «За океаном». Крім того, тільки вони, поступавці, з усіх українців не антисеміти. Тепер, правда, й газета «Вільне слово» затушковує свій антисемітизм, бо жиди мають у цій державі, у США, силу не абияку. Але як не ховай погане, а воно таки гляне: жиди добре знають, яким вони, ті реакціонери, на них духом дишуть. Так, так, прошу пана товариша. А його на прізвище й імення Шварц Соломон... чи то пак Шворц Сол, як це по-англійському треба вимовляти. Свого часу він, прибувши до США, зробив був помилку, коли надрукував у газеті «Вільне слово» український пашпорт із тризубом, не зорієнтувався зразу в чужій країні. Але тепер начхати йому на той «петлюрівський» пашпорт! Він тепер не хоче мати нічого спільного з тими реакціонерами й погромниками. І на доказ цього він може передати до редакції газети, що її так добре редагує шановний пан товариш, одну новину. Чи товариш редактор чув, що минулої суботи католицький книгар Передерій вигнав із своєї книгарні за дарвінізм талановитого й сміливого українського письменника Тимоша Безорудька? Ні? Так оце він, Соломон Шварц... чи то пак Сол Шворц (саме це плутання вимови свого прізвища та імення свідчило про його хвилювання під час цієї розмови), власне, й хотів йому, редакторові поступової газети «За океаном», про це сказати. Він також просив би взяти під оборону цього доброго й чесного письмен-

ника. Якби йому пощастило було з виданням української газети «Сім останніх днів», то він би обов'язково узяв був цього Тимоша Безорудька на свого редактора, і вони вдвох громили б усяку реакцію. А тепер той бідолаха Безорудько «клінує», має посуд, щоб хоч якось проіснувати в цьому жорстокому капіталістичному світі...

Редактор Євмен Кошавий підчас цієї досить довгої сповіді прихильника своєї газети тільки «мукав», даючи тим знати, що хтось тую сповідь таки слухає. А як Сол Шворц, чи як там його, нарешті скінчив, він тим самим, що й на початку був голосом подякував охочекомонному інформаторові за новину і сразу ж — чути було — поклав слухавку.

Сол Шворц також поспішив це зробити: за стіною заревіло звірюкою. Та цим разом Сол Шворц сприйняв цю «музику» досить спокійно: йому було приємно, що водяний відхідок спізнився, не перешкодив йому в розмові.

Надзвичайна новина сколихнула спокій Томпкінського скверу і вдарила подружжя Безорудьків

Томпкінський сквер на Подолі міста Нью-Йорку, між Сьомою й Десятою вулицями та авеню А й Б — це невеличка галявина серед лісу — не лісу, а лісища кам'яниць. Це, щоправда, не така галявина, як буває в справжньому лісі, тобто місце, де дерев немає, бо асфальтові доріжки цього скверу були пообтикувані деревами, але як дивитися на нього згори, от хоч би й з п'ятого поверху якогось поблизького будинка, то він таки скидається на галявину. Та й дерева в ньому невисокі, якісь миршаві, що у спеку майже не дають тіні-холодку. З цих дерев утворилися алеї, а понад краями тих алеї поставлено, власне, попригвинчувано до цементових «гнізд» лавки із спинками, — попригвинчувано, щоб вільна у цій вільній країні добре відгодована молодь не змогла застосовувати свою невичерпну енергію, ламаючи їх. А втім, не без того, щоб деякі атлети важкої ваги у деяких лавках не повиривали навіть залізні гвинти чи хоч повиламували шаблі, призначувані для сидіння на них.

Отож у цьому сквері тільки такі лавки, з поламаними ребрами, звичайно й стояли порожні, а геть чисто всі придатні для сидіння від раннього ранку, коли ще, може, подихає нічним холодком, і аж до вечора, коли в алеях, над го-

ловами публіки засвічуються осяйні ліхтарі, аж до пізніх облягів (теплыми, видима річ, порами року) були позаймані: їх обсадили, як зграї граків, пенсіонери всякого роду й наброду. Та чи не найбільше було серед них американців українського роду — малоросів, карпаторосів, «старих» і «нових» емігрантів, «прогресистів», чи «поступовців», і «націоналістів», католиків, православних і протестантів. Уже з самої цієї номенклатури можна легко зрозуміти чи на її підставі припустити, яка національна єдність між ними могла бути. Тим то карпаторос або малорос не міг сісти разом із властивим українцем, католик із православним чи протестантом, «поступовець» із «націоналістом» тощо. Не міг також сісти українець з поляком, поляк з москалем тощо.

Отож пенсіонери звичайно й сиділи порізненими гуртками-зграйками. А як одного дня, так десь пообіднього часу в Томпкінському сквері зненацька розкотилася незвичайна новина, то вона сколихнула тільки гуртки властивих українців.

Цю новину принесли спритні хлопчачки, що забігали по алеях із жмутами «Вільного слова» в руках та вигукували ту ю новину дзвінкими голосами:

— «Вільне слово»! Купуйте «Вільне слово»!.. Надзвичайна новина!..

Власне, хлопчачки тільки натякали на надзвичайну новину, а не розкривали її змісту, щоб люди тільки зацікавились, але, щоб довідатись, що то новина, то купували газету.

І люди газету купували, передавали з рук у руки, читали вголос сусіда сусіді, що сиділи поряд на лавці. А як хто приходив та підсідав до тих, що вже цю новину знали, тих приголомшували питанням: «Чули?» — «А що таке?» — «Та ось почитайте»...

А подекуди ці підтоптані люди вставали з насиджених місць і збиралися в більші гуртки, обговорювали подію.

Що ж то за новина була, що так схвилювала цих заслужених (бо вже повислужували пенсії) американців українського роду? Може, чергове вбивство президента США? Може, вже розпочалася Третя світова війна? Може, знов жакливий землетрус на Алясці чи десь інде? Може... Ні те, ні те, ні те! Сталася важливіша за всі ці можливі катастрофи подія. Важливіша і багато ближча до них та багато цікавіша для решти їхнього пенсіонерського віку. Ось тут, зовсім недалеко від їхнього щоденного висиджування, на Восьмій вулиці, за кілька десятків ступнів від Томпкінського скверу христі-

янський книгар Теофіль (Боголюб) Передерій виставив за двері своєї книгарні безбожника Безорудька, безбожника й дарвініста. У статті під заголовком «Ширий християнин Теофіль (Боголюб) Передерій учинив так, як йому підказав голос християнського сумління» редактори «Вільного слова» (бо це ж була редакційна стаття) писали: «До чого ми дожили? У самому нашому християнському середовищі з'явився хижак, що підриває основу нашого буття — віру в Бога. Це явна агентурна робота московських більшовиків. Але здорова сила нашого суспільства в особі католика-практика пана Теофіля Передерія дала належну відсіч нахабі. Сподіваємося, що наше громадянство вилучить з-поміж себе цього слугу диявола.»

Далі описано, як усе це сталося, з усіма можливими подробицями. Не згадано тільки про Кудлаєву опозицію щодо цього побожного вчинку, з тих, либонь, міркувань, що й Кудлай «звідти», з «Советів», і що його надмірна християнська діяльність викликала потребу деякої обережності у ставленні до нього. Хто-зна, що воно за християнин! А може просто провокатор? Не згадавши про Кудлая, редактори, зрозуміла річ, не могли згадати й колотнечі з пацюком, що так несподівано полсувала релігійний диспут. Замовчали вони й «торговельний» прихід «уересерівського» Кочубея та його супутника Кощавого, що перебили той диспут.

Поряд із статтею було надруковано й поличчя героя — Теофіля (Боголюба) Передерія, з дуже побожним виразом на його круглому, як місяць у лівні, обличчі, у смиренно приплюснених очицях, а той вираз усякому казав, що за такий учинок Бог обов'язково допустить його в рай, — Бог або святий Петро, що йому, як відомо, Всевишній довірив ключі від раю. Було також ясно, що о. Жилá, напевно, дасть йому на це своє благословення як перепустку в рай.

Але й це ще було не все в розвитку цієї події. Не втисгли статечні пенсіонери цієї новини як слід і розсмакувати, як появилися хлопчак з іншою газетою — з тижневиком «За океаном». А в цій газеті на першій же сторінці стояла величезними літерами надрукована «шапка»: «Наші реакціонери зневажають людську гідність українського письменника Тимоша Безорудька». А далі інформовано про те ж саме, тільки з іншим, уже «прогресивним» освітленням. Крім того, газета протестувала проти такого дикого поведження з людиною, яке, мовляв, нашого часу можливе тільки в афри-

канських нетрях, а, здавалося б, неможливе в одному з трьох найбільших міст світу. Замість поличчя була надрукована карикатура на Теофіля (Боголюба) Передерія — жахлива звіряча морда, з настобурченим чубом, з вишкіреними зубами, з великим дрючком у руках, що ним він — та звіряча морда — замахувався на беззахисну, зігнуту в сподіванні страшного удару людину. А поряд з цим було намальоване автодафе — урочисте палення, з наказу святої католицької інквізиції, еретика, а під тим малюнком стояв підпис: «Отак би хотів мракобіс Теофіль (Боголюб) Передерій розправитися з безвірником!»

Статтю підписав сам редактор Євмен Коцавий.

...Ірина Безорудько йшла після роботи додому через Томпкінський сквер (як вона й щодня робила): так було найближче від підземки до їхнього мешкання. Вона, як звичайно, поспішала, щоб прийти додому раніше й до приходу чоловіка приготувати вечерю. Проте й вона (хоч як спішила) не могла не звернути уваги на незвичайне пожвавлення серед пенсіонерів. Зацікавившись «надзвичайною новиною», що про неї кричали хлопчачи, вона й собі купила «Вільне слово». Та ж таки цікавість примусила її на ході розгорнути газету й поглянути, що ж воно за новина. Прізвище «Безорудько» зразу впало їй у вічі, — впало й приголомшило, як найсильніший удар по голові. Увічү їй почорніло, коліна підігнулись, і вона була б, мабуть, упала, якби не прихилилась до поблизького ліхтарного стовпа. Постояла якусь мить напівпритомна, із заплющеними очима, а як розплющилась — темінь іще стояла їй вочү (може, ще й тому, що саме в цю мить сонце сховалось за високу перію будинків Сьомої вулиці). Далі їй ледве вистачило сили обережно оглянутись, чи хто не бачив цього її приголомшення, та потім помалу піти далі. На превелику потім силу вилізла на свій п'ятий поверх, а як ішла, спотикалась на східцях, немов п'яна, хапалась руками за поруччя. Біля дверей довго не могла знайти ключа в своїй торбинці.

А в хаті сердешна жінка побоялась навіть читати далі тую статтю. Упала, знесилена, на канапу, з тією газетою в руці і не читала. Їй було страшно заглянути в безодню своєї загибелі. Вона ніби задерев'яніла в безмежному розпачі — і так сиділа.

Із стану такої заціпенілості вирвав її голосний, як крик страшного розпачу, дзвінок телефона. Хотіла була не обзи-

ватись... Але телефон невгавав — дзеленчить, дзеленчить, як не перерветься.

— «А може, це щось ділове, — подумалось Ірині, — може, ще не те...»

Та як узяла млявим рухом слухавку, то почула, що це було таки... те: обізвався голос її подруги Наталки Г., — можна сказати, колишньої подруги, бо вона вже давно до неї не телефонувала, трохи чи не «дулась» на неї. Ця ж Наталка колись залицялась до Тимоша Безорудька, а як він «вибрав» з цих двох подруг її, Ірину, вона занехаяла колишню приятельню. І тепер Ірині в Наталчиному голосі почулась мало не злорадість з приводу того, що сталося.

— Чи ти бачила сьогоднішнє «Вільне слово»? — ударила її Наталка без будь-яких попередніх слів. — Який жаж!.. Бідна ти, бідна!

Ірина кинула слухавку — обірвала «співчуття». Байдуже їй — хай тепер гнівається по-справжньому та злюка!

Та через якусь там хвилину знов телефон. Ірина не хотіла реагувати, чекала, може, замовкне. Але телефон не замовкав, верещав, як недорізане порося. Довелось таки узяти слухавку.

Це був голос іншої приятельки:

— Що з тобою, Ірино? Ти так довго не відповідаєш! Я ж знаю, що ти в цей час уже вдома...

А після цього «вступу»:

— Чи ти читала «Вільне слово»? Який жаж! Як же ти тепер між люди покажешся? Бідна!..

Ірина знов не дослухала — кинула слухавку. По якомусь часі телефон знову... Бідолашна жінка схопилась на ноги, кинулась по хаті, як зацькована в клітці звірина, «сховалась» до спальні. Але хіба в такій хаті сховаєшся від того ляскучого... проклятого телефона? Між їхніми двома кімнатами не було навіть дверей, щоб зачинитися. Кинулась назад, до телефону, вхопила слухавку, але не притулила її до вуха, тримала на віддалі. Щось там бурчало, в тій слухавці, якийсь жіночий голос, та що той голос казав, добрати не могла — до її слуху не доходило. Нарешті теє бурчання замовкло.

Тоді Ірина знов сіла на канапу. Газета, як якась страхіття, лежала долі, біля її ніг, але вона й не думала нахилитись, щоб те страхіття взяти. Деякий час у її запамороченій голові ніяких думок не було, а потім думки завирували, закипіли.

— «Що ж тепер буде? Ну, що тепер буде, Боже ти мій?!»

У її свідомості виринули слова тієї подруги, що сказала: «Як же ти тепер між люди покажешся?» Справді, їй тепер ніяк буде між люди показуватись! Не можна буде ходити й через Томпкінський сквер, на неї пальцями показуватимуть: дивіться, мовляв, оце безбожницька жінка... Знайомі обминатимуть її, як прокажену. А ще ж і до о. Жили́, напевно, це дійде. Боже! Боже! Згадала його, о. Жили б то, недавно проповідь у церкві. Непоказний статурою був отець Жила, тільки з круглим черевцем, але він громовим голосом старозаповітного пророка гримав на свою «паству», прикляклу перед ним на колінах: «Як ви живете, грішники! Схаменіться! Ви й мене заганяєте в пекло! Я за вас відповідаю перед Господом! На мені благодать божа...»

Перелякана «паства» тремтіла, як загнана вовками в безвихідь отара овець, а в тій «пастві» були ж і учені магістри, ба й доктори, не тільки такі, як вона бідна, малоосвічена жінка. І тим магістрам та докторам голос о. Жили видавався, може, й голосом самого бога Саваофа, що був намальований високо вгорі над вітарем, сидів на хмарах, як на перині, з грізно піднесеною правицею. А це ж він, о. Жила, говорив до людей взагалі, насправді не знаючи нічиїх конкретних гріхів, це була, сказати б, тільки пересторога, щоб не грішили. А що ж він тепер їй скаже, їй, що має готовий уже гріх — живе з безвірником? На саму думку про це тіло їй тепло, голова йшла обертом. Уявила: от він стоїть, тримаючи обілуч хреста на своєму округлому животі і гучним голосом картає: «То оце ти та дочка святої Католицької церкви, що поєдналась із безвірником-більшовиком? Нема й не буде тобі прощення, велика грішнице! У пекло підеш, у найгарячішу пекельну смолу разом із своїм невірою-чоловіком!»

Невіра він — це так (думала далі Ірина), алеж він у неї єдина рідна істота на світі... без нього вона була б така самотня... Ніхто з отих, навіть щирих її приятельок, не може замінити їй його... Кожна з них живе своїм родинним життям, а вона їм потрібна хіба тільки на те, щоб інколи поговорити через телефон... Та Тиміш не такий уже й поганий, як про нього можуть сторонні люди думати. Він так її любить, і був завжди уважний до неї, добрий, ба навіть ніжний. На іменини завжди їй квіти купує, та ще й обов'язково троянди. І хатніх сварок та її сліз боїться, як вогню... Та й іконку дозволив їй у спальні повісити... Їй навіть трудно, часом, повірити, щоб така добра та плоха людина була така уперта в

тому безвірництві. Мабуть, таки тії більшовики скалічили його добру з природи душу. А тепер... не дарма сказано: «Чим горнець накіпить, тим і...» Вона не «вимовила» навіть подумки слова «смердить», бо воно якось не пасувало в застосуванні до Тимоша. А крім того, в неї був невиразний здогад, що тут винні, може, не так більшовики, як ті наукові книжки, що Тиміш їх читає, він бо найчастіш на «науку» покликається... Ну, але вона тих «трудних» книжок не читала.

А голос о. Жили гримить, як грім, далі:

— «Ти ради свого земного, тріховного щастя зрадила заповіді нашої святої Католицької церкви, самого великого Бога... ти... ти... немає тобі наймення, грішнице!»

А потім не допустить її до святого причастя... Це останнє показалося їй таким неуживно-страшним, що вона так і зайшлася плачем. Ридма заридала. Знов уявила: от ідуть люди в церкві, святково зодягнені, до причастя, у кожного радість на душі... і магістри та доктори йдуть... Отець Жила подає кожному в рот срібною ложечкою солодке вино з крихтою проскурки... А хор так гарно співає: «Прийдіте, ядіте, се бо єсть кров моя і тіло моє...» Про те, що це означає, що віряни п'ють кров і їдять тіло свого Бога Господа Ісуса Христа, вона не думала, та й не розуміла цього, дарма що о. Жила перед причастям так це пояснював, — їй просто подобалось, що півча так гарно співає...

Люди підходять до о. Жили, декоті з дітками, теж по-святковому убраними, а їй, великій грішнице, не можна буде!

І вона ридала, впавши обличчям на канапу.

А як за дверима зашаруділа Тимошева хода, вона чи то не почула за плачем, чи то з гніву на нього не поспішила йому назустріч, не відчинила. Тимошеві довелося шукати десь у кишені ключа й відмикати самому двері.

Чи треба казати про те, що йому з першого погляду, скоро тільки уздрів він свою дружину в такій болючій і вимовній позі, все стало ясно? Він задалегідь майже з такою самою виразністю передбачав таку картину, коли думав про цю небезпеку! Тим то він тільки мовчки спинився посеред хати, не зважуючись ні обізватись, ні наблизитись до жінки.

А Ірина ще дужче затіпалася в риданні, скидала болюче плечима, лежачи ницьма. Тиміш постояв отак мовчки деякий час, а потім загадав, що треба хоч бриля з голови зняти. Зняв бриля і так з брилем у руці сів на стільця біля столу. Але й далі німував, як риба. Бо що він міг на своє ви-

правдання сказати? Що цього факту не було? Що його не вигнав Теофіль (Боголюб) Передерій із своєї книгарні, як собаку? Розумів також, що його аргументація на свою оборону, що, мовляв, живши серед таких затурканих попівською «наукою» людей, як вони живуть, цього можна було заздалегідь сподіватись, до Іриноїї свідомости не могло дійти, не переконало б її. Ба й навпаки: могла б, ця аргументація, ще більше її розтривожити. *Вона*

Довгенько ця «німа сцена» тривала: вона, Ірина б то, плаче, а він, її безпорадний чоловік Тиміш, сидить і мовчить. Вона плаче-ридає так, що йому серце крається, — але як цьому зарадити, він не знав...

Нарешті Ірина підвела залляте сльозами обличчя і показала мовчки рукою на газету. Тиміш машинально устав із свого стільця, підійшов до канапи і, так само машинально, взяв тую газету. Але й те, що прочитав, не здивувало й не приголомшило його: він і це передбачав з великою достеменністю.

Цього дня вони обоє не вечеряли.

А потім у їхньому житті почалася найважча сварка — мовчання. Мовчки кожне з них ішло в своїх справах, мовчки приходили додому, кожне шукало собі щось їсти в холодильникові... Тиміш в основному харчувався в своєму ресторані, де працював посудомийником, а як і де обідала Ірина, він не знав. А може, й взагалі не обідала, бо почала виразно худнути. Струнка й висока в постаті, вона стала ще «стрункіша», напевно, на шкоду своєму здоров'ю, як про це думав безпорадний чоловік...

Але таке співжиття двох людей в однім мешканні не могло тривати без краю. Якось Тиміш прийшов додому і застав Ірину, як вона сиділа на канапі, схудла, мовчазна й сумна. І так йому стало її жаль, така ніжність спалахнула в його серці до неї, що він не втерпів, опустився біля неї навколішки і обережно (а ну ж вона відкине цю його ласку?) поклав свою голову їй на коліна. Це був з його боку виразний жест благання. Але він у цю мить страшенно боявся, щоб Ірина не зажадала від нього зречення його поглядів як ціни за подружній мир. Та вона ані натякнула на це. Вона, видно, й сама була змучена цією довготривалою сваркою і тільки чекала на таку ініціативу з його боку.

Вона поклала руку на його голову на знак цього миру. А як він підвів на неї очі, то побачив у її очах сльози все-

прощення. Тоді він підхопився на ноги і пригорнув до себе свою любов дружину.

Але ні він, ні вона не сказали тоді ані словечка. Цього дня вони вже обідали разом.

Василева Кудлаєва проповідь на драбині і поява скривдженої удовички

Був осінній соняшний день. Такого дня мало б літати срібне павутиння «бабиного літа» (чи «індіанського», як кажуть в Америці), мало б яскрити й бриніти натягнутими струнами, сліпити очі людям, зокрема старим пенсіонерам у Томпкінському сквері. Мало б яскрити, бриніти й сліпити, але... в Томпкінському сквері його не було. Воно, десь, мабуть, позачіпалося за хмаросяги Подолу міста й сюди не долітало. А можливо, що його намотувало на себе гостре веретено Будинка імперського штату, воно, те веретено, височіло над усіма будівлями Мангаттану, — веретено — хмаросяг над хмаросягами. А може, ще й рано було.

Але листя на миршавих деревах алей уже по-осінньому позолотіло, ба й лежало упрорідь на асфальті доріжок, як великі золоті грошини, що їх якась щедра рука порозсипала. Еге, порозсипала... Така метафора навряд чи можлива в грошовитій Америці, де тільки гангстери, тікаючи від поліції, можуть так «щедро» розсипати заграбовані гроші.

Річ ясна, що такого гарного дня пенсіонери не могли сидіти й гібити десь у своїх закапелках, — вони всі були на своїх місцях, пообсідавши лавки густими гуртками. «Проглядали» газети, гомоніли, сперечалися про різні цікаві їм речі, про добрі чи погані дії Адміністрації (Уряду) США, про те, чи Конгрес, нарешті, ухвалить закон про безкоштовне лікування старих, бо ті ж лікарі деруть немилосердно. Між пенсіонерами щодо цього ходила навіть чутка, що американські лікарі давали навмисно пацієнтам таку «голку», щоб він не вмирав, поки ще мав гроші, а як гроші в бідолахи вичерпувалися, то тоді вже йому дозволяли мандрувати на «той світ». Декотрі з пенсіонерів ходили тепер від гуртка до гуртка з аркушами паперу в руках — збирали підписи під петицією до Уряду з вимогою пришвидшити справу лікування людей похилого віку.

Проте це все були такі звичні справи, що нікого особли-

во не хвилювали, серед них не було й однієї такої, як ота справа Передерія-Безорудька, що, доречі, була вже тепер, через місяць чи два, у Томпкінському сквері чималою мірою, либонь, призабута.

Та й взагалі тепер у сквері стояв повний спокій, була тиша. Асфальтовий шерех авт, що пролітали повз сквер на авеню А, сюди — як не прислухатись — майже не добувався. Не дуже порушував цю тишу й поліційний вертолітак, що вряди-годи пролітав досить низько над сквером (але, звичайно, не нижче п'ятиповерхових кам'яниць, що оточували сквер), — вертолітак, як велика тонкокрила бабка, що блищала в обзолоті сонця. Його звичного лопоту-кихання ніхто з пенсіонерів не зауважував майже, — не прислухались.

Та от зненацька зовсім близько, на землі, а не в високому небі, розітнулося гупання тарабану, а потім тонким голосом заспівала сурма, заблищавши водночас у сліпучому сяйві своєю міддю так, ніби клапоть протуберанцю відірвався від сонця й упав у Томпкінський сквер м. Нью-Йорку в саму гущу пенсіонерів.

Очі всіх цих пенсіонерів зразу ж таки й повернулися в той бік, звідки загупало й засурмило, здивовані, зацікавлені очі. Навіть ті, що поодиноці собі сиділи й куняли, попркидалися. Упала в очі всім пенсіонерам і купка людей, що йшла за тарабанником та сурмачем. Один з-поміж тих людей ніс на плечах складану драбину, а другий — державний зоряно-смугастий прапор США, що, правда, безсило обвисав на стеблі: вітру ж не було й найменшого.

Дійшовши до більшого майданчика, що на ньому схрещувалось декілька алей, голосно-блискучий похід зупинився, а той чоловіча, що ніс на плечах драбину трохи чи не так, як ніс Ісус Христос свій хрест на Голгофу, виступив трохи вперед. Тарабан востаннє гупнув і вмовк з тим, либонь, щоб дати сурмі змогу виразніше й на весь сквер проголосити про початок того, що мало на тому майданчику відбутися. І сурма якусь там хвилину ще грала-співала, а потім також умовкла. А трохи згодом виявилось, що це була не просто гра сурми, а щось таке, як перестережливий гук архангола, який нагадував усім оспалим людям на Землі, а особливо грішникам, що передбачений у святому письмі Страшний суд рано чи пізно, як не тепер, так у четвер, а таки має бути, і всі грішники обов'язково будуть покарані, викоринені на планеті Землі внаслідок цієї, як казали «християнські свід-

ки Єгови», «Божої перемоги». І не так уже й далеко той день... ось-ось уже... То правда, мовляв, що наближення Страшного суду чекали 992, 998, 1000, 1186, 1492, 1524, 1532, 1588 років і гарячий Савонароля, можна сказати, по-дурному палив принародно на вогнищі марноту світу цього — золото й шати дорогії, аж поки його самого тодішній папа римський не звелів спалити, але тепер то вже напевно... Тепер уже божому провидінню терпець увірвався, — так багато люди нагрішили...

Так це все пояснив той чоловік, що ніс на своїх плечах драбину. Він розкарчав її, тую драбину, почекав, поки прапорносець примочував до неї свій прапор, а тоді виліз на драбину і став найвищий з усієї купи, підкинув п'ятірнею лівої руки з-над лоба кучму свого волосся (був же без шапки) і вигукнув:

— Люди добрі! Ви щойно чули сурми гук... Але це був не просто сурми гук, а поклик того архангола, що провіщає недалекий уже суд божий, остаточну божу перемогу над діаволом... Покайтеся!

У руці в чоловіка була книга, як зараз же всім стало ясно, — свята Біблія. Він вимахнув нею в повітрі — і гримав гучним голосом далі:

— Ось тут спасіння кожного, в оцій святій книзі! Кайтеся, поки не пізно!

Пенсіонери почали потроху підводитись із своїх насиджених місць, підходили ближче, щоб краще чути проповідника, бо деякі з них були з посилювачами слуху в вухах, — недочували. Оглядались обережно один на одного, вочевидьки цікавлячись, которі ж то з них такі грішники. Звичайно, про себе ніхто з них так не думав, — ніхто ж собі не ворог.

Проповідник — це був, як усяке, мабуть, легко догадається, Василь Кудлай, відомий у Томпкінському сквері та на всьому «українському» Подолі міста свідок Єгови й місіонер, чоловік, що живцем ліз на небо, до Бога, а його проповідь на драбині скидалася трохи чи не на євангельську проповідь на горі. Він кричав, гримав, картав, аж захлинався. А спростувавши оту передчасну діяльність Савонаролі, він перейшов до конкретнішого з'ясування перспективи Страшного суду.

— Хто має вуха, хай слуха! — проголосив. (Тут ті слу-

хачі, що були з посилювачами, поправили їх, глибше засунули в вуха, попідкручували батарейки).

— Кайтеся! Читайте оцю святу книгу! Читайте «Об'явлення» святого Йоана Богослова! Тут ось сказано...

Він розгорнув Біблію й почав вичитувати:

— «І обернувся я й побачив сім ставників золотих, а посеред тих ставників — подібного до Сина людського, золотого в довгі шати й підперезаного золотим поясом. Голова ж його й волосся білі, як біла вовна чи сніг, а очі — як полум'я. А ноги його подібні до міді, розжареної в печі»...

— Як то «подібні до міді»? — вихопився раптом голос із юрби слухачів. — Що за дурниця! Де ви бачили, щоб у когось були мідяні ноги?

Усі оглянулись на той голос — і зрозуміли: то був голос «українського бома»*) Кузя Макогона, тобто непуцящої людини голос, якщо взагалі Кузя можна було людиною назвати. З нього ж був непросип'яний п'янюга, що весь час пролежував на лавках у Томпкінському сквері або й на хідниках Третьої авеню і цим давав притоку «радянським» дописувачам з Америки писати про нещасних безробітних, що мусіли навіть спати на вулиці, не мавши притулку. Отже, то був нікчемний голос. Тим то проповідник не вважав потрібним хоч би якось відгукнутись на цей голос, — гримав далі голосом святого апостола Йоана:

— «І ось престіл на небі, а на престолі той, хто сидів, а вид його подібний до каменю ясписового й сардониксового, а веселка навколо престола, як ізмарагд...»

— Ех-хе-хе! — кашлянув демонстративно Кузь Макогін (щоб таки звернути на себе увагу). — Оце так дивовижа!

Та проповідник знов ані подивився в його бік, — не вгавав у своєму апокаліптичному завзятті:

— «А з того престола виходять блискавки, громи й голоси... А перед престолом море скляне, подібне до кришталю. А всередині престолу й кругом нього четверо звірів, а в тих звірів повно очей спереду і ззаду...»

— Тю-тю-тю! — вигукнув знов Кузь Макогін. — «Повно очей спереду і ззаду»? Ото звірюки!

Та добродій Кудлай провадив далі:

— «А перший звір подібний до лева, а другий — до теляти, а третій має обличчя, як у людини, а четвертий ски-

---

*) Бом — босяк, батяр.

дається на орла з розпростертими крилами. І всі ці звірі, кожен зокрема, мали по шестеро крил навколо себе, а всередині повно очей...»

Кузь Макогін уже тільки свиснув з великого дива.

І аж отепер урвався терпець надхненному проповідникові. Він згорнув Біблію, заклавши вказівного пальця між сторінками, і звернувся до Кузя Макогона з такими словами:

— Схаменись, маловіре, бо біда тобі буде! Я вже й тепер бачу на твоїй замураній мармизі печать Антихристову.

Тут Кузь Макогін, відчувши на собі не тільки гнівний погляд проповідника, а й очі всіх присутніх, мимохіть занепокоївся, навіть лапнувся рукою за обличчя, схоже від спання та пияцтва на застиглий холодець: мовляв, хто-зна, може й так, може й є та печать, він же ніколи не дивився в дзеркало, ніколи не вмивався.

— Авжеж, печать! — вигукував проповідник. — Ти не бачиш, бо грішникам не дано бачити, а я бачу!

Це вже виразно збило Кузя Макогона з плигу, а надто що й ув око йому зненацька впала присутня тут для порядку дебела постать поліція, з гумовим бичем у руці. Укмітив Кузь також і те, що й поліцай скосив на нього очима, а в руці покручував тим замашненьким бичем, немов бавився ним.

Звідки й коли той поліцай тут узявся, ніхто з присутніх не міг би сказати (бож очі всіх були на проповідникові), але всім було ясно, що його поява була цілком закономірна: біблійного страхання було не досить для втримання на цих «летючих» місіонерських зборах відповідного ладу.

З огляду на все це «український бом» Кузь Макогін муркнув уже собі під ніс щось зовсім невиразне і похопився сховатися в юрбі.

Побачив поліцай і проповідник Василь Кудлай та й узяв читати внаслідок цього святу Біблію ще з більшою впевненістю:

— «І поглянув я, і ось кінь білий, а той, хто сидів на ньому, мав лука в руці, а на голові корону, і він вийшов, як переможець, щоб перемагати... І вийшов кінь буланый, а тому, хто сидів на ньому, дано право забрати спокій на землі, щоб одне одного вбивало; у нього був меч... І ось кінь карий, а той, хто сидів на ньому, мав терези. І один із чотирьох звірів промовив: «Мірка пшениці за динар, і три мірки ячменю за динар; не марнуй олії й вина»... Четвертий кінь

був вороний, а той, хто сидів на ньому, ніс голод і смерть...»

Тут Василь Кудлай підкинув правцю з Біблією вгору і вигукнув:

— Бачите, грішники, які страхіття! «Щоб одне одного вбивало»... «і голод і смерть»... «мірка пшениці за динар, і три мірки ячменю за динар»... А далі — слухайте! — буде ще страшніше...

Він перегорнув сторінку й прочитав таке:

— «І п'ятий янгол просурмив, зоря впала на землю з неба, і дано їй ключ від бездонної криниці, і відімкнула вона бездонну криницю, і пішов густий дим із криниці, і затьмилося сонце й повітря. А з диму вийшла сарана на землю, і дано їй владу таку, як мають скорпіони на землі. А скидалася та сарана на коні, приготовані до війни, на головах її золоті корони, а лиця — як людські лиця...»

Двоє пенсіонерів, що стояли далі від поліцая, презирнулись, а один потихеньку сказав:

— А де ж це Кузь? Отут би йому свиснути!

Та Кузя Макогона поблизу вже не було, і старі мовчки слухали те страхіття далі.

... «І бачив я звіря, що виходив з моря, а в того звіря сім голів та десять рогів, а на рогах його десять корон, а на головах імення богохульні...»

Тут проповідник Василь Кудлай звернув увагу на те, що публіка почала потроху розходитись, виявляючи так чи не цілковиту байдужість до читаного. Тоді він перестав читати, а натомість сказав:

— І ще інші страховища на Страшному суді будуть, як люди не покаються. А серед нас ось тут на Сьомій вулиці є один грішник великий. Він пише книжки, а в тих книжках богохульствує. Його земне ймення Безорудько, а пекельне — Азазиль...

Агу, це знов зацікавило пенсіонерів, виявилось бо, що цієї справи ще не забуто. Ті, що хотіли були вже на свої лавки відходити, повернулися знов обличчями до проповідника, прислухались.

— ... Це великий грішник. Він заперечує, що людину створив Бог, Адама — з глини, а Єву — з його ребра. Великий, кажу, грішник, і не буде йому прощення на тім світі. Його недавно вигнав із своєї книгарні добродій Теофіль — по-нашому це значить — «Боголюб» — Передерій. Але я б його не виганяв, а сказав би прочитати ось цю святую книгу, —

підкинув він знову руку з Біблією, — хай би він прочитав «Об'явлення» святого апостола Йоана, — то тоді б, може, злякався... Та хіба тільки він! В «Об'явленні» святого апостола Йоана сказано про блудницю Єзавелю, що жила в перелюбстві... А чи й серед наших жінок немає таких блудниць? Вони є, і їм треба покаятися перед Господом...

— А, каються?! — желіпнула раптом якась жінка з наговпу. — Каються? А ти який?

Тут та жінка, округла в постаті й жвава в рухах молодиця років під сорок, взяла розпихати ліктями найближчих до проповідникової драбини слухачів, а розіпхнувши, завзялася стягти його додолу, щоб самій, либонь, стати на його місце. Заскочений так проповідник учепірівся обіруч за горішній щабель і не піддавався, а в «божевільних» (як дехто казав) його очах засвітилася тривога: він цю молодицю, очевидно, знав.

Слабкіша на силу супроти нього жінка не змогла його стягти, але все таки стеребилася на якийсь там щабель і, звернувшись до слухачів, прокричала:

— Люди добрі, чи ви чуєте, що цей святий та божий каже? Жінки повинні каються! А він жив зі мною, як із жінкою, брехав і обіцяв одружитися, а тепер не хоче... тікає від мене...

Далі вона знов узялася за Кудлая, заходилась його термосити, мало штанів не стягала. Кричала:

— Сам ти грішник окаянный!

У такій ситуації втручання присутнього на зборах поліція було неминуче. Для нього законом було: язиком що хоч кажи, а рукам волі не давай. Ну, а тут уже справа доходила мало не до того, що з християнського проповідника та ще й свідка Єгови могли й штани стягнути, для такої молодиці, мовляв, закони не писані. Отож поліцей і рушив із свого місця, люди з пошаною перед ним розступились, а молодиця побачила це та й сама від драбини відскочила. Щось там іще лементувала, але обачливо похопилася сховатися між людей.

Проте це її несамовите «вдертя» у проповідування віри Христової та єговістської «божогої перемоги» таки попсувало справу, ба й можна сказати, що звело нанівець усі зусилля завзятого проповідника Василя Кудлая попередити грішників про наближення Страшного суду. Серед публіки зчинився гомін, почувся сміх — і не до Біблії та її Страшного су-

ду вже було. Добродій Василь Кудлай та його співвіряни мусіли ці місіонерські збори припинити.

Нелегко сказати, як мав себе «пророк» Василь Кудлай наприкінці цієї, як кажуть у Нью-Йорку колишні галичани, «імпрези», тобто видовища. Тут, либонь, мало сказати, що він почував себе так, немов би упав з неба на землю. Влучніше буде, якщо порівняти його вигляд та самопочуття з виглядом та самопочуттям побитого пса, — грубе це порівняння, але, мабуть, таки влучне. Він же тепер боявся людям і в вічі дивитися, бо в тих очах неминуче натрапляв на не можна сказати щоб доброзичливі усмішки, а декотрі з пенсіонерів ще й вигукували слідком за ним виразні глузування.

Не краще мали себе й інші члени його місіонерської групи, що вирушили з місця події не так організовано, як на це місце прибули. Це був, може, навіть ганебний відступ, без тарабанного гуку та суремно-архангольського поклику. Та й розходилися вони розрізнено, в різні боки: тарабанник потяг із своїм тарабаном в одну вулицю, а сурмач із сурмою шугнув в іншу.

Тільки один із цієї групи вірний поплічник проповідника Василя Кудлая не покинув його під таку скрутну хвилю й завдав собі на плечі його драбину, уподобившись тому апокрифічному теслі, що допоміг Ісусові Христові, як той шов на Голгофу.

Ішли обидва швиденько, не оглядаючись, а проповідник Василь Кудлай шепотів, ідучи поряд з поплічником, якусь чи то молитву, чи то цитату з Євангелія, в якій сказано, що треба любити навіть тих, що ненавидять вас.

Здається, це останнє — «любов до тих, що ненавидять вас», було відгуком його недавнього православ'я, бож свідки Єгови, як послідовники цього «бога помсти», не можуть визнавати цієї життєво-неможливої науки, — вони ненавидять іншівірів.

Ще один напад скривдженої удовички і його подіяння на Василя Кудлая

Навіжена удовичка, що не побоялася святости проповідника Василя Кудлая, то була Одарка Зозуляста, така ж, як і він, «нова» емігрантка з України. А отієї сміливості надало їй не що як її попереднє співжиття з цією святою лю-

диною, бо ніщо не може зробити жінку такою відважною, щодо чоловічої статі, як спільне пробуття в подружньому ліжку. Можна навіть сказати, що це останнє породжує в жінці почуття власності щодо такої особи чоловічої статі. І ото це почуття штовхнуло й Одарку на очайдушний учинок, на отой прилюдний скандал, коли вона спробувала була стягти свого коханого з проповідницької драбини.

І то був не єдиний її прилюдний напад на цього проповідника. Якось, незабаром після отієї події в Томпкінському сквері, він, Кудлай би то, пішов проповідувати в поїздах підземки. Був будень, і було дуже рано. У поїзді їхали ще тільки прості робітники — посудомийники, підмітайли, нижча шпитальна обслуга тощо, — «білокомірники» ще спали у своїх комфортабельних мешканнях. Усі їхали на роботу, але були ще сонні й мляві, як мухи восени. Декотрі ще й посправжньому спали — надолужували недоспане вдома: спання, сиділи з позаплющуваними очима, погойдуючись у такт руху вагонів. Ніхто не гомонів..

І от раптом серед цієї сонної тиші в одному з вагонів розлягається голосний спів — самотній чоловічий голос завів побожну псалму про кінець світу, про наближення Страшного суду. Такий спів люди чули у вагонах не вперше, і ніхто, його почувши, не здивувався, але ті, що розплющилися, побачили: посеред вагону стоїть, похитуючися на ногах, довготелеса ісусоподібна людина, а через плечі в неї перевішено дві афіші — не афіші, а щось таке, одна на грудях, а друга на спині. А на тих афішах — не афішах написи: «Ви — свідки мої, — говорить Єгова. — Покайтеся!»

Хоч люди не здивувалися (тільки дехто роздратовано муркнув, розбуджений із сну), навіть не було ніяких знаків, що до того співу прислухались, та чолов'яга співав, готовий, либонь, і наругу будь-яку заради святої віри стерпіти... У руках тримав святу Біблію як опору в його непохитній вірі (але вона не рятувала його від похитування на ногах, не була тим, чим буває жироскоп для корабля на гоїдливому морі).

Побудивши так трудящих людей в одному вагоні, проповідник Василь Кудлай перейшов до другого, там проспівав, тоді пішов до третього і так далі. А як скінчився поїзд, він на одній станції вийшов, щоб зачекати на наступний поїзд. Підійшов черговий поїзд, дверини в усіх вагонах самі собою розсунулися, ніби запрошували пасажирів: «Будь ласка, за-

ходьте!» Проповідник Василь Кудлай ускочив до тих дверей, що з пошаною перед ним розчинилися-розсунулися удвобіч. Та тільки-но він роззявив рота, щоб заспівати побожну псалму, аж гульк: перед ним як уродилася... Одарка.

З усього було знати, що капосна молодиця свідомо припильнувала, щоб його підчас такої місіонерської подорожі спобігти. Тик — мик сердега, а вже відступати ніяк: дверини уже зсунулися докупи, затуливши вихід, і поїзд рушив. Отож він і обірвав на півслові початий спів...

А Одарка вже обізвалася до людей:

— Люди добрі, не вірте в його святість. Святі так не роблять, як він... Він жив зі мною, як із жінкою, обіцяв одружитися, а тепер ховається від мене. Не вірте тому, що він вам тут співатиме... Не святий він... ні...

Люди почали презиратись, посміхатись, а бідолашний проповідник Кудлай, якби міг, крізь землю провалився б. А Одарка не тільки викидала на очі його супроти неї злочин, а ще й у сльози цим разом прилюдно вдарилася. І крізь ті сльози «вчитувала»:

— Я працюю, як проклята... сама-одна, а він, цей святий та божий, отак познущався з мене...

Від цього гомону тепер уже й ті, що спали, попрюкидалися і трохи чи не з ворожими замірами поглядали на удаваного святця, на сердегу Кудлая. Тож він, як тільки поїзд на черговій станції зупинився, мерщій (без сорома казка!) вискочив у розсунені двері вагона, мовби його з гармати вистрілило. Алеж і Одарка не дала хукá — вискочила й собі за боягузом-проповідником.

На пероні було порожньо, ті кілька осіб, що чекали на поїзд, повскакували у вагони, — тим то ці двоє ворогів (еге, з них уже були, здавалося, непримиренні вороги) опинилися самі. І тут недавній православний Василь Кудлай забув у нападі люті, що йому гріх гніватися, що він мусить навіть ворогів своїх любити (а перед ним же була жінка, що хотіла його любови!), і він стиснув зуби й кулаки (а з ними разом і Біблію), та як желіпне не своїм голосом у лункому просторі підземки:

— Чого ти від мене хочеш?

— Ти знаєш, чого, — лагідненько (а не так, як він, святець) заговорила Одарка. — Хочу, щоб ми побралися... Ти ж обіцяв, як ходив до мене спати. А я ж тебе, Василечку, ще й кохаю. Так кохаю, що мов несамовита. Одружімся,

любий, — благала з ніжністю в голосі бідна жінка, — і будемо жити, як Бог велить... Єгова, чи як там він у вас зветься.

Тепер проповідник Василь Кудлай похмуро замовк: мабуть, своєчасно схаменувся, згадав, що йому таки й справді годі гніватися. Але молодиця наполягала, не давала мовчати:

— Чого ж ти мовчиш? Га?

Та Кудлай ані словечка, ще й очі від неї відвертає.

— А як ні, — спалахнула раптом зневажена жінка, — я ще й не такі тобі скандали робитиму! Чуєш?

І побігла — поспішала назустріч черговому поїздові, що надходив, бо, очевидячки, боялася спізнитися на роботу.

А проповідник Кудлай, обвішаний тими своїми афішами, залишився ні в сих, ні в тих. Не зайшов уже до того поїзда, яким поїхала «причепка» Одарка, побачив тільки, як двері-автомати у вагоні, ніби очима лупнули, зачинились. Справа ж набирала такого характеру, що тепер йому вже годі було й про слово боже думати, через Одарчину погрозу не можна вже буде йому в цих поїздах і очей показувати. Уже й тепер йому раптом не захотілося і проповідувати. Він зняв із своїх пліч щити-афіші і склав їх так, щоб напису «Ви — свідки мої», — говорить Єгова» не було видно, — напис до напису, а чистими боками картону назовні. І не через плече повисив, а під пахву взяв. Зачекавши на черговий поїзд, він поїхав уже додому. А вдома ні про що вже не міг думати, тільки про цю халепу. А з тих його думок виходило, що хоч верть-круть хоч круть-верть, — все в черепочку... якщо, може, й не смерть виходила, то неминуча потреба якось тую «навісну молодицю» уговкати. Звичайно, про формальне одруження, про шлюб не могло для нього бути й мови, — він же твердо вже вирішив присвятити себе тільки проповідуванню віри свідків Єгови, але... але відновити попередні з Одаркою відносини було можливо...

Отож одного вечора у вузькому й не можна сказати щоб чистому вестибюлі старого-престарого будинка на Восьмій вулиці нью-йоркського Подолу появилася несмілива, можна навіть сказати, по-християнському смиренна постать проповідника віри свідків Єгови Василя Кудлая. У руках у нього, як звичайно, була Біблія, а в роті гума, що її він повільно жував, ремигаючи, а його очі розгублено шукали на поштових скриньках напису «Одарка Зозуляста». Властиво, він знав і так, що Одарка жила в цьому домі, десь на п'ятому

поверсі, як і більшість «нових» імігрантів на Подолі, але зачималий час перерви у його відносинах з Одаркою він ніби трохи призабув це і хотів упевнитися, що вона ще живе в цьому будинкові. Насправді ж він просто зволікав з цими «відвідинами», і йому так не хотілося тепер на той п'ятий поверх видряпуватись. Колись, як кохання до Одарки палахкотіло в його серці свіжим чистим полум'ям, він немов на крилах злітав на той поверх... міг би був не раз тоді підлетіти ще й вище (якби був шостий чи ще якийсь там високий поверх), а тепер, як замість того полум'я в його серці був тільки чад, йому здавалося, що до його ніг поприв'язувані пудові гирі — вага чавунна. Тим то він таки довгенько низькооко придивлявся до різних написів на скриньках, до здебільшого українських прізвищ, аж поки знайшов потрібне ймення й прізвище. Тоді він випростався, постояв. А потім вимахнув рукою, «причесав» п'ятірнею свою розкудлану голову (він же ж таки на «зальоти» до жінки йшов!), підвів угору свої зеленкуваті в півосвітленні вестибюлю очі (дехто з недоброзичливців казав: божевільні), скинув ними, як на високе небо, на круті залізні сходи, що вели на той далекий п'ятий поверх, мотнув, як коняка в Спасівку (як казали в нас на Україні), головою і помалу, нога за ногою, побрався тими сходами. На кожному поверсі перевіряв цифри, намальовані на стіні: 2, 3... і так пристоявав, відпочивав. Збоку могло здаватися, що він ще й тепер вагався, чи не вернутися йому, чи не облишити задуманої справи... Та виходило так, що вже вернутися йому ніяк було, що він мусів іти туди, куди так не хотілося йти. Йому ж уже в останню мить, уже на цих сходах спало на думку ще й те, що Одарчині скандали можуть пошкодити йому не тільки в проповідуванні віри свідків Єгови, а й у його суспільно-службовому становищі. Він працював у редакції «Вільного слова» як редактор мови. Головні редактори цієї газети, старі емігранти з Галичини, не знали української літературної мови, а читачі вимагали, щоб газету хоч приблизно видавано літературною мовою. А ті побожні редактори вибрали його, а не іншого «східняка» з тих, либонь, міркувань, що він вірив у Бога, хоч не такого, як у них, у греко-католицького, а все таки в Бога.

Отож він і мав чистеньку роботу. Звичайно, до головного редакторства його не могли допустити. Для цього треба було бути не єговістом, а греко-католиком чи, як остан-

нім часом стали казати, просто українським католиком. Але й те, що він мав, було великим здобутком для емігрантасхідняка. Он Тиміш Безорудько жив з посудомийництва і вище не міг піти через своє дурне безвірництво. А він мав не тільки чистеньку, а й краще оплачувану роботу. Ще й на проповідництво його легко відпускали. Та й завзятий католик Теофіль (Боголюб) Передерій не вигонив його з своєї книгарні, той Передерій, що Тимоша Безорудька так брутально в його, Кудлаєвій, присутності вітував, та й далі всяково знеславлює. Та ж Передерієва книгарня була католицьким «агітпропом» на Подолі, і той «агітпроп» або забезпечував людині добру славу, або її вбивав так, як убив Тимоша Безорудька.

Це в проповідника Василя Кудлая, як уже сказано, були додаткові думки до тих міркувань, що їх він продумав ще вдома, — думки, що підштовхували його знизу вгору, з першого поверху на другий, з другого на третій і так далі, аж поки він не опинився на п'ятому, перед знайомими дверима Одарки Зозулястої.

Двері в Одарчинім мешканні були пофарбовані рудою, але вже вилинялою майже до безбарвності, порепаною, як пересохла тісто, фарбою, а біля дзвінка було зайознене, залапане руками місце. Той дзвінок треба було крутити, як за́вертку. І Василь Кудлай, постоявши ще й тут якусь там хвилину, крутнув тую завертку.

За дверима не задзеленчало, а задирчало глухо. Але відгуку ніякого. Він трохи почекав і вдруге крутнув.

По якомусь часі після цього обережний Одарчин голос запитав:

— Хто там?

— Це я...

— Хто?

— Та я, Василь?.. Хіба не лізнаєш голосу?

Двері трохи прочинились, тільки на довжину ланцюжка зсередини, і з тієї щілини виглянули здивовані Одарчині очі. Здивовані чи, може, й перелякані, бож вона не знала, з якою думкою після останньої сварки в підземці він прийшов. Вона насправді його боялася. Прилюдно сварилася з ним, бачилося, зовсім сміливо, а на самоті боялася, страхалася його «божевільних» (але гарних!) очей. Такий же фанатик може й убити, не подивиться, що гріх! Тільки ж вона його й любила самовіддано та боялася втратити. Любила так, що

готова була піти на всяку небезпеку ради нього. Не лобоялася ж вона й не посоромилася людей тоді, як він проповідував на драбині в Томпкінському сквері. Так само учинила й у підземці. Перед тим бігала за ним довго, благала, та він і на знаки не давався, — тим то, кінець-кінцем, вона й мусіла удатися до прилюдних скандалів.

— Та відчиняй! — сказав трохи роздратовано Василь. — Бачиш же, що своє...

— Еге, своє, — сумно відгукнулася Одарка. — Ти ж так довго не був... цурався.

— Не був, а тепер, бач, прийшов, — сказав уже лагіднішим голосом Василь. — Хочу поговорити з тобою. Відчиняй!

— Добре, — сказала нарешті й Одарка. — Але трохи підожди: я неодягнена. — І вона знову причинила двері.

Довгенько Василь чекав, аж от двері відчинилися, і перед ним стала, як намальована, тугенька й чепурненька Одарчина постать. Одарка запросила ще не зовсім певним голосом:

— Ну, заходь. Вибач, що примусила ждати...

Вона, справді, не тільки «одяглася», а й причепурилась, припудрувала своє гарненьке личко, з кирпатеньким носом, підмалювала губи. А очі в неї були з природи «українські» — карі, і брови, якби не були підведені, були б цілком такі, як у тій українській пісні: як, мовляв, «на шнурочку». Справжня тобі Наталка-полтавка!

Та Василь не міг не укмітити в неї на виду якихось саден, на вилицях, під очима. І його найперші слова, коли він, подавши Одарці руку, сів на канапу (стареньку, притерту, але чистеньку) були:

— Що то в тебе таке під очима? Тебе хтось побив чи що?

А Одарка як заплаче! А потім, коли заспокоїлася трохи, розказала, яка пригода з нею скоїлася. Ішла вона, як звичайно, о 6 годині з роботи, зайшла до оцього їхнього будинку, вже на другий поверх вийшла, аж їй назустріч якась «чорна», спитала, де мешкає такий от (назвала якесь прізвище). Не встигла вона, Одарка б то, й словом на це питання відгукнутись, як хтось іззаду вхопив її за горло і почав душити. Вона знепритомніла і впала. А як опритомніла, згадала, що її душили сильні, чорні, як у чорних панчохах, ру-

ки здоровенного мурина, справжньої горилі. Чи то він ударив її ще й в обличчя чи, може, вона, падаючи, ударилася об залізне поруччя, вона не пам'ятала, — від того й садна під очима. А нападники взяли її торбинку з кількома долярами, — то ж була мета їхнього нападу.

Після цього Одарка знов почала плакати. Казала, що їй самій страшно жити, хоч вона начіпляла на двері всяких замків, зокрема й так званий «поліційний» — залізяку, що нею зсередини двері підпираються. Звичайний «англійський» замок у неї вже двічі виламали були. «Англійські» замки в Нью-Йорку вже були недостатні, потрібні стали ще «американські», що чомусь називалися «поліційні».

Але й ці «поліційні» не завжди рятують, буває так, що їх із «коренем» виламують.

— Умгу, — обізався Василь, як Одарка скінчила. Він жував гуму, перегортав машинально сторінки Біблії і думав, як його перейти на те, ради чого прийшов сюди. Але не міг і на те, що оповіла Одарка, не відгукнутись. Тільки ж як? Те, що сталося з Одаркою, було звичайним для нью-йоркського Подолу явищем. У нього ж не було вже ні одного знайомого, який би не постраждав отак від своїх чорних співгромадян, — усі були або пограбовані, або побиті (мурини ж били й тоді, як у людини не було грошей, — били за те, що ходить без грошей). Були ще й білі співгромадяни — порторіканці, які, щоправда, спеціалізувалися здебільшого на обкраданні мешкань, — залазили через вікна, виламували замки, використовували так звані пожежні драбини, що були в багатьох старих будинках... Його, самого проповідника Василя Кудлая, до якого часу Бог милував, його ще ні пограбовано, ні побито. Це він у глибокій вірі пояснював своєю побожністю та охоронною силою святої книги Біблії...

— А якби ти знала, — сказав, — як про цих «бідних муринів» пишуть наші землячки у київських газетах та журналах! А поет Малишко, що побував у Нью-Йорку, навіть видав цілу книжку віршів на цю тему. Згадав він і про «бомів», що, мовляв, не мають навіть де переночувати і сплять на хідниках Третьої авеню... Може, і серед «чорних», і серед порторіканців є бідні, алеж чому вони грабують ще бідніших, таких, як ми з тобою, нових емігрантів? Уряд у Вашингтоні обмірковує способи боротьби із злочинністю в аме-

риканських містах, але ніхто там не згадує найголовнішої зброї проти злочинності... оцієї книги!

Він підніс обіруч Біблію вгору, так, як священник, вийшовши з вітваря читати Євангелію, підносить над головами покірних слухачів тую книгу.

— Оце зброя проти всяких злочинів! — вигукнув патетично Василь. — Біблію треба понести тим муринам і порторіканцям, світлом справжньої віри просвітити їх... справжньої, а не попівського спотвореного християнства...

Почувши таке, Одарка насторожилася: боялася, щоб він не почав і її навчати замість приобіцяної розмови, про яку сказав був під дверима її мешкання.

— Біблію? — похопилася вона перебити побожного проповідника. — Поліції треба більше, от що! Треба карати розбишак, а не випускати на волю, як це роблять тутешні судді... Вони бояться за своє життя, ті судді, і через те випускають.

А далі знов почала нарікати на свою самотність: мовляв, уся ця погань — і «чорні», і порторіканці, знають, що вона сама, беззахисна, — от і нападають...

— Ну, годі, не плач, — вирішив, нарешті, Василь сказати, чого він до неї прийшов. — Я ж оце й прийшов до тебе, щоб ти не була більше самотня.

— Одарка зіркнула на нього своїми яснокарими очима з жагучою цікавістю.

— Ти правду кажеш?

— Правду. Я продумав наші відносини і вирішив, що нам таки треба поєднатися. Ти самотня, і я нікогісінько не маю на чужині...

Врадувана молодиця аж із місця зірвалася була (вона сиділа на краєчку канапи), хоч потім знову сіла.

— Ти маєш на увазі наше одруження? — обережно запитала

Василь усміхнувся блідою християнською усмішкою, перекинув гуму в роті язиком на другий бік, але сказав не те, що його хотіла почути Одарка.

— Я думаю, що ми могли б жити на віру.

— Як то «на віру»?

— А так, як живуть і одружені, тільки без офіційного шлюбу.

Одарка скривилася на плач, обличчя її почало набря-

кати сльозами, та Василь поспішив не допустити до плачу.

— Це ж однаково, як і шлюб, — сказав, — тільки ми будемо вільні: як не зійдемося вдачами, розійдемося.

Карі Одарчині очі забігали допитливо по Василевому обличчі, вона, видно, швидко й напружено думала, зважуючи, чи не взяти їй, справді, хоч синицю в жменю замість далекого журавля в небі. І раптом згодилася, тільки з обережності ще раз запитала:

— А ти той... не дуриш?

— Чого б же я тебе дурив? Я кажу щиро. Та й ось ба-
чиш — сам до тебе прийшов.

— Перехристись! — зажадала Одарка.

— Христитись мені не можна, — сказав Василь: — Ми не визнаємо хреста, бо то було знаряддя муки й смерті Ісуса Христа, — я присягаюся на цю святу книгу — Біблію...

Тоді молодичка кинулася до нього, припала всією своєю тугенькою постаттю, притулилася грудьми до його грудей, взяла цілувати палко, аж жувати гуму йому перешкодила. А потім того відірвалася від нього, кинулася до кухні, взяла готувати для свого Василечка вечерю. Покликала й його туди і між тим ділом радісно щебетала, казала, щоб він до неї переходив жити: у неї ж краще мешкання, як у нього (він жив в одній малій, тісній для двох осіб кімнаті). Її мешкання — то була так звана «ковбаса», довге, як коридор, приміщення, з вікнами тільки з одного боку, а з другого — з місцями для меблів, у тому числі й для подружнього ліжка, що його Василь з попереднього досвіду добре вже знав.

Він оглянув ще раз це знайоме мешкання і згодився, що Одарка мала рацію: тут їм буде краще жити...

Після вечері він залишився в Одарки й на ніч. Прийшов до неї ночувати й наступної ночі, але речей своїх чомусь не перевозив. А на третю ніч уже й зовсім не прийшов, заскочив тільки попередити, що не прийде, бо в них, у їхній «залі царства Єгови», у їхній громаді будуть збори, що затягнуться до пізньої ночі, а він уночі побоїться йти на її вулицю сам...

Отак вони й жили якийсь час: він то приходив, то не приходив, пояснюючи Одарці, що це ж і є життя «на віру». Насправді ж це було таке життя, як було в них і на початку їхнього співжиття.

І Одарка з дедалі більшою тривогою почала думати, що

таке життя неминуче скінчиться новим розривом. Її мрія була — прив'язати його до себе таки справжнім шлюбом. Але як це зробити?

Як вигнано домовиків із новонабутого будинка Українського вільного наукового товариства

Українське вільне наукове товариство (скорочено: УВНТ), українська патріотична організація з логічним підкресленням у її назві слова «вільне», спочатку містилося в одному із брудних закамарків на плебейському «українському» Подолі Нью-Йорку. Та потім українське громадянство допомогло йому придбати власний будинок на Горі міста, мало не біля самісінького храму науки — Колумбійського університету. Правда, незабаром виявилось, що нове згодом-аристократичне середовище було цілком чорне, і там навіть удень, як піти вулицею, складалося таке враження, що це чорна африканська ніч, — такі чорні обличчя ідуть вам назустріч, а на тих обличчях тільки зуби, як вони сміються, блискають білістю.

Тим то члени Товариства намагалися пробігати коротку відстань від підземки до свого будинка якнайшвидше, хоч це й нелегко було їм, людям здебільша похилого вже віку, робити. Отож «пробіжить» котрийсь отак тую відстань, а потім, уже в вестибюлі свого приміщення, стане та й хекає, відсапуючись. А декотрі й за серце рукою з тривогою бралися. А пізно ввечері, як уже й на небі, а не тільки на вулиці стає поночі, вони ніколи не ходили поодиноці, а все по двоє чи по троє. Ішли й позирали з острахом убік барів, звідки завжди видиралися якісь несамовиті крики та розтинався сатанинський регіт. Немов би це було в диких африканських нетрях, а не поблизу найпередовішого храму науки — на весь світ відомого Колумбійського університету. Інколи доводилося їм перед самим парадним входом до будинку переступати через п'яне й сонне тіло того ж таки африканського кольору або й бачити, як такого ж самого кольору постать, що її трудно було відрізнити від притемнених колон біля входової брами, спокійнісінько собі стояла й поливала поріг цієї наукової установи (тобто УВНТ).

Куплений будинок не був новий, але його причепурили, відповідно встаткували меблями, а також — як воно ніби й

лично поважній громадській установі — посвятили. А посвятив цей будинок сам його високопреосвященство архієпископ Рафаїл (автор просить у читачів вибачення за малі літери у цій довгій титулятурі, бо цього вимагає його «правовисне» сумління), з допомогою вервечки священників.

Слід тут сказати, що і його високопреосвященство владика Рафаїл, і всі священники були православні, бо це було православне наукове товариство, на відміну від іншого нью-йоркського товариства, греко-католицького, що чомусь називалося іменням православного Тараса Шевченка (скорочено: НТШ). Ці двоє товариств непримиренно ворогували між собою. Члени першого наукового товариства — УВНТ називали (з ворожою, розуміється, метою) друге, греко-католицьке товариство «Товариством імени св. Йосафата» (а не імени Т. Шевченка), а члени другого товариства — НТШ уважали перших безвірниками, чи, в ліпшому разі, — «нез'єдиненими», вживаючи цього останнього слова в зневажливому значенні.

Отже, це була трохи парадоксальна, як для наукових товариств, ворожнеча: вони ворогували не на науковому ґрунті, а на релігійному. Крім того, треба сказати, що уважання членів УВНТ «безвірниками» було наклепом, бо насправді це все були люди побожні, тільки, кажу, православні, тобто «нез'єдинені» з першоапостольською столицею — з Римом. Але трохи чи не звинувачення в безвірництві було причиною того, що Українське вільне наукове товариство похопилося новонабутий будинок посвятити, — щоб показати широкий українській громадськості безпідставність отого злісного наклепу.

А втім, керівники УВНТ сподівалися, либонь, від цього заходу ще й іншої користі — збільшення добровільних датків від побожних православних громадян. Серед них бо, серед тих керівників УВНТ, були й непогані психологи, і вони розуміли, що еміграційне громадянство не дуже то дбало про рідну науку на чужині, а на таке побожне діло, як посвячення будинка, воно не скупилося, бо й на чужині треба було дбати про спасіння своєї душі: всякому ж хотілося після смерті потрапити таки в рай, а не в пекло.

Можливо, що таких двох зайців — показ своєї побожності та зібрання певних коштів на утримання новонабутого будинка — керівникам УВНТ й пощастило впіймати, але біля їхнього будинку від цього яскравого свята, від свічок

та с'ява золотих риз, зокрема від архієпископської митри не стало ясніше, а пахощі ладану, що ним і зокола напахчували будинок численні священики, вимахуючи вище своїх голів кадилами, не перемогли духу алькогольних напоїв, що линули з поблизької таверни чи бару чорних сусід.

А крім того, цей урочистий акт чималою мірою попсував якийсь пасквілянт, що написав і поширив під псевдонімом ще перед посвяченням ось цього вірша:

С Л О В О

НА ВИГНАННЯ ДОМОВИКІВ З НОВОНАБУТОГО БУДИНКА УВНТ

Дім собі ми вже придбали!
Це не дім, а просто рай:
Двері, вікна, стелі, зали, —
Хоч конем, як кажуть, грай!
Ну, і зокола, як диво!
Клопіт є лишé такий:
Дім старий — і в нім, можливо,
Ще живуть домовики,
Всяка нечисть проклятуша,
Дідьки та чорти старі;
Може, й відьма яка злюща
Десь сидить у димарі...
Ну, але на це є рада:
Є у нас ще фахівці
Від кадил, кропил, парадів, —
Як покроплять всі кінці
Та покадять на всі боки,
То й один не всидить бісі
Так позбудемось мороки...

... Добрий це, скажу, ярміс:
Шезне та нечиста сила.
Та боюсь, що разом з тим
Виженуть святі кропила
Та густий кадильний дим
Драгоманова й Шевченка,
Коцюбинського й Франка,
Лесю, ну, і Винниченка.
Бо є чутка, бач, така,
Що ці люди н о в у х а т у

Замірялися, либонь,
Несвятить, а вимітати
Кропилами! І в огонь
Вони «явлені» вкидали!
Тож порада тим усім,
Що парад заплянували
(Бо добра я зичу їм!):
Поздіймать на час параду
З стін полицчя всіх отих,
Що навряд чи будуть раді
Ролі тих ікон святих, —
Драгоманова, Шевченка,
Коцюбинського, Франка,
Лесю, ну і Винниченка.
Небезпека бо така:
Як вони, мо', й не зуміють
Повтікати нашвидку,
То бодай почервоніють
За науку за таку,
Попсують усе це свято,
А науці сором, глум...
Гей святить той дім завзято!
А я ваш і сват і кум.
І бажання вам «весільне»:
Щоб про це пішов скрізь гук
І щоб звалося не «вільне
Товариство» це «наук»,
Як було це донедавна,
А «церковно-православне».

Гедзь

Хто написав цього в'їдливого пасквіля, ніхто напевно не

знав. Подейкували на Тимоша Безорудька, але той це заперечував, хоч і з схованою за окулярами усмішкою.

Проте цей пасквіль не досягнув своєї мети, не вплинув на сумління учених керівників УВНТ, в супереч тій давно відомій істині, що сатира, мовляв, виправляє громадські вади. Ба, може, й навпаки: вони, ті керівники, може, ще й через цей пасквіль поспішили з тим посвяченням. А як почався осінній сезон наукових засідань та доповідей, то вони запросили відомого не тільки серед українського громадянства, а й серед американців (це особливо імпонувало українським патріотам!) професора Матвія Хорошила виголосити в залі УВНТ прилюдну доповідь на тему «Світогляд нової людини».

Взагалі це була перша в УВНТ доповідь після літньої перерви, коли жадних наукових засідань та доповідей ніяк не можна було влаштувати: і думати в спеку було важко, і люди пороз'їжджалися були на лоно природи, у холодки лісів та на узбережжя океану.

Отож одного дня в газеті «Вільне слово», у тій газеті, яка свого часу відмовилася надрукувати оголошення про звіт М. Ветухова, як він повернувся з лондонського всесвітнього з'їзду дарвіністів, з'явився заклик до всіх, хто цікавиться проблемами християнського світогляду, прибути на доповідь відомого etc. А втім, слова «до всіх» мали в цьому оголошенні тільки реторичне значення: усякому ж було ясно, що це буде православна доповідь для православних, українці греко-католики навряд чи могли на неї прийти.

А наступної суботи добірна публіка (православна таки!) виповнила простору залю УВНТ по самі вінця, заповнивши також доляровими папірцями й глибоченьку мисочку, що стояла на столі біля самісіньких входових дверей. Той стіл стояв так, що, не кинувши в мисочку доляра, не можна було пройти до залі. Так воно в цьому грішному світі було заведено, що без доляра не можна було навіть побожну доповідь послухати, а тим самим і до християнського, в цьому разі православного раю по смерті потрапити.

Цю «входову перешкоду» подолали без долярів тільки ті, що право на оне посмертне раювання православним християнам роздавали: сам його високопреосвященство архієпископ Рафаїл, єпископ владика Йоан та декілька всесечесних панотців, тобто звичайних священиків. (Автор знову про-

силь у читачів вибачення за малі літери в титулятурах духовних осіб). Крім того, вони всі посідали на найпочесніших місцях — у передньому ряді. Попи були в чорних рясах, з бородами, як просяні віники завбільшки, чорними й сивими, за винятком його високопреосвященства архієпископа Рафаїла, що мав еспаньйолку а ля дон Жуан, яка до деякої міри характеризувала й його ставлення до жіночої статі, як про це читачі довідаються пізніше. Його хвацько зачесане, чи не під польку підстрижене хоч уже шпакувате волосся теж вирізняло його з-між патлатих попів старої грецької моди. Та й рясою він від усіх відрізнявся: вона була з темновишневого шовку.

Отож не він, його високопреосвященство архієпископ Рафаїл, а ота решта панотців «забарвлювала» збори в церковний «колір». Ця чорна лава ряс на науковій доповіді творила чорну, непроникнену для будь-якої ересі заслону. За цією лавою-заслоною, як за надійним авангардом, сиділа звичайна публіка на сто відсотків люди вже пенсійного віку, тобто не менше 65 років. Це був уже той етап у ~~занепа-~~ ^{розвит-}ді «нової» еміграції, коли українська молодь уже розмакувала американську цивілізацію і на українські доповіді не ходила взагалі, хай би ті доповіді робили і найвідоміші професори, — молодь уже більше цікавилася футболом, телевізією, ковбойськими фільмами тощо.

Головна дійова особа цього наукового засідання проф. Матвій Хорошило прийшов, трохи спізнившись, як воно й личило науковцеві, що й сам себе поважає і інші не гіршої думки про нього. А що він, проф. Матвій Хорошило б то, не належав до дуже хоробрих людей, то його й провів крізь чорну африканську ніч сам головний улаштувник засідання, професор також, Єлпидифор Семипалатович, як його позаочі жартома називали, змінивши його «отецтво» «Калістратович» на «Семипалатович», Вирва (позаочі також казали: «Той Вирва, що гроші в людей вириває»). Було ж уже пізенько, і надворі було чорно не від чорних обличчів чорних мешканців, а від чорного неба, один-однісінький ліхтар на далекому розі не дуже вулицю біля будинку УВНТ освітлював, якомсь тільки десь там у далині несміливо яскрів. А щоб наші науковці не забували, що ця вулиця, як і інші в цьому районі горішнього Бродвею, таки царство не чие, а тих чорних мармиз, що й серед білого дня цю вулицю затемнювали, з недалекого бару чи таверни вже розлягався

гуком звичний на цій вулиці сатанинський регіт. Звичним він був для професора Єлпидифора Семипалатовича Вирви, що мешкав у новонабутому будинкові, а не для проф. Матвія Хорошила, що мешкав у домі вже справжньої, американської науки — в Колюмбійському університеті. Крім того, хоч проф. Єлпидифор Семипалатович Вирва зростом і не досягав до голови довготелесого, як жирафа, проф. Матвія Хорошила, але був багато хоробріший за нього, швидший у рухах і практично спритніший у скрутних ситуаціях, бо його голова не була обтяжена таким науковим тягарем, як у професора Матвія Хорошила. От він, проф. Єлпидифор Семипалатович Вирва, зумів викрутитися, як на самому початку, коли УВНТ сюди переїхало і він ніс торт на бенкет, улаштований з приводу відкриття новонабутого будинка, а чорні сусіди на нього напали: вони тільки трохи його поштовхали, відняли торт, але він, кажемо, таки... викрутився. І тепер їх, тих чорних гориль, не дуже боявся. Бодай так хвалився у вужчому колі приятелів.

При вході до залі УВНТ маленьке тільце низенького проф. Єлпидифора Семипалатовича Вирви упередливо проскочило поперед професора Матвія Хорошила, затуляючи собою мисочку на гроші, з таким натякам, що, мовляв, ця мисочка не про таких високоповажаних гостей, як відомий і в чужому світі проф. Матвій Хорошило, поставлена, — тільце затулило мисочку, а потім пропустило гостя повз себе.

Довге тіло проф. Матвія Хорошила, з малою на ньому головою (але всяке знало, що розуму в тій голові повно!), з ріденьким волоссям такої масти, як у рудого німецького теляти, обминуло той столик і ту мисочку з таким виразом на обличчі, що нібито ніякісінької такої перешкоди при вході до залі й не було. А потім тее тіло, пройшло, хилитаючись, поміж стільцями залі (з публікою, звичайно). І тоді, як проф. Матвій Хорошило вже пройшов аж наперед, ті стільці як не залящуть рясними оплесками радості, що така заслужена та видатна й у чужому навіть світі особа не перебувала ними.

Як і годиться всякому професорові, на досить невиразному носі в проф. Матвія Хорошила були окуляри, золоті, під колір його волосся, і він ними, тими окулярами, поблискував проти яскравого освітлення залі, як також, обернувшись уже біля президіяльного підвищення, злегка покинував ними направо й наліво, дякуючи за оплески.

А він знав усякі добрі манери, знав, де і як треба кивнути, — це слід визнати...

Але не менш чемний Єлпидифор Семипалатович Вирва не примусив його отак довго розкланюватися: він показав йому галянтним жестом, що його місце не серед публіки, хоч би й такої шановної, як архієпископ Рафаїл, а вище: за президіальним столом, що стояв накритий зеленим сукном упоперек підвищення. За тим столом посередині сидів уже сивоволосий, з іконописним обличчям (тільки без бороди й вусів) голова УВНТ.

Посадивши приведеного доповідача за тим президіальним столом, Єлпидифор Семипалатович Вирва і сам примостився на стільці, що стояв біля самого краєчку того столу, примостився, як приемний котик, із сьйвом задоволення на обличчі й бородавкою біля носа. А те все — і сьйво задоволення, і бородавка біля носа — ніби казало до публіки: «От бачите, який я спритний: провів професора крізь темну африканську ніч!»

Незабаром після цього голова УВНТ, як зразу ж виявилось, сонна й млява людина (і через те, либонь, ушанована обранням на голову як, мовляв, нейтральна особа), відкрив, ледве плутаючи язиком, засідання і передав «слово для доповіді вельмишановному професорові Матвієві Хорошилові»... широковідомому, а через те, мовляв, він не потребує його відрекомендовувати присутнім...

Проф. Матвій Хорошило вийшов з-поза столу, з поважними рухами та відповідною гідністю в усій його довготелесій постаті, став за катедрою і взяв з не меншою гідністю розкладати на пюпітрі свої папери, виймаючи з принесеного з собою портфеля, — розкладав помалу неминучі атрибути всякої наукової доповіді.

Публіка просто таки завмерла, готуючись не пропустити й найменшого звука, що от-от мав вилетіти з учених уст.

Та от проф. Матвій Хорошило, нарешті, підвів від тих паперів голову і видав перший після прибуття до залі звук: — Е...

А що голос у проф. Матвія Хорошила був телячий, то те «е» прозвучало для слухачів майже як «ме». Що означав цей звук «е» чи склад «ме», проф. Матвій Хорошило, мабуть, і сам не міг би сказати, але він, цей звук «е» чи склад «ме» напружив залу — публіку на стільцях — до межової

тиші: публіка наставилася жадібно ковтати кожнісіньке слово з доповіді про світогляд новочасної людини.

Але перш ніж таке перше зрозуміле публіці слово прозвучало, в її очі, в яскравому освітленні впала ще одна прикраса проф. Матвієві Хорошилові особливість — зневажливо відкопилена спідня губа. І досить було тільки скинути оком на цю губу, щоб зразу стало ясно, що саме через цю губу він плює на весь світ, а особливо на безвірників. Ця губа, здавалося, навіть тоді, як її власник мовчав, виразно казала: «Я вірю в чудо! І у всемогутнього Бога, розуміється... Бо без Бога не було б ніяких чудес» ...

І вже мала тая відкопилена губа свою доповідь почати, — аж зирк (не губа, зрозуміла річ, а сам проф. Матвій Хорошило): обік самого його високопреосвященства архієпископа Рафаїла, як сама свята мати-праворучиця сидить та, що бувала незмінно на всіх його доповідях і раніше, тільки він її оце вперше після літньої перерви побачив, — красуня панна Неонила Великохатківна. (Автор мусить тут признатися, що він, на жаль, за темною лавою ряс зразу не добачив був цієї осяйної між ними зірки, — на жаль...). Була панна Неонила, справді, пишна на вроду, майже така, як напівлегендарна цариця Клеопатра єгипетська, тільки білява нордичка, з великими небесного кольору очима, з оголеними якнайбільше плечима, з поставленим сторч брилем на голові, що скидався на німб навколо голови святої. Та й сиділа ж вона обік святої особи його високопреосвященства архієпископа Рафаїла...

Але це видиво тільки на мить збило було з пантелику нашого доповідача, а потім його відкопилена губа заговорила почленованою на зрозумілі слова мовою.

— Ваше високопреосвященство! Всечесніший владико! Всечесні отці! — почав з легким укланом убік чорної лави, уже з яскравою осяйною зіркою в ній, проф. Матвій Хорошило. — Вельмишановні пані й панове! Ми живемо в світі такого часу, коли комунізм та псевдонаука західного світу загрожують самому існуванню релігії. Про комунізм я зараз не казатиму — його ви всі знаєте, а от про псевдонауку в західному світі скажу більше, оскільки він вам майже невідомий, а я обертаюсь серед цих псевдонауковців...

Це останнє проф. Матвій Хорошило вимовив з виразною приємністю, і зала сприйняла це як великий досяг українства: мовляв, наш науковець як рівний серед чужих на-

уковців (про те, що ті чужі науковці проти релігії, усі чомусь у цю мить забули).

— Ви не можете уявити, — повів мову далі проф. Матвій Хорошило, — які погляди панують серед американської професури! У них загальна тепер думка, аксіома, яка не підлягає сумнівам, що, мовляв, релігія вже відійшла в минуле, що ми живемо в порелігійній добі. А звідси випливає й сама собою ересь, що ніякого Бога нема й не було, а те, що йому поклонялися народи раніше, як поклоняються ще й тепер темні маси, — то тільки заблуди примітивної людської свідомости. Ви бачите, який це жах!

Далі він говорив про те, що ці безбожники вважають саму полеміку на цю тему ознакою відсталости й примітивізму. А потім не міг не натякнути й на те, що, на жаль, і в українському еміграційному суспільстві ця зараза починає поширюватись, як про це свідчить хоч би поява гидкого пасквілю з приводу посвячення оцього будинку. А тим часом немає нічого хибнішого й помилковішого за цю думку! Бог є, тільки сучасні Содом і Гоморра приглушили віру в нього. Але вдумайтеся глибше — і ви зрозумієте, що кожна людина тужить за вірою в Бога. Тужить! Розумієте? Франків «дух, що тіло рве до бою», примушує й нашу молодь стукати в двері нашої православної церкви...

— «А як же з «попівськими тортурами», що є в тім Франковім вірші?» — подумав присутній у залі Тиміш Безорудько, лише подумав — не кинув репліки. Ця його репліка не пробила б чорної застони, що відгороджувала доповідача від будь-якої опозиції.

Після цього проф. Матвій Хорошило перейшов до своїх доказів на користь існування Бога, говорив про «голос вічного Бога в людині». А крім того, підкреслив він, не треба забувати про час. Знищити релігію пощастило б тому, хто зміг би знищити час. Поки людина не спроможна спинити час, релігія залишається незнищеною. А кінець релігії був би й кінцем людини. *)

Це вже було, правду сказавши, таке мудре, що публіка в залі тільки очима лупала. Та й його високопреосвященство архієпископ Рафаїл, бачилося, не дуже вдумувався в ці пре-

---

*) Автор, як не теолог, запозичив цю аргументацію із статті Гр. Шевчука «З мистецького Парижу», «Нові дні», ч. 34, Торонто, 1952 р.

мудрощі, а більше цікавився своєю чарівною сусідкою, щось потиху нашіптуючи їй на вушко.

А Тиміш Безорудько знов подумав:

— «А як же оті американські професори? Чи вони вже не люди?»

Але знову вголос ані писнув: чорна лава ряс мовби паралізувала його язик.

А проф. Матвій Хорошило говорив і говорив, і все так учено, що слухачі, люди, як уже сказано, похилого віку, почали потроху дрімати. Тільки як він скінчив, рясні оплески тих, що не встигли були поснути, побудили тих, що посхилили були голови на груди чи хоч лише схитували головами, борючися із сном, який налягав на них у цьому теплому приміщенні просто таки з непереможною силою. Це ж один із таких соньків оповідав приятелям пізніше: «Задрімав я, і сниться мені, що я на науковому засіданні. Прокинувся — аж так: я, справді, на такому засіданні, на доповіді нашого видатного науковця проф. Матвія Хорошила...»

Прокинувся й голова УВНТ, отой сивий, аж білий дідусь, з іконописними рисами обличчя. Прокинувся, звівся на ноги і, повернувшись вбік доповідача, що тим часом збирав свої папери й запахав їх у портфель, подякував йому за надзвичайно цікаву дповідь. А потім звернувся до публіки і запитав, чи хтось хоче виступити в обговоренні.

Першим зголосився Василь Кудлай. Він аж підскачав із свого місця, причесав п'ятірнею свою кучму і швиденько побіг до підвищення, став між тим підвищенням та чорною лавою і, блискаючи фанатично очима, узяв швидко говорити. Говорив він із гумою в роті, яка, проте, не перешкоджала йому ані трохи славити ймення Господнє, що під ним, цим іменням Господнім, він розумів імення Єгови, як це присутні знали вже. Власне, він почав свою мову улюбленою думкою про те, що безвірники украли в людини небо...

— «А може, навпаки, — подумав Тиміш Безорудько: — людина саме тепер, коли відкинула Бога, уперше здобула небо, літаючи понад хмарами літаками і навіть у міжпланетні простори наміряється полетіти, бо вже роблені супутники літають навколо Землі...»

Далі Василь Кудлай розгорнув Біблію, щоб прочитати передбачення якогось там пророка про наближення Антихриста. Це своєчасно укмітив голова засідання, злякався, що побожний промовець може читати без кінця й краю, і чем-

ісенько перебив його, попросивши говорити без читання, бо, мовляв, часу вже мало, може не вистачити для інших (він поглянув на публіку)...

Чесний проповідник віри свідків Єгови узяв це за образ і так само швиденько, як і вибіг був наперед, подався на своє місце. І вже з місця вигукнув, піднісши вгору Біблію:

— Оцим треба боротися з безвірництвом! Оце зброя!..

Та на його місце виходив уже інший промовець на прізвище Гриць Остюк. Це був низенький, натоптуваний чоловічок, безкольоровий, якщо мати на увазі такі забарвлення на людському обличчі, як вуса, борода (вони в нього були поголені), брови (їх у нього не було «з першоприроди», як він сам любив висловлюватися з такого чи такого приводу) та волосся на голові (був уже лисий, але й залишки волосся були без жадного кольору). З огляду на це скалозуби в науковому та літературному світі (а він з фаху був літературний критик) позаочі називали його «гнидоподібним». Його вважали за ліберала, і через те слухачі в залі насторожилися, а чорна лава духовних осіб на чолі з його високопреосвященством архієпископом Рафаїлом, що, передбачаючи якусь небезпеку, перестав навіть нашіптувати якісь приємні речі своїй сусідці, стривожено заворушилася.

Та як зразу ж такі виявилось, коли Остюк почав, своїм звичаєм затикуючись, ця тривога була безпричинна. Дискутант узяв вихваляти доповідача, називаючи його на ймення та оцетство, виразно запобігаючи його ласки з такою потайною надією, що той влаштує його на роботу в Колюмбійському університеті. Потім він став повторювати зміст доповіді, покликаючись на те, що, може, дехто з присутніх не зовсім зрозумів глибоких думок шановного Матвія Володимировича. Зокрема він докладніше зупинився на питанні про згаданий у доповіді пасквіль, назвавши це обурливим і негідним культурної людини вчинком, ще й тим ганебнішим, що пасквілянт не відважився підписатися власним прізвищем, а підписався псевдонімом. Але це псевдонім прозорий, і можна догадатися, хто це паскудство учинив.

Тут Гриць Остюк кинув докірливий погляд своїх безвіїх очей у напрямі до Тимоша Безорудька, що сидів не так далеко від передніх рядів. Їхні погляди зустрілися, і Тиміш Безорудько витримав погляд лицеміра (бо він знав його справжні погляди, насправді близькі до його, Тимошевих

Безорудькових, але знав і його лисячу вдачу). А «суворий» критик казав прямо в ті Безорудькові очі:

— Я не проти того, щоб хтось у нашому суспільстві мав відмінні від загальнопоширених переконань погляди, але хай же той хтось має мужність виступити відкрито, не ховається за псевдоніми...

Носій «прозорого» псевдоніма добродій Тиміш Безорудько на цьому засіданні не виступив з тієї причини, що, поперше, як уже казано, не вмів битися навкулачки, а подруге — його спаралізувала присутність чорних ряс, — розумів, що треба б дати бій темряві й дурисвітству, але не міг. Ще раз кажемо: не був він хоробрий. А тут же його, мабуть, розшматували б! Та й був він тієї думки, що краще жити для доброї ідеї, аніж умирати за неї...

Був на цьому засіданні один досить несподіваний як на православні збори виступ — виступ греко-католика Косаренка-Косареви́ча. Але він тільки запротестував проти того, що на це засідання не запрошено греко-католицьких священників. Це він уважав за зневагу для його релігії.

Цей протест православна громада вислухала мовчки, так, немов би в цій залі не проголошено ніякого протесту.

Коли все скінчилося, голова щиро потиснув доповідачеві руку, дякуючи ще раз за змістовну й сміливу доповідь, а казавши «сміливу», він мав, либонь, на увазі панування серед американських науковців протилежних, прямо сказавши, атеїстичних поглядів, проти яких доповідач виступив. Правда, так кажучи, він спустив з уваги, поперше, відсутність тих американських професорів на цій доповіді, а подруге — цю сміливість проф. Матвій Хорошило виявив у державі, що в неї навіть на металевих грошах викарбувано: «Ми в Бога віруємо», а її президенти присягають на «святую книгу» — Біблію.

Після закриття засідання до професора Матвія Хорошило почали підходити передусім духовні особи, на чолі з його високопреосвященством архієпископом Рафаїлом, тиснули йому руку, дякували й хвалили. Підходили до нього й звичайні смертні. Та найбільше втішила його панна Неонила Великохатківна, що, вплимавши мить, коли біля нього було найменше людей, підбігла до нього граційною ходою, ухопила його руку своєю гарячою ручкою і промовила схвильованим голосом:

— Ви геній, пане професоре! А говорили, як Аполлон!

Вона, либонь, хотіла сказати «як Ціцерон», — але хіба красуня Клеопатра обов'язково повинна знати античну історію? Для неї головне — нагороджувати доповідачів чарівним поглядом блакитних, як небо, очей.

І проф. Матвій Хорошило від самого приторку до його руки гарячої ручки цієї красуні піднісся не нижче від якогось там сьомого неба. Або, може, ще й вище. Може, аж ув оселю того великого Бога, якого він так успішно захистив на цій грішній Землі.

А для слухачів після його доповіді стало ще ясніше, що всяке чортovinня, яке, може, якимись там хитрощами й позалишалось було у закапелках на горіщі чи в льоху новонабутого будинка після посвячення, тепер уже пощезало безвісти.

Погані наслідки принесло це засідання тільки сердешному Тимошеві Безорудькові. А найдужче пошкодив йому його майже одностудець Гриць Остюк, надрукувавши в газеті «Вільне слово» дописа про це засідання з виразним підкресленням «прозорости» псевдоніма під пасквілем. Цього дописа прочитала Ірина, і в їхній родині виникла чергова драма. Ще ж так недавно вона після майже двотижневої мовчанки в зв'язку з вигнанням Тимоша з Передерієвої книгарні помирилася була з чоловіком, а це знов був виразний на нього натяк.

Вона всю ніч проплакала, аж очі їй попідпухали, а також напух ніс, що, як і кожного разу після плачу, зробився схожий на розварену картоплину. Не допомагало їй пудрування.

Шкода було Тимошеві бідної жінки. Він з болем у серці бачив її гарне, перекривлене в плачі обличчя, крапельки сліз на її чорних віях, пробував її заспокоювати... Але як? Він їй казав, що то була правда, що в тому пасквілі написано! Справді, як, мовляв, можна поєднувати свячення будинка з портретами тих зазнак стовідсоткових (за вийнятком, може, тільки Т. Шевченка) атеїстів? Треба ж, мовляв, мати хоч трохи смальцю в голові та звичайної людської логіки! УВНТ нібито цих письменників шанувало, обвішало свою залю їхніми портретами, справляло щороку такі чи такі їхні роковини (за вийнятком «скомпромітованого» політично Винниченка) — і разом з тим отак зневажило їхню ідейну спадщину...

Цим «заспокоюванням» Тиміш фактично розкривав перед Іриною своє авторство, а вона це розуміла — й ридала. Хоч до сварки-мовчанки цим разом у них не дійшло: тепер же її чоловік узяв на глузи не її віру, а православну.

Любовні справи архієпископа Рафаїла та його паства жіночої статі

Молода й недосвідчена була сестра Варвара, черничка українського православного монастиря. Та й звідки в неї взявся б той життєвий досвід? Було їй років щось із дванадцять, як вона опинилася в цьому монастирі. Прибула вона тоді з матір'ю до Америки, а мати взяла та й умерла, нічим і ніяк не забезпечивши своєї єдиної донечки. А батька малá Варка майже не пам'ятала: його забрав «чорний ворон» *) уночі ще на Україні десь на початку Другої світової війни. Вона, як крізь сон, згадумала уночішній трус у їхній хаті і свій тодішній смертельний переляк, такий переляк, що вона навіть не плакала, тільки трусилася всім тілом, — вона, ще дитина майже...

А що їй було робити після смерті матері в чужій країні, де, як їй здавалося, немає людей, а тільки самі бездушні авта, що шугають на асфальтових шляхах, як якісь фантастичні птахи? Приїхали вони з матір'ю до невеликого американського міста, де на вулиці, справді, майже не видно людей, бо всі навіть на найближчі віддалі не ходять, а обов'язково їздять. Була в тому місті невеличка православна церква, де були «люди», Варка їх бачила ще з матір'ю неділями та в свята, але й ті «люди» говорили здебільшого незрозумілою їй мовою.

Саме тоді, як умерла Варчина мати, його високопреосвященство архієпископ Рафаїл (автор цієї повісті бере на себе відповідальність за малі літери в цій титулятурі тут, як також і у всіх дальших випадках, що будуть у цьому розділі), і місцевий священик надіслав її до того монастиря.

Спочатку вона була келійницею в матері ігумені, потім стала послушницею. Як їй минуло вісімнадцять років, її зробили рясофорною черницею. Не можна сказати, щоб їй не

*) Так називали й називають люди в'язничне авто органів державної безпеки в СРСР, яке «хапає» людські жертви звичайно ночами.

Варка (Варвара)
сам її туди зварка

Заставав матір'ю
черничкою

назвали «Варварою»

подобалося життя в цьому монастирі. Та вона й справді в ньому жила, як у Бога за дверми. Була всім забезпечена — житлом, одягом, їжею, та й робота була не важка: спочатку вона прибирала в келії матері ігумені, пізніше допомагала на кухні тощо.

Але так вона була задоволена тільки доти, доки була дівчам-підлітком, а як стало їй вісімнадцять-дев'ятнадцять років, вона почала нудитися щоденною одноманітністю монастирського життя. Справді бо, щодня те саме: робота, молитви, пости. А з монастиря, де було якесь інше, веселіше життя, вона могла виходити тільки разом із якоюсь старшою сестрою, що нібито мала охороняти її від якихось «грішних спокус». Лише свята трохи прикрашували це її нудне життя, коли до їхньої церкви приходили й інакше одягнені люди, а серед них і дівчата її віку в модних, як казали, сукнях тощо.

Правда, й перед цими святами було багато роботи, а частенько й неприємного нервування, бо тоді звичайно нервувалася й сама мати ігуменя: і те їй не так зробили, і те не туди поставили чи поклали. Проте нагородою для неї було те, що вона бачила потім отих інакше одягнених дівчат, — дівчат, а також молодих чоловіків, що чомусь незвично її хвилювали.

Та от склалося так, що в неї з'явилася можливість навіть говорити та мати діло з одним «молодим чоловіком»: сестра-скарбничка доручила їй приймати й записувати молоко, що його привозив щоранку для монастиря молочар. Цей молочар не був такий гарний, як ті чоловіки, що їх вона бачила в церкві. Це був досить неохайно одягнений, з якоюсь кепкою на чубатій голові парубок, на ймення Демко, але жвавий, з веселим поглядом сірих очей. А до того ще й нахабний. Він чомусь кожного разу, передаючи їй молоко, намагався хапати її за руку. А якось навіть прямо спитав її:

— І що тебе примусило піти у цей монастир? Це ж ти себе живцем поховала!

А то раз іще й таке, нахаба, б'овкнув:

— Слухай! Невже тобі не кортить до хлопців? Така молода і... гарна...

Вона тоді мало не плюнула йому в ті його нахабні очі. А вночі силкувалася молитвою проганяти гаряче обмарення, навіть хотілося чимсь стерти на руках сліди від приторків парубкових рук. А разом з тим думала:

— «Гарна? А хіба черниці мали б бути погані? Ми ж

наречені самого Ісуса Христа! А в Бога ж повинні бути найкращі наречені...»

Згадувала подруг-черниць такого ж віку, як і вона: більшість із них були, справді, гарненькі. Але вона, — думала про себе, — мабуть, таки найкраща. У такі хвилини навіть схоплювалася з ліжка і при світлі лампадки, що блимала перед іконкою в кутку її келійки, видивлялася в маленьке дзеркальце, що його дала їй потайки одна з черниць-подруг. Еге, вона була гарна! Її чорні бровенята, навіть при цьому тьмяному світлі, були як намальовані, оченята грали блиском-відсвітом від того світлечка, все личко пашіло молодістю. І на того нахабу-парубчака у такі хвилини вона не могла вже гніватися за те, що... похвалив її вроду. Тим то коли сестра-скарбничка хотіла була увільнити її від того приймання молюка та передати цю роботу іншій, вона похопилась запевнити сестру-скарбничку, що їй зовсім не важко виконувати це, що вона рада послужити в цій ролі.

...Найбільші свята в монастирі були тоді, коли до монастиря навідувався сам його високопреосвященство архієпископ Рафаїл. Усі черниці, здавалось, забували тоді, що треба молитись Богові, і молились трохи чи не йому, його високопреосвященству архієпископові Рафаїлові, — такий він був величний, святий і... гарний. Високий, плечистий, тільки з ледве помітним животом, що, проте, надавав лише більшої солідності його статури; смаглявий на виду (ніби щойно приїхав із Фльориди), очі смоляного кольору (люди подекували, що в його крові була якась доза циганського кип'ячу), чепурна еспаньйола і густий, уже трохи шпакуватий чуб, підстрижений під польку. Чарівник, справжній тобі чарівник для жіночих сердець! Навіть ознака його духовної безженности — темновишнева шовкова рясa не псувала його схожости на образ дон Жуана. Справді, з нього був новітній православний єпископ, що не мав нічого спільного з тими патлатими й бородатими страховищами, якими були колись єпископи старого російського православ'я. Чарівник, ідол і спокуса для жіночої статі... Між іншим, ці черниці, відгороджені монастирськими мурами від світу, не знали, що, з огляду на такий його вигляд та дон-жуанівське ставлення до жіночої статі, деякі православні віряни називали його «архидяволом».

Сестра Варвара знала, що архієпископ Рафаїл час від часу викликав на розмову до свого кабінету котрусь із мо-

лодших черниць, сповідав там їх чи що. Це було тоді, як вона була ще... малá. Та коли й вона стала рясофорна, вона раз чи два ввіймала була на собі смоляний погляд його високопреосвященства. І це примушувало її тоді бігти до келії, щоб зазирнути в дзеркальце і перевірити, чи добре обрямляє її видочок, тее молодесеньке яблучко, білий-білісінкий чіпець, чи вона гарна. Дзеркальце й її молода врода говорили їй про щось таке грішне, що про нього й думати не можна було. Гріх! Великий, непростітний гріх... Але, кінець-кінцем, вона ж не винна була — так думала, — що може подобатись навіть його високопреосвященству архієпископові...

— Боже, — христилась вона, перелякана, — віджени спокусу!

Але Бог не чув її благання, лишав її, беззахисну, на поталу дияволові. І той диявол став дедалі частіше з'являтися до неї ночами у вигляді... його високопреосвященства. Це було тоді, коли вона заплющувала очі, але не спала. Вона ніби була між сном і дійсністю. Тоді його високопреосвященство приходив до її ліжка, схилявся до її гарячих, розхристаних грудей, зближався устами до її розтулених у жазі уст і нашіптував грішні слова. Тоді вона ще дужче, на відчай душі заплющувала очі, стискала повіки, щоб довше затримати чарівну мить єднання з коханим, щоб затримати в своїх заплющених очах отой його смоляний погляд.

Але таке було тільки ночами. А вдень, коли їй, мовляв, розвиднювалося в голові, їй ставало ясно, що ті нічні марення — то тільки мрії, що архієпископ Рафаїл від неї так далеко, як і Бог, що десь там на небі, що їй, простій черничці й сироті, навіть мріяти про нього не годиться. Ще отой зухвалий молочар, може, й був би досяжний для неї, якби вона не була черниця, Христова наречена. Через те вона навіть почала була жалкувати, що прийняла постриження, може б, краще було покинути цей монастир, це ув'язнення, як казав той парубчак.

Та ось сталося так, що бідній черничці Варварі довелося занехаяти ці будь-що-будь не дуже пишні думки про молочаря: його високопреосвященство архієпископ Рафаїл і її викликав на розмову...

Боже! Як вона захвилювалася! Це ж сам його високопреосвященство — не хтонебудь має з нею говорити! Його високопреосвященство — щось таке, як Бог...

Прасувала, випрасовувала рясу, десять разів приміряла, щоб чіпець гладенькими білими рямцями обтягав її молодесеньке личко-яблучко, уклала фанди чорної ряси, що так знадно приховували її струнку дівочу фігурку, видивлялась у дзеркальце... Хоч це, може, й гріх — отак видивляться, але як ти інакше побачиш, чи добре стоїть той чіпець, чи все як слід?

А молоде серденько тільки тьох... тьох... Страшно — і солодко! Він же такий... гарний, той владика, його високопреосвященство! Та й не такий уже старий... А на пам'яті їй знов став його смоляний погляд, липко потягнутий, як па-токою, по її обличчі й постаті... Згадала таке — і схаменулася: що за грішні думки! Боже, спаси й охорони! Вона ж, властиво, не знала, для чого його високопреосвященство її викликав, а отаке грішне лізло їй у голову... Може, він її про гріхи питатиме, сповідатиме? А вона, грішниця, отак думає!

Христилась, каялась, але таки з цими думками й пішла, як її, нарешті, покликкала мати ігуменя. А як увійшла боязкою ходою до кабінету його високопреосвященства, то мало не змерла від страху. А її личко пашіло вогнем — як не займеться...

Архиєпископ Рафаїл сидів у своєму архиєрейському кріслі з високою спинкою, справді, як Бог на хмарах, але з виразною ласкавістю в погляді й у голосі. І він мовив тим ласкавим, приемним, як бренькіт янгольської арфи, голосом:

— Підійди, дитино, ближче... не бійся...

Вона підійшла, схилилась перед його високопреосвященством для благословення (так її напутила мати ігуменя), і він поблагословив її, а потім поклав свою святу долоню на її голову. Відтак простягнув тую свою правицю їй для поцілунку, і вона поцілувала її, тую руку, випещену, напахчену, м'яку, як подушечка.

А далі владика, його високопреосвященство сказав, щоб і вона присіла на стільця, що стояв біля нього. Ба більше: ухопив якомсь спритно за її лікоть, щоб посадити на той стілець, притягнув до себе ближче з жестом галянтного кавалера...

Хм, все таки — трохи збентежилась вона. Що ж це має бути? Чи він її, святий владика, сповідатиме, коли отак близько до себе присуває?

А на виду вона вже просто палала, червоніла, як розквітла троянда. А її серденько калатало, аж дух забивало, і

за тим калатанням вона майже не чула, що казав їй його високопреосвященство, не до ладу відповідала.

Архиєпископ Рафаїл усміхнувся своєю чарівною усмішкою, погладив згори вниз лівою рукою свою чепурну еспаньйолку дон Жуана. Йому, напевно, було приємно, що так бентежить гарненьку дівчину. Хтось би сказав, що це була приємність давуна-гада, певного, що намічена жертва вже буде його, — хтось би, а не сама простенька й нехитра черничка, що від хвилювання забула й про ті потаємні грішні мрії, що опадали її ночами.

Та й його високопреосвященство взяв далі вже по-батьківському розпитувати її, як їй у монастирі живеться, чи її, сироту (він же знав, що вона сирота), не кривдять, чи вона задоволена своїм життям у монастирі. Казав, що якби щось прикре сталося їй, то щоб вона прямо зверталася до нього... І хай молиться Всевишньому за нього, свого владика, щоб Всевишній посилав йому здоров'я. А як відпускав її, а вона знову прихилилась до його руки, цілуючи, владика, його високопреосвященство ласкаво поплескав її по плечі і майже обійняв за стан. Аж вона кинулась усім тілом, як приском електричним проїнята.

А що вже червоніла-палахкотіла на виду — так так! Крутнулась, мало не заплуталась у фандах рясн, мало не впала. Але таки встигла ще вхопити погляд-патоку смоляних очей його високопреосвященства на своєму обличчі й посаті, понесла й у свою келію тую патоку на своєму обличчі.

Коли виходила з кабінету то звернула увагу на відчинені двері в цьому кабінеті до іншої кімнати, а в тій кімнаті було видно ліжко.

— «Мабуть, владика спочиває тут, — мелькнула в її голові думка: — він же тут, як удома». Іноді — знала — навіть ночував у монастирі.

— «Ех, не заживати вже мені, старому, цього добра, — жалкував статечний Жером Куаньяр, герой повісти Анатолія Франса «Корчма королеви Гусячі лапки». — Хіба що стану єпископом...» А мав він на увазі, Жером Куаньяр би то, молоденьких дівчат, солодку спокусу в коханні.

Але архиєпископові Рафаїлові не доводилося турбуватися цим. З нього ж був уже навіть не просто єпископ, а архиєпископ, тобто щось вище, значніше. Крім того, був він,

як уже знаємо, ще й уродливий у гріховному розумінні цього слова, а така врода, як відомо, може діяти на жіночу уяву й незалежно від будь-яких титулів та суспільного становища. Ще з «Патерика Печерського» відомо, що багата ляхка викупила з рабства святого Мусія Утрина і запалала коханням до нього, свого раба, наказувала слугам силоміць класти його до себе в ліжко для гріховного кохання і тільки тоді, як він, підтриманий святим духом, не піддався на цю спокусу, наказала вирізати тайні уди його, мовляв, «да не пошажу сього доброту, да не наситяться інші сього красоти». А до всього цього в його високопреосвященства архієпископа Рафаїла було ще й те, що й не снилось безпритульному Жеромові Куаньярові, — власний жіночий монастир, з багатьома молоденькими черничками, справжніми янголицями в жіночій подобі. Попросту сказавши, як гарем у турецьких султанів.

Проте й він, архієпископ Рафаїл, при всьому своєму здоров'ї (за його ж здоров'я молилося так багато побожних вірян!), не міг, ясна річ, обіймати одночасно необнятне, тобто всю свою паству жіночої статі. З історії також відомо, що й київський князь Володимир Святий не спав одночасно з усіма своїми трьома стами жінок, а вибирав, залежно, мабуть, від настрою чи хвилевого уподобання, то ту, то ту, а може й робив це за чергою чи ін-як. Турецькі султани теж злягалися лише з тими підбічницями, що ставали для них «гезде», тобто впадали їм в око.*) Отож і архієпископ Рафаїл міг приділяти увагу певного часу тільки якійсь одній із своєї жіночої пастви, тій, яка тоді здавалася йому найкращою.

У той час, коли відбувалися описувані в цій повісті події, його високопреосвященство архієпископ Рафаїл зупинився на сестрі Варварі, свіженькій, як ще не розпуклий пуп'янок троянди, незайманиці. Власне, він мав її «на оці» весь час, але терпляче чекав, поки вона цілком розквітне, щоб випити якнайповніший келих насолоди. Перед цим він трохи побавився був з молодого попадею, жінкою монастирського священика, яка так платила йому за висвячення її чоловіка на душпастиря православних черниць. Та ця попададя через деякий час йому набридла, та й дуже вже часто плакала, боячись, щоб це не дійшло до її чоловіка, а може й до загального відому.

---

*) По-турецькому це «гезде» дослівно значить «в оці», «на оці».

Вирішивши, нарешті, тую вже розквітлу троянду (Варвару б то) зірвати, архієпископ Рафаїл і звелів матері ігумені прислати її до нього на першу розмову. Але не був він всемогутнім володарем над своєю жіночою паствою, як би завдавав собі клопоту довгим та марудним залицанням до цієї чернички, як це мусять робити звичайні смертні чоловіки, що ходять-ходять, упадають біля того зілля — жінок, щоб зглянулися на них і допустили ласкаво до жаданої перемоги. Як ті буркотливі голуби викручуються біля голубок галіантними кавалерами, уклоняються запобігливо, а тим голубкам ніби й байдужісінько, ще й утікають від настирливих залицяльників, а там далі дзьобнуть якусь зернину на землі чи щось інше, немов би то важливіше для них за будь-яке залицання.

Його високопреосвященство був занадто вже важна персона і людина не першої вже молодости, щоб захоплюватися такою романтичною біганиною, — ні, він хотів, щоб йому подавали вже готовеньке, мовляв, як на тарелі. А ота «розмова» з сестрою Варварою була для нього тільки остаточним оглядом «об'єкта», щоб було цілком ясно, чи варто біля цього нового кохання заходжуватись.

Попереднє «опрацювання» нової Христової й його нареченої архієпископ Рафаїл доручив — як це вже було в монастирі заведено — матері ігумені. Отож одного дня в келію до сестри Варвари зайшла якось незвичайно, урочисто чи що мати ігуменя, не абияк сердешну черничку злякавши: була мати ігуменя в офіційному каптурі, з патерицею в руці.

— «Чого це? — тьохнуло сестрі Варварі в грудях. — Чи я, часом, хай Бог милує, не провинуватилась у чомусь?»

Але не було нічого недоброго ні в виразі пісного, але, як здавалося Варварі раніше, завжди суворого обличчя, ні в витрішкуватих очах матері ігумені. Навіть її спідня губа не була закопилена. А її витрішкуваті холодно-сірі очі бігали сюди та туди в своїх орбітах, ніби не хотіли зустрічатися з поглядом пожилиці цієї келії. Взагалі було щось непевне цим разом у всій поведінці матері ігумені.

І це ще дужче насторожило бідну черничку Варвару.

Перехристившись до іконки, освітленої в кутку блідим світлечком лампадки (це ж було вдень, і до келії крізь загратоване вікно вливалось трохи денного світла), мати ігуменя сіла на єдиного стільчика, що був у келії, а сівши, вка-

зала рукою з патерицею на Варварине ліжко й сказала:

— Сідай! Мені треба з тобою поговорити.

(Сестра Варвара схопилась була з того ліжка тоді, як мати ігуменя увійшла до келії, і без її дозволу, зрозуміла річ, не сіла б знову).

Якийсь там час обидві мовчали. Мати ігуменя обкинула поглядом келію, оглянула двері, ніби не хотіла, щоб хтось під час їхньої розмови увійшов, але в очі самої сестри Варвари не дивилася. Вона, бачилось, не знала, як почати тую розмову. А як таки повернула своє обличчя до Варвари, то навіть приплющила свої очі.

Сестра Варвара, передчуваючи щось незвичайне, сиділа на краєчку свого рівно застеленого ліжка, як на голках. Їй було страшно й таки дивно, чому вона цим разом така, ця гдира, така якась... чудна чи що?

Нарешті, мати ігуменя кашлянула, видала з горла своїм басовитим, майже чоловічим голосом якийсь крехкіт, що означав, либонь, таки початок розмови, а тоді промовила:

— Його високопреосвященство владика Рафаїл зацікавився тобою... Розумієш?

Сестра Варвара викруглила перелякано свої чудові оченята: вона нічогоісінько не розуміла! Владика зацікавився нею? Як це? У якому розумінні його високопреосвященство може цікавитись нею, бідною черничкою, сиротою?

А в її молодій голівці шибнуло:

— «Оце ж воно, оте страшне, — і...»

А потім вона майже фізично відчула на своїм видочку смоляний погляд-патоку архиєпископа-красеня, згадала зовсім не батьківське погладжування її плеча і те, що він її майже обійняв за стан, благословляючи.

— «Оце ж воно... оте страшне, — і жагучо-цікаве!»

Усвідомивши це щастя, сестра Варвара аж нестямилась, голова їй пішла обертом. А її круглі (і гарні-гарні!) оченята понялася сльозавим блиском. Крізь тії сльози, як крізь дощ, вона ледве бачила тістувато-пісне обличчя матері ігумені, — обличчя і загострені тепер уже чеканням витрішкуваті очі. Варвара вже не боялася цих злих очей, не боялася страшної перед тим для неї матері ігумені, що могла за якусь провину чи й з примхи навіть з монастиря її викинути в чужий, незрозумілий їй, недосвідчений, світ. Тепер же сам архиєпископ, його високопреосвященство зацікавився нею!.. Не як черницею, звичайно... А потім тільки на коротесеньку

мить оханулась була: чи це їй не сниться, часом? І, щоб упевнитися, що це не сон, запитала тремтливим голосом:

— Зацікавився?.. Його високопреосвященство?

— Так, зацікавився... твоєю вродою...

— Алеж я наречена Ісуса Христа, ви казали мені! — скрикнула, мимохить згадавши монастирське напучування їх, молодих черниць, у цьому монастирі. — Це ж гріх... гріх...

І сльози чи то страху, чи радості вже горохом покотилися по її порожевілих щічках. (Між іншим, їй у цю мить стала на пам'яті й давня, як вона ще була желейницею, подія в їхньому монастирі, як одна черниця завагітніла була, і цю подію трохи чи не з архієпископом Рафаїлом поєднували, хоч вона цього тоді ще не розуміла).

— Дурна ти! — нагримала злегка мати ігуменя, бачивши тії сльози і, очевидячки, хибно їх зрозумівши. — Ніякого гріха в цьому не буде. На його ж високопреосвященстві благодать божа, і це однаково, якби ти і з самим Ісусом Христом спала. Цим ти ще краще присвятишся... Інша на твоєму місці гопки підскочила б...

— «О! — мрійно палахкотіла щаслива молода черничка (хоч і крізь оті сльози, що текли з її оченят). — Я таки й підскачу гопки, але так, щоб ніхто цього не бачив!»

Вона бо вже думала про те, що на нього натякав отой нахаба-молочар, про те, що це ж для неї, живцем похованої в монастирі, єдина нагода спізнати те солодке, яке не кожній черниці у монастирі судилося, хоч і кожній, може, сниться, як і їй увесь час снилося. А владика ж іще й такий гарний! А вже напевно вона не їстиме день-у-день остогидлої каші, а матиме щось смашненьке... Та й роботи набридлої більше не буде... І матері ігумені більше не боятиметься...

А мати ігуменя чекала:

— Ну, так як? Що сказати його високопреосвященству?

Сестра Варвара схопилася з свого «колючого» сидіння і сховала засоромлене личко в матері ігумені на грудях: це був левний знак, що вона згодна. Але вже на тих грудях, підвівши свої заплакані оченята до обличчя своєї порадниці, ще раз спиталася:

— Так ви кажете, що не гріх?

— Не гріх...

Мати ігуменя підвелася раптом із стільця, цим рухом досить брутально відкинувши з своїх грудей сестру Варвару, а як та хотіла була з вдячності чи пошани поцілувати її руку,

удала, що не помітила цього заміру зраділої й удячної чернички, і досить швидко вийшла з келії. А вже в коридорі йдучи, під ніс собі бурмотіла, що, мовляв, «які тепер безсоромні дівки настали, — так легко кидаються на розпусту».

Між іншим, вона не дуже охоче цим разом «сприяла» й архієпископові Рафаїлові, що якось прискіпався був до неї за одну не зовсім чесну її фінансову операцію. Але... скажи, враже, як пан каже! Того ж дня вона мусіла зателефонувати його високопреосвященству архієпископові Рафаїлові про здобуту згоду нової «нареченої».*)

Конкретний захід «українського жид» Сола Шворца для швидкого збагачення

Одного дня книгареві Теофілеві (Боголюбіві) Передерієві довелося не абияк здивуватися: до його поганенької книгареньки завітав посередник для продажу нерухомостей «український жид» Соломон Шварц, чи то пак Сол Шворц. Хоч його контора була поблизу, можна сказати навіть, по-сусідськи, на Сьомій вулиці, але він ніколи не «заглядав» до Передерієвої книгарні, немов би не завважав її наявності чи не добачав, уважаючи, либонь, таку мізерну крамничку не вартою його уваги. І отак несподівано зайшов! Не зателефонував, а власною персоною з'явився! А він же, Теофіль (Боголюб) Передерій би то, ще й не знав, що ця персона у своїм самоуявленні претендувала на подобу самого Напо-

---

*) Для того, щоб ніхто не добачив у цій події злісного наклепу на монастирські порядки, автор цієї повісти може покликатися на свідчення історії та інші інформації.

От був у XVIII ст. на Україні такий собі архимандрит Гургіулевич, — так він звелів своєму слугі зтягти до монастиря дівчину-підлітка, остриг її, щоб була схожа на хлопця, і жив з нею, аж поки ця справа не дійшла до суду (див. «По судах Гетьманщини», Харків, 1928 р.). Або ще: у «Споминках» Агапія Гончаренка, на стор. 5 читаємо: «У шкапах, де одежа, там робили ліжка, і часто я бачив там зачиняних жінок, що ченці держали тижнями в своїх келіях для похоті» (в-во «Славута», Едмонтон, 1956 р.). Зрештою, певне виправдання такої поведінки духовних осіб читач знайде в одному з дальших розділів цієї повісті, де подано відповідні факти з Біблії та їх інтерпретацію устами побожного проповідника Василя Кудлая.

леона Бонапарта, з його профілем хижого птаха (хоч, правда, не орла, а кібця). Невтямкі, мабуть, було Теофілеві (Боголюбові) Передерієві й те, що Соломон Шварц, чи то пак Сол Шворц, трохи чи не свідомо вибрав такий час, коли в книгарні нікого з покупців не повинно було бути. Це ж було об обідній порі, коли кожне дбає не про духову поживу — книжку чи хоч газету, а про харчування в звичайнісінькому розумінні цього слова: бігли з роботи до ресторанів та харчівень на другий сніданок, як це заведено в Америці, де обідають тоді, коли на Україні вечеряють.

Давши на добридень, незвичайний відвідувач Сол Шворц відрекомендувався:

— Соломон Шварц називаюся, по-американському Сол Шворц, ваш сусіда, посередник для продажу нерухомостей.

І подав книгареві свою випещену, м'яку руку. А потім того обкинув поглядом убогенький крам книгареньки з таким виразом на обличчі, з яким «оглядають» і порожнечу, і тільки після цього зупинив свої слив'яні очі на найженому цікавістю власникові книгарні. А та найженість аж прискакала з його, Теофіля (Боголюба) Передерія б то, чуба-йоржика!

— Хм, — озвався байдужим голосом незвичайний відвідувач. — Так оце у вас таке господарство?

— Еге, — невиразно відгукнувся на це «господар», ще не добираючи, на яку ступити, яким тоном із цим незвичайним відвідувачем говорити. — Таке, як бачите...

А потім ступнів у напрямку до вітрини (він же був за прилавком), так, ніби між іншим, ніби без певного заміру підійшов до неї й насунув швидким рухом руки, немов би муху зігнав, одну з виставлених там книжок на «Протоколи сіонських мудреців» в українському перекладі.

Але не з тих був кмітливий Соломон Шварц, чи то пак Сол Шворц, щоб навіть незначного руху, яким зганяють мух, не укмітив, і не такий був тактовний, щоб не сказати зразу й увічі про те, що тільки-но спостеріг.

— То в вас «Протоколи»? — спитав зовсім байдужим голосом. — Е, лишіть! Я побачив їх ще з вулиці, як заходив. Але я не звертаю уваги на такі дурниці.

Та, незважаючи на такі спокійні слова відвідувача-жида, продавець тих «Протоколів», тобто Теофіль (Боголюб) Передерій, зігнаний на слизьке, таки посоловів, як кіт, спійманий на шкоді, а його сиві очиці забігали, як застужані у кухві з борошном миші, не знаючи, куди сховатись. Бо, що не

кажіть, людина все таки залишається людиною, хай вона навіть буде така спритна, як Теофіль (Боголюб) Передерій: сумління хоч трошечки десь у неї є, може, тільки якась там крихітка, але обов'язково є. Отож людині й доводиться в деяких випадках якщо, може, й не червоніти, так хоч солівити (є такий вельми тонкий вислів з українській мові). А тут же й не можна було не догадуватись, що цей посередник для продажу нерухомостей, Сол Шворц, чи як там його по-американському називати, зайшов до книгарні не по якусь там газету чи українську книжку, а, либонь, для поважнішого гешефту.

— Та це... — промимрив збентежено Теофіль (Боголюб) Передерій. — Я й сам не знаю, як вони, ті «Протоколи», туди потрапили. Мабуть, хлопець, що приходить обмітати по рохї, туди поклав... Треба їх прибрати звідси.

І він, справді, узяв тую нещасну брошулку з лугки вітрини і засунув кудись там під прилавок.

— Та не турбуйтеся! — мовив Соломон, чи то пак Сол Шворц. — Я сказав вам, що не звертаю уваги... Е... Я той... я хотів з вами поговорити в одній поважній справі.

— «Він прийшов у поважній справі, а я, дурень... — з досадою подумав Теофіль (Боголюб) Передерій. — І навіть я їх, ті «Протоколи», там виставив? Ще хоч би за них щось уторгував, а то ж не купують...»

А вголос спитався:

— У справі? Можна... будь ласка... Я знаю, що ви ділова людина... Сідайте ж, поговоримо...

І він заметушився, ухопив стільця, що мав його за прилавком, але не всякому подавав, та й подав його Солові Шворцові.

Сол Шворц узяв того стільця, поставив на підлогу близько прилавка і сів. Але про справу не зразу заговорив. Він вийняв з нагрудної кишеньки свого легкого піджака (був у ясному осінньому вже костюмі) дві цигари, одну з них простягнув власникові книгарні, а як той покрутив заперечно головою, мовляв, «не вживаю», поклав тую цигару назад у кишеньку, а другу прим'яв у своїх м'яких пучках, потім устроїв її в свої соковиті губи і, вийнявши з кишені сірники, закурив. Аж після цього заговорив про справу.

— Я чув, що отці василіяни шукають будинок, щоб купити для своєї школи. Чи цьому правда? Ви, як людина, вхожа до ігумена отця Жилі, напевно, знаєть.

Тепер і Теофіль (Боголюб) Передерій не зразу відгукнувся на це ділове запитання. Якусь там мить він зважував у голові, як йому в цьому разі повестися, щоб не дати хукá. А як і мовчати дуже довго не можна було (бо це ж говорили сам-на-сам двоє поважних людей), та й за якусь там мить годі щось путне придумати, то він і мусів підтвердити, що такий замір ув отця ігумена, з яким він, Теофіль (Боголюб) Передерій, у добрій комітиві,*) справді, є.

— Так от, — випустивши густий дим із своїх повних губ, сказав Сол Шворц, — у мене є добрий об'єкт. Чи не могли б ви, добродію, сконтактувати мене з покупцями? Вони живуть, ті василіяни, у якомусь там своєму монастирі, і я не знаю, як до них доступитися.

А побачивши, що Теофіль (Боголюб) Передерій і цим разом не поспішив з відповіддю, додав, щоб того заохотити:

— Я, звичайно, не думаю й вас скривдити. Навпаки, я хотів би вас заінтересувати цією справою: гешефт є гешефт.

Шпакуватий чуб-йоржик у Теофіля (Боголюба) Передерія засвітився іскрами ще більшої цікавості й жадоби, а сиві очиці ще швидше забігали в своїх орбітах.

— А який же буде для мене той інтерес?

Сол Шворц випустив чергову хмарку диму, гойднув правою ногою, що лежала на коліні лівої, але прямо на це питання не відповів:

— Який? А що б ви хотіли?

— Ну... певні відсотки. Від вашого чистого прибутку, звичайно.

— Які саме відсотки?

— Ну, десять, припустім.

— Багатенько ви хочете.

— А скільки б ви дали?

— П'ять.

— Малувато.

Вони добили торгу, кінець-кінцем, на сімох відсотках. Як бачимо, це була цілком ділова розмова двох ділових людей. При цьому ні в того, ні в того не було й найменших застережень сентиментального характеру щодо цієї оборудки, — у Теофіля (Боголюба) Передерія таких, наприклад, міркувань, як інтереси місцевої української громади, що хотіла мати свою школу, а в Сола Шворца бажання допомог-

---

*) У добрих відносинах.

ти цій громаді з огляду хоч би на те, що колись Україна дала йому пашпорт для виїзду в широкий світ. В того і в того були на увазі тільки «відсотки», що реально мали вигляд зелених американських долярів.

Для зміцнення їхньої домовленості Теофіль (Боголюб) Передерій вважав потрібним наприкінці цієї ділової розмови підкреслити свою незамінність у цій контрактації, оскільки, мовляв, отець Жилі́ — дуже обережна людина, і будь-кого до себе не допустить, тут потрібний посередник, якому вони довіряють.

Сол Шворц, само собою розуміється, цього не заперечив, сказавши, що саме через те, через відому його, добродія Передерія, близькість до отця ігумена Жилі́ він до нього й звернувся. А подаючи господареві на прощання руку, додав:

— А «Протоколи» мені й за вухом не сверблять. Я розумію: це ваш гешефт. На все добре!

Як людина, що добре розуміє народну мудрість «коваль клепле, поки тепле», Теофіль (Боголюб) Передерій не даявся з улаштуванням розмови посередника для продажу нерухомостей «українського жида» Сола Шворца з сучаснішим отцем ігуменом Жилою. У цьому «влаштуванні» чи не найбільше заважило те, що Сол Шворц був «український жид», приїхав до Америки на український пашпорт, говорив по-українському, отже, був майже українець, тільки що юдейської віри, і до нього можна було поставитися з повним довір'ям.

Отець ігумен Жила прийняв Сола Шворца в своїй мастирській канцелярії, що була біля церкви св. Юра на Сьомій вулиці. А привів Сола Шворца до цієї канцелярії Теофіль (Боголюб) Передерій.

Нічим непоказний був отець ігумен Жила у своїм зовнішнім вигляді: ні постаті, ні віду. У даному випадку Бог, либонь, не допустився такої помилки, як у випадку з архієпископом Рафаїлом, що його деякі православні віряни без підстав, як уже читачі знають, називали «архидіяволом», — ні, аж тричі ні. Отця ігумена Жилу́ Бог, бачилося, спеціально створив для його побожної місії на землі — пасти душі вірних католиків, а не спокушати по-діявольському вірних жіночої статі. Врода бо тілесна, справді, споконвіку була діявольським добром, а Бог завжди вимагав тілесного нікчемства, як це відомо з історії всіх світових релігій, чи то будуть буддійські ченці, з голеними, як салаточки, голо-

вами, чи побожні жидівки, що мусять голити голови, щоб не спокушати гріховно чоловіків красою своїх кіс, чи християнські печерники та всякі інші відлюдники, що живилися акридами та диким медом, відганяючи молитвами грішні видива у вигляді голих жінок.

Отож і отець ігумен Жила був такий, що на нього не могла спокуситися ніяка жінка, дарма що він, як і архієпископ Рафаїл, був у сані, якому заздрив Жером Куаньяр, герой повісти Анатолія Франса «Корчма королеви Гусячі лапки», та ще й особа за всіма ознаками чоловічої статі. Невеличкий на зріст, опецькуватий, з круглим рожевощоким обличчям, а на тому обличчі кирпатий, як у йоркширського поросяти, носик, що, здавалося, увесь час нюшив, вишуковуючи небезпеки й гріхи. Безбородий і безвусий, як і всі католицькі духовні, він скидався на євнуха, дарма що не був позбавлений, як уже сказано, ознак чоловічої статі.

З такими даними єдиною для отця ігумена Жили небезпекою в розумінні гріха могло бути тільки черевоугодництво, що йому він, либонь, таки й не дуже опирався, як про це свідчило його кругленьке черевце. Проте цей його гріх досить таки ефективно приховувала чернеча, кольору саджі, сутана, обтята аж під самісіньким драглисто-воластим підборіддям білою смужкою комірця, застєбнутого ззаду, на потилиці.

Цей свій будь-що-будь непоказний тілесний вигляд отець ігумен Жила надолужував своєю духовною силою, твердістю свого духу, тією спритністю й хитрістю, що відома в історії під назвою ісусівства або єзуїтизму. А ця риса його вдачі назовні найбільше виявлялася, либонь, таки в його кирпі, що, здавалося, казала:

— Ні, мене навіть жид не обдурить, я все заздальгідь вінюхаю.

Отож отець ігумен Жила й почав з того, що передусім нюхнув повітря, щоб збагнути, чим у ньому пахне, чи не часником, часом, з огляду на расову приналежність посередника для продажу нерухомостей. Бож оті відзначені вище прикмети Сола Шворца, що він, мовляв, «український жид» тощо, то були аргументи з боку Теофіля (Боголюба) Передерія, а отець ігумен Жила хотів ще й сам упевнитися, з яким жидом він має справу.

Але часнику біля Сола Шворца цього дня й близько не було. Хіба він не розумів, до кого йшов? Розмова з отцем

ігуменом Жилою — це ж не те, що якась там балачка з сідухою Рухлею, ради якої ніхто не буде якимись там вишуканими пахощами напахчуватись! А крім того, слід пам'ятати, що Сол Шворц був не якийсь там звичайний жид, а такий, що в самоуявленні сягав аж до Наполеона Бонапарта, і часнику заживав він дуже обережно, хіба, може, тільки тоді, як не виходив з хати — неробітними днями, в свята. Тож і тепер, будши певним, що від нього нічим жидівським не тхне, він тільки поклав руку на серце, за добрим звичаєм свого народу, якого він ніколи не зрікався, — поклав руку на серце на знак щирости й прихильности до отця ігумена Жили, а потім запитав так, як питав кілька днів тому й книгаря Теофіля (Боголюба) Передерія:

— Чи тому правда, що отець ігумен хотіли б купити будинок для школи?

— Аякже... Ми шукаємо.

«Ми шукаємо» означало, що не він, отець ігумен Жила, особисто, а вся громада василіян у Нью-Йорку вживає заходів у цій справі. Він же — тільки покірний слуга цієї громади, слуга Ордену св. Василя Великого, — божий передусім.

Це трохи збило з пантелику посередника для продажу нерухомостей Сола Шворца, і він мусів запитати:

— Але з ким я маю пертракувати в цій справі — з отцем ігуменом чи, може, із скарбником?

— Зі мною, — була відповідь.

— Так от я маю один об'єкт. Ах, що то за будинок! Цимес!

Сказавши це, Сол Шворц аж своїми соковитими губами прицмокнув, тобто мимохить зісковзнувся на традиційно-жидівський спосіб переконувати покупців. Так учинив — і зразу ж подумав, що так тут починати не слід би. Хоч це був не часник, а тільки чемні слова та прицмокування соковитими губами, що нічим — ні слова, ні губи — не душили, але все таки вони свідчили про те, що перед отцем ігуменом Жилою жид, з яким треба бути на обережності. Проте, почавши так, він уже, як кінь з розгону, не міг зупинитися і вихваляв уже не тільки будинок, а й чудові, просто райські околиці, район недалеко від Йонкерсу, біля парку такого, як ліс, де ідеальна тиша, де тільки пташки щебечуть...

Еге, це таки була необережність з його боку, з боку до-свідченого посередника для продажу нерухомостей відомого вже на Подолі в Нью-Йорку Сола Шворца. І це, справді, на-

сторожило отця ігумена Жилу: його ніздрювата кирпа занюшйла напруженіше.

Укмітивши це, Сол Шворц схаменувся і похопився якнайшвидше виправити помилку — сказав, що, само собою розуміється, отець ігумен мали б це все на власні очі побачити, оглянути й оцінити об'єкт. Ну й околицю, розуміється. Далі він мусів сказати й те, що він, кінець-кінцем, і сам у цій справі тільки посередник між покупцем і тими посередниками, які мають зв'язок із продавцем. А той продавець — це дуже висока установа чи інстанція, можна навіть сказати, найвища у США — Уряд цієї країни на чолі з самим Президентом. І той будинок — це власність Уряду США. Але для того, щоб до тієї високої інстанції доступитись, треба вилізти майже на таку драбину з різних посередників, яку бачив у сні біблійний праотець Яків, що міг нею вилізти аж на небо до Бога. Праотець Яків цією драбиною не скористувався, бо то було тільки в сні, а от мусульманський пророк Магомет побачив її наяв, драбину, виткану із сонячних променів, виліз нею на небо, побував у самого Аллаха і щасливо зліз назад, на землю (на згадку про цю подію в Єрусалимі побудовано й пишний мечет, що стоїть і досі)...

Це знов була необережність з боку досвідченого посередника для продажу нерухомостей Сола Шворца: розбалакавшись, він порівняв справжнього Бога, слугою якого на землі був отець ігумен Жила, і несправжнього — мусульманського Аллаха. Тут його отець ігумен Жила навіть перебив, попросивши говорити конкретніше, тобто про ту драбину, що вела не на небо, а тільки до Йонкерсу.

— Ну, добре, — сказав уже прямо Сол Шворц. — Я мушу сказати, що для того, щоб до того об'єкту долізти, треба декому, як кажуть, «позолотити руки». Отець ігумен, очевидно, й самі розуміють, що це значить. У житті ж воно, на жаль, не так відбувається, як про це пишуть у святому письмі та в творах письменників-ідеалістів. Не так, як і в Талмуді...

Тут наш посередник для продажу нерухомостей знову розігнався «не в той бік». Він сказав, що він, як отець ігумен, мабуть, догадуються (ну, його ймення та прізвище Соломон Шварц, по-американському Сол Шворц, етцетера) не християнин, а визнавець Мойсеевого закону, і він знає, що в гебрійському Талмуді багато такого, що для сучасного життя не годиться. От у жидівській державі Ізраїль, що її жиди

створили після тисячелітніх поневірянь у різних чужих державах, треба й у суботу забезпечувати життя людей електрикою, газом, керувати автобусами, треба охороняти кордони тощо. Коли жиди жили в тих чужих державах, то це все робили для них грішні гої (він перепрошує, що так каже), ну, тоді й можна було шанувати святу суботу. Та коли тепер правовірні рабини кажуть, що гріх у суботу будь-що робити, то що це, як не чистий сміх? А вороги Ізраїлю араби за одну таку суботу могли б без опору з боку ізраїльської армії зайняти всю цю, кінець-кінцем, невеличку, хоч і схожу на карті на осине тіло і таку колючу, як оса, державу. Отож те все, що в святих писаннях — і християнському, і в жидівському, і в мусулманському сказано, — то тільки нездійснений ідеал..

Виклавши все це, Сол Шворц навіть зідхнув скрушно: еге, мовляв, на жаль...

Скористувавшись цією «зупинкою» балакучого посередника для продажу нерухомостей, отець ігумен Жила прямо запитав, скільки на оту «драбину» треба грошей. І посередник для продажу нерухомостей Сол Шворц не примусив довго на пряму ж відповідь чекати (бо це ж уже виразно дзьобнуло!) і зразу ж назвав конкретну суму: двісті п'ятдесят тисяч доларів. А назвавши цю суму, узяв доводити, що, незважаючи на таку, здавалося б, значну суму, купівля будинку в цілому була б вигідна, бо ж ціна його державна, тобто не дуже висока. Збудувати такий будинок було б багато дорожче. Уся ця обладка коштувала б... ну, хай там якийсь мільйон доларів... мільйон, а не мільйони, як коштувало б будівництво нового...

Ці міркування для отця ігумена Жили були цілком переконливі, і він, без остаточної, зрозуміла річ, домовленості (треба ж було ще оглянути той об'єкт) зацікавився цією можливістю купівлі. А що оті посередницькі двісті п'ятдесят тисяч доларів — це все таки було те, що звичайною мовою називалося «хабар», то й треба було діяти обережно: хабарі в США були протизаконні речі.

Умовилися, що посередником між отцем ігуменом Жилою та продавцем нерухомостей Солом Шворцем буде й надалі книгар Теофіль (Боголюб) Передерій. Бо не годилося покищо самому отцеві ігуменові в цій будь-що-будь не зовсім чистій початковій стадії фігурувати.

Само собою розуміється, що оті «посередницькі гроші»

(тобто хабарі) мусили бути передавані з руч у руки без будь-якої документації.

На цьому й скінчилася ця ділова розмова в справі купівлі будинка для української школи нью-йоркських отців василіян.

Як уже було сказано напочатку, вона відбулася в канцелярії монастиря, у звичайній невеличкій кімнаті, де навіть особливих ікон не було. Був тільки на стіні великий католицький хрест.

Отець ігумен Жила під час розмови сидів за письмовим столом, поставленим у кутку кімнати так, що за ним залишався трикутний простір, сидів у фотелі, на одному кінці столу сидів у кріслі Сол Шворц, а на другому Теофіль (Боголюб) Передерій. Ніяких інших свідків цієї розмови не було.

На прощання продавець нерухомостей Сол Шворц потиснув дуже щиро пухку руку отця ігумена Жили, а Теофіль (Боголюб) Передерій з не меншою щирістю тую руку поцілував.

Як після розмови повелися на самоті кожен з учасників цієї контрактації, авторові достеменно невідомо. Особливо трудно будь-що певне в цьому розумінні сказати про отця ігумена Жилу як людину, сховану за монастирськими мурами, можна було тільки приблизно припускати, що він думав про потребу бути обережним якнайбільшою мірою, щоб його не обдурено чи, простіше сказавши, щоб він не пошився в дурні. Не виключене, що він навіть молився у своїй «приватній» капличці, щоб янгол Господній не допустив до такої можливості. Усе таки це ж була ризикована справа.

Більше можна сказати про посередника для продажу нерухомостей Сола Шворца. Він теж був обережний і стриманий, поки йшов вулицею, разом із книгарем Теофілем (Боголюбом) Передерієм. Але в своїй конторі він як не підскочить угору, мов несамовитий, як не забігає з кутка в куток по всьому приміщенні. А що з нього був таки «український жид», то він мало не гопака серед своєї контори ушкварив. Така, очевидячки, велика була в нього радість, що йому пощастило розпочати такий, мабуть, дуже вигідний гешефт. Не перешкодив йому в цій біганині та в цьому стрибанні-танцюванні й раптовий рев водяного відхідка за стіною. Він уже ані глянув у той бік: адже не далеко вже був той час, коли він матиме розкішну контору, де такої «музики» — хай

ій сей та той! — не буде. Хай тоді гарчить звірюкою цей відхідок комусь іншому...

А такий вияв радості в посередника для продажу нерухомостей Сола Шворца випадково підглянув один порторіканський хлопчик, один із тих невгомних всюдиприсутніх на нью-йоркському Подолі хлопчаків, що лазять по пожежних драбинах багатопверхових будинків, заглядають або й залазять, де можна, у вікна чужих мешкань, — підглянув таку чудернацьку поведінку статечної людини Сола Шворца і розповів про це іншим порторіканцям, та ще й не тільки своїм одноліткам, а й літнім. Але до поліції ця новина не дійшла, і через те ніхто навіть не подумав про те, щоб цього статечного продавця нерухомостей повезли до лікарні Белв'ю*) на перевірку його психічного здоров'я...

Як Теофіль (Боголюб) Передерій та його побратим опинилися серед свого мавпячого роду

Коли останні відвідувачі вийшли з високих та лунких заль нью-йоркського Музею натуральної історії, службовці позагашували в усіх тих залах зайве світло, залишивши тільки притемнене нічне освітлення і тим зробивши залі схожими на підземні сталактитові порожняви-печери. Останній, відповідальний службовець замкнув знадвору важку величну браму цього храму науки, а та брама височіла над мармуровими сходами головного входу, що ринули водоспадом на вулицю, яка відокремлювала музей від Центрального парку, зеленої, із дикими скелями поміж деревами оази серед багатогоких хмаросягів.

Так усе живе опинилося поза мурами музею, кинулось у кипучий вир одного з трьох найбільших міст світу, розтеклося вулицями-перехрестями в шелестких автах, у гуркітливих поїздах підземки, погубилося у безугавних потоках піших-пішаниць... Мало хто відважився шугнути крізь гущаки Центрального парку, бо це вже було надвечір, а вечірньою добою там ставали «господарями» майже такі постаті, як і горилі в пралісах...

Отак у середині Музею натуральної історії не залишилося нічого з живої натури, — там zostалися тільки мертві експо-

*) Лікарня у Нью-Йорку, де лікують психічно-хворих.

пати, всякі викопні, скам'янілі, муміфіковані, позасушені, позаспиртовувані свідки розвитку життя на Землі, свідки всього того, що відбувалося на ній на протязі мільйонів, а може й мільярдів років...

Не залишилося нічого живого? Нічого і нічого такого, що рухається, дихає, пищить чи якось інакше голос подає? Ой чи так воно?

Справді, спочатку в музеї було безживно й тихо, як у мертвому царстві. Але применшене світло не допускало до такого враження, що це мертве чи хоч сонне царство. Швидше можна було б сказати, що оті всякі експонати тільки попричаювалися, щоб упевнитися, що в цих притихлих залах уже немає галасливих відвідувачів, а особливо вервечок нечемних американських школярів, що, жувавши постійно гуму, нераз випльовували її, липку, і приліпляли на скло вітрин з експонатами або й кидали просто на паркет, під ноги, щоб хтось посковзнувся на ній та заніс аж до своєї хати, де її, присохлу, вже не так легко віддерти від підшви... Усе, кажемо, немов би вичікувало, щоб у залах настало цілковите безлюддя...

Та от така хвиля, справді, настала. І тоді постійні пожилці музею — експонати заворушилися, випростуючи залежані, застоїні тіла, запищали — спочатку ледве чутно, а потім голосніше, — зачмихали, видмухуючи з ніздрів (которі за життя цей орган мали) порохі, навіть загомоніли майже людськими, але замогильними, неживими голосами. Десь у якійсь віддаленій залі, щось ніби клацнуло, об паркет ударилося, щось дзенькнуло, а луна понесла ті звуки-гуки по всіх лунких амфіледах: а-ах! дзе-ень...

Та найбільший рух зчинився — не рух, а справжня буча! — у залі людиноподібних чи хоч віддалено споріднених з людиною експонатів, серед усяких мавпячих опудал.

Що ж там скоїлося? Хто міг так голосно порушити спокій цих опудал?

Виявилось, що в одному кутку, за вітриною, в якій між мавпячими опудалами стояло й опудало африканського пігмея, притаїлося двоє відвідувачів, — не вийшли тоді з музею, як по всіх залах продзеленчали дзвінки на вихід.

Хто ж вони такі, ті зухвальці? Хто відважився порушити і людські закони, закони тих невсипущих істот, що десь і вночі, у цьому страшному новітньому Вавилоні, у світлах-вогнях Бродвею тощо товчуться, і спокій позасушуваних му-

зейних експонатів? Були це такі два побожні українці, що як сказати, хто, то не всяке й повірить, скажуть, сякий-такий автор бреше, мерзенну пеню на голови порядних людей волючить, мститися за те, що один побожний католик вітурив його головного героя добродія Тимоша Безорудька з своєї книгарні. Але факт залишається фактом, і тут автор, як і у всіх інших, описаних у цій повісті подіях, тільки констатує.

Один із цих двох зухвальців — то, справді, був той книгар з Восьмої вулиці, що на нью-йоркському Подолі, Теофіль (Боголюб) Передерій, який вигнав із своєї книгарні безбожного письменника-дарвініста Тимоша Безорудька, найбільший ворог мавпячого роду і дуже побожний католик, тобто справжній уже *homo sapiens*. Досить було б скинути на нього в цьому нічному музейному півосвітленні хоча б одним оком, щоб переконатися, що то таки він: прісивий чуб йоржиком, такого ж кольору (сиві) колючі очиці, ну, і кругленьке, як барильце з пивом, черевце. Та й у всій постаті напханий, невисокий на зріст. А другий зухвалець (якщо можна так про нього сказати, бо він злякано тримався за руку Теофіля (Боголюба) Передерія)... другий був такого невиразного вигляду, що його трикутного видочка майже не видно було за великою чорною оправою окулярів, а коротенькі ноги аж підгиналися в колінах, так трусилися з переляку. З огляду на це можна було б думати, що його Теофіль (Боголюб) Передерій силоміць затягнув у цю авантюру. Можна було б подумати, але... достеменно годі щось певне в цьому розумінні (як він потрапив у цю «історію») сказати. Якщо по-дарвіністському визначити його видову породу, то можна було б сказати, що це щось із виду великих слимаків або що це нащадок-залишок тих первісних членистоногих рако-скорпіонів, що давно вимерли на Землі. Проте це була тільки омана зору, пов'язана з непоказним його зовнішнім виглядом, а насправді він також був уже *homo sapiens*. Про це насамперед свідчив факт, що з нього був щирий побратим побожного католика Теофіля (Боголюба) Передерія: з якоюсь нижчою породою Теофіль (Боголюб) Передерій не заприятелював би. А на прізвище його було Кака. І він так само, як і Теофіль (Боголюб) Передерій, ставився зневажливо до мавп та до безбожного письменника Тимоша Безорудька, малюючи його в своєму веселому часописі «Гедзь» у вигляді потворного мавпюка. Правда, це останнє свідчило про те, що він як *homo sapiens* відстав від інших

homo sapiens-ів не менше як на сто років, зашкаруб і заков'яз на тому рівні, на якому були англійські homo sapiens-и його типу, що так само малювали Чарлза Дарвіна у вигляді мавпи.

Проте, кажемо, він, ця невиразна з вигляду істота, таки належав уже до хоч і недійшої, а таки людської породи, всупереч навіть його не зовсім людському прізвищу: Кака.

Першою виявила присутність у музеї цих удертюхів найменша мавпа, мавпа-миша. Вона спочатку вігулькнула була обережно із щілини, що була між склом і рамою в її вітрині, а потім і на видне місце вискочила, щоб трохи розрухатись після цілоденного сидіння на своїй сухій гілочці, — вискочила, і зразу ж їй упали в око оті чужаки.

— Пі-і! — пискнула вона тоненьким мишачим голосочком чи то перелякано, чи то обурено, ще й сперлася на свій хвостик, щоб стати вищою і краще роздивитися.

— А, щось чуже? — обізвалась із своєї клітки-вітрини трохи більша мавпочка-сміхуха і зробила усміхнений вираз на своєму видочку. — Хи-хи...

— Няв! — подала голос мавпа котячого вигляду, з довгим котячим хвостом, тільки обличчя людське. — Що там таке?

— Цікаво подивитись! — гойднулась на своїй мотузці четверорука мавпа-гібон. Та як розгойднеться, — так і вилетіла з вітрини-клітки, аж скло задзвеніло, розбившись.

— Пхе, чи й не дивовижа! — накопилила губу мавпа-павіян з великими сідничними сизо-червоного кольору поверхнями та, як ізмигнути оком, повернулася демонстративно тими своїми поверхнями до чужаків, нестемно так, як це роблять на Україні у сварках базарні перекупки, закочуючи ефектно свої спідниці. — Оце вам, нікчеми!

— А я таки погляну, що воно за опудала! — стрибнув із своєї прозорої клітки незграба-орангутан. — Чи вони такі, що ворущаться?

А сердеги, один більший — Теофіль (Боголюб) Передерій, другий біля нього менший — карикатурист Кака, стали вже з переляку задерев'яніло-непорушні, прилипли до стіни біля однієї вітрини, і тільки очі в одного, в Передерія, бігали сюди та туди і свідчили, що вони таки живі істоти; очей у Каки за окулярами не було видно, хоч вони, мабуть, були в нього витріщені.

— А, ось де вони, голубчики! — випередила незграбу-

орангутана мавпа-шимпанзе та зразу ж побачила, що вони живі, тільки удають із себе опудал.

— Ану виходьте на видне! — ревнула страшним басовитим голосом гориля. Вона стояла не в клітці, а посеред чималої між вітринами «галяви». А гримнувши своїм басом, вона тупнула раз своїми важкими ножищами, аж паркет залушав, ступнула вдруге, уже в напрямку до причаєних удерців — та хал однією ручищею Теофіля (Боголюба) Передерія за комір, а другого — його побратима Каку за матню, крутнувши ним у повітрі, як віхтем, та й поставила обох на видноті, прямо під лампою, що була десь під стелею, щоб уся експонатно-мавпяча громада їх бачила. А перед тим, як поставити їх на ноги, ще й лобами одного об одного стукнула, від чого Теофіль (Боголюб) Передерій мекнув, як баран, а Кака жалюгідно завищав.

А потім як не зчиниться неймовірний рух та галас навколо цих двох нещасних, усякі скоки та перескоки мавпячого кодла. Мавпи найрізноманітніших розмірів та виглядів пішли навколо них уперékидь, чіплялися бідолашним на плечі, обіймали за шиї, стьобали їх хвостами по обличчях, показували язики, а пав'яниха вихала своїми сідницями попід самими їхніми носами.

— Судити їх! Судити! — галасував дикий натовп. — За зневагу нашого спільного роду судити...

Першим здобувся на сякий-такий опір Теофіль (Боголюб) Передерій, як воно й годилося ініціаторові цієї уночішньої пригоди, та й на силу він був, може, тільки трохи менший супроти горилі (Кака тулився до нього, тримався рукою за його руку). Він наїжив свого чуба-йоржика, аж іскри під отим високим з-під стелі світлом з нього посипались, блиснув колючими очицями, та як заверещить:

— Як? Нас судити? Ми не мавпи! Ми католики й більші папісти за самого папу римського...

— Мавпи ви! Мавпи! — загаласувала юрба. — Мавпячого роду ви...

— Цитьте всі! — гримнула гориля, тупнувши ножищею так, що аж поверх захитався, а поблизькі вітрини задзвеніли склом-шибами. — Я буду суддею. Хто проти!

Галас потроху стихався, «проти» нікого не було, бо нікому не хотілося бути стертим на порошок. А всі ж були позасушувані, — тож горилі досить було б тільки тернути

котресь із опудал між своїми долонями, як із нього зостався б тільки порошок.

Тоді горіля сіла всією своєю важкою чорною тушею навпроти звинувачених, велика, як гора, і, лупнувши очищами та обкинувши цим своїм поглядом усіх присутніх, промовила урочисто:

— Увага! Суд починається!

А звернувшись до підсудних, сказала:

— Ми зараз вам, зрадникам, доведемо, що ви такого ж походження, як і ми.

І запропонувала «публіці»:

— Вельмишановні мавпи й мавпії! Запитуйте, хто як уміє, а ці поганці, — кивнула головою, схожою на перевернуту макітру, вбік підсудних, — будуть відповідати. Та не викручуватись мені! — гримнула на бідолах. — Говоріть правду, бо...

І показала такого кулая, що від одного ним удару будь-хто із людських істот дав би дуба.

Як же не сипнуть тоді на голови нещасних підсудних питання за питаннями!

— Скажіть, як ви розмножуєтесь? — було перше питання. — На протязі всього року чи тільки сезонами? Ми, мавпи, на протязі всього року...

— Ну, як вам сказати? — промовив Теофіль (Боголюб) Передерій. — Мабуть, коли заманеться... отже, не сезонами...

Він згадав тепер свого єдиного сина, що його він з патріотичних українських міркувань назвав був «Ярославом», та той, вирішиши, став уже «Джеррі».

— Еге, коли нападе охота, — підтвердив несміливо й його побратим Кака, що мав аж двох синів, які теж малювали.

— Чи ви не всеїдні, як і ми (імо не тільки садовину, а й хробаків тощо) та ще свині? — було друге питання.

— Та імо всячину, а французи та німці ще й жабами ласують.

— А скільки років пересічно ви живете? Чи не 60-70, як і ми?

— Та мені ось уже 62, а є такі, що живуть і довше, — відповів Теофіль (Боголюб) Передерій.

— А мені 58, — мовив неголосно Кака.

— А по скільки у вас цицьок на грудях? Чи не по дві, як у нас?

— Та по дві ж, — відгукнулись обидва підсудні разом.

— А чи великий палець на ваших ногах і руках не протистоїть решті чотирьом?

— Та таке нібито...

— А що у вас на пальцях, чи не нігті, як у нас?

— Нігті...

— А постійних зубів чи не 32, як і в нас?

— Тридцять два.

— Тут суддя-горилия піднесла владно вгору праву руку, що була довша за задню ногу-руку, й сказала:

— Годі! Цього вже цілком досить, щоб звинуватити підсудних. Я ще тільки додаю, що всіх спільних у мавп із людьми анатомічно-фізіологічних прикмет понад шістьсот. Думаю, що всім тут присутнім ясно, що звинувачені походять від тих самих пращурів, що й ми, мавпи всяких виглядів і розмірів. А що вони принародно (ми всі тут це чули) тих пращурів зневажили, то за це їм слід покарати найвищою карою — стягтям голів, смертю... Власне, ми їм повідриваємо та повідгризаємо, ті дурні голови, бо стинати тут, у музеї, нічим: музейна варта передбачливо не залишає біля нас своєї зброї.

— Смерть їм! Смерть! — зарепетувало збіговище. — Хайте їх сяких-таких... зрадників, перевертнів...

І вся несамовита від гніву юрба великих і малих, хвостатих і безхвостих мавп кинулася на нещасних засуджених, готова розшматувати їх на найдрібніші шматочки.

— Рятуйте, хто в Бога вірує! — заволав переляканий на смерть Теофіль (Боголюб) Передерій.

— Рятуйте! — заскиглив фальцетом карикатурист Кака, намагаючися сховатися Передерієві між ноги.

Та як серед пожильців музею не було таких, що в Бога вірували б (бо це ж був науковий музей), то й нікому було ці розпачливі зойки приречених на смерть двох вірних католиків почути. Тож їм довелося самим подбати про свій порятунок. Власне, подбав про це не хто як той же таки Теофіль (Боголюб) Передерій (бо що міг у такій халепі вдіяти той нещасний Кака?). Та Передерій і не був би Передерієм, якби він не викрутився навіть із такої страшної халепи. Він же ще заздалегідь, поки мавпячий набрид бавився в судочинство, обережно роззирався на всі боки, вишукуючи хоч найменші можливості для втечі. Отож він ще загодя й назірив поблизу відчинені двері ліфта-автомата. А тепер, як тільки побачив, що неперелівки, вхопив малого на зріст побратима з-під своїх ніг, трохи чи не за матню теж його вхо-

пивши, — та шусть у ті двері. Двері автоматично зійшлися своїми половинками, захистили їх від переслідувачів, ще й якийсь мавпі хвоста прищекнули-відбили.

Побачивши, що вже врятовані, обидва католики почали христитись, вимахуючи по-католицькому цілими долонями. Вони ж були певні, що це Господь, чи Пан Біг, як вони, власне, його величали, послав їм на порятунок невидного янгола, що ото так швидко зачинив за ними двері ліфту.

Але треба правду сказати, що вони обидва помилилися, так думавши. Якийсь там янгол Господній і в голові собі не покладав, щоб спуститися з небесних висот до таких мізерних істот, якими були ці двоє злодіїв, як це підтвердяться далі. Господь, як відомо, рятує тільки праведників, а злочинців, злодіїв тощо заганяє в пекло, у вогонь вічний. Наука ж, на жаль, однаково рятує і добрих, і злих. От у самому Нью-Йорку ліфтами користуються не тільки ті добрі й чесні люди, що мешкають на високих поверхах, а й ті, переважно найближчі родичі мавпячого роду чорні громадяни США, що застукують тих добрих та чесних людей у ліфтах і забирають у них гаманці з грішми та ще й носи тим нещасним жертвам до крові розбивають...

Той спасений науковий винахід, тобто ліфт, що врятував із пазурів розлюченого натовпу мавп Теофіля (Боголюба) Передерія та його побратима Каку, вітром виніс їх на найвищий поверх, де був відділ кристалографії. Двері ліфта на цьому поверсі послужливо відчинилися, запрошуючи Теофіля (Боголюба) Передерія заходити до цього сховища щирого золота, коштовного каміння та інших дорогоцінних речей.

Оце аж тепер Теофіль (Боголюб) Передерій прокинувся і побачив, що він сам-один у цьому сховищі усяких скарбів, бо карикатурист Кака, як і весь отой мавпячий суд були тільки в сні, тільки приснилися, коли він, щоб перебути ніч у музеї, на якийсь час задрімав був.

Тепер він був біля тієї мети, ради якої залишився в музеї звечора, тоді, як службовці гасили світло та замикали двері. Він сам-один серед незчисленних скарбів, нечуваного багатства! І його сиві очиці жадібно забігали тепер по вітринах, де під склом сяяло золото, шматки природного золота, діаманти та всякі інші такі коштовності. Але він розумів, що багато з цього добра не можна взяти: треба ж бу-

де вранці крізь контролю на вихідних дверях проскочити. Тож він ще заздалегідь націлився на одну тільки коштовність, на діамант, що називався «Зоря Індії». Він добре ще давніше придивився до тієї вітрини, де вона, та «Зоря Індії», лежала, а тепер грала всіма барвами навіть у применшеному освітленні поверху кристалографії...

Наблизившись до цього умріяного скарбу, Теофіль (Боголюб) Передерій спочатку навіть очиці приплющив був. Не поспішав тую «Зорю» брати, відсував якнайдалі ту чарівну мить, коли тая «Зоря» залескоче його долоню, зігріє начуваним щастям його серце, а тоді шугне в потайну кишеньку його піджака. Не поспішав брати, а тільки насолоджувався тими барвними переливами, бо ще мав ночі досить.

На всьому поверсі між вітринами й колонами, що підпирали стелю, було тихо, — так тихо, що тут годилося б тільки священодіяти. Алеж наш герой прибув сюди не для священодії, а для іншої, правду сказавши, таки грішної операції. Тож він, цей заличкований побожністю злодій, тільки зідхнув, готуючись до цієї операції, хоч, як побожний католик, і не зміг не вимахнути долонею святого хреста перед своїми жадібно націленими на вже зовсім досягну здобич. Навіть промовив потиху:

— Господи, благослови!

А потім урочисто-безгомінну тишу поверху злякав дзенькіт розбитого у вітрині скла: це Передерієва правиця вихопила з його кишені заздалегідь припасений для цієї операції камінь і розбила скло. А відтак «Зоря Індії» перемандрувала з вітрини в ту кишеньку, де передніше був той камінь... Чи, може, в якусь іншу, потайнішу, цього ми вже не скажемо, бо там не були. Взагалі ніяких свідків цієї таємної крадіжки не було там тоді.

А коли вранці наступного дня всі газети рознесли звістку про те, що з Музею натуральної історії вкрадено найбільший у світі діамант, неоціненної вартости «Зорю Індії», то Теофіль (Боголюб) Передерій, читаючи цю «сенсацію», тільки втішно посміхався: «Зоря Індії» була в його книгарні на Восьмій вулиці нью-йоркського Подолу.

Коли нью-йоркські газетярі призабули цю «сенсацію», бо подібних у Нью-Йорку було щодня подостатком, і якась там пізніша «сенсація» побила попередню, — тоді Теофіль Передерій продав цей діамант через «українського жида» Со-

ломона Шварца, чи то пак Сола Шворца, і обидва вони добре на цьому гешефті заробили.

Кожен із них вірував у свого Бога, а заробили, кажемо, однаково добре. І Саваоф, і Єгова не скривдили своїх вірних послідовників...

Як воно сталося, що проф. Матвій Хорошило заручився з панною Неонілою Великохатківною

Усякому, либонь, цікаво довідатись, як воно сталося, що проф. Матвієві Хорошилові спало на думку одружитися. Для ясности слід передусім сказати, що це мало б бути його перше одруження, перше не тільки, мовити б, у формальному розумінні, а й у фізичному чи тілесному, тобто він, будиши на літі вже (мав понад п'ятдесят років), ще ні разу не зазнав так зв. грішного кохання. А втім, у цьому, з огляду на його попередню життєву путь, нічого незвичайного чи парадоксального не було. Людям його типу (тобто тим, хто вибрав собі наукову кар'єру) ніколи думати про такі дурниці, як кохання, як тьохкання серця в унісон із співом соловейка тощо, — замолоду вони вчать і за тією наукою й світу божого не бачать. І тільки пізніше, коли починають появлятися деякі ознаки порушення нормального функціонування харчотравного тракту (гази, розвільнення шлунка, а особливо закріпи), переважно, мовляв, через «парубоцьке» харчування, коли щасливе звільнення від решток нестравленої їжі стає для них більшою подією, аніж молодечі любовні пригоди, — тоді вони починають думати й про одруження. Ну, а як у такому віці вони вже звичайно мають і заслужено-почесне суспільне становище, і добрий заробіток, то за них не йдуть, а просто таки біжать не гірші за царицю Клеопатру єгипетську красуні.

Отож і проф. Матвій Хорошило тільки кивнув — як кажуть — пальцем, як до нього «побігла» найкраща, яка тільки була в українському еміграційному середовищі, панна, тобто панна Неонила Великохатківна.

Правда, й панна Неонила Великохатківна була не першої вже молодости дівиця, вона була в такому вже віці, що для нього в слівнику української мови є не з-так то вже й приємне слово «перестарок». Отже, запам'ятаймо, що панна Неонила Великохатківна була дівиця-перестарок. А це ста-

лося не через що як через її ж таки пишну вроду. Для українських претендентів на її руку й серце вона була, як кажуть наші західні брати — колишні галичани, залюксусова, а для американських мільйонерів — непомітна бідна емігрантка. Отож вона й додівувалася, якщо не помиляємося (бож хто із сторонніх може знати достеменно, скільки дівці, ба й жінці років?), років до тридцятьох. Але слід сказати, що й у цьому, будь-що-будь не дуже вже бажаному для дівичі віці її врода ані трохи не прив'яла, немов би вона була з «першоприроди», як звичайно висловлювався літературний критик Гриць Остюк, неув'ядна; ба більше: можна навіть сказати, що панна Неонила Великохатківна у свої тридцять років ще пишніше розквітла та вигарніла. Її велична постать, а особливо завжди оголені алябастрові плечі та видекольтовані до меж можливого груди невідбивно пушили очі нежонатим і жонатим чоловікам. Тим то й заслужений та відомий не тільки в українському середовищі, а й у чужинців і багатий проф. Матвій Хорошило саме її вибрав з-поміж багатьох дівичь, що мріяли про нього як про найблискучішу партію, як про неземне щастя.

Але мало сказати «вибрав», треба це показати в образах, показати, а не тільки сконстатувати, бо ще якийсь критик на зразок хочби отого Гриця Остюка може не абияк прискіпатися до описовости авторової манери, пов'язавши цю повість із старомодними повістями І. Нечуя-Левицького чи з якимись іншими «немодерними» писаннями. Можна ще й так сказати, що хоч про кохання ученого професора можна писати й науковим мовостилем, із складеними реченнями, з дужками, лапками тощо, але хай уже буде так, як критик Гриць Остюк хоче, — більш образно, ніж описово.

Отож спробуймо показати це кохання в образах. Спершу, як про це в нас уже згадувано, проф. Матвієві Хорошилові, на кожній його доповіді в Українському вільному науковому товаристві, впадав ув око не можна сказати щоб якийсь особливий, але все таки й не зовсім звичайний як на наукову аудиторію образ. У першому ряді, рідко коли в другому, але ніколи не далі, на тлі сірої маси лисих та сивих аматорів рідної науки стирчав великий, як добре колесо, бриль, схожий на православний німб навколо голови святої, — на православний, бож у католицьких святих, як відомо, німб має вигляд золотого обруча. Схожість цього бриля з німбом походила не тільки від його форми та розміру, а й

від того, що він стояв сторчма, якось хитро-мудро причеплений до потилиці жіночої голови. Крім того, його криси були такі прозорі, як крильця пурхливих бабок, і мінілися блакитно-золотавими кольорами навіть у не дуже святковому електричному освітленні залі Українського вільного наукового товариства.

Отже, бриль був такий, що на нього не могла не звертати уваги людина, яка стояла на підвищенні за катедрою і виголошувала доповідь.

Та якби в полі зору (чи, як звичайно казав отой критик Гриць Остук, «у полі овиду») нашого ученого доповідача був тільки кристалий бриль, то цей образ, може, й ніколи не закаламутив би його спокою та наукової працьовитости. Ба більше: він міг би його навіть драгувати своєю незмінністю. Кожного ж бо разу доповідач бачив те саме... те саме колесо бриля прозорого, німбоподібного. Алеж у сьй-ві цього бриля вимальовувалось іще й справжнє тіціянівське обличчя цілком розквітлої дівиці, обличчя ніжне, свіже, може, щоправда, й трохи підмальоване (якщо удостеменнити похвалену в одному з попередніх розділів красу панни Неонили Великохатківни). А втім, проф Матвій Хорошило, як справжній науковець, цих роблених тонкощів жіночої вроди крізь свої золоті окуляри не добачав. Тіціянівське, кажемо, обличчя... Ні, не просто обличчя, а божеський овал. А з того обличчя-овалу дивились очі волоокої Гери, блакитні, як літньої пори небо... (Ох, яке заялозене порівняння! Але що зробиш, коли очі в панни Неонили Великохатківни були саме такого кольору! Не скажеш же ти «карі», як вони не карі!). Блакитні очі, а вії чорні. Чорні вії навколо блакитних очей були такими, видима річ, не з «першоприроди», як звичайно висловлювався модерний критик Гриць Остук, а підчорнені й видовжені за допомогою певного модерного пристрою. Слід, очевидячки, далі сказати й про чорні ж таки та дугасті брови, — знов таки не з «першоприроди» чорні та дугасті, а так, за звичаєм усіх сучасних жінок, намальовані. У цьому розумінні навіть така красуня, як панна Неонила Великохатківна, не була винятком, таких винятків нашого часу взагалі ніде немає. Можна навіть сказати, що якби хтось із чоловіків-назадників захотів одружитися з дівичею чи жінкою з «першоприроди» чорнобривою, то йому, мабуть, довелося б відмовитися від самої думки про одруження або шукати наречену серед африканської раси. Адже на-

віль справжні чорнявки з білої раси розмальовують свої брови, роблять їх дугастішими, чорнішими тощо.

А втім, на авторову думку, у цьому нічого поганого немає, — в отому робленому видовженні вій та в розмальовуванні брів. Ба, може, й навпаки: саме такі видовжені вій та отак розмальовані брови й найлегше порівнювати, за прикладом давніх східних поетів, з луком та стрілами. Брови — то лук, а вій — стріли. І тії стріли звичайно скеровані в серця нашого брата — чоловіків, незалежно від того, учені вони, ті чоловіки, професори чи ні.

Але очі, вій та брови панни Неонили Великохатківни не стріляли, а були кожного разу молитовно піднесені на проф. Матвія Хорошила. Тії блакитні очі дивилися на доповідача за катедрою трохи чи не так, як на зображуваного звичайно на хмарах Бога Саваофа, — на такого стрункого, розумного й красномовного дсповідача, такого солодкого, що якби він тільки дався обійняти, то його можна було б ув обіймах задушити, на смерть зацілувати. Навіть його круглу лисину-тонзуру можна було б виціловувати до нестями. А залишки руденького волоссячка гладити, гладити...

Отаке можна було вчитувати з тих молитовно зведених д'горі очей волоокої Гери, чи то пак панни Неонили Великохатківни. Звичайно, це все було суто-людське, і Бога Саваофа тут згадано тільки на догоду критикові Грицеві Остюкові, — для більшої образности. Та й панна Неонила Великохатківна сиділа не перед віттарем у храмі божому, а перед президіяльним столом Українського вільного наукового товариства.

Чарівне, тонко вирізьблене підборіддя панни Неонили Великохатківни переливалося через першийок лебединої шиї (вбачте за тавтологію, але тут із закономірною неминучістю немилозвучно збіглися географічний термін та анатомічна назва частини людського тіла) в найнижче видекольтовані (ще раз так скажемо) плечі та груди, такі плечі та груди, які рідко трапляються навіть у вродливих жінок.

Щодо згаданого декольте, то хай ніхто не думає, що в ньому були перейдені межі пристойности, — ні, декольте далі початку природного водоподілу не йшло, може, тільки інколи, як панна Неонила робила рух тілом, спускалось трохи нижче. Але, взагалі сказавши, це був тільки натяк на те, що було далі. Ну, а далі була якась там рожева чи не рожева сукня, те, на чому проф. Матвій Хорошило, правду сказав-

ши, зовсім не розумівся, та й не мав часу, за своїми науковими працями, про це думати. Адже навіть і щойно намальованому образі та його чарам він таки довгенько не піддавався. Панна ж Неонила Великохатківна ходила на його доповіді від згаданої в одному з попередніх розділів осінньої пори аж до наступного літа. І тільки після того, як ця красуня стала йому й у снах увижатися, він почав думати й про те, що було в тому образі «далі».

Отож і склалося так, що тільки-но проф. Матвій Хорошило заплющить очі, а ця вродливиця так і впливає з темряви, а її чудові очі так і грають невідбивним повабом... Очі... оті віясті, під дугами чорних брів. А її повні, трохи розтулені уста щось жагуче шепочуть, якісь там мало не грішні слова, яких йому, статечному професорові, таки й не доводилось у житті чути. А раз чи два було й так, що одна її чорна й дугаста брова тільки морг на нього, немов би кликала на своє райське ложе. Аж його якась солодка млість проймала.

І от ці сни й переконали остаточно проф. Матвія Хорошила, і він поклав собі поєднати свою долю таки з панною Неонилою Великохатківною, а не з якоюсь іншою вродливицею з українського еміграційного середовища. А втім, треба тут сказати ще й те інше, що посприяло саме такому його «оргвисновкові» (як кажуть у країні збудованого соціалізму) з цих снів. Як відомо з одного із попередніх розділів, проф. Матвій Хорошило вірив у чудо (в православне чудо, бо хоч він мав лисину у вигляді католицької тонзури, але сам був православний), а віривши в чудо, не міг не вірити й у віщі сни. Тим то для нього вищеописані сновидіва були як вказівка перста божого, і йому, цьому перстові, він тепер і скорився.

Отож після однієї з своїх доповідей у Науковому товаристві (українському, вільному), коли панна Неонила, як завжди, граційно підбігла до нього з висловами захоплення його красномовством, він не збув цієї її увітливості якимись незначними словами (як це бувало передніше), а сказав таке... Власне, між ними відбувся ось цей діалог:

— Ви так хвалите, — почав пан професор.

— Ой, пане професоре...

— Ви, кажу, так хвалите, що мені хотілося б більше з вами на цю тему поговорити...

Не можна сказати, щоб серце в нього на саму думку про

те, що він мав далі сказати, не стрибнуло вгору так, що аж дух йому забило. Але він таки спромігся запитати панну Неонилу Великохатківну, чи не дозволила б вона провести її додому.

Річ ясна, що панна Неонила Великохатківна була вже готовісінька, як кажуть, бігти до цього торгу й пішки. Проте вона не зрадила цієї своєї радості ані найменшим порухом на своєму обличчі-овалі, тільки вимовила з чарівною усмішкою на своїх апетитних устах:

— Ой, пане професоре... ви ще й питаєте! Я ж сама боюся...

Властиво, їм треба було пройти пішки тільки до підземки, а далі мали вже їхати підземкою, бо вони обоє жили в тому самому районі — біля славетного Колумбійського університету (де, між іншим, проф. Матвій Хорошило й працював).

Отож вони й пішли. Правда, не зразу самі, бо до них «причепився» зайвий третій — проф. Єлпидифор Семипалатович (як його жартом називали знайомі) Вирва, професор-котик, з приємною усмішкою на кругленькому видочку і з бородавкою біля носа. А втім, це не було з боку проф. Вирви якесь нахабство чи що, а тільки інерція його упередливої послужливості щодо заслуженого й відомого не тільки в українському середовищі, а й у чужому світі проф. Матвія Хорошила. Він бо кожного разу, після доповідей провів доповідача крізь чорну африканську ніч, що оточувала суцільною масою будинок Українського вільного наукового товариства, реготала диявольським реготом з барів, штовхала перехожих плечима, наступала на ноги. Але, будучи отаким упередливо-чемним, проф. Вирва, людина вже похилого віку (хоч і по-молодечому жвава), не укмітив того, що цим разом його упередливість була недоречна, що цій пишній парі було б приємніше йти без його охорони.

Та менше з тим, як кажуть наші західні брати — галичани (колишні вже): що сталося — сталося. А через те, що так сталося, віддаль від будинку Українського вільного наукового товариства й до підземки, найдогідніша для делікатної розмови проф. Матвія Хорошила з панною Неонилою Великохатківною, цілком пропала. На щастя для нашої пари, проф. Єлпидифор Семипалатович Вирва мав дійти з ними тільки до входу «під землю», бо йому не треба було їхати:

він жив у самому будинку УВНТ. Отож він біля самого вже входу востаннє сьнянув своєю приємною усмішкою та продемонстрував свою бородавку коло носа, — деталі, видні ввечорі тільки в світлі тих ліхтарів, що освітлюють з обох боків вхід до підземки, потиснув широко обом руки (в панни Неонили в білій рукавичці) і пішов собі на здоров'я геть. А втім, автор, мабуть, помилився, сказавши вище про те, що проф. Вирва, як зайвий третій, нібито не догадувався про вагу того факту, що проф. Матвій Хорошило вперше пішов з доповіді разом із панною Неонилою Великохатківною. Відійшовши трохи від нашої пари, він, професор Вирва, не втерпів, щоб не оглянутися на своїх підзахисних, а це, либонь, таки й свідчило про його підозру щодо справжнього значення цього пробного ходу знаменитого професора Матвія Хорошила, який чи не піймався, як проф. Вирва, здається, подумав собі, на небезпечний гачок жіночих чарів.

Але оглянувшись, проф. Єлпидифор Семипалатович Вирва уже нічого не побачив: пара встигла схватись від його обережної цікавості «під землю». Тож він тільки похитав на знак якогось там жалю чи докору головою, може, навіть подумав: «Ну-ну, побачимо, що з цього вийде», а потім таки почимчикував собі додому.

Та участь у цьому проф. Вирви — це був тільки дрібний епізод. Він ніяк не заважив у дальшому розвитку подій, — забудьмо про нього. Ідімо далі за нашою блискучою парою, яка єдина варта нашої уваги. Насамперед треба сказати, що сам проф. Матвій Хорошило трохи чи не злякався, опинившись сам-на-сам із панною Неонилою Великохатківною, пишню-величною красунею, від близькості з якою хоч би й у кого могло забракнути сміливості. І він ледве стримав себе, щоб не оглянутися безпорадно, немов би шукав підтримки у спритного на всякі чемності проф. Вирви. Він бо, проф. Матвій Хорошило, не добирав, як бути, ішовши з дамою на сходах підземки, — підтримувати її під руку чи ні. Безпосередній статевий інстинкт підказав був йому рух, скерований на те, щоб торкнутись рукою до руки панни Неонили (вище білої рукавички, зрозуміла річ), але це був дуже невиразний рух, спинений на півдорозі. Він тільки пригнувся був своєю довготелесою постаттю, а до руки, до живого тіла красуні таки не торкнувся. Він же боявся бути й нахабним.

Проте, може, й добре він зробив, що не торкнувся до руки своєї дами, бо, найімовірніше, він відчув би замість

«теоретично» сподіваної від того приторку втіхи саму неприємність. Погода ж була така (99% вологости), що в усьому великому Нью-Йорку геть чисто все було вогке, липке й слизьке — обличчя й руки людей, поруччя сходів до підземки, гроші й жетони... Здавалося, що не тільки живі істоти — люди та пси (люди досить часто в цьому кам'яному Вавилоні псів на ремінцях водять), а й дерева та навіть камінь, цегла й асфальт потіють, обливаються потом так, як на Україні колись обливалися потом косарі у жнива. За такої погоди закоханим у Нью-Йорку краще стримуватись якщо, може, й не від зустрічів, так від обіймів та поцілунків. Бо які ж то обійми, коли тіло коханої й коханого таке слизьке та липке, як тіло... ве! — жаби, а сукня та сорочка такі мокрі від поту, що хоч бери та викручуй? А який той смак від поцілунків, коли доводиться спивати з вуст коханої не нектар райський, а солоний піт, та ще й змішаний із губною помадою?

Ні, автор не радить нікому цілуватися під час такої погоди в Нью-Йорку!

Але повернімось до нашої пари... Отже, склалося само собою так, що проф. Матвій Хорошило не спромігся на будь-яке джентлменство на сходах підземки. Можна сказати, що він, людина повільних рухів і солідного наукового, а тим самим і нешвидкого думання просто не встиг цього зробити. Якби в нього для цього було більше часу, то, може б, щось у цьому розумінні й вийшло було, але сходи були не такі довгі, щоб можна було дльово думати.

Зрештою, до такої його «поразки» призвело, може, й те, що його дама була ж іще досить молода й жвава і не чекала, поки він щось там «придумає» на догоду їй. Ба більше: вона, либонь, ще й хотіла похизуватися перед професором, перед своїм у цей момент кавалером тією своєю молодістю та жвавистію... хотіла показати свою швидку ходу та вигинисту на сходах постать чи й натякнути, що їй ще не зовсім тридцять років. Правда, щодо постаті, то вона була в неї вже не така, як у дівчат першої молодости, сукня (ота рожева чи не рожева) досить туго обтягала ту її постать, трохи чи не зраджуючи на стані наявність якоїсь там сулоні, корсетом у культурних людей званої, дарма що це технічне виструнчування фігури навряд чи було легке саме такого гарячого та липкого часу, як був цим разом.

Але яких мук жінки не витерплюють, щоб спокушувати

нашого брата — чоловіків! А справжні роки таких дівичь-перестарків виявляються звичайно тоді, як уже пізно відступати: під час оформлення шлюбу.

Отже, панна Неоніла Великохатківна й процокотіла жваво та дзвінко своїми високими підборами-шпичаками по залізних східцях майже поперед професора, який ледве встиг за нею й собі «пробігти», цибаючи своїми довгими ногами із східця на східець. А далі вийшло ще гірше: панна Неоніла виявилась такою спритною, що не дала можливості своєму вченому кавалерові кинути за неї в щілину турнікету жетона.

А склалося це так: не передбачивши заздалегідь, що йому доведеться вертатись додому з дамою, проф. Матвій Хорошило мав у кишені тільки один жетон. Тож для того, щоб тепер прислужитися дамі, йому треба було б стати в чергу до каси та купити ще один. А що панна Неоніла мала напоготові свій жетон, то вона й лурхнула легкокрилою пташкою поперед свого кавалера та вкинула його в турнікет перш аніж професор встиг був подумати про це. У такій ситуації, видима річ, і не такий повільний у рухах, думанні та мові, як проф. Матвій Хорошило, кавалер навряд чи спромігся б на щось джентлменське. А проф. Матвій Хорошило навіть усвідомив цю свою другу поразку аж тоді, як вони обое опинилися вже по той бік турнікету. Але на його користь слід сказати, що він, усвідомивши це, спробував був якось виправдуватись, бо стукнув себе за звичкою ученого мислителя по лобі і мовив із міною, чи не на усмішку схожою:

— Дивіться, який я роззява! Годилося ж, либонь, щоб я й за вас укинув жетона... Та я й не зглянувся, як ви...

Останньої фрази він не докінчив, бо соромно було підкреслювати свою вайлуватість. Але й цей його жарт вийшов такий кислий, як і погода, що була — скажімо образно — на українську погано зварену квашу схожа. А відкопилена спідня губа проф. Матвія Хорошила звела майже нанівець його спробу усміхнутись.

Ситуацію врятувала сама панна Неоніла.

— О, що ви, пане професоре! — скрикнула вона, замахавши руками в білих рукавичках. — Це ж така дрібниця... Не звертайте уваги...

Як бачимо, панна Неоніла Великохатківна таки досить обережно закидала свою вудку і намагалась поводитись так,

щоб не смикнути її передчасно, — щоб здобич (дорогоцінна, унікальна) не зірвалась іще, борони Боже...

Та й ці лагідні слова вродливої панни не зразу заспокоїли стурбованого професора, і він подумки мало не йолопом себе налаяв. Уголос, як уже сказано, він тільки «роззявою» себе назвав, а це все таки не таке образливе слово, як «йолоп». Тільки ж йому не можна було довго про це думати. Перед ним же звелось на повний зріст ще важче завдання: з панною треба було говорити. Коли вони йшли до підземки, цієї проблеми не було, бо тоді весь час торохтів балакучий проф. Вирва. Про що він говорив — годі було зрозуміти й запам'ятати, але головне, що не вгавав, — говорив без ніяких, навіть найменших павз. І проф. Матвієві Хорошилові тоді було добре; він тільки зрідка докидав до спільної розмови свої «е» чи «ме». А тепер йому треба було самому «викручуватись». І він мимохоть подумав був, що це йому було трудніше, аніж доповідати перед ученою аудиторією на наукові теми. Правда, й тепер він ніби міг би говорити на наукову тему, це ж був привід — пригадаймо! — до того, щоб іти додому разом із панною Великохатківною. Але як ти будеш говорити з панною, що мала, либонь, тільки середню освіту, про закон Фортунатова — де Соссюра?

Та й цим разом професорові пощастило: не встиг він і свого вступного «е» чи «ме» вимовити, як із трахкотом та визком підлетів до перону поїзд підземки. А далі доля про нього ще й більше подбала. Вільні місця в вагоні були тільки розрізнені, і парі довелося розлучитися, посідавши на різних лавках. Посідали вони, щоправда, недалеко одне від одного, та говорити все таки ніяк було. Тож професор тільки просигналізував із свого місця до своєї дами... мовою глухонімих: мовляв, ніяк, на жаль, говорити...

А крім того, між ними, як виявилось зразу ж таки, розсілася зграйка щебетливих птахів — порторіканців, малих чоловічків та жіночок, схожих на дітей, але вже обсіпаних, як курчатами, ще дрібнішими дитлашками. А порторіканці ж, як відомо, ніколи не мовчать, просто не вміють мовчати. І тепер вони своїм швидким торохкотінням брали гору навіть над трахкотнявою поїзда.

Але ця полегкість була для проф. Матвія Хорошила тільки напочатку. На другій чи третій зупинці молодий мурин, біля якого сіла панна Неонила і який мусив був відхилити

свою крученоволосу, ніби обшиту чорним смушком голову від її ширококрисого бриля, лупнув на неї востаннє жовтими баньками своїх очей (панна ж була таки не абиякої вроди), а потім підстрибнув довготелесо з місця і одним скоком своїх довгих, у вузьких і коротких штанях ніг вискочив з вагона.

Панна Неонила кивнула привітно професорові своїм брилем-віялом, і той таки мусив пересісти до неї, хоч і не відважився так близько, щоб відчутти тепло (а може й піт) її палкого тіла. Не можна, звичайно, сказати, щоб це було йому неприємно — сидіти поряд із своєю обраницею, тільки ж, знову кажемо, треба було й говорити. І він знов вимовив своє «е» чи «ме», щоб почати розмову. Але над їхніми головами хурчали пропелери вітрогонів, у відсунене вікно вдирався скрегіт коліс, гарчання двигунів, тражкіт буферів, і професор міг здебільшого тільки жестикулювати руками, доповняючи так свою нечутну мову. Та й говорив він щось несутнє, не на тему, більше, либонь, про липку погоду, що, як відомо, найчастіше рятує людей тоді (погода взагалі, а не тільки липка), коли їм ні про що говорити. Звичайно, нашій закоханій парі було про що говорити, але ж початок на цю тему завжди буває не легкий, як це теж відомо всякому, хто вперше починає говорити про свої почуття до ще не досягнутої жінки-красуні.

Для підсилення своєї перебиваної трахкотом мови та жестикуляції проф. Матвій Хорошило намагався ніжно усміхатись. Навіть його спідня відкопилена губа пробувала розтягатись для цієї усмішки, хоч у неї це й не дуже весело виходило. Та ця його усмішка була, мабуть, панні Неонилі найбільше до серця: вона ж так багато їй обіцяла. А про наукову тему, що була приводом для їхнього спільного «променаду», вона, бачилося, й зовсім забула. У цій очевидній байдужості до «дерева знання» вона, либонь, не відрізнялася від своєї прапрабаби Єви в той момент, як тую прапрабабу спокушав перелесник-змій у раю.

Але якщо образ панни Неонили Великохатьківни можна якось поєднати з образом прапрабаби Єви, то вже ніяк не можна й приблизно уявити проф. Матвія Хорошилу в образі змія-спокусника. У професора був найповажніший замір одружитися з панною Неонилою Великохатьківною, тим часом як змій у раю такого заміру, зрозуміла річ, не міг мати. (Та й прапрабаба Єва, як відомо, була заміжня, ба й части-

на чи пагінок свого чоловіка, бо була зроблена з його ребра).

Отож проф. Матвій Хорошило тільки солодко усміхався, а не спокушав. Панна Неонила відповідала йому тим же — чарівною (ах, як банально звучить! — скаже, напевно, модерний критик Гриць Остюк) усмішкою, ямочками на своїх щоках.

Так у парі їхали вони не довго, бо експрес летів, як вітер. При виході з підземки жетон уже був не потрібний, сходи на станції біля Колюмбійського університету були найкоротші, і професор Матвій Хорошило не встиг і приблизно зробити якийсь рух рукою вбік своєї дами, щоб, либонь, її під руку підтримати, як її звинна постать уже бігла тими сходами нагору, а професор — за нею (добре таки, щоправда, захекавшись).

Як відомо, нью-йоркські вулиці не тихіші за підземку, проте на вулиці говорити з дамою, ідучи хідником, можна. Та ще такої пори, як цим разом було, об одинадцятій годині ночі. Хоч світло ліхтарів, схожих на варязькі мечі, повтикувані скісно в стовпи, робило ці вулиці такими видними, як і вдень, але закоханій парі таки можна знайти десь якийсь трохи притемнений куточок і там любенько собі погомоніти, так, як це й личить закоханим. Це було б так, якщо мати на увазі «старий стиль» кохання, «стиль», може, із Старого Світу ще. Бо нью-йоркські коханці обіймаються й цілуються де завгодно — на вулиці серед невпинного руху перехожих, у тій же таки підземці, на лавках у скверах і сквериках, хоч би на тих лавках сиділи й цілком сторонні люди.

Тільки ж нью-йоркський стиль кохання аж ніяк не личив нашій поважній парі. Поперше, сам проф. Матвій Хорошило був людиною добрих моральних поглядів і поведінки, з нього був зразковий християнин, як про це свідчила хоч би згадана в одному з попередніх розділів його доповідь про світогляд сучасної людини (дарма що цей світогляд походив ще з доби будування Ноевого ковчега та тодішнього світового потопу). Подруге, він таких же поглядів та поведінки сподівався й від панни Неонили Великохатківни, базуючись, щоправда, тільки на інформації про статечність її батьків, бо її поглядів, властиво, ще не знав. Можливо, що в неї, як у дівиці-перестарка, якій треба було вийти хоч кров з носа заміж, були й трохи інші погляди, ніж у її стареньких уже батьків, але в неї ще не було змоги ці погляди на

Відносини між чоловіком і жінкою на першому рандеву виявити.

Отож вони, опинившись удвійку вже майже на порожній нічній вулиці, навіть за руки не побрались, а йшли собі спокійненько поряд, як двоє звичайних, необов'язково різноставтевих знайомих. А вийшли вони з підземки прямо на подвір'я Колумбійського університету. На цьому подвір'ї були лавки, де можна було б їм вигідно присісти, але на всіх тих лавках сиділи вже професорові слухачі — студенти й студентки, здебільшого попереplitані по-американському в обіймах. Тим то, зрозуміла річ, нашій парі не можна було навіть наблизитись до цих лавок, а не то що сідати. Бо що б подумали ті студенти й студентки, побачивши свого статечного професора в парі з такою пишною красунею, як панна Неонила Великохатківна! Це був би просто скандал! А заличкуватись якимось професор тут не міг, бо всеньке це подвір'я освітлювали осяйні ліхтарі-мечі, розставлені на певних відстанях одні від одних, як вартові, що мали б пильнувати доброї моральності професорів та вихованців університету.

Було ще недалечко чудове місце для розмов закоханих. Зразу ж біля університету, тільки з другого боку, під кручею, над якою стояли університетські будівлі, був розкішний міський парк. Густолісті дерева, як дивитися на них згори, з університетського подвір'я, заливали суцільною зеленою масою низину-долину. Туди можна було сходити струнками сходами, тримаючись за поруччя, і там були — це знали обое, і професор, і його дама — приємно затінені стежечки, а понад ними стежечками лавки, де й можна було б їм абсолютно усамітнитись. Але обое — і професор і його панна — пам'ятали й те, що про цей парк писали нью-йоркські газети. Якщо хто схотів би — писано в тих газетах — побувати в диких нетрях, де двоногі людські істоти, необов'язково homo sapiens-и, живуть без будь-яких законів, то хай туди спуститься з подвір'я Колумбійського університету, цього носія найвищої людської цивілізації, хоч би й не дуже вже пізно... Ну, а наша пара була поблизу цих нетрів об одинадцятій годині ночі.

Отож цілком ясно, що й цим парком вони не змогли для своєї любовної розмови скористуватись. Тим то вони походили якийсь час поміж зайнятими лавками, не наближаючись ні до однієї з них, погомоніли про се, про те, а про закон Фортунатова — де Соссюра якимось забули й згадати. Та во-

на, ця тема, була, очевидно, в їхньому становищі таки й недоречна.

А потім професор провів панну Неонилу до її недалекого мешкання, дав їй число свого телефону і попросив, як матиме час і охоту, до нього зателефонувати.

Скористувавшись по якомусь часі цим телефоном, панна Неонила Великохатківна перебрала ініціативу в свої руки, а незабаром стало відомо, що вони мають побратись, — він, заслужений і відомий не тільки в українському середовищі, а й у чужинців проф. Матвій Хорошило, і вона, вродлива що й міри нема дівця, чесних батьків дочка панна Неонила Великохатківна.

Після цього вони вже кожного разу приходили до Українського вільного наукового товариства вдвійку, так, як це було описано в розділі про доповідь проф. Матвія Хорошило на тему «Світогляд новочасної людини».

Найцікавіший для читачів момент, — котре з них і як сказало перше «кохаю», на жаль, залишилось навіки схованим у їхніх інтимних відносинах, — тим і автор тут нічого-сінько не може про це сказати.

«Чищення» лику святих з наказу найсвятішого отця папи римського

Якось у суботу Ірина Безорудько повернулася з базарювання не зовсім, сказати б, звичайно. Ускочивши швидко в хату, вона кинула торбу з купленим просто на підлогу, газету «Вільне слово» — на стіл, що був посеред кімнати, а сама впала, мовби знесилена, на канапу і розпачливо заридала. Не мовила й словечка до чоловіка, немов би його й у хаті не було.

Тиміш Безорудько сидів біля свого письмового столика, притуленого до стіни біля вікна, і щось там писав. З того вікна, звідкись із високого неба, що було десь там над не нижчим сусіднім будинком, падало трохи денного світла на той столик і на білий аркуш паперу, що на ньому Тиміш писав. А писав він зосереджено, використовуючи вільний від посудомийницької праці день та... відсутність жінки, що стала вже до неможливого нервова, особливо «чутлива» до релігійно-церковних справ. Але такий незвичайний прихід жінки не міг, звичайно, не привернути до себе Тимошевої уваги. Що вона, Ірина б то, тонкосльоза, це так, до цього він

уже звук, алеж тут не було з його боку аніякісінької притоки до її сліз! (Здебільшого вона плакала через якісь сутички з ним).

— Що з тобою? — оглянувся Тиміш ще досить спокійно, більше здивований побаченням, аніж стурбований, навіть авторучки з руки не випустив — не поклав. — Га?

Бідна жінка ще дужче зайшлася плачем. Аж скидалася всім тілом, так ридала.

Тоді Тиміш, уже стривожений, кинув своє писання, бо й його «неуважність» до жіничиних страждань, як це він знав з досвіду, могла призвести до чергової сварки між ними. Устав від столика і підійшов своєю нехাপливою, довгоногою ходою до Ірини.

— Та хоч скажи ж, у чому справа! Що сталося?

Ірина тільки простягла руку вбік чи то столу, чи то газети, що лежала на ньому, — і плакала далі, як дитина, шморгаючи носом. А що «незвичним явищем» у вказуваному напрямі була газета, а не стіл, що стояв так учора й позавчора (бо й переміщення меблів у хаті без жінчиної санкції могло бути причиною її сліз), то Тиміш миттю зрозумів, що Іринин плач пов'язаний не з чим як з газетою. Зрозумів — і на саму думку про це серце йому тривожно тьохнуло: в газеті ж могло бути щось про його безвірництво написано! Це найімовірніше! І вже нерадий був, що й запитав. Навіть ув очах його, за окулярами, засвітилась тривога, мов би його впіймано на гарячому злочині. Але ту злощасну газету таки мусів узяти в руки. Узяв, розгорнув не поспішаючи, і в око йому впав великий заголовок: «Найсвятіший отець папа римський Йоан ХХІІІ скасував двісті католицьких святих». А в тексті Тиміш прочитав таке: «Апостольська столиця перевірила католицький календар і повикреслювала з нього близько 200 святих. Це учинено внаслідок того, що ватиканські дослідники прийшли до переконання, що ті святі або взагалі ніколи не існували і приналежність їх до лику святих спиралася на сумнівних переказах, або якщо й існували, то жили таким життям, що їхня канонізація була незаконна. Так викреслено святого Юрія, переможця дракона, святого Миколая, шанованого в Голляндії, Німеччині, Швайцарії та в Україні, святого Христофора, популярного в Америці, святу Катерину, шановану в Англії, святу Варвару, патронку гармашів. Особливо прикрий випадок із популярною в Італії святою Сузанною, що була, як виявили це ватиканські дослідники,

нерозкаяна грішниця (не така, як Марія Магдалина, що хоч і була повія, але пізніш покалася і стала послідовницею Господа нашого Ісуса Христа). А зробили її святою члени святої конгрегації, підкуплені від рідні. Але святу Цецілію залишено в списку святих на власну відповідальність найсвятішого отця папи Йоана ХХІІІ.

Це скасування багатьох святих викликало цілий переполох у католицькому світі, бо довелося перейменувати тих людей, що носили ймення скасованих «святих», розбивати скульптури й викидати ікони, що зображали цих скасованців. А крім того, це порушило й глибоко закорінені традиції, що ввійшли навіть у побут християн, а зображення деяких «святих» стало емблемами. Наприклад, в Англії зображення «святого» Юрія пишуться на прапорах, медалях та на стінах королівського палацу, «святий» Миколай став незамінною постаттю для дітей під час Різдвяних свят тощо. З огляду на це виникли навіть нечувані дотепер серед вірних Католицької церкви протести проти цього декрету найсвятішого отця папи римського. Англійський кардинал Джон Кармел Гінан заявив, що англійці залишаються вірними святому Юрєві Переможцеві. Клюб туристів у Відні постановив, що він не зречеться святого Христофора, а гармаші кажуть, що не зрадять своєї патронки святої Варвари. Сумнівно також, щоб святкування Різдва Христового обходилося без святого Миколая».

Пробігши швиденько очима цей текст, Тиміш спочатку навіть не зрозумів був, що це за подія, — така вона була незвичайна для Католицької церкви. Пробіг удруге, а тоді як не вибухне реготом:

— Ха-ха-ха!

Гляне в газету та знов:

— Ха-ха!

Став навіть бігати по кімнаті, — та все регочеться, аж за живіт береться. Так оце причина Ірининих сліз! Йї шкода «святих»! Лишенько з цими побожними!

Цей його регіт не міг не подіяти на Ірину: вона ж давно не чула від нього такого несамовитого сміху. Тож вона раптом перестала плакати, підвела голову й подивилася здивовано на чоловіка (а її гарне обличчя було геть чисто мокре від сліз, з чорних її вії аж капали сльози). Справді бо дивовижа: коли вона плаче, він регочеться, як ненормальний. Це вже її обурило до глибини душі. Скрикнула нарешті:

— Що тобі таке, небоже? Схаменися!

Та Тиміш не вгавав — реготався, аж сльози йому з очей виступили. Аж підскакував своєю довготелесою постаттю, так реготався, та бив себе долонями по колінах, як у танці. Тільки після того, як трохи заспокоївся, обізався на жінчине запитання:

— Це ж тільки уявити, що ті «непомильні» папи виробляють! Папа Пій XII проголосив, що Богородиця не вмерла, а її живцем узято на небо... через дві тисячі років проголосив, а цей, Йоан ХХІІІ, утяв ще краще: сказав «місту й світові», що ті святі, яким мільйони баранів молилися, зовсім не святі. А свята Сузанна була навіть повія, і її за хабарі зробили святою! Чи не чудасія? Та й знову в сміх ударився:

— Ха-ха-ха! Найсвятіші, непомильні! От так макаронники! Ти ж тільки уяви собі...

Тепер Ірина не тільки перестала плакати, а й забула за свій плач. Їй стало страшно: її чоловік-безвірник глузує з найсвятіших пап римських! Це ж однаково, як і з самого Бога глузувати! Цього ще від нього вона не чула... Знала, що він не шанує попів — ні католицьких, ні православних, що дотримується якогось свого наукового світогляду... більшовицького (чим, мовляв, горнець накипить, тим і смердить), але ще ніколи з найсвятіших пап при ній не сміявся... Будду колись почепив був замість її іконки в спальні... Але щоб отак реготатися з самих пап! Боже, яка це мука жити з безвірником! Мука — і гріх! Уже стільки разів думала поговорити про це на сповіді з отцем ігуменом Жиліою, але боялася пошкодити Тимошеві. Вона ж таки любила його як свого чоловіка! Та й розводитися з ним їй не можна: Католицька церква не дозволяє...

— Але що ж тут смішного?! — скрикнула повна розпачу жінка. — Значить, так треба, коли найсвятіші папи так роблять... вони знають, що роблять... І до чого тут макаронники?

— А до того, що Ватикан — це італійський церковний центр, що визискує матеріально сотні мільйонів наївних вірних у всьому світі. У Римі, у Ватикані є рахунок ч. 1, особистий рахунок пап, на який течуть золоті потоки з усього світу... А італійців дражнять макаронниками... бо це найулюбленіша їхня страва. А щодо «святого знаття», то й комуністична партія в Москві також завжди знає, що робить — чи то ви-

гублює мільйони людей голодом, чи то винищує українських письменників...

Тиміш уже перестав сміятися і говорив поважно.

— Те, що ти сказала, — це формула розумового поневолення людини, — чи ти розумієш це? Однаково — католицько-римського чи комуністично-московського поневолення. Те й те однаково згубне для вільної людської думки і творчости. Католицтво й християнство взагалі створило було тисячелітню темряву Середньовіччя, а тепер московський більшовизм започаткував нове таке Середньовіччя. У такій атмосфері люди стають духовими рабами, що не можуть ставитися критично до церкви й партії. А що церковний дурман уже, на щастя, в світі вимирає, то на такі вчинки, як оцеї останній наказ папи, можна тільки сміхом реагувати. А мені аж танцювати хочеться, така це весела подія. Найбільший ворог не пошкодив би Католицькій церкві так, як це зробив «найсвятіший отець» папа Йоан XXIII... Це ж так само, як Микита Хрущов, викривши злочини Сталіна, пошкодив своїй «компартії»...

Тиміш хвилинку подумав, а потім:

— А стривай, Ірусю! Яка то в тебе свята у спальні висить? Чи не «великомучениця» Сузанна? Ти ж купила її в італійській крамниці.

І він кинувся до спальні, щоб ту ікону вочевидьки перевірити. Ірина підхопилася швиденько на ноги і метнулася за ним. Та як крикне:

— Не займай!

Але Тиміш уже встиг тую іконку зірвати з стіни.

— Вона й є! — гукнув він тріумфально. — Ось вона, голубочка! Бач, яку муку на її вродливому обличчі показано! У смітник блудницю! Годі їй на почесному місці висіти та молитви вислухувати!..

Ірина підстрибнула, як кішка, крутнулася звинною постаттю, вихопила в чоловіка з рук іконку.

— Не твоя це справа! Я сама...

Тиміш без суперечки поступився, узяв далі лагідно жартувати. Та й Ірина зрозуміло, либонь, що їй на чоловіка гніватися нічого, бо сама винна, коли з такою грішницею носилася, як із святою. Але раптом завагалась:

— А може, це ще брехня? Мало чого в газетах не пишуть.

І вона мимохить, звичним рухом, як мати дитину, притулила іконку до грудей. А в очах її, гарних, чорних усміхне-

но-заплаканих, засвітилася невеличка надія, що страшна звістка, може, ще не підтвердиться. Вирішила почекати до завтра: завтра неділя, і отець ігумен Жилá, напевно, скаже про це в церкві, — правда це чи ні.

Проте, коли Тиміш, махнувши, нарешті, на цю справу рукою, вийшов із спальні, вона вже не повісила іконку на попереднє місце, а засунула її під матрац на ліжку.

А наступного дня, в неділю вранці, біля церкви «святого» Юра на Сьомій вулиці, тобто біля церкви з іменням уже скасованого святого, отара «баранів» (як їх називав подумки або в розмові з однодумцями Тиміш Безорудько) була в стані повної розгубленості, тупого збентеження. Та й була вона, ця отара, тепер більша, як звичайно, залила всю вулицю так, що проїжджі авта мусіли об'їжджати квартал іншими вулицями. «Барани» чекали (а між ними була й пані Ірина Безорудько) на офіційне пояснення цієї надзвичайної події з церковного амвону, чекали на авторитетне слово отця ігумена Жилі́. Особливо складна була справа з назвою цього храму, що, як усі знали, йменням святого Юра нагадував їм про собор святого Юра ві Львові. Як із цим буде, ніхто навіть приблизно не припускав...

Настрій у всіх був похмурий. Ніхто не дозволяв собі, як це було раніше, й найменшого жарту чи усміху при зустрічі з приятелями. Нетерпляче чекали початку богослужби.

І пані Ірина нетерпляче чекала. З малою надією чекала, що це, може, ще неправда. І їй було приємно, що богослужба почалася так, як і завжди, спокійно, ніяких ознак світової катастрофи не помітно було. Душно їй було в переповненій церкві, боялася, що от-от зімліє, але напружувала всі свої сили — й чекала кінця богослужби, коли отець ігумен Жила мав виступити з казанням.

Та от, нарешті, й кінець богослужби. Якийсь там віктарний служник виніс хапливо, з побожністю в руках амвон наперед віктаря, а незабаром вийшов з віктаря і сам отець ігумен Жила. У золотих ризах, трохи напнутих на черевці, з осяйним хрестом у руці, а округлі, як у гумової ляльки, щічки рожеві. Очевидячки, й отець ігумен Жила хвилювався, мавши проголосити своїм вірянам незвичайне повідомлення — декрет найсвятішого отця папи римського Йоана ХХІІІ. І, справді, голос його дрижав, як він почав цей декрет читати, — скрипучий, невиразний у тембрі голос. Довгенько тривало це читання, бо треба ж було перелічити до 200 імен-

нів. І ті ймення падали на голови «баранів», як удари небесного каміння, падали серед мертвої тиші. Здавалося, що слухачі затамували навіть дихання.

Цей декрет був такий приголомшливий, що отець ігумен Жила, скінчивши читати, не спромігся на будь-який коментар. Він тільки сказав, що якщо, може, хтось із його парафіян одружений з італійкою на ймення Сузанна, то щоб та жінка, а з нею разом і її чоловік не потрапили на тому світі в пекло, та жінка мусить змінити своє ймення, як це вже роблять італійки в Італії. Щодо назви їхнього храму, то він нічого певного ще сам не міг сказати: треба чекати вказівок згори, від митрополичої канцелярії.

Після цього отець ігумен Жила вимахнув над головами «баранів» сяйвом свого золотого хреста, благословляючи на вихід, і ті мовчки, суцільною юрбою посунули до виходу. Серед, либонь, тисячі (якщо не більше) слухачів не знайшлося й одного такого, що не тільки запитав би отця Жилу або хоч сказав би своєму найближчому приятелеві, а бодай подумав щодо згадки про пекло:

— «А де ж будуть тепер ті, що повмирили з іменням отієї «святої» Сузанни?»

А тим більше таке:

— «Так отакі то ті «найсвятіші» папи римські! Сотні років кадили перед тими «святими», що тепер скасували!»

Ні, таких «еретичних» думок ні в кого не могло з цих вірних бути. Серед них не було ні одного такого галичанина, як Іван Франко чи Михайло Павлик. Це були такі галичани, що для них конкретний носій церковної влади отець ігумен Жила був страшніший за самого Бога. Той Бог десь далеко на небі, та ще й хто-зна чи він тепер, коли люди літають не тільки понад хмари, а й у міжпланетному просторі, уже взагалі є, бодай у такому вигляді, як його малюють, у вигляді старого дідугана на хмарах, намальованого над іконостасом хоч би й у цій їхній церкві. А втім, цей можливий сумнів автор цих рядків, мабуть, безпідставно тим «баранам» прикинув, дарма що серед них були інженери, магістри, ба й доктори наук, тобто люди, які знали і про літаки, і про астронавтику. З певністю можна було про них лише те сказати, що отець ігумен був для них таки страшніший за Бога Саваофа. Отець же ігумен Жила міг накласти на кожного якусь церковну покару або вжити заходів, щоб і від церкви відлучити. А тоді що? Це ж пряма пупівка в пекло! Хто там

тепер завідує тим пеклом, це ваги не має, — важливо, що там дуже гаряче, що там буде плач і скрегіт зубовний, як про це часто нагадує їм отець ігумен Жила... Е, ні, краще все так не ремствувати, не обурюватися!

Не виникло ніякісінького такого блюзнірства й у голові побожної пані Ірини Безорудько. Вона тільки поспішила прийти додому раніше за свого безвірника-чоловіка, що також — вона знала — кудись там цього недільного ранку ходив, щоб без нього викинути тую іконку в смітник. Утерла хусточкою мимовільну сльозу, що скотилася була по щоці, як вона це робила — викидала «святу», тяженько зідхнула й перехристілася.

Коли Тиміш Безорудько прийшов додому на обід, то спочатку мовчав, немов би ніде нічого й не сталося. Ірина теж нічого йому про те, що почула в церкві, не сказала. За обідом говорили, як звичайно, про страви, про погоду то-що. І тільки, вставши від столу, Тиміш, ніби між іншим, запитав свою дружину:

— Ну, що там сказав отець ігумен про чищення лику святих?

Ірина нічого на це його питання не відповіла, мовчки прибрала зі столу, мила у відливні посуд, але це її мовчання було вимовніше за її відповідь: воно означало, що святих тих «вчищено» остаточно, назавжди. Та, правду сказавши, він про це й сам чув, як протовплювався, ідучи з книгарні «Сурма», крізь натовп, який ще був після відправи в церкві на вулиці, — на вулиці «барани» вже обговорювали цю справу, хоч і без будь-якої критики, а тільки констатуючи факт.

Отож він тепер тільки усміхнувся самими очима, схованими за окулярами, і не вимовив на цю тему більше ні слова, щоб не завдавати дружині болю.

Проте на цьому Іринин біль не скінчився. Коли вони ввечері сіли своїм звичаєм дивитися на телевизор, то на екрані побачили кадри з фільму, пересланого через комунікаційного супутника Землі з Італії, з Риму. От заблищала й випросталася статуя святої Сузанни. Скорботне обличчя, звернене молитовно до неба, в одній руці хрест святий, у другій вервиця, як у католицьких черниць. Здавалося, ще трохи тієї святої екстази — і її візьмуть якісь там небесні сили на небо... так, як свого часу взяли Богородицю... А он ідуть побожні жіночки, простягають благально руки, ніби хочуть ухопитися за край святої хламиди, щоб і їх узяла туди ж та-

ки, на небо... Не йдуть, а здаля ще стають навколішки і так підповзають до стіп преподобної... І раптом це зникає, а натомість з'являються робітники з якоюсь там духовною особою. А з ними ще й поліцай. І той поліцай безцеремонно розганяє прикляклих у побожному екстазі жіночок. З наказу духовної особи у сутані робітники закидають мотуза на шию святих і тягнуть її з п'єдесталу... Статуя з гуркотом падає на брук. Аж голуби, що сиділи на близькому будинку, знялися злякано в небо.

— Це так, як у Празі стягали Сталіна, — не втерпів Тиміш, скосивши обережно в півтемряві кімнати на дружину очі, що сиділа обік нього. — Здавалося б, протилежні ідеології й світи, а методи ті самі: створюють святих і розвінчують їх... Ти тільки уяви собі...

І замовк, боячися, щоб Ірина не заплакала: у неї в очах заблищали сльози.

Потім показали одну італійську родину, що в ній дочка мала ймення «Сузанна». Мати в сльозах, дочка в розпачі. Справді бо: до вісімнадцяти років вона була Сузанна, а тепер треба вибирати інше ймення. А головне: її наречений витатуював ймення «Сузанна» в себе на грудях, і воно залишиться в нього на все життя. А вона зватиметься інакше! — «Яке ймення ти хочеш?» — запитує священник. Родина радиться, і нарешті вибирають найпевніше: «Марія». Ачей таки діви Марії не стягнуть з неба... так, як стягли з п'єдесталу «святу» Сузанну!

— Як Маркс та Ленін у більшовиків, — знов вихопилося з уст у Тимоша. — Хто має ймення «Нінель» (задгузь від «Ленін») чи «Владлен» («Владимир Ленін»), той може не турбуватись, що доведеться інше ймення вибирати. А от коли б хтось був «Сталіном» назвався — задгузь чи прямо, то мав би тепер клопіт.

Ірина пригноблено мовчала. Глянувши на неї, Тиміш знову побачив відблиск екрану в її сльозах. Але вона й цим разом так і не заплакала: гріх плакати, як найсвятіший отець папа скасував чийось «святість».

... Взагалі ж Тиміш Безорудько дедалі більше боявся з своєю дружиною на релігійні теми розмовляти. От йому інколи страшенно кортіло показати їй, яка то «свята» книга — Біблія, — і не відважувався. А у нього ж у картотечі були такі виписи з цієї «святої книги», що Ірина б умерла від страху!

Перевиховати своєї дружини він не міг, а для життя вона була йому потрібна.

Дальші заходи Одарки Зозулястої щодо проповідника Василя Кудлая

Не один вечір проплакала в своїм мешканні-«ковбасі» бідна самотна на чужині молодиця Одарка Зозуляста. Плакала, а іноді й зубами скреготала з люті на того святого та божого пройдисвіта Василя Кудлая, бо живій людині властиве не тільки страждання від заподіяної кривди, а й прагнення помсти за тую кривду.

— «Що робити? — гарячково думала вона, як на неї находила така хвиля. — Ну, що робити? Як його, сякого-такого, примусити одружитися?»

Згадувала недавнє. Прийшов же був уже до неї сам, і деякий час вони пожили як чоловік та жінка, а потім знову покинув. А наче ж уже й широ говорив про одруження «на віру»... Отож вона знов почала думати, що тільки справжнім, законним шлюбом зможе його до себе прив'язати. Була в неї на нього зброя — його «радянське», далеко не християнське минуле, і в неї у хвили люті та отого, мовляв уже по-євангельському, скреготу зубовного виникала думка піти на місце його праці — до редакції «Вільного слова» і проте його минуле розказати. Та потім, як вибух люті минав, вона інакше думала: що вона, кінець-кінцем, здобуде, як його звільнять з роботи? Ба більше: вона вже тоді його, напевно, назавжди втратить. Та й вогник надії у хвилини такого відпруження починав у її серці знову пломеніти: а може... може, він хоч не тепер, так у четвер таки прийде до неї. У неї ж більше нікогисінько немає!

Отак і жила якийсь час з такими ваганнями. Не жила, а псіла. Від шостої години ранку до шостої вечора в підземці (як їхала на роботу й з роботи) та на фабриці, а ввечері сиділа в своїй «ковбасі», самотня, від усіх забута, і мимохить думала про своє лихо.

Та от їй спало на думку піти не до редакції «Вільного слова», а до єговістського пастора і поскаржитися йому на зрадливого коханця. Ще не розказати всього (бо ота ж надія не хотіла вмирати!), а тільки поскаржитися на нехристиянську поведінку їхнього «брата Василя», як вони його, це

вона знала, називали. До редакції «Вільного слова» вона мала піти аж тоді, як уже в неї не буде ніякої надії, як їй уже нічого буде втрачати.

Від однієї еговістки, з якою працювала на фабриці, Одарка довідалася, що їхній пастор Корчак, пастор «християнських свідків Єгови», як вона казала, приймає відвідувачів щоп'ятниці в канцелярії їхньої «залі царства» (очевидячки, «божого», догадувалась Одарка). Приймає в п'ятницю через те, що в суботу у них свято і гріх щось, крім божеських розмов та співів, робити, — у суботу ж у них свято, а не в неділю, як у фальшивих християн, тому, що це ж, як сказано в Біблії, той день, коли Єгова, створивши світ, уже відпочив від праці. Та еговістка дала Одарці й адресу їхньої «залі царства» — ріг Сьомої вулиці й Третьої авеню.

Отож однієї п'ятниці, знехтувавши працею й заробітком, Одарка й пішла туди. Причепурилася так, як вона звичайно чепурилась, ішовши до своєї православної церкви, дарма що, на її думку, еговістська віра була не справжня віра. Крім того, вона ж була ще молодиця в такому віці, коли розмова з будь-яким чоловіком, хай то буде й пастор несправжньої віри, не буває байдужа. Одяглася в усе новеньке, навіть до деякої міри модне, — в сіренький костюм, у жакетик і в тільки до колін завдовжки спідничку, що показувала її такі гарненькі ноги. Черевички теж були на модних високих підборах, і вони робили її трохи вищою, ніж вона насправді була.

Надворі була вже нью-йоркська весна. Ще не пекло й не парило, а бензиновий сморід від безугавних потоків автлетів досить вільно кудись там угору, у видне на вулицях чисте блакитне небо. Сонячне й приємне передобіддя повиваблювало людей з їхніх мешкань-«ковбас» та всяких капелків, і на вулицях, власне, на хідниках було людно. А на Першій авеню, між Сьомою й Чотирнадцятою вулицями, біля рундуків з повиставлюваною аж на хідник городиною та садовоиною, як мухи біля меду, товпилися покупці, переважно жіноцтво. Загальну бадьорість та легкість душевну й тілесну збільшували жваві продавці у білих нагрудниках: вони, стоявши та рухаючись над своїм крамом трохи вище від покупців, вимахували руками й папіряними торбинками з важеним на терезах крамом і щось там вигукували, заохочували купувати той крам.

Під ногами публіки, на цементі хідника було зовсім су-

хо, і клапти старих газет та всяких інших паперів шаруділи й пересувалися, як Одарка зачіпалася за них своїми височенькими підборами. Раз було так, що вона аж спотикнулася, зашпортавшись у чималому, настобурченому паперовому лахмітті.

Але на Сьомій вулиці, куди вона повернула, було чистіше. На ній же крамниць майже не було, якщо не рахувати української книгарні «Сурми», що, правда, торгувала не тільки книжками, а й «австрійськими косами» (це для колишніх галичан з колишньої Австрійської імперії), медом та всяким іншим «некнижковим» крамом. Проте в цій крамниці покупців ніколи не було густо, то й вулиці нікому було засмічувати. Трохи навкис від «Сурми», на другій перії була греко-католицька церква «св.» Юра (беремо «св.» в лапки, бож папа римський уже його «розсвятив»), що нею керували отці василіяни, але біля тієї церкви було людно тільки неділями, — тож і там не було газет під ногами.

Ще не дійшовши до «Сурми», ще здаля на тій же перії Одарка побачила в повітрі просто неба, на висоті другого поверху великий хрест, що його ніби янголи господні тримали на такій висоті на пострах і осторогу всім грішникам. Тільки підійшовши ближче, Одарка побачила, що той важкий, мабуть, металевий хрест насправді тримався на багато певнішій (ніж янгольська) силі, — на міцних залізних штабах, примощованих до рогу крамниці. Це був зовсім простий хрест, без будь-яких візерунків та прикрас, тобто майже такий, як той, що на ньому колись розіпнуто Ісуса Христа. З Євангелії ж відомо, що то був обтесаний та збитий абияк хрест, призначений тільки на одне розп'яття.

Одарка чула, що такі хрести робили всякі «євангелики», вважаючи гріхом прикрашувати це знаряддя мук та вбивства божого сина, як це роблять звироднілі христіяни католики та православні, що оздоблюють хрести золотом та дорогим камінням.

Знавши це, Одарка й подумала була, що цей хрест і є «вивіска» над «залею держави» свідків Єгови. Підійшла вона до дверей, що були за рогом, уже на Третій авеню, а ті двері замкнені. Та так замкнені, що ні гудзика до дзвінка, щоб подзвонити, ні якогось віконця, як це інколи буває в будинках громадського користування, щоб заглянути. Спробувала поторгати — двері ані рух: важкі, дубові.

— «Хм, — подумала збентежено молодиця, роззираю-

чись навколо: — та ж сказала, що на розі Сьомої вулиці й Третьої авеню...»

Але ніде більше, в тому числі й на другому, протилежному розі цього перехрестя вулиць, жадних хрестів чи ікон, як це буває на церквах, не було. На протилежному боці Третьої авеню була якась школа, це Одарка знала, — отже, там «залі царства» не могло бути. Та й хреста на тому будинку також не було. Вирішила зайти до книгарні-крамниці «Сурми»: власник крамниці добродій Сурмач, як давній сусіда цих обох «рогів», напевно, пояснить їй справу.

У «Сурмі» ніяких покупців під цю хвилю не було, і Сурмач радо привітав прихід цієї знайомої вже йому молодиці: вона інколи заходила, щоб купити в нього меду, а на Різдво купувала крупів на кутю. З Сурмача була приємна й привітна людина, як воно й личить тому, хто торгує медом, і хоч він був на літі вже і від тих літ таки досить уже вилинялий зóкола, але внутрішньо був ще бадьорий, а також балакучий.

— А, пані добродійко! — гукнув він назустріч Одарці з-поза свого прилавка. — Добридень... добридень... Що, може, медку вам? Ось є свіженький, — узяв він з полиці налитий золотом бджоляного меду слоїк, — з моєї власної пасіки...

Але цим разом знайома молодиця його розчарувала: сказала про свій клопіт, спитала, що то за дім, що з хрестом на розі... що вона хотіла до пастора свідків Єгови...

— До свідків Єгови?! — не абиж здивувався добродій Сурмач. — Чого вам до них, треба? Таж то заживовіла ересь, а ви православна християнка! Чи, може, вони й вас уже збили з пантелику? О, то настирливі фанатики, до всіх лізуть із своїми «вартовими баштами» та газеткою «Прокинься!»

Тик-мик наша Одарка: такого здивування з боку добродія Сурмача вона не передбачала. Та й сказати, чого їй до того пастора треба, теж ніяк було! Не скаже ж вона, що хоче через того пастора примусити Василя Кудлая, їхнього проповідника, одружитися з нею! Узяла «викручуватись», інакше сказавши, вибріхуватися, що їй, мовляв, треба до того пастора не в релігійній справі, що вона шукає мешкання, бо в тому, де вона тепер мешкає, не можна далі залишатися: порторіканці вже двічі виламали навіть «поліційний замок»... А пастор Корчак нібито живе в такому домі, де є вільне меш-

кання... Це їй сказала єговістка, що працює з нею на фабриці...

Тоді добродій Сурмач пояснив їй, що той молитовний дім, що з хрестом, — то євангелицький, а «заля держави» тих свідків Єгови на протилежному розі. А хреста там немає через те, що єговісти вважають за гріх поклонитися знаряддю мук Христа. (Одарка згадала, що й Василь так казав).

— У всякого дідька свої витребеньки, — сказав наостанку добродій Сурмач.

Одарка подякувала старому, але приємному чоловікові, навіть кокетливо до нього усміхнулась на прощання (щоб, либонь, загладити свою брехню) і пішла на той «другий ріг». Вийшла на Третю авеню.

Це був теж двоповерховий дім (як і той з хрестом), тільки перед входом до нього був досить високий ганок. І ніяких ознак, що це будинок з релігійним призначенням, на ньому не було. Про те, що це була «заля держави», люди, що повз нього проходили чи проїжджали в автах, довідувались тільки суботами. Тоді з його вікон теплої пори, як ті вікна були повідчинювані, лунав — розлягався голосний спів, чоловічі басы і тоненькі жіночі голоси, — співано псалми чи якісь там інші святі пісні. Голоси лунали, а людей біля входу до цієї кам'яниці рідко можна було побачити. Було навіть таке враження, що то так ніжно співали не земні люди, а янголи небесні, вихваляючи мудрість Всевишнього. А злі язички з греко-католицького середовища, парафіяни поблизької церкви «св.» Юра казали, що то пастор Корчак підбадьорював себе та своїх співвірян, накручуючи програвач-патефон із готовими записами псалмів, тобто нишком використовував здобутки земної техніки для вихваляння Всевишнього, бо кількість вірян у нього була така мала, що годі було створити порядний хор.

Через те, що люди рідко до цього молитовного дому (чи «залі держави») заходили, високими кам'яними його сходами звичайно користувались місцеві «боми», бо ці ж сходи виходили на Третю авеню, а це, як відомо, була їхня, «бомська» територія. Не дуже м'яко було лежати на цих сходах, але «боми», либонь, наслідували морських левів, що звичайно вилежуються ще на твердіших, невігладжених і гострокраїх узбережних скелях. Тим то, не зважаючи на те, що це була подоба храму божого, парадний вхід до цього молитовного дому (чи «залі держави») справляв трохи чи не

жалюгідне враження, особливо в порівнянні з сусідньою греко-католицькою церквою «св.» Юра, де щонеділі було море народу, яке заливало всю вулицю так, що авта мусили шукати проїзду десь інде, бо побожна американська поліція не відважувалась розганяти людей, які в Бога вірували, в греко-католицького чи якогось там іншого з понад двох сот богів релігійних сект, наявних у Сполучених Штатах Америки.

Еге, отець Жилá мав не абияку паству! І це були не тільки якісь там турпаки неписьменні, а серед них було багато й докторів, та ще й не лише медицини, а й наук, з докторатами, справжніми, ще з «Краю» і зробленими вже на еміграції, переважно за американські долари в мюнхенському Українському вільному університеті. Мав отець Жилá паству — і, зрозуміла річ, прибутки не абиякі. Не так, як пастор Корчак, що в нього вся громада складалася з невігласів, і, може, тільки «брат Василь» (Кудлай би то, що був на Кубанщині доцентом педагогічного інституту), прикрашав цю громаду своєю освіченістю. Тим його в цій громаді й шановано не абияк, а пастор Корчак у глибині душі трохи побоювався, щоб він не зіпхнув його з пасторства. Заспокоювало його тільки те, що «брат Василь», допавшись до релігії так, як спрадгий у пустелі до живущої водиці, увесь поринув у «справжнє християнство» та його проповідування, хотів бути слугою Бога й людей, а всякого «панування» сахався, мовляв, як той ладану.

Підійшовши Одарка до входу в «залю слави», спинилася сторопіло: на сходах під самісінькими дверима повивертались на весь свій зріст аж три здоровенні «боми». Це була майже неподоланна перешкода: переступати через ці тіла не тільки не випадало (бо вони були все ж таки люди, а не леви морські), а й небезпечно. Вони ж могли, лежавши під її ногами, й спідницю з неї стягти! А що «милостини» за спасіння її душі, а собі на горілку то вже, напевно, попросять. Це ж була така нагода, коли жертва сама до них підходить, а не треба за нею гнатись із простягнутою рукою.

Пройшлася Одарка повз ці сходи раз, повернулася назад і пройшлася вдруге, обережно позираючи то на цих «бомів» (щоб не привернути до себе їхньої уваги), то на загразоване над сходами вікно, що в ньому було видно начебто людську хоч і голу, як стара тиква, голову-гірю.

Становище було просто така безпорадне. Мало не плачучи, бідна молодиця хотіла вже була піти геть, коли це

двері зсередини відчинились, і звідти вихилилась ота голова-гіря, що її Одарка бачила у вікні. Вихилилася спочатку голова, а потім вийшов на ганок чоловік-недоросток, у білому комірці під борлаком, знаком духовної особи. Він, очевидно, побачив молодицю, що крутилася перед сходами та скидала на його вікно очима, і вийшов подивитись, хто вона така. Обізвався до Одарки приємним голосочком:

— Чи ви не до мене, добродійко?

— До вас... до вас, — відгукнулась радісно Одарка.

Пастор Корчак (а це був він) сказав щось «бомам», либонь, «посуньтесь трохи, хай жінка пройде». Котрийсь із «бомів» незадоволено пробурчав, його підтримали два його побратими, справді, як ті ледачі, вайлуваті потривожені морські леви, але таки зробили прохід. Одарка, «пробігаючи» швиденько поміж ними, побачила, що вони насправді не були такі вже й страшні, як вона перше думала, бо це були «українські боми». Один з них — це був той Кузь Макогін, що його вона бачила у Томпкінському сквері, як він обзивався з публіки на Василеві Кудлаєві перестороги щодо Страшного суду, або «Божої перемоги», як казали еговісти, а другого вона якось бачила в «Сурмі», як просив у добродія Сурмача на чарку, а як той порадив йому піти на роботу, то він сказав з обуренням: «Якби я хотів працювати, то я б до тебе не прийшов просити».

Пастор Корчак привів Одарку Зозулясту до своєї канцелярії і чемно, навіть солодким голосочком попросив її сідати на приставлений до столу стілець. Не часто бо приходили до нього відвідувачі, особливо «свіжі» люди, з «нової еміграції». Сам він зайшов своєю жвавенькою ходією за стіл, сів і спитав, у якій вона до нього справі.

Одарка хоч ще раніш приготувала була в голові, як їй почати, тепер усе забула і не знала, як їй бути. Навіть почервоніла, аж рум'янци заграли на її повненьких щоках. А потім, бачивши приємну заохоту на видочку й у добрих очінях пастора Корчака, вона таки здобулася на слово. Яку вона справу має? Справа така, що вона не знає, як і сказати!

— Та вже кажіть! — заохотив її пастор Корчак.

— Чи панотець знають? — почала Одарка рішуче.

— Не «панотець», — поправив її пастор Корчак з приємною усмішкою на своєму безвусому й безбородому видочкові: — у нас інакше... «Брат у Христі»... Ну, а як ви ще не належете до нашої віри, то можна й «добродію».

— Чи ви знаєте, добродію, — ухопилась за це слово Одарка, — проповідника Василя Кудляя? А, та що я питаю! Звичайно, знаєте! Він же належить до вашої громади...

— Аякже, знаю, — сказав пастор Корчак. — Це наш улюблений брат і невсипущий місіонер. Якби всі наші люди були такі, як він, то християнська віра не занепадала б у цій країні так, як вона тепер занепадає. Вельми побожний він...

— Еге, побожний, — перебила досить безцеремонно його молодиця, що вже зовсім охмодосталась. — А чи ви знаєте, що він зі мною учинив?

На вузькому лобі пастора Корчака з'явилися тривожні зморшки — знак передчуття чогось не дуже приємного.

— Учинив?

— Еге... Жив зі мною, як із жінкою, а одружитись не схотів. Хіба так побожні роблять?

Почувши таке, пастор Корчак зніяковів, навіть почервонів плямами на виду: для нього це була делікатна тема, бо він сам ніколи не знав жінки, він тільки невиразно уявляв собі, що означав вислів «жив зі мною, як із жінкою»... уявляв, що це було щось грішне, таке, що його не дозволяє святе письмо...

А Одарка, укмітивши це його збентеження, узяла далі сміливіше викладати свою справу.

— Я чесна й порядна жінка, тільки що вдова: мого чоловіка загнав на Сибір батько Сталін, будь він тричі проклятий...

— А, це ви? — згадав щось раптом пастор Корчак. — Це ви тоді, як брат Василь проповідував у Томпкінському сквері... ну, запротестували чи що... Я тоді там не був, але мені казали...

— Я! — гордо підтвердила Одарка. — Мене на ймення й прізвище Одарка Зозуляста... Я чесна й порядна жінка, а він зробив з мене грішницю... Жив із мною, як із жінкою, а тоді прилюдно каже: «грішниця»... І одружитись не хоче... А я сама-самісінька в світі, нікого в мене, крім нього, немає...

Тут їй раптом зробилося жалко самої себе — і вона як заплаче. Сльози так і бризнули з її очей.

Пастор Корчак злякався, заметушився, вискочив з-поза свого столу, побіг кудись там у куток, налив у склянку води й прибіг із нею до нещасної жінки.

— Заспокойтеся, добродійко... Ось випийте води...

Та бідолашній молодиці не легко було заспокоїтися, ко-

ли вона заговорила про свою сирітську долю. Вона вже невтішно ридала, скидаючись усім тілом та стріпуючи головою, немовби її хтось за волосся смикав, — за волосся, бо вона ж була модно підстрижена, а не з косою. Сльози потоками лилися з її очей, а вона їх хусткою тільки розмазувала по виду, по кирпатенькому носі, збирала в хустку, щоб вони не капали на нову спідницю.

Пастор Корчак безпорадно тупцявся біля неї, не знав, на яку ступити. Склянку з водою поставив перед нею на столі, а тепер стискав у розпачі свої маленькі ручки.

— Ах ти, Господи! Та заспокійтеся!

А Одарка плакала й плакала.

— Зро... зробив мене «грішницею», а одружитись не хоче... Покинув, як найгіршу вулишницю... А я ж його ко... кохаю... Інші кажуть, що він божевільний... носить на плечах по підземках... А я його кохаю і без нього жити не можу...

— Заспокійтеся, благаю вас. Він не божевільний, він навіжений вірою у Господа нашого Ісуса Христа, що через нього Єгова явив нам свою волю... Заспокійтеся, а я обіцяю вам поговорити з ним про вашу справу...

Агу́, це подіяло на Одарку так, якби сто бабів пошептало. Це ж було те, ради чого вона сюди й прийшла. І вона так раптом, як і почала була, перестала плакати. Узяла швиденько витирати заплакане обличчя, навіть зробила на виду чарівну усмішку. Враження було таке, як ото влітку після рясного дощу крізь хмари прогляне веселе сонечко. Тепер її обличчя, тільки трохи блискуче від недавніх сліз, було таке, як те сонечко. Потім вона склала благально свої руки і стала дивитись на видочок пастора Корчака, як на ікону. Очима (карими, українськими!) дивилася і словами благала:

— Поговоріть, будь ласка! Він вас послухає. А я й на вашу віру перейду, як він одружиться зі мною...

— Обов'язково поговорю, будьте певні, — тупцявся зрадуваний пастор, навіть брав її за лікті, ніби хотів підвести, а насправді це був знак, що розмова скінчена і їй треба вже йти.

Одарка так це й зрозуміла і швиденько підхопилася на ноги, весело защебетала, просячи доброго пастора вибачити за турботу.

— Будь ласка... будь ласка, — казав той, скеровуючи її

жвавність у напрямку до дверей. — Це ж моя християнська повинність — допомагати ближнім... Аякже...

А потім і на ганок її вивів.

На ганку «бомів» уже не було. Вони, мабуть, зголодніли (бо наближався обідній час) і подалися шукати якоїсь поживи.

— Не забудьте ж мого прізвища, — нагадала, прощаючись Одарка: — Зозуляста... Одарка Зозуляста.

— Добре, не забуду. Я запишу...

Справді, наступного дня, в суботу, коли молільники пішли до виходу (та їх не густо й було), пастор Корчак зупинив Василя Кудлая, мовивши:

— Брате Василю, залишіться на часинку: мені треба з вами поговорити.

Василь Кудлай укинув звичним рухом правої руки свіжу гумку для жування (під пахвою лівої руки в нього була Біблія), кивнув на знак згоди головою і відстав від гурту, що виходив. Обидва потім пішли до канцелярії. У канцелярії пастор Корчак показав рукою запрошеному на стілець, мовляв: «сідайте!» і сам сів на своє звичне місце — у крісло за столом, потилицею до заграбованого вікна.

— Справа така, — почав він, дивлячись у шухляду стола, що її він для чогось висунув був. — Справа така... торкається вас особисто...

Він засунув шухляду і «забув» за неї, бож цей рух був йому потрібний тільки для того, щоб «по-діловому» почати не можна сказати щоб легку справу.

— А саме? — заохотив його Василь Кудлай, перекидаючи гумку в роті язиком на другий бік і не змінюючи ані на четь безтурботного виразу обличчя, тільки його зеленкуваті з божевільним блиском очі неначе неспокійно забігали з боку на бік ув орбітах, бо оте Корчакове зазирання в шухляду (щоб не дивитися розмовникові в вічі) свідчило, либонь, про можливість у їхній розмові чогось не зовсім звичайного і необов'язково приємного.

— Учора сюди до мене приходила молодиця, — сказав пастор Корчак. — Як її..?

Він перегорнув аркушик настільного календаря-записника, шукаючи свій вчорашній запис.

— Може, Одарка Зозуляста? — підказав йому Василь Кудлай.

— Еге, вона. Ось я тут записав, — знайшов нарешті свій запис пастор Корчак: — Одарка Зозуляста.

А тоді підвів очі на співрозмовника.

— Так от: які у вас із нею відносини? Бо це ж вона зробила вам прилюдний скандал.. У Томпкінському сквері, — пам'таєте?

— Які відносини?

У Кудлая на виду з'явилося щось таке, як посмішка, в очах зник божевільний блиск, — вони засвітилися по-людському.

— Вільне кохання — вільне обрання, — пожартував він. — Як ув одній українській пісні співають.

У пастора Корчака з'явилося на видочку щось таке, як здивування, він навіть трохи зніяковів.

— Алеж це... е... е... не по-християнському, не за Єговиною заповіддю «не перелюбствуй!» Це ж неморально. Я тоді, як мені доповіли про скандал у Томпкінському сквері, подивився на це крізь пальці... Бож ви знаєте, що я цію вас як щирого проповідника Христової віри... віри в Божу перемогу і через те не хотів ставити цього питання на зборах громади. Та й думав, що та жінка чіпляється до вас безпідставно, бо й такі є. Аж воно виходить, що ви таки її скривдили. Та ще й жарт ось тепер із цього робите. Це, кажу, не по-християнському, не за законами Єгови. У святому письмі сказано: «Покине чоловік батька й матір свою та приліпиться до жінки, і стане двоє в плоть єдину». Отже, вам треба було з нею одружитися...

Василь Кудлай махнув зневажливо рукою.

— А хіба це означає обов'язковий шлюб? Приліпитися до жінки можна й без шлюбу.

Пастор Корчак зробив переляканий вираз на своєму видочку.

— Ну, знаєте... Я від вас цього не сподівався!

— А хіба ви думаете так, як католики та православні, що діва Марія народила Ісуса Христа через «непорочне зачаття»? Той факт, що його називали «сином божим», свідчить про те, що він був байстрюк. Авжеж, байстрюк. Не лякайтеся цього слова, а краще прочитайте газету Аганія Гончаренка «Свобода» — “Gerald” — вона є в Нью-Йоркській публічній бібліотеці на 42-ій вулиці. Гончаренко пише, що тоді в юдеїв «синами божими», тобто безбатченками, називали байстрюків. Це було, мабуть, неприємно Ісусові, і він

казав про себе, що він «син людський»... А Гончаренко ж був священик і вірував у Бога не згірше, як ми з вами. Тарас Шевченко теж вірував у Бога, а проте в своїй поемі «Марія» написав, що Марія породила свого сина після поєднання з «веселим молодим гостем», що завітав був до вбогої кущі старого Йосифа...

— Схаменіться, прошу вас! — вигукнув пастор Корчак.

Та Василь Кудлай уже розпалився і говорив далі:

— А що ж тут такого? Якщо взяти святе письмо в повному обсязі... І Старий заповіт, а не тільки Євангелію, то можна знайти виправдання для всякого кохання. От, наприклад, пророк і цар Давид відібрав жінку в свого друга — Вірсавію. Побачив її голою, як вона купалася — і взяв її. Пам'ятаєте, як у Тараса Шевченка про це сказано «І дружню жінку взяв до себе, а друга вбив...» А Господь же Єгова допустив його на небо!

Пастор Корчак засовався в своєму кріслі, але не міг заперечити почутого, бо так, справді, стояло в Біблії.

— Та й шлюби бувають усякі, — говорив палко Василь Кудлай далі. — От мормонська християнська церква дозволяє мати по декілька жінок... Тут, в Америці, нашого часу! А праотець Авраам, як ви знаєте, мав за жінку рідну сестру свою. Ось як про це сказано...

Він розгорнув Біблію і прочитав:

— «Про жінку ж свою Сарру казав Авраам, що «вона сестра мені». Це в рядковій третьому, а в рядковій дванадцятому: «Отже, справді, вона сестра мені по панотцеві, а не по паніматці, та стала мені жоною».

Переляканий пастор Корчак замахав руками, але не міг спинити біблійного читання, бо Василь Кудлай перескочив на згвалтування дочки Давидової Тамари. А згвалтував її рідний брат Амнон. Прикинувшись хворим, Амнон обманом закликав її до себе, не зважив на її благання: «Куди бо я понесу мій сором? Ти ж будеш одним з божевільних в Ізраїлі. Краще поговори з царем (тобто з самим Давидом, пояснив Кудлай), він, певно, мене тобі не заборонить. Проте той не хотів нічого слухати, а силоміць обезчестив її й пригорнувсь до неї. Потім же зненавидів її глибокою ненавистю, і ненависть та була більша, ніж та любов, що почував до неї. От і звелів їй Амнон: «Уставай! Иди собі геть!».

Пастор Корчак вибіг із-за свого столу і почав бігати по

канцелярії. А Кудлай знайшов місце про Лотових дочок і читав, ганяючись за ним:

— «Зійшов же Лот із Сигори та й осівсь на горі сам і дві дочки його з ним.

Озветься ж старша до меншої: «Панотець наш старий собі, і нема нікого на землі, щоб увійшов до нас сьогосвітнім звичаєм. Іди лишень сюди, упиймо вином панотця нашого, та переспімо з ним і так збережімо рід від панотця нашого. Уп'ємо ж отця свого вином тієї ночі, і, ввійшовши, старша переспала з отцем своїм. І не постеріг він, як вона переспала і як устала...»

Читати, бігаючи, було незручно, і Василь Кудлай переказав своїми словами:

— Те саме зробила з рідним батьком менша сестра наступної ночі. «І — він читав з Біблії — завагітніли обидві дочки Лотові тоді від отця свого».*)

— Схаменіться, Господь з вами! — уже аж верещав, бігаючи, пастор Корчак. — Я такого й сдухати не хочу!

Та Василь Кудлай вимахував у нього над головою святою Біблією (він же був багато вищий за пастора) і теж кавав підвищеним голосом:

— А це ж іще й не все! Ви хоч і пастор, а, мабуть, усієї Біблії не читали, — тим і жахаєтеся. Та ще й кажете, що я жив із Одаркою Зозулястою не по-божому. Навіть із цих небагатьох фактів видно, що всяке кохання благословенне від Господа Бога нашого Єгови. Бо треба, щоб на землі були люди, які прославляють премудрість Всевишнього. Якби перевівся людський рід, то хто б тоді славив великого Бога? Не пацюки ж чи якась там інша погань, що їй не знати навіть що натворив Господь Бог наш! Не хто як сам наш Бог Єгова створив для Адама жінку для того, щоб люди «плодились й розмножувалися...»

Пастор Корчак узяв надягати плаща, щоб виходити, замикав шухляду стола. А Василь Кудлай насідав на нього:

— Яч бачимо, Старий заповіт не знав заборони щодо злягання із жінками і не вважав цього за гріх. Ця заборона прийшла в християнство, мабуть, із Індії, де відлюдники «спасалися», стримуючись від природного потягу до жінок. В індусів ще й досі є віра в те, що статева стриманість веде до

---

*) «Святе письмо Старого й Нового завіту, мовою русько-українською». Лондон, 1947 р.

найвищої святости, і заздрі боги, боячись, щоб такий святець не став богом, провокативно зсилають на землю апсар, дів-спокусниць чудової вроди і так перешкоджають їм у досягненні божеської святости. У «Шакунталі» Калідаси є образ Вішвімітру, аскетизму якого боги так злякалися, що зіслали на землю діву Менаку, і та спокусила його. І християнська ворожість до жінки — це було калічення природи людської, створеної від Бога нашого Єгови. Те саме й безженність католицького духівництва та православного чернецтва й єпископів. Це тільки призводило й призводить до різних бузувірств на статевому ґрунті. Як от оповідає в своїх «Споминках» Агапій Гончаренко, ченці в київському монастирі, де він один час був, у шафах на одяг переховували жінок собі на втіху. А в жіночих монастирях черниці душили «незаконно» народжених дітей. Оце злочин, а не те, що я кохався з однією удовичкою! А якби ця природна потреба була не заборонена, то теперішній славнозвісний православний архієпископ Рафаїл хіба зробив би з свого жіночого монастиря гарем? Він уродливий, здоровий, то й хай би собі плодив дітей на славу божу, на славу Єгови.

Пастор Корчак був уже в дверях до виходу, дзвенів ключами, загрожуючи замкнути настирливого проповідника, якщо не вийде. Сам він був імпотент, тим і не міг зрозуміти потреби у взаємленні з жінками хоч би й на славу божу...

Передшлюбні походеньки професора Матвія Хорошила

Не можна сказати, щоб проф. Матвій Хорошило готувався до одруження з панною Неонилою Великохатківною без певного хвилювання. Ба більше: можна навіть сказати, що він виразно й не абияк хвилювався; бувши зовні цілком упевнений у своїй невідбивній для нареченої чарівливості, він у глибині своєї свідомості був стурбований і неспокійний. Та це не були ті стурбованість і неспокій, що їх звичайно переживають усі закохані перед здійсненням своїх мрій, коли серце на саме уявлення про недалеке щастя тьохкає, як несамовите, коли чарівні сновидива перетворюють спання на раювання, коли годі сказати, де кінчається сон і починається саме солодке щастя. Ні, в нашого професора було щось інше. У нього, власне, було побоювання, що він, будь-що-будь людина вже підтоплана, може не зовсім ефективно впо-

ратися з певними подружніми обов'язками. Він бо добре собі усвідомлював, що справжні обов'язки — це не тільки матеріальне забезпечення улюбленої дружини (тут у нього, людини, з добрим суспільним і службовим становищем, не могло бути сумнівів), не тільки галянтне джентлменство та цілування ручок коханий, як це було досі, а й виконання тієї біологічної функції, що ради неї, власне кажучи, люди й кохаються та беруть шлюби, — функції, що має на меті продовження людського роду на Землі, а, може, й у Всесвіті, оскільки зорелітуні вже встигли вийти за межі земного існування.

А виникли в нього ці сумніви й побоювання внаслідок того, що він, захоплюючись позавміру наукою, не мав досі нагоди випробувати свої щодо цього спроможності. Крім того, як науковець, він знав, що всякі органи чи частини людського тіла можуть атрофуватися без практичного їх ужитку. А що як ні, — так він думав, — а що як не впорається з такими обов'язками? Це ж буде не тільки сором перед дружиною, а може, ще й прилюдний скандал, бо його дружина, засидівшись дівкою до таких літ, як тепер у неї, і, може, перебільшено вимріявши безсонними ночами ідеал, як кажуть, стовідсоткового чоловіка, навряд чи примириться з такою його бездіяльністю щодо тамтієї функції! А звідси може виникнути потреба в розлуччі чи й розводі, для яких на суді потрібна буде відповідна мотивація, а внаслідок цього й розголошення цієї його інтимної таємниці.

Як людина твереза й свідомо своєї поведінки, проф. Матвій Хорошило не міг легковажно нехтувати цією можливою небезпекою в недалекій майбутності.

Отож у нього й виникла думка перевірити себе щодо цієї здатності там, де це, в разі й невдачі, не завдасть йому великої шкоди, не вилізе назовні.

Але як і де це зробити? Не мавши в цьому ділі аніякіснького досвіду, він не міг, видима річ, легко знайти практичну розв'язку цієї нелегкої проблеми.

На щастя, ця розв'язка прийшла сама собою, та ще й швидше, ніж він сподівався. Якось йому треба було спуститися з своєї університетської високости до українського Подолу, тобто поїхати на Сьому чи Восьму вулиці, треба було щось там в українських книгарнях купити для однієї його статті (хоч він уже й не дуже шанував їх, тії книгарні, пірнувши з головою у багато вищий світ англомовної науки).

Ішовши до книгарні добродія Передерія, він уздрів на розі Восьмої вулиці й Першої авеню газетний кіоск старої Рухлі, оте її газетне кубло. І от тут стала йому на пам'яті одна випадково почута розмова в колі знайомих чоловіків ще з того часу, як він, «новий емігрант», ще мешкав на цьому Подолі, — розмова про те, що ця Рухля, попри різні інші гешефти, прикриті отим газетним опір'енням, має в своїх руках ще й нитки до так званих «викликуваних дівок» (callgirls). Тож він тепер, не довго думавши, підійшов до кіоску, купив про око людське якусь там газетку, а тоді прихилився і, заплющивши очі, як той, хто кидається в холодну воду, попросив притишеним голосом дати йому відповідну адресу чи телефон.

Рухля, здавалось, так само навіть не глянула на клієнта (хоч зразу його пізнала, бо він давніше майже щодня купував у неї газети), а теж наосліп тицьнула йому в руку якусь там картку з адресою чи телефоном. А втім, це вона, стара відьма, зробила не так уже й моторно, бо спочатку нахилилась була під прилавок і довгенько таки щось там шукала. І тільки аж після того «тицьнула» йому тую картку. Аж він почав був турбуватись, боячись, щоб його хто не заскочив за такою обладункою. У США це все ж таки протизаконна річ — шукати таких дівчат.

Як картка з телефоном чи адресою (він же зразу не глянув на неї, а мерщій сховав у кишеню) була вже в нього, він мало не бойовим отирем кинувся геть. Та й ще б пак не кинутись! Адже це вже був певний початок важливої справи, справи, що мала в кінцевому висліді дати появу на світ його біологічних спадкоємців — синів чи дочок. Це ж уже не були якісь там балачки хоч би і з панною Неонілою Великохатківною, не якесь там цілування ручок, а початок справжнього діла!

Самий цей початковий успіх так схвилював пана професора, що він махнув рукою на потребу купити в добродія Передерія якесь там видання, тобто знехтував ради цього успіху навіть того бога, що йому досі так щиро поклонявся й служив, тобто науку. Якомога швидше, щоб не зустріти тут когось із знайомих, сховався він до підземки, яка й повезла його на університетську височинь — в напрямі до Колумбійського університету.

Проте вдома, олинившись в своїй холодній парубоцькій кімнаті, професор не зразу зважився накручувати здобуте че-

рез Рухлю число телефона (а це був тільки телефон — адреси не було). У нього в голові й серці, що посилено билось в огрудді, ворухнулась була навіть тривога — чи не було тут якої небезпеки? Чи, справді, це був «відповідний» телефон? Чи не нахопиться він на агента таємної поліції? Хтозна, якому богові служить тая відьма Рухля! Але свідомість того, що з самої природи своєї Рухля найімовірніше мала б служити не якому богові, а таки долярвовому, мамоні, осмілила його й дозволила накрутити тее число телефона. Він знав, що це мала бути ще не сама дівка, а якась посередниця між дівками й клієнтурою.

У слухавці він почув дуже солодкий голос, трохи, правда, гаркавий, але приємний. Гаркавости він не злякався, бо заздалегідь знав, що такими справами в Нью-Йорку орудують люди переважно з такою ознакою в голосі. Той медовий голос наперед, зрозуміла річ, знав, чого клієнтові треба, тим то професорові не довелось навіть казати, в якій він справі телефонує. Йому довелось тільки відповісти на деякі, сказати б, анкетні запитання: яку він хоче — з віночком чи без? молочку чи з досвідом? еспанського типу, білу чи, може, й чорну? палку чи не дуже? і на яку ціну?

Не мавши в цьому ділі досвіду (це знов треба сказати), професор не міг так легко відповісти на ці анкетні запитання. Проте щось там таке промимрив, що йому, мовляв, бай-дуже, яка, аби була як слід (чорну він, щоправда, виключив). А щодо ціни, то щоб лані, як кажуть наші західні брати, колишні галичани (це він тільки подумав — не сказав), не «кремпувалась». Почувши це останнє, медовий голос став ще солодший, його задоволення озвалось якимось шерехом у слухавці, а потім той голос сказав, що буде така, за яку він тільки дякуватиме. Цимес буде — не дівка. Далі професор почув, скільки цей «цимес» коштуватиме, — як виявилось, таки дороженько... Тільки після цього професор одержав потрібну адресу.

І от одного вечора, як скрізь уже яскріли зелені й червоні світла, ці справжні чари Нью-Йорку, стало скеровані в одному напрямі й блимливі: блись — стоп! блись — стоп! — проф. Матвій Хорошило опинився біля фешенебельного готелю на найбагатшій Парковій авеню. По-генеральському уніформований, у погонах і позументах, одвірний упередливо-чемно кинувся йому назустріч і провів з низьким поклоном до дверей ліфту-автомату, що мав повезти його аж на оди-

надцятий поверх. Далі безшумний узліт на той одинадцятий псверх, зупинка, казково-автоматичний і також безшумний розхил дверей: будь ласка, виходьте, пане професоре... оце тут те, що вам потрібне...

Професор опинився тепер у довгому, притемнено-освітленому, незвично-таємничому коридорі; під ногами відчув незвично-м'який килим. Ступнув далі — і пішов, як снохода, на промені таємничого освітлення. Килим робив ходу нечутною й легкою, ніби підкидав ноги в повітря, пружинився. Аж ось і двері з потрібним йому числом. Натиснув гудзик дзвінка.

Хвилина, дві... Чи може тільки мить? Він же, здавалось, утратив відчуття часу. Натомість відчував, що серце йому в грудях загупало так, як ще ніколи не гупало, — знак, що він уже по-справжньому захвилювався. Аналізувавши цей свій стан (за звичкою науковця), він і не зглянувсь, як двері сезаму нечутно відчинились, а з глибу кімнати озвався мелодійний жіночий голос, пішов чарівною луною по коридорі:

— Будь ласка!

Професор нервово стенився і хапливо ступнув у ту кімнату, в рожевий туман півосвітлення, немов боявся, щоб його хтось не побачив у коридорі. Будь-що-будь це ж були протизаконні його походеньки! А в коридорі ж цьому, мабуть, і не тільки такі, як та, що до неї він ішов, живуть, — не повії...

Але чи він не помилився дверима, зайшовши до цієї кімнати? Це ж була не просто кімната, а розкішний будуар якоїсь аристократки — не повії! Спинився сторопіло біля дверей, роззираючись. Під ногами в кімнаті був такий самий килим, що підкидав ноги в повітря, рожевий туманець півосвітлення ледве виявляв контури речей — листатих пальм та якихось інших тропічних рослин, а де була та жіноча істота, що подала свій чарівний голос йому назустріч, годі було зразу розглянути. Тільки як господиня несподівано виринула з-між тих заростей, він побачив, що це була... не зовсім жінка, а якась русалка чи наяда, взагалі казкова істота. Простягла голу руку з-під якогось прозорого зеленого на колір серпанку, що хвилями стікав із її стрункої постаті, оголюючи одне коліно. А на голові висока тіяра золотистого волосся, сяйне вогнище. А як вона підкинула голову, виставивши ніжний овал обличчя під трохи яскравіше світло, що йшло зі стелі, на привіт гостеві засвітилися очі гірської га-

зслі, зробили рух дугасті пишні брови (розмальовані, зрозуміла річ), з розтулених уст сяйнула надзвичайна білість ривних, мов перловий разок, зубів, як вона щось там сказала.

Враження було таке приголомшливе, що проф. Матвій Хорошило майже не розчув, що ті чарівні уста вимовили.

А в голові:

— «І оце така красуня... за якісь там мізерні гроші... Усі багатства світу можна б за цю красу віддати...»

Інакше сказавши, в нього прокинувся справжній потяг до жінки, — фізичний, біологічний чи який там хоче, той непереможний потяг, що викликає навіть у таких християнських науковців, як наш професор, звіря, що не зважає ні на які моральні приписи, що примусив ще стародавньоєгипетського царевича Сатні віддати за любовну насолоду з красунею Табубу всі свої скарби і навіть повбивати своїх дітей. Лиш після цього, — як сказано в поемі І. Франка, — він

Обняв чудове те дівоче тіло,
Притис до себе і сповнив нарешті
Своє гаряче бажання.

Але тепло кімнати (нормоване, райське) нагадало нашому професорові, що йому насамперед треба роздягтися, скинути з себе прозаїчне пальто. І та ж таки господинина рука, що висунулась була з того зеленавого серпанку, вказала гостеві задрапований куток, де можна роздягтися.

А як він, повісивши пальто, обернувся, русалка-наяда сиділа вже на канапі під листатими пальмами, в якомусь ніби вже блакитному освітленні, а та канапа стояла в таємничому гроті. Вимовними жестами й голосом (професор знов не зрозумів її слів) русалка кликала його до себе.

Та він не зразу пішов до неї. Йому все таки не вірилось, що це була повія, тобто людська особа жіночої статі, що віддається кожному, хто тільки заплатить гроші. Занадто бо вже не по-земному була вона чарівна.

І господиня ніби вгадала цей його сумнів, ще раз покликала до себе, прикрасивши свою мову чистим, як звук розбитого кришталю, сміхом.

— Та йдіть бо вже сюди!

Кивком голови вона вказала йому на фотель — щоб він сів у нього (а не на канапу поряд з нею, як цього можна було б сподіватися). Це професорові легше було зробити — сісти покищо тільки в фотель, бо це давало йому змогу

оббутися в незвичній обстанові, розглянутися краще, зважитись на певну поведінку, щоб не видаватися збоку таким дурним. Але по дорозі до фотелю господиня перехопила його руку своєю рукою — щоб познайомитись, і назвала своє ім'я: Ріта. Тепер він відчув, що до таємного світла приєднався в цьому гроті ще незвично-духм'яні пахощі, які просто запаморочували, примушували забувати, що він статечний професор, щирий християнин і взагалі порядна людина. Він відчував, що стає розм'якшим воском, з якого ця чарівниця може зробити, що тільки їй заманеться, відчував, що гине...

Але й це ще було не все. Між канапою, на якій сиділа господиня (сиділа не звичайно, а підібгавши під себе ноги) та фотелем, у якому сидів гість, стояв низенький столик, а на ньому два тюльпаноподібні келихи, наповнені якимсь золотистим напоєм. І той напій, очевидячки, був призначений передусім для гостя!

Справді, русалка зразу ж, скоро він тільки сів, простягла свою виточену з слонової кістки руку в напрямку до тих келихів (гість побачив тепер зблизька довгі, випещені пальці, роблено видовжені й наманікюрені нігті), а це означало: «Будь ласка! Випиймо за нашу приязнь!»

І тая рука взяла перша «свій» келих. Професор мусив також узяти «свій». Випили. Щось було не дуже міцне, ніби для проходу тільки. Але воно розлилось у професора по тілі приємними струмочками, зробило зразу його сміливішим.

Проте розмову все таки почала господиня — не гість. Вона ніби відгукнулася на його сумніви щодо її професії.

— Ви, мабуть, дивуетесь, що я не зовсім така, як ви сподівались? — почала вона з чарівною усмішкою на рожево-трояндових вустах. — Занадто пишна як на професію... гм... повій. Чи не так? Визнайте: я таки пишна! — ворухнула вона звабливо чудово-заокругленими плечима й коліном, з якого зсунулася її зелена намітка.

Професор кивнув на знак згоди головою, і це був щирий кивок, а не сама ввічливість.

— Але я й є незвичайна повія, — повела господиня мову далі, — і не кожен нахаба навіть за гроші може мене мати. Та система зв'язків, що веде до мене, дуже дбайливо фільтрує охочих. І ви не випадково проскочили крізь той фільтр: мені сказано, хто ви. Звичайно, я не можу зраджувати таємниці з огляду не тільки на мій, недозволений у США... ну, скажімо, факс, а й на суто-людські відносини... Ви знов диву-

єтесь? Але я вам можу сказати, що ще не так давно я була кінозіркою, в Голлівуді працювала. І ви, може, захоплювались грою Ріти К. Але обставини склались так, що я вирішила грати ролю (ну, хай буде й так!)... повії. У цьому розумінні нічого дуже відмінного супроти попередньої моєї роботи в моєму житті не сталось. Як вам, либонь, відомо, кар'єра в Голлівуді для жінки від теперішньої моєї роботи нічим не відрізняється. Різниця тільки та, що там чоловіки з грішми платять за нашу любов не прямо, як от ви тепер, а посередньо: платять за гру, а вимагають і любови. Я спробувала була не підкоритись цьому неписаному закону — і після того мусила добирати інший спосіб продажу... кохання. І, знаєте, я не каюся, що так учинила. Я тепер самостійно вибираю коханців, замість щоб бути вибіраною й продаваною. І живу тепер, як ви бачите, — вона обкинула поглядом і показала жестом руки по приміщенні, — не найгірше...

Ріта К. спинилась на мить, ніби перевіряла, яке враження все це справило на слухача. Та професор не знав, що на це казати.

— Але ви мовчите, — знов загомонила Ріта. — Може, вам не до вподоби моя оповідка?

Професор мав себе трохи чи не дурнувато. Розумів, що треба якось обізватись — і не міг. Його спідня губа відкопилилась, виявляючи так, либонь, якесь незадоволення. Та й те слід сказати, що він же не на балачку прийшов до цієї... Він уже вагався, не знав, як її, цю... повію, називати. І Ріта ніби вгадала це його вагання.

— Ви ж прийшли не для балачок сюди, — вимовила трохи сумно. — Але мені сказали, що ви знаменитий професор, і мені захотілось погомоніти з розумною людиною... хоч трохи себе перед вами виправдати. Але... але до дідька з цим!

Вона раптом змінила тон і зміст своєї мови — почала грати ролю коханки. Підхопилась на ноги і, вигнувшись зеленавою гадючкою, звинно пересіла з канапи на бильце того фотелю, в якому сидів професор, обхопила обіруч його плечі й голову, поцілувала в лисину-тонзуру.

— Любий! — прошепотіла жагучим голосом.

А потім знову стала на ноги і, вхопивши коханого за руку, примусила й його встати: вони ж мали перейти до іншої кімнати.

... Коли було по всьому, професор був виразно розчарований. Своїх чоловічих спроможностей він не гудив, але не

було того, що його він сподівався. Навіть подумав: «Якщо воно таке, то чи варто й женитись? Хіба що ради святого спокою та харчування!»

Ріта також сказала йому, що одного разу мало для початківця. А крім того, буде краще, як він спочатку подивиться на неї в ролі справжньої акторки. Звичайно, пояснила, літні чоловіки потребують такого попереднього збудження для того, щоб мати більшу насолоду. І вона запросила його до нічного клубу, де вона виступає. Професор приобіцяв прийти.

Бродвейські вогні мерехтіли, ряхтіли, спалахували, мінілися різними кольорами, а найбільше червоними та зеленими. Повінь, злива вогнів. І всі вони закликали, переконували, запаморочували.

Але проф. Матвій Хорошило бачив тільки один із тих вогнів — зображення розкрилених птахів флямінго, що несли в дзьобах напис «Клюб рожевих флямінго». Всупереч назві ті птахи були червоні, а не рожеві, а напис —зелений. Вони то засвічувались, ніби прилітали, то знову гасли — зникали, — скидали-трепетали крилами й зникали. Закликали до своєї, очевидячки, гостинної й таємничо засекреченої господи — нічного клубу. А професор же мав ще й спеціальне до цієї господи запрошення, запрошення від Ріти К., артистки-повії.

Провівши золотими окулярами по скляних, з якимись там написами дверях, професор увійшов обережно до широкого й яскравого, як переддвер'я храму, вестибюлю. — увійшов і спинився, щоб розглянутись. Але йому не довго розглядатись уніформований — у золотих позументах на синьому мундирі — одвірний, вихопив з його рук бриля (бо професор знав, що треба роздягтись і зразу скинув його) і підвів до роздягальні, а потім показав галянтним жестом, куди йти: за якусь там порт'єру бронзового кольору.

У просторій залі було притемнене, таємниче освітлення. Навколо розставлених по всьому приміщенні столиків сиділи відвідувачі — чоловіки, жінок не було зовсім. І тії чоловіки були здебільшого на літі вже, якщо не сиві, то лисі, а в тих лисинах відсвічувалось м'яке світло зірок, умонтованих у м'яку ж тканину стелі. І простір залі, і кількість цих світніх лисин збільшували великі свічада на стінах.

Коли увійшов професор Матвій Хорошило, лисин стало

на дві більше — одна посеред залі і одна в недалекому на стіні свічаді (хоч, як уже читач знає, це була лише часткова лисина, всупереч православності її носія, лисина-тонзура католицького ченця чи й святого).

І тут підскачав до нового гостя уніформований жевжик, повів його до того столика, де він мав сидіти. Запитав пошепки, що шановний добродій зволить пити... Професор сказав, що тільки аперитиф.

Ударив гонг. З-поза завіси, на якій теж були намальовані рожеві флямінго, із щілини між двома пілками, вискочив тонконогий і верткий, як дзига, жевжик-заповідач. Вискакуючи, він, ніби не навмисне, розтулив тую щілину ширше, ніж було для його дрібної постаті треба, і глядачам у вічі впали ті чари, що на них вони жадібно чекали, щілина ніби блимнула тим головним, що його мали їм незабаром показати, — контурами струнких жіночих постатей у майже повній голізні. Блимнула й хвилясто зійшлася знову.

Заповідач щось там теревенив, але його майже не слухали — чекали на головне, на цимес, як казала професорова посередниця в любовних походеньках, та, що до неї він телефонував на початку цих своїх любовних пригод.

Та от завіса розхристалась-розсунулась — і на сцену вискочила, граційно вигинаючись кругленькою постаттю, жива, але немов вирізьблена з чорного мармуру статуетка — мурина, якимсь тільки чорним, але прозорим серпанком обгорнута. А на голові маленька червона, як кров, шапочка, набакир надіта.

Слідком за нею вискочили білі, русяві хлопці як її «пажі» чи слуги, — закрутилися довкола неї, у вічі їй вірно зазирали, знизу підглядали, у долоні ляскали, їй до танцю в лад «пригравали», потиху слова захвату викрикували.

А діди в залі дивилися та й собі «ахкали»: «Дивіться, мовляв, яка чорна врода! І чого вони, ті мурина, гвалтують білих жінок, коли в них отакі свої красуні?!» Та їм, либонь, було невтямки, що ця красуня могла бути не «з першоприроди», як висловлювався відомий критик Гриць Остюк, чорна, а тільки пофарбована начорно.

Чорна статуетка танцювала, викручувалася на одній нозі, як звивиста гадючка на хвості, а тоді круть! — та й зникла, як привид, немов би її насправді на сцені й не було. А «пажі» підтюпцем-підтюпцем за нею... І прикра завіса знов розчахнулася на дві половини, які розлетілися удвібіч, — і

на сцену екзотичною пташкою випурхнула бронзова індо-китайка: шпичаста золота шапка в неї на голові, на грудях дві опуклі золоті чаші, на кульшах важкий у золотій лусці пояс, на пупі велика золота ж грошина. Та й уся її постать-фігурка золотим сяйвом-промінням виблискувала. А біля неї двоє кавових на колір карликів — малюків у величезних кружалах брилів, у куцинах з білого шумовиння, — тарабанять у малі бубни обіруч, їй до танцю приграють. І вона попливла в танці, — руками вгорі, на рівні пліч усякі дивовижні викрутаси виробляє, навіть пальчики її витанцьовують. Вона пливе, а малюки за нею, куди вона, туди й вони... як вона, так і вони...

Нарешті індо-китайка почала віддалятися... віддалилася.., зникла. І малюки за нею подалися, кумедним підбігцем п'ятами накивали... І зразу ж, не давши зачудованим глядачам і зглянутись, згори, із «хмар» спустилася індуска, у сарі, що обтікала чарівними струмочками її високу, струнку постать. Та скоро вона спустилась на «землю», як тая сарі з неї спала, стекла обірваним водоспадом униз, до її стіп, і вона стала перед захопленими очима сивих, шапкуватих, лисавих і лисих глядачів голісінька, тільки на грудях та на стегнах ряхтіло срібло. А біля неї вже цілком чорні муринята, теж у тарабани завзято вистукують. А як вона почала в танку вихилатись, спокусою-гадюкою вигинатись, глядачам стало аж страшно (і жагуче-цікаво), що її пояс на стегнах от-от спаде... от-от спаде — і що тоді буде? Що, як той пояс випадково не добре застебнули? Але пояс не спадав, а тільки спокушав та «лякав» сивих, лисих чи в таких «тонзурах», як наш професор, що пасли очима тую страшно-цікаву можливість...

А наостанку появилася біла вродливиця, появилася і показала, що над білу жінку таки немає в світі. Біла красуня, завинута в прозорий мінливого рожево-блакитного кольору серпанок, впливла на сцену в галері. Вона прокинулася (перед тим «спала»), потяглася всім своїм гнучким тілом, вилучилася, заклавши за голову свої довгі алябастрові руки. З «хмар» злетіли до неї двоє купідонів, з луками в руках і з крильцями за плечима. А як вона, чарівниця, встала, вийшовши з галери, на повний зріст, прозорий серпанок зачорнів трикутничком у певному місці. Грім оплесків у залі привітав цю її появу. І вона рушила... Вона йшла і співала, по-вільно йшла і співала. Її спів ішов із грудей, підпертих пір'

ястими нагрудниками, а тіло вигиналося в такт її співу, непристойно вигиналось. А купідони обстрілювали її з усіх боків своїми стрілами. Пурхали навколо неї, недосяжної божиці, — і стріляли. Дійшла вона до краю помосту — і пішла далі, в залю, між столики. А купідони за нею, за нею, на певній віддалі. Підпливала своєю чарівною ходою до глядачів, схилялась то до того, то до того... от-от обійме й приторкнеться губами, але ні, не торкається — іде далі... Так вона дійшла аж до проф. Матвія Хорошила, і той аж стенився у першу мить: це була Ріта К. Її зелені очі заграли перед його обличчям пекельною звабою. Шепнула, щоб зайшов за лаштунки...

А як усе скінчилось, професор уже сміливо пішов за лаштунки, де побачив цілий табунець жінок-флямінго в рожевих балетно-непристойних на кульшах опір'еннях. Ріта К., побачивши його, пішла йому назустріч, і вони (як вона одяглася) не стали чекати на другу частину — виступу отих флямінго, поїхали до неї...

Так проф. Матвій Хорошило, людина обережна, статечна й побожна, потрапив у гріховні тенета красуні-повії.

Ріта прислухалась: десь там, у м'якому коридорі, зник останній шерех за професором. Тоді вона задоволено вилучилась, закинувши своєю звичкою руки за голову, а потім знову сіла на канапу, притягла до себе біле тільце телефона і накрутила потрібне число.

— Агов! Чи редактор Кощавий? Маю новину... Яку? Не скажу. Прошу завітати до мене, — тоді...

І відсунула біле тільце телефона на попереднє місце. Потім узяла цигарку й закурила, заснувавши своє обличчя павоттю цигаркового диму. А як по якомусь часі взяла зі столика люстерко й поглянула в нього, то побачила, що її лице, відпружившись, стало сіре, поняте нудьгою. Ніхто б тепер не пізнав у ній тієї русалки чи наяди, що була тут кілька хвилин тому. Йй виразно захотілося спати. Вона позіхнула... Та коли з коридору дзенькнув мелодійний звук дзвінка, вона вмить і знов перетворилась на русалку, швиденько поправила руками тіяру свого золотого волосся, недбало, але з певним розрахунком на ефект відкинулась на спинку канапи. І аж тоді, як її мальовнича поза була готова, натиснула гудзик дверного дзвінка.

Двері відчинились і ввійшов редактор Євмен Кощавий.

Сіра, в сірому, з піднесеним аж до бриля коміром демісезонному пальті довготелеса постать, щелепата й видовжена, як у коня, морда. З хрящуватого носа, бачилося, стікала осуга хитрого рознюхування. Як, очевидячки, звичайний у цьому приміщенні гість, він сам зайшов за драпрі, де можна роздягтися, і зразу ж вийшов звідти вже в самому светері піщаного кольору, став схожий на сухорлявого хорта, з підтягнутим животом. Ступнувши своїми довгими ногами в напрямі до господині, він узяв простягнуту йому назустріч руку. А морда розтяглася впоперек, — це в нього означало, либонь, усмішку. Та як тільки він зробив рух, щоб сісти на канапу біля Ріти, вона виразно демонстративно відсунулась від того місця, де він мав був сісти. Тоді він зробив рух назад і сів у фотель по другий бік столика. А його пика розтяглася вже уздовж.

— Що це значить? — здивовано спитався. — Якесь незадоволення?

— Це значить, що я запросила тебе не для кохання, а на ділову розмову. Чи ти не розумієш, що я повинна платити за всю оцю розкіш? — повела вона рукою по своєму будuarі. — Мені потрібні гроші. Розумієш? Гонорарів від клієнтів мені не вистачає. Я живу в капіталістичній країні, а не в «Радянському Союзі», де навіть повії на державному утриманні... Чого ти кривишся? Не віриш? Тоді прочитай «Я вибрав волю» В. Кравченка або «Розмови із Сталіним» Джіласа... як там, у Москві, спокушали його підіслані від ДПУ кра-суні...

Коцавий закурив, втягнувши разом з димом усередину своїй так запалі щоки. Сказав:

— Алеж там не дають грошей без певних послуг із твого боку. А я ж тільки посередник, у мене своїх грошей немає.

— Та я ж тобі вже сказала, що щось маю. Ба більше: не щось, а можна навіть сказати, що до моїх тенет потрапила велика риба.

— Ов? — зацікавився Коцавий.

Ріта назвала прізвище проф. Матвія Хорошила, клієнта з вищих сфер, від якого вона може багато чого довідатись. Але вона нічого не зробить без грошей.

Редактор Коцавий щиро зацікавився новиною, навіть схопився на ноги і почав ходити, зачіпаючи плечима листаті пальми.

— Ну, це добре, — мовив, потираючи руки. — Я принесу тобі відповідні інструкції, щоб ти знала, чим «цікавитись» у розмовах з цією... рибою...

— І гроші, — нагадала Ріта.

— Та й гроші...

— Коли? Я потребую негайно.

— Думаю, що цими днями.

— Гроші мусять бути найпізніше завтра. Пам'ятай, що від цього залежатиме й сила мого до тебе кохання. Ти ж, либонь, не такий красень, щоб чарувати жінок без грошей.

Потім вона простягла до нього руку вже з примирливим жестом.

— Ну, а тепер іди до мене...

Як, нарешті, Одарка Зозуляста примусила Василя Кудлая одружитися з нею

Довгенько чекала Одарка Зозуляста на вислід розмови пастора Корчака з її — не її Василем, але ні від пастора не було нічого чути, ні Василь не з'являвся. А опріч того, до неї дійшла чутка, що він трохи чи не мостився вже до іншої вдови, яку вона раз бачила в православній церкві: збирала в тарілочку гроші від вірян. Гарна і, здається, молодша за неї. Він же не був однолюб, і Одарка ще до знайомства з ним чула... жіночки переказували його слова: «Навіщо мені женитись? На мою долю й удовиць вистачить». Це, власне, й було те, що підказало тоді їй думку познайомитися з ним, а потім вони й покохались.

Але вона так легко його не віддасть! О, ні! Не на таку нахопився! Він буде або її, або нічий! У неї є чим його налякати...

Вона зціпила зуби від злості. всередині їй закипіло. Поклала негайно до нього йти... Але перше ніж іти жінка не могла не вирішити — незалежно від характеру її переживань — як їй одягтися. Бо жіночий інстинкт казав їй, що загрози загрозами, та найсильніша в жінок зброя — жіноча привабливість. Отож вона й одяглася так, як Василь — це вона знала — любив. Хоч і як їй хотілося бути по-американському модною, але вона не наділа міні-спідниці, як не взяла також і ряхів, як у кльовна, штанів, а вбралася в нормальну, тільки до колін прикорочену синеньку з білими крапочками

сукню, підвищила тільки трохи за допомогою бюстгальтера груди. Лише на голові їй у шерукарні зробили таку колицю (з додатком, видима річ, синтетичного волосся), що жодного брилика чи шапочки надіти не можна було, та й черевики взула на шпичаках-підборах. Бо вона таки була проти Василя багато нижча.

Еге, вона таки мала потайну надію, що, може, ще всім цим спокусить його, хоч знала, що ця надія не раз уже їй підневіджувала її. Ну, але вона й цим разом хоч і йшла до побожної людини, до проповідника віри Христової чи там якогось Єгови, але не на молитву чи сповідь, а на любовне побачення. На любовне? А щоб їй, тій любові, сей та той, як їй уже настобісіло за нею ганятись! Проте це ж була її остання можливість здобути собі пару. І вона зіплювала зуби...

Був теплий весняний день. Передобідне сонце навіть у Нью-Йорку гріло приязно, подекуди було чутно навіть запах якогось зілля. Та завзятій молодиці тепер було не до сонця й не до зілля. В голові в неї була тільки одна думка: знайти Василя — і так або так! Годі воловодитись! Знала, що він удома, бо це ж була субота.

Василь Кудлай жив на Восьмій вулиці, де мав маленьку кімнатку, обвішану всякими богородицями та іншими іконками, дарма що це суперечило, либонь, еговістській вірі, але він був ще трохи й православний і якось ці дві віри поєднував. Це Одарка добре знала, бо не раз бувала в нього тоді, як мала з ним медовий місяць. Коли вона постукала до нього, а він виглянув з дверей, розпатланий, з розхрістаною на волосатих грудях сорочкою і з гумою в роті, то прямо сказала, що прийшла поговорити з ним остаточно. Запропонувала піти для цього до Томпкінського скверу. Заходити до кімнати побоялась, передбачаючи не абияку сварку. «А він же такий — подумала — що може й задушити, як розшаліється». З преси та телевізії вона знала, що в Америці такі події стаються часто: чоловіки вбивають жінок, жінки — чоловіків. Якже Василь, почувши цю незвичайну пропозицію, скривився був, вона сказала притишеним голосом:

— А як ні, — я зроблю тут такий скандал, що всі люди повибігають у коридор...

І тон у її мові був такий рішучий, що сперечатися з нею годі було.

— Ну, добре, почекай, я одягнуся, — похопився сказа-

ти Василь, побачивши, що й без скандалу одна сусідка вже виглянула з своїх дверей.

Коли по якомусь часі Василь, одягнений у короткий піджак та не дуже вузькі штани, вийшов, Одарка ніжно притулилась йому до плеча (хоч і заваджала Біблія під його пахвою), і в її мові забриніла така ніжність, ніби отого загрозового тону в ній ніколи й не було. Вона мовила притише-ним же голосом:

— Ми підемо, Василечку в парк, там тепер так чудово, квітне жовта форситія.

Проте згадана вище сусідка це все побачила й почула, бо залишила вузьеньку щілину в своїх дверях, зацікавлена приходом відомої їй коханки цього побожного сусіди.

У парку наша пара знайшла затишний куточок, де пенсіонерів не було (їх взагалі ще було такої ранньої пори в парку небагато, декотрі тільки водили на ремінцях своїх собак, що примушували їх із старістю так рано виходити на «свіже повітря»). А як вони сіли на лавку, Одарка знов таки пригорнулась близьенько до свого коханого і, зазираючи вірненько в вічі, сказала:

— Поберімося, Василечку... Доки нам так мучитись?! Оце таке твоє «на віру»? Казав, що перейдеш жити до мене...

Почувши «знов тієї», Василь нахмурився, навіть спробував відхилитись від неї. Зажував швидше гуму. А в зеленкуватих його очах засвітився недобрый вогник.

— Ти знов тієї? Ну, й перейду, але трохи згодом...

І промовив з притиском:

— Я ж тобі казав, що я присвятив своє життя проповіданню слова божого.

— Та хіба ж я тобі перешкоджала б у цьому? Я б же перейшла й на твою віру, я й пасторові Корчакові це сказала... Я ж тебе люблю, Василечку...

Василь покрутив уперто головою, мовивши:

— Для цього треба бути зовсім вільним. Може, мені й смерть доведеться прийняти на цьому тернистому шляху, як поїду кудись у Південну Америку, на Нову Гвінею чи в інші дикі краї. Ти ж читала у «Вільному слові», що дикуни, які не знають ще віри Христової, убили одного американського місіонера і з'їли його тіло.

— Алеж його жінка не злякалась цього і до них також поїхала... І я б з тобою поїхала...

— Ні! — сказав уперто Василь і відвернувся.

Тепер Одарка вже спалахнула, на виду ніби зайнялася, стала червона, немов раптом на кір захворіла.

— А, ти хочеш присвятитись, а мене зробив грішницею та й покинув! Та й не в вірі тут справа, а ти мостишся вже до іншої! Думаєш, я не знаю! Так знай же, що в мене є таке проти тебе, що тебе не тільки з вашої проклятої віри викинуть, а й з роботи в редакції наженуть... а може й з Америки виженуть... Я знаю...

Василь скинув на неї тривожно очима, навіть гуму перестав жувати.

— Що ти знаєш, несамовита ти жінко? Ну й покарав же мене Господь!

— Знаю! — підхопилась Одарка на ноги і викрикнула це слово на повний голос, аж один собачник, що проходив поблизу, притримав за ремінець свого песика, який, скористувавшись цим, підкинув задню ніжку на поблизький кущ жовтої форситії. — Знаю, що ти був у партії, вів антирелігійну пропаганду, розкуркулював, викидав малих дітей на сніг...

Василь схопив її обіруч за руки (аж свята Біблія йому з-під пахви випала), хотів її знову «посадити».

— Слухай, не роби скандалу, не говори дурниць! Та не кричи так, тут же розуміють по-українському...

Та Одарка вирвалась із його рук, крикнула: «Начувайся ж тепер!» і побігла геть, зацокавши по асфальту своїми підборами-шпичаками.

А Василь закамянів на місці. Лиховісні Одарчині слова мов довбнею його по голові вдарили. Це ж вона, Одарка б то, виявила найбільшу його таємницю. Це ж те, що може викинути його з українського суспільства, зробить його більшовицьким агентом, шпигуном (серед емігрантів такі здогади легко поширюються), це... Це було таке страшне, що він не міг знести головою... Але як ця паскудна баба довідалась про це? Вона ж із Полтавщини, а він із Кубанщини, а це ж для неї, полтавки, не близький світ, тая Кубанщина!

Довгенько він так сидів, не знаючи, як йому тепер бути, що робити. Уже в парку погустішало пенсіонерів, один навіть сів на тій лавці, що й він сидів, та так закадив цигаркою, що Василеві довелося встати й пересісти на іншу лавку. І на пам'яті йому зводилося те його прикре, а тепер і страшне минуле. Був він у «Комсомолі», був у партії... А тепер... Справді, таки: як не ховай погане, а воно таки гляне!..

... Ще «Комсомол» послав його тоді до станиці, разом з

іншими такими, як він, міськими «комсомольцями» «ліквідувати куркуля на базі суцільної колективізації». Велика це була станиця, найбільша на Кубанщині, з п'ятнадцятьма тисячами жителів. Велика й багата. Вулиці широкі, як майдани, а хати й інші будівлі в дворах тонули в гушавині садків, берестків, осик. Осики й осоки зводились над усім цим, як вартіві з пишними головами, вдвляючись у довколишні степи-рівнини. чи не зближається якась небезпека, черкеси або що. Але черкесів-ворогів давно вже не було в цьому краї, тепер замість них ворогами стали заступники більшовицької влади, такі, як він, та його побратими — «комсомольці». І від цієї небезпеки навіть садки не були такі веселі, як раніше, вони вже по-осінньому прижовкли, а спориш на вулицях-майданах і зовсім засох уже, прибитий пилом, нанесеним із шляху, рівно простягнутого вздовж вулиці. І гусячих білих табунців на споришевому просторі не було видно. Не було чути собак, а людей також ніде ані лялечки — на вулицях чи біля дворів. Тільки на фундуку станичної управи тупцялися окремі постаті козаків, мовчки дивилися одні на одних. Це були ті, що їх викликано на «розмови» про хлібоздачу, похилі постаті статечних господарів. Кожен із них чекав на свою раду.

Але не він, молодий «комсомолец» Василь Кудлай, «розмовляв» із цими статечними козаками, — «розмовляв» із ними двадцятитисячник, надісланий сюди аж із Москви. Москва згадала давнє князівське «полюддя», і отакі двадцятитисячники скористувались цим випробуваним способом для збирання хліба на одній шостій земного суходолу. Отож і не один з тих, що їх випускали з станичної управи, вискакував із заюшеним кров'ю обличчям, з вибитими зубами. А декотрих уже й зовсім звідти не випускали... їх мали випустити аж десь на Півночі. Щоправда, це тепер називалось не «полюддям», а «будівництвом соціалізму», але кров з розбитих носів лилася така сама червона, і зуби вилітали з ротів, випльовувані разом з кров'ю так само, як і за давніх князів-грабіжників.

Василь Кудлай та інші «комсомольці» знали, які то були «розмови», та самі вони діяли десь інде, виконуючи «польові завдання», — розкуркулювали в дворах, озброєні, як на війні, розвалювали комини в хатах, розламували засіки в коморах, шукаючи хліба, викидаючи без жалю дітей із хат, виводили й вигонили із загород худобу, навантажували на

гарби грабоване майно. А раз було так, що господар уперся об одвірок своєї хати обома руками, не хотів виходити, так він, Василь Кудлай, ухопив сокиру та як рубоне того упертюха по пальцях однієї руки, потім другої. Агу, той зразу пустився, заливши кров'ю свій — уже не свій поріг. Жінка того козака в клуні повісилась, а дочка збожеволіла... Були й інші, не менш «яскраві» вчинки в його минулому, зокрема антирелігійна пропаганда... Правда, він пізніше розчарувався, зневірився в мудрості геніяльного «батька народів» Сталіна-Джугашвілі. Тим більше, що підручні Сталіна Молотов-Скрябін та жид Лазар Каганович ще й українізацію ліквідували на його рідній Кубанщині, мотивуючи тим, що, мовляв, куркулі використовують її в своїх клясових інтересах. дарма що в дійсності було навпаки: бідні не мали змоги вчити своїх дітей у «панських» школах і ті говорили мовою своїх батьків, тобто по-українському, а багаті пнулися в «пани» й русифікувалися. Та як Москві треба, то вона все зробить на-верле...

З «Комсомолу» Василь Кудлай перейшов до партії. А що був уже тоді «зневірений» у її «мудрості», то як прийшли були на Кубанщину німці, він і помандрував на Захід. А коли їхав до Америки, то не тільки приховав свою партійність (комуністів же американці не пускали до себе, в них і своїх було досить), а й змінив у документах місце свого народження, як це робили й усі інші «східняки» перед загрозою «репатріації», став «галичанином».

Отож у нього було чимало такого, що мусило залишатись таємницею. І не раз тривожно думав: «А що як це виявиться!» Боявся найбільше людей з Кубанщини, що могли б його минуле знати. Та як їх, кубанців, серед емігрантів було найменше, то він потроху й став був заспокоюватись та забувати ті свої прикрі вчинки. Аж раптом Одарка Зозуляста, молодиця з далекої від Кубанщини Полтавщини, отаке про-бівкнула.

Що ж він мав тепер діяти? Ну, що? Тікати до Канади? Алеж там — він знав — ще й досі жив останній голова Кубанського уряду, старий емігрант Іванис, а біля нього могли бути й нові емігранти...

Вирішив покищо поговорити з Одаркою на розум, може, навіть і приобіцяти одружитись уже по-справжньому... трохи пізніше... Пішов до неї, але «клята баба» вже не пустила його до себе.

Після розмови з Одаркою в парку та невдалої спроби ще раз помиритися з нею Василь Кудлай не спав майже всю ніч, а як на якийсь час заснув був, до нього прийшов козак із станиці Полтавської, простягнув руки з обрубаними пальцями так, як це зображують на іконі святого мученика, якому кат обрубав китиці рук, і кров у козака з рук текла так, як у того святого. Козак подивився Василеві в вічі і промовив з докором:

— Хто ж тепер годуватиме мої діти, коли я без рук... не могу працювати?

А на ранок проповідник Василь Кудлай устав з важким болем у голові. Устав рано, бо треба було їхати підземкою до Джерсі-сіті, де була редакція «Вільного слова». Коли він прийшов на роботу, на його столі вже лежала купа машинописів та рукописних текстів, що їх він мав виправляти й передавати в друкарню до складання. Треба було робити швидко, бо складачі «стояли в нього над душею». А тим часом сердега не міг відчепитися від учорашнього — від загрози «проклятої баби» йому напаскудити, викрити його минуле. Не міг зосередитись на роботі. А як о 9 годині до редакції прийшов головний редактор Лука Осуга, то він і зовсім заборсався. Той же редактор звичайно майже нічого для газети не робив, писав тільки на протязі всього робітного дня редакційну для наступного числа статтю розміром на одну сторінку машинопису. Тим то часу в нього було багато, і він зранку не поспішав сідати за машинку. А що він був дуже балакучий і потребував співрозмовників чи, може, краще сказати, слухачів, то й перешкоджав своїми балачками іншим працівникам редакції. Особливо любив говорити з єдиним у редакції «східняком» — з Кудлаєм на теологічні теми, бо сам був побожний греко-католик. З огляду на цю побожність головного редактора Василь Кудлай досить довго потерпав після прилюдного скандалу в Томпкінському сквері, боявся, щоб це не дійшло до нього. Але якось Бог Єгова милував (як він, Василь Кудлай, думав): той і знаку не подавав, що щось чув про той скандал. А втім, могло бути й так, що редактор Осуга боявся, щоб розмова про Кудлаєву пригоду не викликала розмов про таку саму його власну пригоду. Він же кілька років тому, ще до приїзду Кудлая до Америки відбив був жінку у відомого українського танцю-

риста Овраменка, але так само, як і Кудлай, не одружився з нею. Словом, вони були обоє рябое.

Сухенький, жвавий на вдачу чоловічок, редактор Осуга швиденько пройшов до своєї, сусідньої з Василевою кімнати, роздягнувся, повісивши свій легкий весняний плащик на стояк у кутку, вийняв з кишені піджака дзеркальце і пригладив долонею правої руки заличковану засобами «внутрішньої позики» лисину, а тоді вийшов до Василя Кудлая, сів на ріг його великого письмового стола і почав... Сьорбнувши свій дрібненький смішок, редактор Осуга спитав проповідника Василя Кудлая:

— От, як відомо з святого письма, Ісус Христос прийшов був на Землю, щоб спасти людський рід від первородного гріха, — але чи був він і на Марсі та інших планетах? Як ви гадаєте?

І ввірчувався своїми гострими чорними намистинками очима в Кудлаєве обличчя.

Василь Кудлай спинив руку з ручкою на тому слові, яке саме поправляв, і мовчав, думаючи. А думав він і про те, що це могла бути провокація, бо хоч вони були обидва побожні, але вірували в різних богів, тож між ними не було щирости. І це він, Василь Кудлай, добре розумів, як також пам'ятав і те, що свого часу редактор Осуга не випадково, писавши про вигнання безбожника Безорудька з Передерієвої книгарні, не згадав його, — міг би згадати як свідка, але не згадав, бо, напевно, не вважав його побожності справжньою побожністю. Та й на роботі тримав його тільки через те, що без нього нікому було б виправляти мови навіть його, Осужиних, передових. Отож він мовчав, думав, як сказати...

— Еге, бачу, що й ви на це питання відповісти не можете! — тріумфально вигукнув редактор Осуга. — Отак і всі наші теологи, я вже не одного питав. Я не теолог (він підписувався «д-р», але ніхто не знав, якої він науки доктор) і тільки так міркую своєю дурною головою (він любив часом підкреслювати свою християнську потульність), що коли Ісус Христос — Бог, а Бог, як відомо, всюдиприсутній, то він мав би побувати й на Марсі. Хіба що там нікого спасати від первородного гріха... Бо людей там, мабуть, немає, а якихось хробаків навряд чи варто спасати.

На Василеве Кудлаєве щастя, головного редактора покликав до своєї кімнати секретар редакції Гаран: треба було вирішити, які малюнки з Тарзанових пригод треба дава-

ти в наступному числі, бо ці пригоди були чи не найбільшою прикрасою «Вільного слова». Крім Тарзана, очевидно, треба було обговорити й щось інше, бо редактор Осуга затримався там довший час. А як нарешті звіти вийшов, то вже пройшов прямо до своєї кімнати і сховався там за горою нечитаних газет, що їх співробітники редакції накладали йому для «проглядання» (але він звичайно їх не читав, тільки час від часу «розвантажував» від них стіл, тобто викидав до коша). За тією горою з газет була схована й його друкарська машинка, і він почав на ній цокати: мабуть, почав писати свою статтю. Писав він з перервами, з таким, либонь розрахунком, щоб цієї «роботи» вистачило на весь день.

Василь хоч і чув це цокання, але дуже не прислухався, бо хапався надолужити в своїй роботі прогаяний через «теологічну» балачку час.

Якийсь час він і справді спокійно працював. Коли це раптом відчинилися двері, і до Василю кімнати влетіла... Одарка Зозуляста. У міні-спідничці, з копицею волосся на голові, з підсиненими очима. Була готова на все — це було видно з усіх її рухів.

Редакція містилася в кількох кімнатах, але вхід до всіх був через Василю, — тож Василь бачив відвідувачів першим, а інші або тоді, як той відвідувач проходив далі, до їхніх кімнат, або, як самі редактори, зацікавившись, виходили до Василю кімнати.

Одарка глянула в один і в другий бік, а потім прискочила до Василя і випалила притишеним голосом у його перелякані, тепер, справді, божевільні очі задалегідь приготовані слова:

— Якщо ти не скажеш оцим людям, — вона кивнула головою вбік однієї сусідньої кімнати й другої, — що я твоя наречена і не заявиш при них, що ми завтра підемо в справі нашого шлюбу, то я розкажу їм усе про тебе...

Випалила й стала в задиркуватій позі, мовляв: «Ну? Думай швидше!».

Оторопілий Василь Кудлай не здобувся зразу ані на одне слово, мов би йому й мову відібрало. Перестав жувати гуму, бо аж рота роззявив з несподіванки.

А Одарка:

— Ну? Думай швидше!

Василь кинув зозла ручку, аж вона на столі підскочила, гребнув п'ятірнею свою кучму волосся і глянув на нахабу з

такою не християнською, а вже єговістською ненавистю, що та аж відхитнулася від нього. Але той його погляд витримав до кінця.

Та саме в цю мить за їхніми плечима обізвався солоденький голосок редактора Осуги:

— О, та в вас, пане добродію, чарівна гостя!

— Знайомтеся, пане редакторе, — мовив пересохлим голосом Василь Кудлай: — це моя наречена... покищо пані Одарка Зозуляста.

— Хе-хе-хе! — засьорбав свій смішок редактор Осуга. — «Покищо»... А незабаром, певно, буде «пані Кудлай» чи, як кажуть американці «місис Василь Кудлай». Гратулюю й цілую руці! — зібгався він своєю сухенькою постаттю в поклони, цілуючи пухкеньку, як свіжа пампушечка, Одарчину руку. Одарка аж зашарілася від щастя.

А потім редактор-джентлмен кинув Василеві Кудлаєві з докором:

— Так ви ж хоч запросіть свою наречену сісти... Самі сидите, а вона стоїть... Ох, ці невиховані східняки, хе-хе-хе!..

І підсунув Одарці стільця, а потім гукнув у сусідню кімнату до секретаря Гарана:

— Ей, колего, а йдїть-но сюди, тут...

Одарка сіла, натягаючи незвичну для неї міні-спідницю на свої теж повненькі коліна, а Василь уже встав і стояв біля неї.

Увійшов секретар Гаран, жвавїстю й швидкою мовою майже тотожній із своїм шефом, тільки трохи молодший. Відбулося ще одне цілування ручок, з таким же джентлменством та смішком, як і в редактора Осуги (це було виразне наслідування «боса*»), тільки без сьорбання того сміху, бо то була вроджена у редактора Осуги властивість, — її іншому годі наслідувати.

— А коли ж весілля? — весело питався редактор Осуга. — Я ж хочу погуляти на вашому весіллі.

Це, звичайно, був тільки жарт із боку редактора Осуги: він не вмів ні «гуляти» на весіллях, ні танцювати, але мав язика, що міг молоти щозавгодно.

— Еге, коли до шлюбу? — підтримав головного редактора й його секретар.

*) Начальника.

Василь Кудлай звернувся поважним тоном до редактора Осуги:

— Я попросив би у вас, пане редакторе, дозволу не прийти завтра на роботу... Ми хочемо піти в цій справі...

— О, будь ласка... будь ласка! — радо вигукнув редактор Осуга. — Я з дорогою душею. Це ж таке діло... це боже діло. І Господь наш Ісус Христос сказав: «І приліпиться чоловік до жінки, і буде двоє в плоть єдину...»

І схаменувся:

— Чи, може, це хтось із його апостолів? Я, бачте, не теолог...

— Це апостол Павло в посланні до коринтян, — сказав Василь Кудлай.

— Ну й добре. Так от: дозволяю й благословляю...

Він зробив руками навіть такі рухи, як це роблять попи, благословляючи (хоч це, звичайно, був тільки жарт).

Щаслива Одарка підхопилася з свого стільця.

— Так я не буду перешкоджати в роботі!

Подала обом редакторам руки, свого Василя ніжно в уста поцілувала, а потім так енергійно, як і прийшла, вийшла.

А в тих, що залишилися в кімнаті, особливо у Василя Кудлая, було таке враження, що через кімнату пролетів вихор. Головний редактор Осуга спробував був ще сказати якийсь жарт, пов'язаний з майбутнім одруженням його співробітника, але не згадав відповідної цитати з святого письма (бо був же не теолог!) і тільки махнув рукою та й пішов до своєї кімнати «доцокувати» редакційну статтю. Його секретар теж пішов до своєї кімнати.

А Василь Кудлай сидів деякий час задерев'янілий, навіть до своєї роботи — виправлення рукопису не зразу зміг узятися. Але, кінець-кінцем, його заспокоїло те, що Одарка не встигла при цих «чужих людях» нічого з його минулого вибвкнути. У цьому він добачав тепер мало не спасенну руку самого Провидіння, що в таку скрутну хвилю врятувало... його посаду в редакції «Вільного слова».

... А через деякий час Василь Кудлай із Одаркою побрались, повінчалися у пастора Корчака. Кінець-кінцем, і Василь Кудлай усвідомив собі, що це був найкращий вихід із того становища, в якому він опинився був. Крім того, він брав на увагу вже й свій вік, що підказував потребу мати дружиноньку вірною, бож ставало дедалі важче, мовляв І. Котляревський, «по чужих кутках живитись». Та й Одарка не мож-

на сказати, щоб була йому не до пари: гарна молодичка, трохи настирлива з своїм коханням, але гарна. А втім, було б гірше, якби вона тільки з розрахунку до нього причепилась. Коли жінка щиро кохає, то це таки приємно, що не кажіть...

Отож вони й стали жити мирним християнсько-єговістським життям. Одарка також перейшла на Василеву віру, ба й пробувала проповідувати разом із своїм чоловіком. Особливо добре в них виходило, як вони разом заходили до вагонів підземки й співали божественних псалмів. Одарка виводила тоненьким жалібним голоском, а Василь вів свою партію майже басом. Інколи, теплою часу були навіть босі, наслідуючи святих апостолів, що, як відомо, не ходили в лякованих черевиках. Хоч їхнім ногам і мультко було на цементі перонів та на засмічених підлогах вагонів, але вони терпіли це ради свого й усіх грішних людей спасіння.

Ті грішні люди звертали на цю оригінальну пару увагу і мимохіть думали про Христову віру та бога Єгову і не ганялися так за долярами чи іншими життєвими «марнотами марнот», як у святому письмі сказано.

Аж нескоро, може, аж через рік після одруження Василь запитав свою дружину:

— А як ти, Одарю, довідалась, що я був у партії... ну і розкуркулював?

Виявилося, що це сталося випадково: Одарка шукала людей з Кубанщини, щоб довідатись, чи він не лишив там жінки. А одна кубанка й сказала їй: «Ти не дивись, що він такий святий та божий. Він своїх людей розкуркулював, викидав дітей на мороз...»

— Еге, був такий гріх, — зідхнув Василь. — Отож я й хочу тепер цей великий гріх спокутувати. Там, у царстві діявола, нас, несвідомих, призводили до таких злочинів. Молися й ти, Одарю, щоб Господь простив мені цей гріх..

— Я молитимусь, Василечку, — сказала Одарка і ніжно свого з важкими труднощами здобутого чоловіка поцілувала.

Через деякий час громада свідків Єгови оцінила проповідницьке завзяття Василя Кудлая і вибрала його на свого пастора, а Курчака від цих обов'язків звільнила.

Гріх і покута молодії чернички (а не його високопреосвященства архієпископа Рафаїла)

Завдяки своїй молодості й уроді черничка Варвара опинилася в казковому світі. Вона пильнувала чистоти й прибирала в монастирському кабінеті його високопреосвященства архієпископа Рафаїла, а також прислужувала йому й під час його трапезування. Ба й ділила звичайно з ним не можна сказати щоб чернечий стіл, бо він часто казав, що не любить сам їсти. А будши веселої вдачі, жартував, мовляв, у гурті й каша їсться.*) Поза цими не такими вже й важкими обов'язками сестра Варвара, властиво, нічого більше й не робила. Якщо порівняти це її життя з попереднім послушницьким, коли з неї був попихач для всіх старших черниць, коли їй доводилось мало не постійно піснікати, їсти майже немащену кашу, то це, справді, було казкове, майже райське життя. Її щастя було ще й у тому (і таке почуття буває), що вона тепер могла бути нечемною навіть з матір'ю ігуменею, могла спізнюватись на богослужби і взагалі всяково «кирпу дерти», як казали про неї пошепки інші молоді черниці. Казали й... заздрили. А старі, особливо ті, що їм ніколи не доводилось зазнати будь-якої близькості з живими, з кістками й теплим тілом, чоловіками, що задовольнялись тільки молитовним єднанням із божеським нареченим — з Ісусом Христом, — такі просто по-гадючому сичали, як вона, молода й жвава повз них пробігала. Обережно сичали, так, щоб у разі чого можна було б подумати чи й сказати, що це осінне під ногами листя шелестить (було ж саме рясне листоопадання). Були такі, що й плювали їй,

*) Те, що й єпископи та ченці не завжди саму кашу їли, засвідчив для XVI ст. Іван Вишенський у своїх листах з Афону, а для XIX ст. — Агапій Гончаренко у своїх «Споминках». Вишенський називав єпископів «кровоїдами, м'ясоїдами, волоїдами, свиноїдами, куроїдами, маслоїдами, пирогаїдами, перцелюбцями, шафранолюбцями, імбиролюбцями». А Гончаренко писав про харчування ченців так: «Вони їли ввечорі, що називалося «чайчити», поросята й карасята всякого манеру, надівану й начиняну рибу і гасили сити їжу всякими пуншами: слив'янками, орябинівками, малнівками, — усіх назов і не перелічити!» А потім додав: «На що й за що добрий працьовитий люд дає тим ченцям гроші? На п'янство й блудодійство?»

великій, на їхню думку, грішниці, услід, але знов таки, зрозуміла річ, так, щоб інші не бачили.

Ба більше: черничка Варвара дедалі менше почала боятись і самого його високопреосвященства архієпископа Рафаїла. А це сталося внаслідок, либонь, того, що він трохи чи не ради неї спустився з тих високих хмар, де передніше, згідно з її давнішим уявленням, жив, може, навіть разом із самим богом Саваофом, з тим добрим, але суворим дідом, якого вона щодня бачила намальованим у монастирській церкві. Він же, його високопреосвященство архієпископ Рафаїл, залишаючись частенько на ніч у своєму монастирському кабінеті, звичайно скидав із себе рясу і був, як і всякий, звичайний чоловік, у штанях та в самій сорочці, звичайно з розстібнутим коміром, немов би він разом із рясю скидав із себе й святість, бо вона ж ніколи не бачила на іконах святих у штанях та в звичайних сорочках...

А залишався його високопреосвященство архієпископ Рафаїл у монастирі на ніч таки ради неї, гарненької й тугенької, мовляв, як огірочок, чернички, — це вже треба прямо сказати. І це вона дедалі більше усвідомлювала, — усвідомлювала і не тільки його не боялась, а інколи й коверзувала, не так легко до себе підпускала. Особливо, як він через якісь там перешкоди забував приносити їй шоколяди чи горіхів. Тоді вона починала бігати навколо столу, що стояв посеред кабінету, а він, його високопреосвященство, робився мов несамовитий, навіть чёркався (хоч це й гріх) та ганявся за нею, як молодий хлопчак чи — автор просить вибачити, що так каже — як розпалений, розгарячений лошак. А як така «комедія» (як він, його високопреосвященство архієпископ Рафаїл, про це казав) починалась тоді, коли він ще не встигав скинути ряс, а та ряс заваджала, плуталася між його ногами, то це її й забавляло, смішило, хоч вона й розуміла, що сміятися з його високопреосвященства таки гріх. Тільки побачивши, що його високопреосвященство починав справді гніватися, задихавшись від такої біганини, вона давалась «спіймати».

Алеж після цього і їхня обопільна втіха була солодша, і його високопреосвященство був більше нею задоволений. Йї навіть почало здаватись, що він сам став її до таких напівжартів, напівсварок заохочувати.

Прожила отак сестра Варвара кілька місяців, і тепер уже мало було б сказати, що жила вона, як у Бога за дверми, — жила вона «за дверми» багато надійнішого й певнішого

опікуна — його високопреосвященства архієпископа Рафаїла. І від цього життя вона ще більше вигарніла, нарешті й розквітла, як та троянда, стала справжня красуня, чорнобрива, повнотіла. І це її тіло спалахувало, як неопалима купина (якщо використати цей образ із святого письма) від найменшого доторку його високопреосвященства архієпископа Рафаїла, — від доторку його вилещених, як м'які оксамитові подушечки, рук, що ними він любив гладити її повні, з ямочками щічки, кавунчики груденят... І вона була цілком щаслива. Отак би й довіку жити! Жити та великого Бога хвалити. Їсти солодку шоколяду, хрумати біленькими, як два разки перлів, зубками смашні горішки...

Та от якось несподівано, просто серед ночі їй заманулось чогось... кислого, може, квашеної капусти, може, огірків, а також оселедця. Цілий ворошок цукерок та горіхів лежав на її нічному столику, а їй закортіло кислої капусти чи солоного, може, іржавого, смердючого (ве!) оселедця! Та так захотілось, що вона безцеремонно взяла термосити його високопреосвященство, який спав обік неї, спав, аж хрпів та на всі «гласи» висвистував носом.

— Що таке? Чого тобі? — визвірився його високопреосвященство архієпископ Рафаїл, справді, цим разом образений і розгніваний на свою черничку: не дає спати!

Варвара крізь сльози благала дістати їй кислої капусти та оселедця.

— Капусти? Оселедця? Чи ти не...?

Він не доказав останнього недомисленого питання, бо вмить прочумався, зрозумівши цю чудну забаганку своєї коханки. Він же, зрозуміла річ, знав, що ця забаганка означала. Витріщив очі, оті циганські, смоляні, що блиснули, як у демона (свят! свят! свят! — це випадково прохопилося в автора), при слабкому нічному освітленні спальні, хитрому, примруженому освітленні, що, здавалося, також усю цю ситуацію розуміло.

А Варвара припала до нього всім своїм гарячим тілом, обхопила рученятами його за шию, цілувала, змочуючи сльозами його обличчя і благала дістати капусти й оселедця...

Його високопреосвященство підвівся на ліктях, а далі й сів на постелі, з таким, либонь, заміром, щоб і зовсім устати, одягтись та бігти по ту капусту чи оселедця. Та потім таки схаменувся і взяв і собі її, таку тепер дорогу та солодку, обіймати, цілувати та заспокоювати-переконувати, щоб

почекала до ранку, бож і йому, хоч він і преосвященніший владика, будити такої глупої доби ключницю не випадало.

Ця нічна сцена завершилась такими пестощами, що Варвара аж не стямилась від солодкої знемоги. І вона вже була така вдячна його високопреосвященству, така вдячна, і так його любила, так любила... на все життя... Заснула потім міцно-міцно...

А вранці, як снідали, вона вже мала скільки хотіла і квашеної капусти, і огірків, і оселедців. Хоч капуста була квашена, але така хрустка, як свіжа, і така солодка, як яблуко. Тільки ж, наївшись всього цього, вона незабаром з огидою його виблювала. Була майже хвора і дивувалася, як вона могла так дуже такого недоброго хотіти...

Якийсь час після цього його високопреосвященство архієпископ Рафаїл був до неї особливо уважний, частіше, ніж перше залишався в монастирі на ніч, немов хотів навтішатись нею перед неминучою розлукою. Неминучість цієї розлуки розуміли в монастирі вже всі, зокрема й мати ігуменя, — усі, крім самої чернички Варвари. Тим то вона не абияк здивувалась, коли до неї одного дня зайшла з офіційним виразом закопленої губи мати ігуменя і тоном категоричного наказу звеліла переселитись до звичайної келії. Здивувалась, кажемо, бідна черничка Варвара, таке почувши, ба й вухам своїм не поїняла віри, що таке чує, подумала була, чи не сон це, часом.

— До келії?! — скрикнула. — А хто ж буде прибирати в його високопреосвященства?

Мати ігуменя сухо й цілком офіційним тоном пояснила, що то вже не її клопіт, хто в його високопреосвященства архієпископа Рафаїла буде прибирати. А як обурена й люта черничка Варвара загрозила, що поскаржиться самому його високопреосвященству, то мати ігуменя аж патерицею об підлогу гупнула. Та ще й додала, що такий наказ самого його високопреосвященства архієпископа Рафаїла.

— Йому, — сказала досить таки в'їдливо мати ігуменя, — вагітні непотрібні...

Почувши таке, сердешна черничка хотіла була скрикнути, але тільки рота, як риба, викинута з води, роззявила, а звука з горла видобути не змогла.

Вагітна? Так вона вагітна?! Боже, що ж це тепер буде? А його високопреосвященство... Це ж вона від нього вагітна, а він отак жорстоко... Де ж тоді та справедливість, що

її мав би пильнувати цей заступник Бога на землі? Де? Ну, де?!

Вона знепритомніла і впала прямо на підлогу. А як очутилась, то побачила, що в кімнаті пораються дві молоді чернички, складаючи в вузол з простирала її одяг, а матері ігумені вже немає. Чернички робили це діло мовчки, машинально, ніби бездушні манекени. А сестрі Варварі сором було їм у вічі дивитись.

І вона також до них не обзивалась... Так мовчки й пішла за ними, як вони понесли її вбоге добро до нового її приміщення, — до звичайної келії.

Опинившись сама у цій похмурій, як в'язнична камера, келії, черничка Варвара впала на залізне й холодне ліжко та вдарилася в плач. Плакала й плакала... ридма ридала... Та коли по якомусь часі ударив сумним гудом манастирський дзвін до вечірні, вона витерла сльози і пішла молитись, усвідомивши остаточно свою гірку долю. Чи вона молилась, чи тільки стояла в тій церкві, заплющивши очі, щоб нічого й нікого не бачити, — не знати. Мабуть, думала розпачливо, що краще б їй тепер крізь землю провалитися, аніж отак прилюдно, як на ганьбу виставлений, стояти.

Безнадійно-нудно й одноманітно проходили тепер дні бідної чернички Варвари. Самітність і сльози в келії, безкрає вистоювання в церкві. Інші черниці скидали на неї поглядами, але ніхто нічого не казав, і тепер, либонь, уже не зазрили їй, а декотрі, можливо, й співчували. Ще гірше стало їй, коли мати ігуменя, з огляду на збільшену грішну опуклість її живота, заборонила їй виходити з келії, навіть до церкви вже не пускала. Частенько її нудило під серцем, частенько їй хотілося то капусти, то оселедця та фіг, але вона вже ні від кого не могла цього просити. А як блювала, то сама за собою й прибирала. А потім, з доброго дива, почала злизувати вапно на стіні, — з доброго дива, бо ніхто їй не порадив так робити, їй просто захотілося цього вапна. Та згадала, що якимось бачила, як кітна кішка отак злизувала вапно в їхній селянській хаті ще на Україні.

Та от одного дня вона з незвичайним здивуванням первістки відчула, що в неї під серцем заворушилась нова істота. Гостра цікавість пройняла її наскрізь: що воно таке? Це ж має бути її дитина від його високопреосвященства архієпископа Рафаїла! А вона ж його так любила! Він же такий

гарний, і в вухах її ще й досі стояв його буркотливий, оксамитовий басок. І роїлись. вирували в її засмученій, але такій іще чарівній голівці думки, здогади, мрії. Може ж, він, його високопреосвященство архієпископ Рафаїл, не схоче або й не зможе її забути? Може, він візьме її з цього проклятого монастиря і житиме з нею десь інде? Може...

Але вона, бідолашна, беззахисна черничка. не знала того, що ловне статеве задоволення чоловіки можуть мати тільки тоді, як злягаються із щораз новими, «свіжими» жінками. Звичайно цей біологічний потяг обмежують суспільні умови, суспільні або економічні, що не дозволяють навіть мусульманам (хоч їхня віра й дозволяє) мати жінок доскоchu. Мусульманам та ще американським християнам — мормонам. Чоловік же має з тими жінками не тільки спати, а й їх годувати, одягати, про намайстрьованих дітей дбати. От у мормонів нещодавно понад двадцять жінок мав тільки найголовніший їхній — як він там зветься — керівник, а ті, що мусять платити десяту частину своїх прибутків на церкву, отже, й на утримання отого свого святого керівника, не завжди бувають матеріально на більшу кількість жінок спроможні. Так само в державі давніх інків, тільки головний Інка, їхній цар, міг мати триста жінок, а ті звичайні інки, що садили й вирощували картоплю для спільних «комуністичних» комор, могли мати тільки по одній жінці. Про Святого або Великого (як його звуть українські історики) князя Володимира у літописі сказано, що він мав також (як і отой Інка) триста жінок, а на додачу триста підбічниць у Вишгороді і триста чи й більше десь інде. («Ото чоловік розкошував, чи не так?» — може тут подумати якийсь безбожний читач). І це не перешкодило йому стати пізніше святим та рівноапостольним! А його ікону сестра Варвара бачила раз-у-раз у своїй монастирській церкві, з хрестом у руках, бо він же охрестив Русь. Йому ставили свічки, перед ним ставали навколішки...

Отож і його високопреосвященство архієпископ Рафаїл мав трохи чи не такі щодо задоволення свого статевого потягу можливості, бо в самому тільки їхньому монастирі було понад триста черниць, наречених Ісуса Христа, якого він міг фізично замінити з будь-якою. Правда, ці черниці були не всі такі, що з ними будь-хто з чоловіків хотів би спати. Наприклад, мати ігуменя, хоч віком була ще й не стара, мала таку очкуром стягнуту та закопилену спідню губу,

що на саму думку про кохання з нею чоловіка могло занудити. Але було досить і свіженьких...

Бідна черничка Варвара не чула про вище згаданий звичай християн-мормонів, не знала про давнє існування держави Інків, як не була обізнана і з історією свого власного народу, — тим то й мріяла про чоловіка-однолюба, в даному разі припускала таке щодо його високопреосвященства архієпископа Рафаїла. Коли ці мрії заносили її далеко, їй здавалось, що вона йде-лине на хмарах, чи не в царство самого Бога Саваофа залітала. Линула, а потім падала в прірву, як тії мрії переходили в стан тупого розпачу. Проте мрій у неї було все таки більше. Думалось їй, що дитина таки буде її порятунком. З дитиною її не зможуть тримати в монастирі, а його високопреосвященство архієпископ Рафаїл не де дінеться — дасть їй десь притулок та забезпечить матеріально. А грошей же він теж може мати, скільки захоче: вірні за спасіння душі давали й давали, кожне бо хотіло по смерті в раю бути, а не в пеклі. А перепустку в рай давав не хто, як той же таки його високопреосвященство архієпископ Рафаїл.

Але, мріявши так, бідна черничка Варвара й раз не бачила його високопреосвященства Рафаїла, здавалось, він зовсім забув про її існування. Тільки ж її закохане серце не ремствувало за це на нього. Йому ж справді — думала вона — не випадає тепер заходити до вагітної чи викликати черевату до себе в кабінет. От як уже буде по всьому...

Надворі була весна в цвіту, за вікном келії фіялковими тонами заяскрів бузковий кущ, десь на стрісі в любовному, либонь, завзятті вицвірінькували невидні горобці, як самотню черничку Варвару схопили жажливі болі, а потім почалося й неминуче: рідиво. Біля неї з'явилися якісь жінки, мати ігуменя також показала. У переймах цих болів Варвара майже непритомніла, не розуміла, що з нею діється, думала навіть, що це вже остання її година пробила. Та раптом болі урвались, ніби їх ніколи й не було. А потім мати-первістка почувала крик свого дитинчати. Усвідомила спочатку це з ненавистю майже.

— «Кричить, — думала. — Це через нього був такий біль... через нього моє нещастя...»

А потім з'явилась жагуча цікавість: що воно таке — хлопчик чи дівчинка? Яке воно? На кого схоже — на неї чи на нього?

Залапала навколо себе руками, але нічого не знаходила. І ніякого дитячого крику більше не почула. Що воно за знак? Чи то їй, може, приснилось було, що в неї народилась дитина? Алеж болі, які болі були! У сні таких болів не буває!

— Де моя дитина? — гукнула гнівно до тих жінок, що були в її келії (хто вони — не цікавилась). — Покажіть мені мою дитину!

Та їй ніхто ані словечка, — не жінки — тіні мовчазні в її келії.

— Де ви діли мою дитину, прокляті? Я до його високопресося...

Не закінчила, приголомшена абсолютною тишею в келії: і тієї жінки, справді, як тіні безшелесні, зникли, вона лишилась сама-самісінька.

А тимчасом у глибокому монастирському підземеллі відбувалось пришвидшене таїнство святого охрещення новонародженого дитятка. Монастирський священик отець Гермоген мимрив нашвидку якісь там слова, занурив маленьке ворухкє тільце в холодну воду, а це викликало несамовитий крик цієї живої істотки. Вітяг, перехрестив ще раз і віддав на руки якійсь старій черниці. Черниця перехрестила цю істотку ще й від себе, а потім того прикрила долонею руки крикливий ротик, а вказівним та великим пальцями притиснула крихітний носик. Дитинча захлинулось криком, писнуло жалібно, а потім посиніло-посиніло — і перестало дихати.

Після цього священик із дяком загули похоронну відправу. Присутні черниці христились, просили Бога, щоб послав цю безгрішну і вже охрещену душечку до раю...*)

*) Хоч автор пише цю сумну повість у вільній країні, але українські «Владики» та «Блаженства» (з великими літерами напочатку) мають таку владу, що він і тут, як і в інших попередніх розділах, мусить покликатися на відповідні джерела, що можуть бути йому обороною в разі якоїсь халепи. У «Споминках» побожного отця Агапія Гончаренка, на 5 стор., читаємо таке: «Петро Великий (? — В. Ч.), скасувавши женський мапастир, через вулицю од лаври, плакав і дуже плакав (? — В. Ч.), подивившись на незчисленну лічбу дитячих головок у підвалах, що ценці з черницями рождали байстрюків-дітей і вбивали їх». Про таке ж убивання черничих дітей є мова і в спогадах черниці Марії Монк, що втекла з канадського монастиря і її спогади були вперше видані в Нью-Йорку 1835 року. Пізніше ці спогади перевидавано чеською мовою, а також україн-

А молодій матері-первістці задушеного дитятка сама мати ігуменя сказала, що та дитина народилася мертва, але її, ту дитину, мовляв, охрещено й поховано по-християнському. Не можна сказати, щоб і матері ігумені було легко так брехати скривдженій породіллі, — тим вона й у вічі їй не дивилася, як це казала, та робила якнайсуворіший вираз на своєму пісному виду. Хоч матері ігумені ніколи не доводилося самій родити (бо Господь Бог, на жаль, не дав їй тих принад, що причаровують чоловіків), але й вона була, при всій своїй суворості, все таки не звір, а людина.

— А чому ж мені її хоч неживу не показали? — скрикнула крізь сльози сестра Варвара.

Та мати ігуменя мовчки повернулася й вийшла, не здобувшись на відповідь.

А сам його високопреосвященство архієпископ Рафаїл і тоді, як Варвара «доношувала» в своєму лоні його дитину, і після її вбивства й на очі не показувався, бо й до монастиря перестав навідуватися. З випадково підслуханих розмов між черницями Варвара довідалася, що він, його високопреосвященство, на цей час виїхав був до Європи, Австралії чи й ще там кудись, де були православні українці, що визнавали його святу зверхність, — поїхав, щоб ті віряни його святу персону на власні очі побачили, ну, і збирали для нього грошки. Він же був для них, як той мусулманський Алі-хан, що давав перепустки в небесний рай, хоч сам ще на землі раював, живши по різних європах в оточенні земних гурій на гроші своїх правовірних послідовників, суданських злидарів, які часто з голоду гинуть.

Після такої в її сирітському житті «пригоди» сестра Варвара зненавиділа монастир, а цілком «розвиднилося» в її голові після того, як одна з прихильних до неї черниць дала їй тайкома прочитати «Гімн чернечий» Тараса Шевченка. Із цього ж «Гімну» вона довідалася про те, що їй ніколи не могло й на думку спасти, — не про грішне, а про правдиве.

Удар, гоме, над тим домом,
Над тим божим, де мремо ми,
Тебе ж, Боже, зневажаєм,
Зневажаючи, співаєм,

Алилуя!

Якби не ти, ми б любились,
Кохалися та дружились,
Та діточок виростали,
Научали б та співали:

Алилуя!

ською під назвою «Страшні таємниці монастирських мурів». Автор користувався чеським виданням.

Одурив ти нас, убогих,
Ми ж, окрадені небоги,
Самі себе одурили
І, скиглячи, голосили:

Алилуя!

Ти постриг нас у черниці,
А ми собі молодичі...
Та танцюєм, та співаєм,
Співаючи, примовляєм:

Алилуя!

Цей «Гімн» примусив її думати безсонними ночами, і вона думала про те, як їй вирватися з тієї в'язниці, що в неї закинула її лиха доля. Кінець-кінцем, вона поклала собі за всяку ціну шукати такого життя, в якому можна буде «танцювати та співати», як у Шевченка сказано. Отож вона одного ранку, зібравши у вузлик дещо з свого одягу та припильнувавши, коли молочар Демко скінчив передачу молока, прошмигнула повз ту черницю, що те молоко приймала, ускочила в кабінку Демкового ваговоза, прошепотівши йому:

— Я хочу з тобою, Демку... Швидше їдь!

Демко миттю, зрадівши своєму щастю, натиснув на стартер, і вони аж захурчали від Варвариної в'язниці.

Звичайно, ні мати ігуменя, ні тим більше його високопреосвященство архієпископ Рафаїл не зацікавлені були в тому, щоб цю втікачку розшукувати. Його високопреосвященство тільки побоювався, щоб той Демко (а він після «викрадення» Варвари верстав привозити молоко до монастиря) не відбив йому, десь заскочивши, бебехів. Не дуже надіявшись на янголів Господніх, які начебто мусіли його від усяких небезпек охороняти, він знайшов собі такого шофера, що міг його від будь-яких «хуліганських» нападів захистити.

Ще про всечесних отців укупі з книгарем, а також про оглядини «об'єкта» та перші сто тисяч у руки Сола Шворца

Довгенько отягався Соломон Шварц, чи то пак Сол Шворц, з показом «об'єкта» — урядового будинка поблизу Йонкерса, що його він мав продати отцям василіянам для їхньої парафіяльної школи. Та от, нарешті, він дав знати через Теофіля (Боголюба) Передерія, що, мовляв, отець ігумен Жилі можуть, коли зволють ласкаво, той «об'єкт» оглянути. Умовилися, що повезе отця ігумена Жилу і ще, може, когось із отців василіян сам Теофіль (Боголюб) Передерій у своїм авті, а він, Сол Шворц, чекатиме їх на місці біля входу до будинка.

Отець ігумен Жила поставився до цього вже ділового початку справи з усією властивою йому поважністю. Передусім він усамітнився на якісь там десять-п'ятнадцять хвилин у своїй приватній капличці, щоб помолитися патронуві Ордену св. Василеві Великому і так заручитися його допомогою у цій важливій справі. А як він з тієї каплички вийшов, то присутні в канцелярії побачили на його безвусому й круглому, як місяць у півні, обличчі вираз ділової рішучості та певності в успіхові. Його кирпа не нюшила тепер на всі боки, обережні очі не перебігали з обличчя на обличчя присутніх, бо він увесь був у себе всередині, вслухався в свої власні переживання, передчуття, думки, а цього він ніколи не любив виявляти назовні. А тепер цей вираз означав ще й те, що, мовляв, досить їм, цим присутнім і самого виразу рішучості та певності на його виді-півні, а що в нього всередині, то до того їм зась. Щождо справи купівлі будинка, то він скаже своє слово тоді, коли це буде потрібне.

Отож, вийшовши з каплички, він не промовив ані словечка, тільки мимоволі голосно гикнув. Аж своєю головою стріпнув, так гикнув...

Автор, либонь, забув раніше в цій повісті сказати, що голова в отця ігумена Жили була геть чисто гола, не лиса на якусь там міру, а таки кругом гола-голісінька. За цією ознакою голова отця ігумена Жили являла собою досить рідкісний природний феномен, бо лисих і тим самим, як дехто думає, розумних голів у чоловіків на світі багато, може, навіть більше, ніж кучерявих, але такі голомозі, як ув отця Жили, трапляються рідко. У кожного лисого обов'язково залишається хоч трохи успадкованого від народження волосся, хоч трошечки, хоч якісь там рідесенькі оторочки понад коміром стирчать або звисають, а таки є. А от в отця Жили не було нічогісінько, ані волосинок. Для автора цієї повісти це був тільки другий, що йому доводилося в своєму житті бачити феномен. — першого такого голомозого чоловіка він знав ще замолоду на Україні. Але той бідолаха чомусь соромився цієї природної прикмети і заличковував її перукою, а щоб збільшити ілюзію справжності тих роблених кучерів, він інколи навіть чухав тую перуку, як живу шкіру. З медичної літератури авторові відомо, що дехто з таких голомозьків витримують муки пересаджування на їхні голови чужого волосся, бо така операція триває мало не два роки, але бачити йому, авторові б то, таких мучеників не

доводилося. А тим часом це ж як сказано і в святому письмі, лише марнота марнот, і на саму думку про такі спроби перехитрити хитру природу авторові аж сумно робиться. Люди ж зрікаються ознаки розумності для того, щоб... подобатися жінкам.

Отець ігумен Жила, як уже казано в цій повісті, не мав таких замірів щодо жінок і через те не потребував заличковувати будь-якими способами те, що йому дала його рідна матінка. А гикнув отець ігумен Жила з тієї причини, що, може, тільки за півгодини перед тим, як по нього заїхав Теофіль (Боголюб) Передерій, він добре пообідав. А на обід йому подали смачного коропа в підливі з хрину. Того свіжісіннього коропа принесли для нього, за спасіння своєї душі, одна побожна католичка, жінка чоловіка-рибалки...

Гикнув отець ігумен Жила — і вхопився обіруч стривожено за свій кругленький живіт, але зразу ж і заспокоївся: нічого небезпечного не відчув. Та й присутні в канцелярії на це, либонь, не звернули уваги.

Одним із присутніх у канцелярії був отець протоігумен Лаба, що мав разом з отцем Жилою їхати на оглядини будинка. Це був худорлявий, довготелесий чоловік, з видовженим згори вниз, як у сміховинному свідчаді, обличчям і з довгим та сумним (отець же Лаба ніколи не сміявся) хрящуватим носом, схожим на сурму ієрихонську (якщо можна тую сурму на підставі святого письма уявити). І він, справді, таки частенько з того носа сурмив, бо страждав, тепер, ранньої осені, на поширену в місті Нью-Йорку й околицях січну нежить чи, як дехто каже, лихоманку. Це довгообразе обличчя й ніс-сурма в отця протоігумена теліпалися на тонкій довгій шиї, з випнутим «адамовим яблуком» (це також згадка з святого письма: Адам у раю, піддавшись спокусі та намові зробленої з його ребра Єви, хотів був ковтнути те яблуко, а як почув грізний голос Господа Бога, з переляку не ковтнув, яблуко застряло в горлі). А ця його шия, з головою (зрозуміла річ), як гарбузом на тичці, була встромлена в заширокий для неї білий обідок коміра, цієї ознаки духовного стану, що відрізняє в Америці духовних від недуховних.

У вигляді такої постаті, як була в отця протоігумена Лаби, звичайно малюють відомого дон Кіхота з Ламанчі, ілюструючи славний твір Мігуеля Сааведри Сервантеса. Тільки очі в отця протоігумена Лаби були не такі, як у дон Кіхота.

У дон Кіхота очі були добрі, бо й сам він був добрий, дарма що воював з вітряками, хибно вважаючи їх за втілення людського зла, а в отця протоігумена Лаби очі були злі, зеленкуваті на колір.

Хоч вище було сказано, що присутні в канцелярії «не звернули, либонь, уваги» на гикання отця ігумена Жили, та насправді отець протоігумен Лаба укмітив і почув це, але удав, що не укмітив і не почув. Він оберігався, щоб отець ігумен Жила не зрозумів цього як натяк на його, отця Жили, черевоугодництво і не образився. Самий бо вигляд отця протоігумена Лаби — ота його видовжена голова, з щетиnistим водоссям, настроmlена на ходячий кістяк, обтягнутий худою шкірою, схожою на лімарщину, був постійним для отця ігумена Жили докором. Це ж було, можна сказати, живе втілення християнського ідеалу, який, на жаль, так рідко трапляється серед ігуменів та інших преподобних отців церкви. А втім, тут треба сказати, що й отець протоігумен Лаба досягнув цього ідеалу не свідомими зусиллями, тобто не молитвами, не суворим пісніканням, — це в нього виникло само собою або, може й з волі божої: він мав виразку в плунку і мусів жити на дієті.

Для того, щоб у читачів склалося правдиве уявлення про взаємини між цими двома керівними в нью-йоркському Ордені отців василіян особами, треба сказати, що ці взаємини були дуже далекі від Христової заповіді про любов до ближнього (мовляв, «люби ближнього свого, як самого себе»): вони ненавиділи один одного усіма фібрами своїх навряд чи божою благодаттю наповнених душ, — швидше в них діяли підступи диявольські.

Отець протоігумен ненавидів отця ігумена за те, що той стояв на один щабель вище від нього, був ігуменом, а отець ігумен платив своєму замісникові тим самим за те, що той виразно хотів стати ігуменом і, напевно, нетерпляче чекав на його смерть. Проте це були в них потаємні почуття, а зовні вони ще могли удавати відповідну пристойність у взаємовідносинах, могли розмовляти один з одним, спільно обговорювати такі справи, як от купівля будинка для парафіяльної школи тощо.

Другим присутнім у канцелярії був Теофіль (Боголюб) Передерій, людина, як читач уже знає, світська, але побожна не менше (а може й більше) за самих святих отців — отця ігумена Жилу та отця протоігумена Лабу. Хоч його

тугенька та кругленька постать і натякала на схильність до того самого гріха, що міг призвести отця ігумена Жилу до вічних мук у пеклі, тобто до черевоугодництва, але якщо не тілом, так духом Теофіль (Боголюб) Передерій був, без сумніву, цілком побожний. Він же ніколи не пропускав ні однієї богослужби, а під час збирання між вірянами грошей кидав до кошика, що ^{може} простягав на довгому до половини лав держаку титар, не менше, як доляр (інші кидали здебільшого четвертаки, американські грошини по 25 центів, а то й так звані «нікелі», тобто по 5 центів). А головне, що він, як учасник Католицької акції, активно боровся з усіма ворогами святої Католицької церкви, з такими, як от хоч би отой «сввет» Тиміш Безорудько, що його він викинув із своєї християнської книгарні. Та й до святих отців ставився з пошаною. От і тепер він стояв перед ними чемно, в позі побожного уклону, тримаючи в руках вузьокрисого, з пофарбованою пір'інкою з одного боку, брилика, готовий усіма своїми силами й спроможностями допомагати їм у розпочатій справі купівлі доброго будинка для школи. Правда, про свою домовленість із посередником у цій справі «українським жидом» Солом Шворцом щодо сімох відсотків він, зрозуміла річ, нічого святим отцям не сказав, хоч трохи й побоювався, що на тім світі це йому так не минеться. Щодо цього гріха, то в нього була тільки певна надія на боже милосердя (він же знав, що Бог всеблагий і милосердний) і що Бог може взяти на увагу його заслуги перед святою Католицькою церквою та простить цей будь-що-будь не дуже великий гріх. Крім того, людина ж мусить якимось заробляти, щоб жити та його, Господа Бога, хвалити. Щождо його нічного викрадення діаманта «Зоря Індії», то він це вважав такою таємною подією, що про неї й сам Бог не міг довідатися, не кажучи вже про всечасних отців. Бо хто б, справді, міг подумати, щоб такий статечний і побожний книгар став злодієм, як якийсь дикий мурина? Це була просто неувяна річ! Правда, спокуса була така велика, що їй не могла опертись і якнайбільша побожність, — та хто міг заглиблюватись у такі психологічні глибини?

Свого вузьокрисого брилика Теофіль (Боголюб) Передерій тримав на своєму округлому животикові, а його йоржикуватий, прісивий чуб аж світився іскрами пошани до обох всечасних отців. А як уже вийшли з канцелярії (для орієнтації згадаймо, що це було на Сьомій вулиці того ж

таки «українського» Подолу), він з тим же таки виразом пошани пропустив поперед себе обох отців, спершу отця ігумена Жилу, а потім отця протоігумена Лабу, а сам на певній віддалі пішов за ними, обережно ступаючи своїми короткими ногами по східцях, немов повільно скочувався, як той казковий колобок, згори вниз.

Авто Теофіля (Боголюба) Передерія стояло перед самим ганком монастирської канцелярії, і йти всесесним отцям довлося недалеко. Звичайно, він, Теофіль (Боголюб) Передерій, ані натякнув на те, щоб Орден отців василіян заплатив йому хоч би за бензину, не кажучи вже про втрати через згааний час, коли він мусів замкнути свою книгарню. Він же, як і всі католики, був свідомий того, що духовним особам усякі послуги з боку вірян належать безкоштовно, бо вони ж, духовні особи, молилися за спасіння душ їхніх. Адже й церква в США від держави, мабуть, для того відокремлена, щоб не оподатковувати церковних прибутків та маєтків. Тим то й обидва всесесніші отці, отець ігумен Жила і отець протоігумен Лаба, сприймали як їм належне те, що їхні віряни не тільки возили їх безкоштовно, а ще й уважали це за велику для себе честь, ба й трохи чи не прямі перепустки у райське життя на небі.

Отож і цим разом сумління в обох всесесних отців було цілком спокійне, коли вони повлазили в комфортабельне авто одного з своїх вірян, — в авто побожного й послужливого книгаря Теофіля (Боголюба) Передерія.

Посередник для продажу нерухомостей «український жид» Соломон Шварц, чи то пак Сол Шворц, справді, чекав цих можливих покупців урядового будинка поблизу Йонкерсу перед входом до «об'єкта», посмоктуючи незмінну сигару в своїх соковитих семітських губах (тобто в таких губах, як і в арабів, а не тільки в жидів).

Бездоганно одягнений, у своєму легкому ради теплого осіннього дня костюмі піщаного кольору, що таки надавав йому вигляду Наполеона Бонапарта, він стояв, поставивши одну ногу на перший східець широкого входового ганку.

Привіталися, щиро потиснули руки. А потім посередник для продажу нерухомостей Сол Шворц виступив ніби в ролі господаря, що приймає дорогих гостей у своєму домі. Передусім він відвів покупців трохи далі від ганку-сходів, щоб, мовляв, вони оглянули «об'єкт» зóкола як цілість.

Зóкола будинок виглядав імпозантно. Збудований у ста-

рому стилі, навіть з колонами порталу, білий-білісінський в обрамленні великого, понятого вже легкою осінньою позолотою парку, будинок не міг не тішити очей хоч би й яких оглядачів. Широкий чистий травник перед цим парадним входом, з кломбами — табунцями яскраво-червоних канн, симетрично розміщених обабіч широких мармурових сходів, робив приємне враження впорядкованості «об'єкта». А отой парк-ліс утворював довколишній затишок, царство тиші, такої неймовірної поблизу гамірного пекла — величезного людського мурашника Нью-Йорку.

Оце, справді, місце, де ніщо не перешкоджатиме навчання! Отут можна буде виховувати молоде українське покоління в християнському дусі! Чи не так?

І такий висновок з цих зовнішніх оглядин зробив уголос посередник для купівлі цього «об'єкта» Сол Шворц, він тільки не вжив вислову «в християнському дусі», будучи людиною іншої віри. Звичайно, не могли не згодитися з цим висновком і обидва всечасні отці, вони тільки додали від себе подумки вислів «у християнському дусі». Крім того, отець ігумен Жила шукав собі на старість затишнішого супроти неспокійної Сьомої вулиці на «українському» Подолі місця. Та й отець протоігумен Лаба, молодший від отця Жили на кілька років і через те можливий після його смерті спадкоємець цього затишку, теж міг про нього, цей затишок, мріяти. От тільки проклята виразка в шлунку могла цю приємну перспективу отцеві Лабі попсувати...

Це, щоправда, тільки приблизні здогади автора цієї повісті, обіперті на загальних людських слабкостях та моральних вадах, алеж і ці духовні отці, либонь, не дуже віддалились від таких вселюдських слабкостей та вад, як про це можна думати на підставі вищесказаного (червеугодництво отця ігумена Жили, обопільна ненависть між ними й дещо інше).

Уголос ні отець ігумен Жила, ні отець протоігумен Лаба на оте зовсім у цій ситуації логічне запитання «чи не так?» виразно не відповіли, ба й не відгукнулися почленованою людською мовою на отой «висновок» посередника Сола Шворца. Отець ігумен Жила тільки згодився із цим «висновком» притаманним йому похілом голови на шиї бузівка, прикритої тепер чорним брилем, та плямканням губ, що його (плямкання) можна було зрозуміти чи то як замір щось таки сказати, чи то як перекидання жованої гуми на другий

бік у роті. Але отець ігумен Жила гуми ніколи не жував, — то в нього була тільки звичка ворухити губами та щелепами. Щождо отця протоігумена Лаби, то йому перешкодила відгукнутися на Солові Шворцові слова сінна нежить — хвороба, що мучила його щороку саме цієї найкращої пори: він почав чхати — раз, удруге, втретє. Аж уся його довготелеса постать стріпувалася, аж із його голови злетів був бриль (хоч він і встиг підхопити його в повітрі рукою) та було таке враження, що тая голова разом із тонкою шиєю з білого обідка-коміра висмикнеться. Прочхавшись, отець протоігумен Лаба узяв сурмити в свій хрящуватий ніс, як у сурму, вимахуючи перед своїм обличчям великою картатою хусткою.

Трое його товаришів (якщо так можна сказати, оскільки це були люди не рівної суспільної значности) стояли й мовчки чекали.

Тільки після того, як отець протоігумен заспокоївся, висякався, витер сльози з очей та сказав «от нещастя! і коли воно минеться?» Сол Шворц зміг завести можливих покупців усередину. А що він не був такий нечемний, щоб ще перед цим ніяк не відгукнутися на оті слова отця протоігумена Лаби, то він сказав:

— Біда з цією американською хворобою: двадцять мільйонів щороку від неї страждають. Треба вам, всечесний отче, до Фльориди поїхати, там, кажуть, вона зникає.

Посередник для купівлі цього, без сумніву, чудового будинка, «український жид» Сол Шворц повів покупців з поважним, ба й урочистим виразом на своїм наполеонівським обличчі чистими мармуровими сходами до входу в нього. А по дорозі попередив своїх клієнтів, щоб вони не здивувалися, якщо побачать усередині багато людей, що, як і вони, всечесні отці, оглядатимуть його. Цей будинок — колишня військова школа, тепер ту школу перенесли кудись на Захід, здається, до Каліфорнії, а в цей будинок пускають усіх цікавих подивитися на його архітектуру, як це звичайно роблять в Америці. Адже навіть на літаконосці та інші військові судна, що прибувають до Нью-Йорку, звичайно пускають усяку публіку, а це — він значущо примружив очі — якнайкращі можливості для шпигунів однієї великої комуністичної держави. (Сол Шворц не сказав тільки того, що до цього будинка не так часто пускали людей, — тим він і не міг раніше своїх клієнтів привести до нього). З огляду

на можливу наявність багатьох відвідувачів він, Сол Шворц, не радив би всечасним отцям — будь-що говорити при людях про купівлю цього будинка. Бо серед публіки можуть бути й інші такі, як вони, претенденти на цей будинок. Ба більше: він сказав, що претенденти, крім них, уже є, це він напевно знає, та коли він узявся їм, всечасним отцям, допомогти, то вони можуть бути спокійні, навіть певні, що цей чудовий будинок дістанеться їм. Проте обережність у цій справі не зайва. Тим то ша!

Отож так, з прикладеним до повних губ на підкреслення цього «ша!» пальцем він і ввів своїх підопічних до вестибюлю.

Просторий, гарно оформлений вестибюль аж дзвенів кахлями паркету під ногами, справді, досить численних відвідувачів. А оформлений він, цей вестибюль, був так, як це й годилося для школи. Попід стінами стояли скульптурні погруддя усіх президентів США, науковців, видатних письменників, а на стінах висіли картини американських малярів. З-під стелі звисала велика люстра, схожа на церковне панікадило, чи, як казали всечасні отці, «павук», тільки обтика-на рясно не свічками, як у церквах, а електричними лампочками.

Посередник Сол Шворц не міг не звернути уваги всечасних отців на цю красу і виховну доцільність цього оформлення вестибюлю для їхніх вихованців.

— А тепер, знаєте, як оформлюють вестибюлі в нових нью-йоркських хмаросягах? — прикинув Сол Шворц між іншим. — Вішають на мармуром облицьовані стіни імітації снопів старого очерету, залізної лямані тощо. Або чіпляють угорі, під стелею блискучі металеві стружки, щоб блищали в електричному освітленні. Це, бачте, називається модернізмом, хе-хе...

Всечасні отці — отець ігумен Жила та отець протоігумен Лаба й далі здебільшого мовчали або кивали невиразно головами, очевидячки, уважаючи таку поведінку за свідчення їхньої обізнаности з архітектурним мистецтвом, старим чи модерним — однаково.

Отець ігумен Жила навіть руки за спину заклав, щоб надати такій поведінці більшої переконливости, щоб виглядати поважніше. І він, справді, таке поважне враження для публіки справляв.

Але в отця протоігумена Лаби це так добре не виходило. Поперше, він навіть на цьому гладенькому паркеті зачіпався своїми довгими ногами-цібами, а подруге, дуже часто

чхав, бо сінна нежить особливо мучить людей у затишку приміщень. Чхав та сурмив у свого носа, а ці звуки посилювала та розносила луна вестибюлю й коридорів, що вели далі в цьому будинку. Через ці звуки та їхні відлунки публіка звертала увагу на всю групу, а це дратувало отця ігумена Жилу та, бачилося, непокоїло посередника для продажу цього будинка Сола Шворца. Навіть Теофіль (Боголюб) Передерій трохи чи не злякано або, може, тільки збентежено роззирався на всі боки. (Між іншим, він чомусь зняв з голови свого вузькокрисого з пофарбованою пір'інкою брилика, може, тому, що пишнота вестибюля нагадувала йому церкву, — еге, тільки він це зробив, інші троє з групи були в своїх брилях). Але ніхто з них не міг зарадити цьому лихові: отець протоігумен чхав і чхав та заливався сльозами з очей. Не допомагав своєму вірному слугі й невидний, але всюди-присутній Бог Саваоф. Хай ніхто не здивується, що автор цієї повісти називає отця протоігумена Лабу, не рядового все таки василіянина, а протоігумена «слугою». Авторіві бо відомо, що «галичани» навіть митрополита Шептицького називали й називають «слугою божим», а то ж був граф і великий землевласник, якого ті ж таки «галичани» уважали за свого «князя», дарма що це був «князь» на два боки: його рідний брат був польський генерал і патріот.

А втім, ми всі, ті, хто ходить по цій грішній землі, не чії слуги, а таки божі.

Після вестибюлю наша група перейшла до оглядання клясних приміщень. Кляси були ясні, з великими вікнами, з доброю акустикою. На другому й третьому поверхах розміщення кімнат-клясів було таке саме, тільки на другому, над вестибюлем була актовa зала, а на третьому церква, над якою височіла видна і знадвору баня з хрестом. Воно ж у США було так: хоч церква була, згідно з конституцією, відокремлена від держави, але без молитов та попів нічого не робилося. Це була майже така суперечність між теорією й практикою, як і в іншій, уже «найдемократичнішій» державі світу — в так зв. «Радянському Союзі», де воля віри в Бога теоретично була, а на практиці всіх «служителів культу» (тобто служителів Бога, а не Сталіна) або робили «сексотами», або засиляли на будівництво каналів, гідроелектростанцій у Сибірі, інакше сказавши, на пришвидшуване з кожним роком будівництво соціалізму-комунізму.

Як бачимо, щодо релігійних справ різнило ці дві дер-

жави тільки різне розуміння ідеологічних складників у формулі «держава та ідеологія».

У кінцевому висліді загальне враження від будинку в обох всечесніших отців було якнайкраще. Ба більше: вони тут же таки вирішили, що в цьому будинку можна буде примістити не тільки звичайну школу, а й сиротинець, в якому можна буде виховувати в християнському дусі дівчат, кандидаток на черниць. Що це могли бути тільки можливі такі кандидатки, про це досить нетактовно натякнув учасник цієї «наради на ході» Теофіль (Боголюб) Передерій. згадавши один факт із практики в такому філадельфійському сиротинці, де по закінченні курсу навчання деякі з вихованок не тільки відмовилися прийняти чернечий сан, а ще й заявили: «Якщо ми всі йтимемо в черниці, то звідки братимуться всечесніші отці?»

Побачивши незадоволення на обличчі в отця ігумена Жили, зупинку у витиранні очей в отця протоігумена Лаби, що означала, либонь, певне його здивування з приводу почутого, і трохи чи не посмішку на повних семітських губах у Сола Шворца, Теофіль (Боголюб) Передерій захопився сказати, що він мав на увазі й потребу в національно-свідомих наречених для греко-католицьких священиків, а це б сприяло збереженню національного українського характеру цієї церкви на чужині, на відміну від римо-католицизму, що не допускає одружень для священиків.

Але й це не загладило неприємного враження від помилки Теофіля (Боголюба) Передерія: безженні отці василіяни не могли зрозуміти патріотичної логіки цієї хоч і можливої, але все таки світської людини.

Урядував ситуацію посередник для продажу цього будинка Сол Шворц. Він ще раз заговорив про те, як буде вигідно для Ордену цей чудовий будинок придбати. Це утричі, якщо не більше, буде дешевше від будівництва нового будинка. Та ще чи й можна такий будинок на церковні гроші збудувати? Буде дешевше, якщо навіть врахувати й «непрямі витрати», що під ними Сол Шворц розумів неминучі в такій купівлі хабарі.

Ця нарада відбулася вже на ганку будинка, де нікому було підслухувати її. Обидва всечесні отці цілком згодилися з цими міркуваннями Сола Шворца, бож вигода від цієї купівлі в порівнянні з будівництвом нового будинка була очевидна. А що була ще небезпека, що хтось може перехопити

цю обгородку (і про це нагадав всесесним отцям Сол Шворц), то вже наступного дня отець ігумен Жила передав через Теофіля (Боголюб) Передерія в руки посередника Сола Шворца перші сто тисяч доларів.

Автор цієї повісти з свого боку, взявши на увагу це мудре вирішення всесесних отців, може тільки схвально проспівати: «А-амінь!»

Одна порожня молитовна кімната в будинку Організації Об'єднаних Держав — і тічба богів

Шукавши можливостей для застосування своєї побожної ширости (як коняка ширій!) в грішному новітньому Вавилоні — в м. Нью-Йорку єдиної справжньої віри — української католицької, Теофіль (Боголюб) Передерій звернув увагу на молитовну кімнату в будинку Організації Об'єднаних Держав, організації, відомої в світі під скороченою назвою «ООД».

Було два будинки ООД над широким, забрудненим покидьками Гудзоном, серед неймовірного стовпища хмаросягів, що між ними ворухився людський мурашник, — височенний, але схожий на поставлену сторч коробку з-під сірників, і низький, чомусь сідлоподібний, як дивитися з вулиці, з увігнутим дахом.

У першому Теофіль (Боголюб) Передерій не був і не знав, що там діється, а в другому бував не раз, бо до нього можна було заходити всякому.

Молитовна кімната була в сідлоподібному. Але ця кімната — це було, на думку Теофіля (Боголюб) Передерія, щось просто безглузде. Над її дверима був напис «Молитовна кімната», власне, й не «молитовна», а «Кімната медитацій», а це щось середнє між молитвами й роздумами, ба навіть спогляданнями. Але про що можна було в цій кімнаті роздумувати чи що споглядати, а тим більше — кому молитись, як вона була порожнісінька? Спочатку в ній були католицькі лавки для сидіння, перед якими була задрапована запиналом кольору хаки стіна. Ті драпрі, либонь, означали, що отам, за ними схована справжня таємниця релігій, ба, може, й самі боги, яких, як відомо, смертним людям не дано бачити. Проте така обстановка в кімнаті була недовго. Можна думати, що проти католицьких лавок запротестува-

ли православні християни, які вважають, що гріх навсидячки молитись, що для Бога треба потрудитись, постояти, а драпрі, може, не до вподоби були мусульманам (вони ж проти того, щоб будь-що, в тому числі й дашок кашкета, затуляло ясне лице боже), бо і лавки, і драпрі кольору хаки одного дня зникли, а натомість посеред кімнати поставлено задралований чорним кубічної форми короб. Очевидячки, у цьому коробі могли перебувати всякі боги, щоб їх усякі грішники не бачили (а грішників же в цьому новітньому Вавилоні — в Нью-Йорку було більше, ніж десь інде в світі), а може й мусульманський святий камінь Кааба. А втім, навіть вартовий службовець ООД не міг до пугтя сказати цікавим туристам, що було в тому коробі, його оповивала повна таємниця, як це й прикметне для всяких релігій. І, мабуть, для збільшення цієї таємничості ця безвіконна кімната завжди була півосвітлена якимсь там світлом із стелі.

Але насправді вона, ця кімната, була порожнісінька. І ця порожнеча Теофіля (Боголюб) Передерія просто обурювала. Він же був українець і через те вважав, що церква без ікон порожня. Обурювався Теофіль (Боголюб) Передерій і дивувався, що будинок цей будували народи з усього світу, а отакого безглуздя допустились. Звичайно, серед тих народів були й комуністичні, а в деяких демократичних гору взяли всякі ліберали, що так, як і комуністи, не визнавали ніяких богів. Алеж ці дві групи були в ООД виразною меншістю, а переважали народи побожні, хоч і різної віри. Це відомо було з різних голосувань, що в них комуністичні та ліберальні країни ніколи не перемагали. Тим то так зв. Радянський Союз і користувався так часто правом «вета». Було це видно і з книги записів, що лежала розгорнута на люпітрі проти входу до Кімнати медитацій, а в ній відвідувачі писали, хто що хотів.

І от у тій книзі було тільки декілька атеїстичних записів, зокрема був і запис того українського безбожника, що його свого часу побожний Теофіль (Боголюб) Передерій вітурив із своєї книгарні, — запис Тимоша Безорудька. Коли Теофіль (Боголюб) Передерій це побачив, то мало не плюнув на чистий паркет вестибюлю. Хотів був плюнути, та не плюнув, бо поблизу, біля входу до кімнати стовбичив вартовий службовець, що міг би це порушення громадського ладу побачити.

Але який відважний чи навіть зухвалий той безбожник

— думав Теофіль (Боголюб) Передерій: — написав проти Бога — і підписався повним прізвищем! Не побоявся! Та й кого боятися, коли ті американці хоч і вікарбували на срібних грошах, що в Бога вірують, але з безвірництвом не дуже борються? Можна навіть сказати, що й зовсім не борються! Якщо одну безбожницю на прізвище Муррей трохи й налякали, так це робила не влада, а побожні католики ірландського, італійського та польського походження, що жили в її домі вікна, цькували собаками її дітей, тобто чинили навряд чи по-християнському. Але Теофіль (Боголюб) Передерій за це їх не гудив, бо, як відомо з його поведінки, він уважав, що з ворогами християнства треба не панькатись, а боротись. На жаль, в Америці вже не можна їх палити на вогнищах. От якби це було в українській самостійній державі, де була б своя справжня поліція, то безбожників зразу б прикрутили. Можна ж було б поставити питання руба: або віруй у Бога, або забирайся з України, їдь у комуністичну Росію! Еге, якби...

На саму думку про безнадійність такої перспективи Теофіль (Боголюб) Передерій важенько зідхав.

Коли Теофіль (Боголюб) Передерій уперше до книги записів заглянув, там останнім записом був мусулманський символ віри: «Нема бога, крім бога, а Магомед — пророк божий». Це бусурменське зухвальство так обурило християнина Теофіля Передерія, що він написав у тій книзі: «Що за зухвальство! Цей дурень не знає, що справжній Бог — наш християнський Ісус Христос, який зійшов на землю, народившись від діви Марії, щоб спасти усіх людей від гріхів. Для цього він прийняв муки, був розп'ятий на хресті, а потім воскрес і узнісся на небо, де сів праворуч отця свого бога Саваофа. У нас замість твого дурного Аллаха свята трійця: Бог отець, Бог син і Бог дух святий». Але написавши це, добр. Передерій розписався невиразно — про всякий випадок. Та й, зрештою, прізвище його тут не має ваги: так міг написати будь-який християнин. Потім узяв чекати, як на це відгукнуться.

Справді, незабаром появилася запис якогось «народженого в Росії», але походженням з України юдея. Юдей написав: «Дурний піп — дурна його й молитва. Який той ваш Бог, що дав себе розп'яти? Це був юдейський еретик, що повстав проти справжнього бога — Єгови. Треба бути зовсім без глузду, щоб вірити в такого «бога».

Потім появився запис якогось індуса. «Історію про народження Ісуса від діви Марії християни запозичили з нашої релігії. То наш Будда народився ще за 500 років раніше від діви Майї, а вона теж мала, як і ваша Марія, чоловіка — теслю Твасті. І трійцю християни теж запозичили від нас. Наша трійця: бог отець — Савітрі, бог син — Агні, бог дух святий — Ваю. Це небесна трійця. А на землі наша трійця така: Брама, Вішну, Шіва».

До цього всього якийсь учений історик, «професор» і «доктор», як він підписався, дав свій коментар. «Даремно ви сперечаєтесь, — написав він. — Усе це було в стародавніх Вавилоні та Асирії, а також у Єгипті. У південній Вавилонії трійця складалася з бога отця Еа, бога сина Тамуза і матері божої Дамкіні. У Єгипті — Амон-ра — бог богів, Мут — мати богів, Хон — син божий. Та й своя діва Марія була в єгиптян — Ізіда. В одному з її храмів знайдено напис: «Я мати володаря, і ніхто не задирав мені спідниці...» Скульптурне зображення Ізиди з малятком — богом Гором було пробразом Богородиці з малим Ісусом».

Наостанку якийсь чорний африканець написав: «Так, як чорна раса — це найпервісніша раса, так і наші боги найдавніші, хоч ми й робимо їх із дерева та розмальовуємо кольоровими глинками, а щоб вони були добрі до нас, намащуємо їм губи смальцем.

Але віра (католицька) в побожного Теофіля (Боголюба) Передерія була така тверда, що ніякі інформації про інші релігії його не переконали. Йому навіть здавалося, що слова Ісуса Христа: «Ти камінь, і на цьому камені я збудую церкву свою» мали пряме відношення до нього, і це означало, що він повинен щось зробити для ствердження справжньої віри — української католицької.

Кінець-кінцем, він вирішив поставити на отому кубічно-му короби в молитовній кімнаті святе розп'яття і покласти святу Біблію. Розп'яття він купив на Сьомій вулиці нью-йоркського Подолу в крамниці церковних речей, а Біблію українською мовою — в українських протестантів, видання Лондонського біблійного товариства, портативну легку книжку в чорній оправі з витисненим золотим написом «Біблія». На жаль, повної української католицької Біблії не було, і Теофіль (Боголюб) Передерій мусів піти на цей компроміс. А він же був ще й український патріот, і тому хотів, щоб люди з усього світу довідались, що є Біблія українською мо-

ану (Біблію),
вою, ~~ї~~ ще в другій половині XIX ст. переклали П. Куліш, І. Нечуй-Левицький та галичанин Белей. ~~Будьмої,~~

Розп'яття було зроблене з дерева й розмальоване, як лялька, з кривавою проколиною між ребрами лівого боку в Ісуса Христа, з якої капала мало не справжня кров.

І розп'яття, і Біблію він сховав під полу свого плаща і так спробував був пронести до молитовної кімнати. Та ба: не встиг він зайти до тієї кімнати, як слідком за ним увійшов і вартовий службовець, звернувши, мабуть, увагу на невеличку опуклість під полою в цього настирливого відвідувача кімнати (він же його не раз біля цієї кімнати бачив). А то ж могла бути бомба! У Нью-Йорку ж люди всякого віку й походження дуже часто бавляться підкладанням бомб. А тут міг бути якийсь безбожник, що, може, захотів знищити самий натяк ~~на~~ релігію, хоч би ця кімната й символізувала своєю порожнявою порожнечу того, в що люди здавна вірували.

Отож наш щирий католик тик-мик по кімнаті, обійшов навколо кубічного короба та з тим і геть пішов. Удруге він цього навіть не пробував робити, бо це вже було б небезпечно: його могли б навіть заарештувати.

Тож йому спало на думку (можливо, що це підказав йому сам Бог) залишитися в будинку на ніч, сховатися десь у кутку чи під столом, а потім зробити це спокійно, з розсудом, покласти святі речі найефективніше.

Це буде — думав він — ще й тим краще, що може збити враження християнського чуда — ніби ті святі речі з'явилися самі. Про те, що це буде фальсифікація божої волі, йому було байдуже. Аби слава найкращої віри — української католицької переважила інші віри, а там... хто про це знатиме? А Бог хоч і знатиме — він же все знає, і вже, напевно, знає і про цей його замір! — теж не осудить того, хто так заповзятливо дбає про віру в нього. А цей же спосіб — залишатися на ніч для здійснення свого заміру він уже випробував, як викрадав «Зорю Індії» в Музеї натуральної історії.

Отже: сказано — зроблено...

...Порожньо й тихо в півосвітленій нічним світлом залі Спільного зібрання ООД. Німують брунатні ряди лавок на її дні, як сонна отара овець, сплять такі лавки-вівці й на задній галерії. На ту й ту отару мовчки дивиться з чільної стіни герб ООД — білий на блакитному тлі схематично накресле-

ний земний гльобус, охоплений двома лавровими гілками. Занадто бліда була ця емблема ООД, особливо як порівняти її з гербом одного члена ООД — з гербом СРСР — золотим вінком із пшеничних колосків на тлі сонця, а той пшеничний вінок охоплює земну кулю, як р'ачачі кліщі. Бачили цю конкуренцію понад сто членів ООД, мусили бачити, не повилазило ж їм, а проте ніхто ані писнув на знак протесту. Оба біч біло-блакитного герба ООД, трохи віддалік від нього наквацяно як малярські прикраси дві руді плями-калюжі, немов би геніяльному будівничому модерної сідлоподібної будови нікуди було більше відлити своєї сечі. І цим плямам навряд чи під силу було конкурувати з сонячним сяйвом «радянського» герба...

Тихо в цій просторій високій залі, сонно. Ніде ані найменшого шерхоту. Та от на задній галерії щось ніби луснуло чи скрипнуло. А потім того навіть гучно ляснуло, перелякавши тишу порожнього приміщення, що відгукнулося на це луною. Це ляснуло сидіння однієї лавки-стільця, як з-під неї вилазила чоловіча постать.

Це був побожний Теофіль (Боголюб) Передерій, що сховався був під той стілець ще звечора. Він підвівся на ноги, вилучився, випростав затерпле від довгого лежання тіло, аж кістки йому хруснули. Потім тернув долонею однієї руки свого чуба-йоржика, що засвітився іскрами в нічному освітленні. Далі він обережно роззирнувся: небезпеки нізвідки не було. Тоді він нахилився і витяг з-під стільця сховані там ще звечора святе розп'яття та Біблію. Взявши в одну руку розп'яття, а в другу — Біблію і так, несучи їх поперед свого опуклого живота, як священник несе з вівтаря святі дари до причастя, вийшов у вестибюль, так само ледве освітлений розсіяним нічним світлом.

Проте й у цьому світлі видно було під стелею модель першого робленого супутника Землі, що її на прикрасу будинка ООД подарував гербовий конкурент ООД — СРСР, творець цього наукового чуда (у той час «частковий президент» США Айзенгауер спокійно грав собі в гольфа, а також подрімував по обіді).

Між іншим, уже цей перший супутник Землі свідчив про те, що ніякого бога — ні Єгови, ні Саваофа, ні Аллаха за хмарами, що носилися на вітрах навколо Землі, не було. Та вузький лобик побожного Теофіля (Боголюба) Передерія такого висновку з цього факту не міг зробити. На модель

супутника він, Теофіль (Боголюб) Передерій, ані глянув, немов би то був не супутник Землі, а звичайний футбол (та й розміром він ще був не більший за футбол), — він урочисто ніс розп'яття й Біблію в напрямі до молитовної кімнати. Іде, аж гульк: з іншого кінця вестибюлю в тому самому напрямі, з святим кораном у руках, простує пророк Магомет. Ув арабському запиналі, обтягнутому на голові двома обручами (щоб не спадало?), у довгому білому бурнусі. Побачив нашого побожного католика Теофіля (Боголюба) Передерія, та як крикне на нього:

— Куди лізеш, гяуре?! Та ще і з своїм безглуздим розп'яттям! Що то за бог у вас, що дозволив себе розп'ясти! Нема бога, крім бога, а я, Магомет, пророк його...

Як же не закипить гнівом великим і побожний католик Теофіль (Боголюб) Передерій, аж його чуб-йоржик најжився дужче, та й собі тим же тоном:

— Який ти пророк? Ти безбожний бусурмен! Ти був погонич верблюдів у багатій вдови, а потім пожаднівся на її багатство і одружився з нею, старою. Та й не одну ще жінку мав після неї, а щоб виправдати себе, дозволив і своїм послідовникам мати скільки хочуть жінок. Хіба це побожному?

Гарячий, як Аравійська пустеля, Магомет не стерпів такої зневаги, він же й віру свою поширив мечем та підбоем народів, та як замахнеться на нижчого від нього Теофіля (Боголюба) Передерія своєю важкенькою правицею...

І непереливки було б бідолашному Теофілеві (Боголюбові) Передерієві, якби сам Ісус Христос не з'явився йому на допомогу. Він став між ним і Магометом, рожевощокий, пишноволосий, у білому, з проміння витканому хітоні, і його осяяна неземним світлом урода затьмила Магомета і мало не осліпила побожного Теофіля (Боголюба) Передерія.

— Маловіре! — озвався до свого послідовника тихим, мелодійним голосом Ісус Христос, простягнувши до нього свою білосніжну руку. — Невже ти думав, що я без твоєї допомоги не займу належного мені місця в цій кімнаті?

Охоплений побожним страхом, щасливий, що йому довелося побачити самого Господа Ісуса Христа, Теофіль (Боголюб) Передерій упав навколішки, притискаючи до грудей святе розп'яття й Біблію. І майже пропищав своїм слабким, людським голосом:

— Вірую, Господи, допоможи моему невір'ю!

— Як мені треба буде, — казав далі Ісус Христос, — то мій отець небесний зішле з неба легіони янголів своїх, які й захистять мене.

А потім обернувся до Магомета, що стовбичив тепер як жалюгідна тьмяна в Ісусовому сяйві тінь:

— Як ти посмів іти поперед мене, коли ти вкрав моє навчання? Та ти й не бог, як я, а тільки пророк божий.

Але не встиг Магомет і рота роззявити, як між ним та Ісусом Христом став, спустившись на промінній стежці, як на сковзальці, з якоїсь там висоти, Будда. Це був сухий, як кістяк, обтягнутий шкірою, чолов'яга, з вухами, витягнутими вниз важкими кільцями-ковтками, і цей кістяк-чолов'яга був прикритий тільки злегка перекинutoю навскіс через праве плече якоюсь тканиною. Був схожий на борця за визволення Індії з-під англійського панування Ганді, що його вбив інший такий же борець за визволення Індії з-під англійського панування. Не було з Буддою тільки кози, з якою Ганді не розлучався, бо вона його годувала своїм молоком, — Будда, мабуть, уже був таким чистим духом, що не потребував навіть козячого молока для свого вічного існування.

Будда склав свої долоні на знак східнього привіту, а потім глянув своїми чорними, як у циган, очима спочатку на Ісуса Христа, а відтак на Магомета.

— Чи ви, шановні добродії, думаєте, що маєте право на першість щодо цієї молитовної кімнати? — кивнув тут він голоною головою-салатовкою в напрямі до входу в кімнату. — Ви глибоко помиляєтесь! Я перший проголосив світові світло істини задовго до вашої появи на кону історії, а ви тільки наслідували мене...

Могла б була тут виникнути теологічна дискусія, якби до вестибюлю не сипнули різні інші боги, ціла хмара їх: перський бог Мітра, фригійський бог Аттіс (усі три від дів народжені!), фінікійський Ваал, грецький Зевес, римський Юпітер та інші, тільки найголовніші, ті, що створили світ, людину і все живе на землі. Боги були в людських подобах і в звірячих. Летіли згори на крилах, на променях, проривалися в вікна, не розбиваючи шиб, крізь зачинені двері, не відчиняючи їх. І всі вони намагалися прорватися до молитовної кімнати. Зчинилася страшенна колотнеча, зробився неймовірний галас, рев. Боги в людських подобах билися навулачки, розпихали інших ліктями, боги в звірячих подобах — хто що мав для нападу чи самооборони: асиро-вавилонський

крилатий бик колов усіх рогами, єгипетський бог з крокодилячою головою роззявляв жакливу пащу, клацав страшними зубами, бог із собачою головою гавкав, аж луна по всьому широкому вестибюлі йшла, африкансько-муринські дерев'яні божки з виряченими очима тільки лупали грізно тими очищами та пищали тоненькими голосами і намагались попід ногами більших на зріст богів пролізти до тієї молитовної кімнати...

Усе це хотіло влізти чи протовпитися до молитовної кімнати, та ба: боги ці тільки один одному перешкоджали, відтверджуючи своїми небесними тілами фізичний закон непроникненности тіла, і ніхто з них не міг до кімнати протовпитись чи пролізти попід ногами інших.

Ця нечувала в історії народів і релігій, аж до часу створення всеземної Організації Об'єднаних Держав, боротьба й колотнеча тривала аж до ранку. Тільки тоді, як знадвору засіріло, усю цю тичбу богів немов лизень злизав. А молитовна кімната в будинку ООД залишилась, як і була, порожнісінька, засвідчуючи цією порожнявою ту історично з'ясовану істину, що без ікон, образів, жерців та легенд релігія — це порожнеча, і велика кількість богів — тільки підтвердження цієї порожнечі.

Уранці до вестибюлю прийшов вартовий службовець, охоронець молитовної кімнати, спокійний американець, що безтурботно жував гуму: йому ж ООД давали добрий заробіток. У тиші ще порожнього вестибюлю він навіть трохи почув якийсь віддалений шум, як від пташиних крил, та занюхав суміш небесних пахощів із смородом пекельної смоли, але богів уже, зрозуміла річ, не побачив: він хоч був і християнин, але якийсь невиразний, розчинений у понад двох стах американських релігійних сект, тим і не був гідний лицезріти божі істоти. Проте в його голові таки виникла якась підозра, що вночі тут щось, либонь, скоїлося. Це примусило його оглянути всі кутки й закутки, і він знайшов всередині інформаційного рундука, що стояв посеред вестибюлю, непритомного чоловіка, а біля того чоловіка лежало розп'яття й Біблія.

Велика це була сенсація для нью-йоркських газет. У газетах під величезними заголовками на перших сторінках не тільки інформовано про цю подію, а й висловлювано здогад, що вартові службовці в будинку ООД, очевидно, не доглянули вчора, як у будинку залишився зомлілий чоло-

вік. Його взяли були до шпиталю Белв'ю на 16-ій вулиці*), але він опритомнів у дорозі на свіжому повітрі, яке буває в Нью-Йорку тільки рано вранці, коли ще не всі мешканці хмаросягів повставали та не пустили в рух своїх авт, як також не прибули й ті, що їздять автами з околиць Нью-Йорку. Як виявилось, це був український книгар із Восьмої вулиці на ймення й прізвище Теофіль (Боголюб) Передерій. Прізвище це не легке було для американців, і деякі газети його так перекрутили, що й пізнати не можна було. Цей «Передерій», «Пердрій», «Педрі» зовсім не пам'ятав, як він опинився в будинку ООД і не міг пояснити, чому біля нього були розп'яття та Біблія. Деякі лобожніші газети натякали на те, що це могло бути якимось боже об'явлення, може, божий наказ, щоб американці вивели свої війська з Індокитаю, махнувши рукою на престиж великої держави, що її перемогли дрібні на зріст північні та південні в'єтнамці. Комар, мовляв, перемиг Лева, як у байці Езоба, стародавнього грецького байкаря, сказано. Треба, мовляв, щоб і такий іще факт був записаний в аналах історії.

А Теофіль (Боголюб) Передерій про свої нічні похонденьки навіть о. Жилі на сповіді не оповів. Це ж могла бути чортяча спокуса, бо він же бачив не тільки Ісуса Христа. Та ще й не знати було, чи той осяйний образ був справжній Ісус Христос, — адже в давніх житіях святих розповідається про те, що чорти являлись до святих печерників і у вигляді Ісуса Христа. Найчастіше у вигляді чарівних голісіньких жінок, але інколи і в образі Ісуса Христа...

«Українська» газетна сенсація на нью-йоркському Подолі та її наслідки

Звички — і через те не звертали уваги парафіяни церкви «св.» Юра на різні сенсаційні «шапки»-заголовки в таких газетах, як «Дейлі мірор» — «Щоденне дзеркало» та «Дейлі ньюс» — «Щоденні вісті», дарма ще їх звичайно друковано величезними, як чорні гайворони, літерами. Найчастіше це були заголовки такого змісту, як от, наприклад: «Шіснадцятьрічний хлопець застрелив батька, матір і сестру», під заголовком його, того «відважного» хлопця, портрет, а на дру-

*) Автор припускає, що Передерієва непритомність була удавана. Побачивши, що молитовна кімната на ніч замкнена, він сховався в рундук і там заснув та в сні побачив усі оті чудасії, а як його застукав службовець, удав із себе непритомного.

гій сторінці пояснення, що це він учинив під час сварки з батьком, який не дозволив йому скористуватись родинним авто для прогулянки з дівчиною-другом (по-англійському «герлфренд»). Або таке: «Трое згвалтували жінку високопоставленого урядовця у Вашингтоні, Колумбійська округа», під заголовком поличчя згвалтованої. Портретів гвалтівників не подано, бо їх не спіймано, але з «історії», поданої на другій сторінці читачі довідувались, що це були молоді мурини, тим часом як їхня жертва була біла. Вона, та жінка, вивела раненько своїх двох псів у парк недалеко від Білого Дому, щоб подихали свіжим повітрям та виконали свої природні потреби. Її згвалтовано тричі, гвалтували всі три мурини по черзі, — коли один гвалтував, два його побратими тримали по псові. З коментаря кореспондента виходило, що чорні це учинили на знак протесту проти расової дискримінації, а їх же в столиці цієї «білої» держави три чверти населення, — у «чорній» столиці «білої» держави...

Але, кажемо, парафіяни церкви скасованого від Ватикану «св.» Юра, що на Сьомій вулиці в Нью-Йорку, на таке не звертали уваги. То все був чужий для них світ: мовляв, хай собі вбивають, гвалтують, що хочуть, роблять. Правда, не можна б сказати, що й вони, українці з нью-йоркського Подолу, не відчували «чорної сили», бо чимало й їх зазнавали нападів з боку своїх чорних співгромадян, декотрі були так биті, що й до шпиталю доводилося лягати. Але, може, на це не звертали особливої уваги ще й чертз те, що це було щоденне явище.

Та от одного разу «шапка» в «Дейлі мірор» вдарила й цих вірних християн, як довбнею по голові, і вони ранковий випуск цієї газети в старій Рухлі на розі Першої авеню й Восьмої вулиці так розхапали, що та й не зглянулася. Ця «шапка» криком кричала: «Ігумен місцевого українського монастиря отець Жила каже, що він став жертвою дурисвітства». А під цією «шапкою» майже на всю решту сторінки, на дві третини її (бо одну третину займав заголовок) було таке знайоме кирпате обличчя евнуха... чи то пак — вибачайте! — всечесного отця ігумена Жили, з виразом святости. Але разом з тим це обличчя було ніби аж усміхнене трохи, ніби задоволене своєю безгрішністю (про гріх черевоугодництва власник цього обличчя, либонь, не думав), що так, бачилось, і казало: «Дзуськи, мене не обдурять навіть жиди». Очевидячки, це поличчя отця ігумена Жили зроблено давніше, з

якоїсь іншої нагоди, можливо, з нагоди ще його, як писали в українській газеті «Вільне слово», «інсталяції» (ніби його інсталювано, як телефон абощо), тобто уводин на посаду ігумена Ордену отців василіян, що відбулися п'ять років тому. Цей здогад спирається на тому міркуванні, що такий веселий вираз на обличчі може бути в людини тільки тоді, як у неї добрий настрій, а не така скрута, як була цим разом ув отця ігумена Жили. І це було всякому ясно, хто прочитав те, що написано про цю справу на другій сторінці газети, де були подані всі подробиці.

До речі, серед тексту цього пояснення був і портрет контрагента отця ігумена Жили — «народженого в Росії» «українського жида» Сола Шворца, посередника для продажу нерухомостей, та зняток того будинка, що його хотів був купити отець ігумен Жила для своєї української парафіяльної школи й сиротинця. З усього було знати, що портрет Сола Шворца був свіжо зфотографований. Бож до цієї події Сол Шворц був зовсім невідомою персоною у цьому нью-йоркському Вавилоні, нічим досі не привертав уваги до себе репортерів, і тому в редакціях нью-йоркських газет не могло бути його готових портретів та кліше з них, ні з виразом Наполеона Бонапарта, ні з якимсь іншим виразом. А на цьому свіжо зфотографованому портреті уже був виразний наполеонівський погляд, погляд переможця, що, здавалося, казав: «А я таки зумів обдурити і цього попа-езуїта, стрижи-брики, чортове паліччя!» Проте під портретом Сола Шворца був підпис з іншим змістом: «Посередник для продажу нерухомостей д-ій («містер») Сол Шворц, каже, що він ніяких грошей від отця ігумена Жили ніколи не одержував, що його претенсії — це якесь непорозуміння. Можливо, що він провадив якусь приховану контракцію з кимсь іншим, а потім забувся, з ким саме, краще сказавши, з яким саме жидом, бож для людей його середовища всі вовки сірі, а всі жиди — шахраї. Крім того, як відомо, та військова школа нікуди не переведена, і її будинок, що поблизу Йонкерсу, ніколи не продавався. А як отець ігумен її оглядав, так це він міг зробити так, як і тисячі інших нью-йоркчан та туристів з-поза Нью-Йорку: літнього часу, під час вакацій, та суботами в цю школу вільно допускають охочих на неї подивитися.

Це був такий стислий підпис під портретом, розрахований на тих, які могли нашвидку, за браком часу, його прочитати, щоб не було потреби читати увесь текст, надрукова-

ний петитом. А для тих, хто мав час, щоб прочитати й увесь текст, було подано більше. Отець ігумен, сказано в цьому тексті, заявив, що він, потребуючи доброго будинка для своєї парафіяльної школи, дав посередникові для продажу нерухомостей д-еві Солові Шворцові завдаток — спочатку сто тисяч, а потім ще сто п'ятдесят тисяч доларів на купівлю урядового будинка поблизу Йонкерсу, дав готівкою... Чому готівкою, а не чеком? Ну, бачте, гроші монастиря склалися з добровільних датків парафіян, те доляр дасть, те десять, як звичайно у церквах збирають. А хто побожніший, то ті давали й більше... І так назбиралося... Люди ж так хотіли мати свою «українську» школу!.. (У дужках треба зазначити, що труднощі отця ігумена Жили були в тому, що він, як про це вже знають читачі цієї повісти, дав Солові Шворцові не завдаток, а хабаря, який начебто мав допомогти йому вилізти на найвищий щабель урядової драбини і комусь там «позолотити руку», щоб той посприяв продажеві. А що хабарі у Сполучених Штатах Америки були все таки заборонені, хоч практично й не виключені, то йому й довелося кривити душею — називати хабар завдатком, дарма що це доганна для християнина річ, та ще й не рядового, а пастиря християнських душ.

Посередник для продажу нерухомостей Сол Шворц не мав у своєму сумлінні такої перешкоди, як християнська мораль, зокрема її найбільша вимога «люби ближнього свого, як самого себе», а давнього ще Мойсеєвого припису «не крадь» він, неортодоксальний, а модерний жид, також не визнавав, — тим то й міг говорити упевнено, сміливо. Він навіть засміявся зневажливо, як це зазначив репортер у дужках.

— Як могла така статечна людина, як отець ігумен Жила, говорити так нестатечно, неповажно? — сказав він. — Чи хто ж тому може повірити, щоб приватна людина могла продавати державну власність? Це навіть дитині ясно... Пхе! Я, будши в його становищі, посоромився б таке казати. Я приватний підприємець і гандлюю тільки приватним майном... Або взяти справу з завдатком. Якби я навіть узяв завдаток, то на це була б якась квитанція, якийсь документ у канцелярії монастиря, а такої квитанції, такого документа немає. Мені дуже прикро завдавати брехню такій високоповажаній і, може, навіть святій людині, як отець ігумен Жи-

ла, але факт залишається фактом: ніяких грошей ув отця ігумена Жили я не брав.

А наприкінці Сол Шворц ще й додав, що він особливо шанує отця ігумена Жилу, ще й тому, що отець ігумен Жила-українець, а він сам з України походить і на Захід виїхав з українським пашпортом — пашпортом Української Народної Республіки, як про це свого часу й у місцевій українській газеті «Вільне слово» писано. У нього й досі є почуття вдячності до українців, — то як би він міг так неморально супроти них поводитись?

Для газети «Дейлі мірор» справа отця ігумена Жили була тільки одна з безлічі сенсацій, що їх постачає газетам велетенське місто Нью-Йорк, і в ній про це більше нічого не писали ні наступного дня, ні пізніше. Це тим більше, що судового розгляду цієї справи не було і не могло бути, бо не було для судочинства ніяких документальних даних.

А в українських католицьких газетах «Вільне слово» та «Народна правда» (ця «радикальна» газета виходила в м. Трентоні) не було про цей скандал ані найменшої згадки: вони не могли компромітувати всесесних отців василіян. Православних та протестантських газет у США не було. Написав про це в своїй газеті «За океаном» Євмен Кошавий, але обережно, з огляду на те, що «поступові» українці входили до організації, в якій жида мали не абияку силу. Отже, так, як католики боялися компромітувати своїх василіян, так Євмен Кошавий не міг назвати шахрая жида «шахраєм».

Але парафіяни церкви «св.» Юра, не могли, зрозуміла річ, так легко, як американські журналісти, цієї справи забути, особливо побожніші, ті, що найбільше власних грошей заради спасіння своїх душ до каси монастиря отців василіян дали, зокрема лікарі, які дерли з найбідніших хворих великі «гонорари», щоб потім давати тисячі на церкву.

Еге, побожні католики ще довго хвилювалися й обурювались. Тільки ж їхній гнів і обурення було скероване проти нахабного жида Сола Шворца, невдячної худобини, що хоч і скористувався українським пашпортом для виїзду у вільний світ, але не завагався обдурити українця — всесесного отця ігумена Жилу. Про те, що й отець ігумен Жила щось у цій справі завинив, чи хоч би, вульгарно сказавши, пошився в дурні, ніхто з них і в голові собі не покладав.

Щоб заспокоїти доброго всесесного отця ігумена Жилу, вони, ці побожні, створили спеціальний комітет, що мав не

розслідувати — хай Бог милує! вони не могли й подумати про таке блюзнірство! — цю запутану справу, а збирати гроші чи, власне, обкладати «національним» податком усіх членів своєї парафії.

Дуже прикрою була ця справа для Теофіля (Боголюба) Передерія, що був не менш побожний, як щойно згадані парафіяни, а може й побожніший серед них. Він бо був свідомий того, що в цій справі й він багато завинив, будши посередником між посередником для продажу нерухомостей Солом Шворцом та отцем ігуменом Жилою, який йому довірився був як своїй відданій людині. Теофіль (Боголюб) Передерій прозрів, що це був великий його гріх, може, й непростий гріх. Про «фінансовий бік» цього гріха навіть отець ігумен Жила не знав. Бож він, Теофіль (Боголюб) Передерій, не міг йому, отцеві ігуменові Жилі, сказати, що, передавши Солові Шворцові вищезгадувані суми грошей, він з них і собі затримував належні йому, згідно з умовою, сім відсотків. З огляду на це він навіть у суперечці отця ігумена Жили із Солом Шворцом не дуже свідчив проти останнього. Той же Сол Шворц в разі чого міг цей його гріх виявити! Але, як людина побожна, Теофіль (Боголюб) Передерій боявся за це кари на тому світі, особливо на Страшному суді, коли Господь Ісус Христос має явитися у всій славі своїй судити живих і мертвих. І з ікон, на яких зображено Страшний суд, і з «Енеїди» І. Котляревського він, Теофіль (Боголюб) Передерій, добре знав, що за такий гріх, як оце у нього, кара буде дуже велика. У Котляревського ж прямо сказано, що за такий гріх у пеклі грішникам наливатимуть «розтопленеє срібло в рот». А що він, Теофіль (Боголюб) Передерій, у цій справі ще й не сказав усієї правди, затаївши сім відсотків, то його там ще й примушуватимуть «лизати язиком гарячі сковороди».

Тим то таки дуже потерпав за цей свій великий гріх побожний український католик Теофіль (Боголюб) Передерій. Але, живши в цьому грішному світі і будши зв'язаний через грішне тіло із земним існуванням, він навіть на сповіді не міг признатися про цей учинок. Навіть від своєї рідної жінки ховав ті банкові книжки, в яких ті нещасні сім відсотків були записані. У душі гидував тими нечистими грішми, але терпів їхню наявність у своїх банкових книжках. Та й що він міг тепер удіяти? Не міг же він якось повишкрібати з тих книжок ті чималенькі числа, що означали десятки тисяч

долярів? Недарма сказано: що записано пером, того не витягнеш і волом!

Болюче пережив Теофіль (Боголюб) Передерій і розрив із улюбленим отцем ігуменом Жилою, що не допускав тепер його до себе аніна́оч. Словом, дуже постраждав через цю нещасну справу з невдалою купівлею будинка поблизу Йонкерсу побожний книгар з Восьмої вулиці на «українському» Подолі м. Нью-Йорку...

Та й самому отцеві ігуменові Жилі цей скандал не минувся безкарно: якась там вища церковна інстанція перевела його на таку ж посаду до Бразилії, — щоб він там спокутував свою провину.*)

Але найдошкульніше ударила ця справа того, хто не мав не тільки ніякого відношення до парафії «св.» Юра на Сьомій вулиці м. Нью-Йорку, а й до будь-яких інших парафій у світі, — українського вільнодумного еміграційного письменника д-дія Тимоша Безорудька. Ні він, ні його дружина Ірина ніколи «Дейлі мірор» та «Дейлі ньос» не читали: Тиміш уважав їх бульварними газетами, яких не варто читати, а Ірина задовсьнялася легшою для читання українською газетою «Вільне слово». «Прогресивної» газети «За океаном» вони ніколи й у руки не брали. З англійських газет Тиміш інколи прочитував «Те Нью-Йорк Таймс», проглянув він ще на роботі цю газету й цим разом, але й у ній, як і в українській газеті «Вільне слово», про цей скандал нічого не було (чи не через те часом, що в ньому замішаний був «народжений у Росії», тобто жид, Сол Шворц?) Отим то ні Тиміш, ні його дружина Ірина цього дня аж до вечора нічого про цю подію не знали. Тільки ввечері, як вони, за заведеним у них порядком, посідали перед телевізором, щоб проглянути й почути, що там, мовляв, у світі діється, вони вперше довідалися про цей незвичайний «український» скандал. Вони побачили на екрані не таке обличчя отця ігумена Жили, як було в газеті «Дейлі Мірор», — не веселе, а сумне. Видно було навіть, як його губи тремтіли, коли він говорив, та трусилися обвислі, як у будога, щоки. А його малі очиці невиразного кольору (в Безорудьків телевізор був кілько-

---

*) Щоб виправдати себе перед можливими закидами, автор цієї повісти мусить зазначити, що описана в цьому розділі трансакція «українського жиди» Сола Шворца з отцями василіянами н. Нью-Йорку не белетристична вигадка, а справжній історичний факт.

ровий) бігали сюди й туди, бож він знав, що ці його очиці бачать його вірні парафіяни і що, може, не в одного такого українського глядача могло виникнути питання: «Як же це наш отець ігумена Жила пошився, прости, Господи, таку думку, в дурні?» (Як сказано вище, таких думок у його парафіян не було, але він міг так думати). І мимрив він — не говорив, а мимрив — таке, що й купи не трималося. Побачило на екрані подружжя Безорудьки й упевнене, наполеонівське, з кіб'ячим носом обличчя того дурисвіта Сола Шворца. А голос цього шахрая звучав так, як, мабуть, звучав голос Наполеона Бонапарта, коли він наказував своїм арміям наступати на Москву (на жаль, у наполеонівські часи ще не було звукозаписувачів, і через те не можна було б порівняти той і той голоси, щоб упевнитися в сказаному).

Ірина аж зуби зіпила чи то з люті на того «проклятого жида-шахрая», чи то з болю за улюбленого святого отця ігумена Жилу... А тоді як заплаче! У неї ж на всякий біль та сама рада, ті самі ліки: сльози.

На лихо (йї і собі) і Тиміш повівся у цю мить дуже нетактовно: зареготався на всю хату. Розумів, що це в нього «дурна зеичка» — у такі трагічні для Ірини моменти реготатися, але зчов не втримався.

Ірина скрикнула гістично й кинулася в спальню, щоб там, уткнувшись обличчям у подушку, виплакати своє горе...

Після цього вони два дні прожили мовчки, не балакали між собою. А потім скоїлося й те, що стало фатальним у дальшій життєвій долі еміграційного письменника-безгрунтянина д-ія Тимоша Безорудька. Не втерпівши, щоб не використати цього скандалу в своїй сатиричній творчості, він написав про це вірша, а того вірша, прибираючи на його письмовому столику, випадково знайшла Ірина і з жахом прочитала. Ось він, той вірш.

Був святий на світі Жіла*)
І про душі вірних дбав —
Витягав з них усі жили,
Гроші з них зубами рвав.
Існував на тому ж світі
Також грішний Соломон,
Мав він право їсти й пити,
Як велить життя закон.

А як він пронюхав носом,
Що оті святі отці
Назбирали трохи грошей,
Наскладали в гаманці,
То задумав шахер-махер.
«Це чудово, далєбі!» —
Він подумав і без страху
Гроші ті хапнув собі.

---

*) Як східняк, Безорудько поставив тут неправильний наголос.

Ну, а що ж віряни самі?
Що подумали вони?
Лиш ударили лобами
Презавзяті барани,

Та й взяли складати знову
Гроші на попів своїх...
Бо, бач, гріх сказати хоч слово
На своїх «отців святих».

Увечері того дня Тимош Безорудько, прийшовши додому, застав у хаті страшний розгардіяш. Але серед розкиданих речей не було Ірининих, як не було вдома й самої Ірини: вона пішла від нього, східняка-безвірника, назавжди, як про це свідчила її коротка записка, залишена на столі.

Проте два учасники цієї події вийшли з неї зовсім щасливо — отець протоігумен Лаба та посередник для продажу нерухомостей — «український жид» Сол Шворц. Отцеві Лабі не довелося чекати смерти отця Жили, щоб зайняти його місце, бо його тепер настановлено ігуменом. А Сол Шворц, нарешті, зміг винайняти собі контору без левиного рику водяного відхідка, — винайняв уже на Бродвей. Це був ще не той Бродвей, де хмаросяг газети «Те Нью-Йорк Таймс», значно «нижчий», але все таки Бродвей.

Спокушування д-ія Тимоша Безорудька образом рідної України

Він зателефонував пізно увечері, і голос у нього, в спокусника редактора Євмена Кощавого, був солодкий та липкий, як патока. А як д-ій Безорудько, либонь, через оту солодкість, спочатку не впізнав був цього голосу, то він, редактор Кощавий би то, «широ здивувався»:

— Отак пак! Невже не впізнали? Гм... Своїх друзів не впізнаєте? Це негаразд. Ну, але я не беру цього за образу. Рекомендуюсь: Євмен Кощавий, редактор етцетера... етцетера...

А далі він узяв обережненько, як, мовляв, кіт на м'яких лапах, «підкрадатись» до «справи»: що хоч це, може, для нього, для д-ія Безорудька, трохи й несподіване, бо вони ж іще не дуже знайомі, але він, редактор Кощавий, хотів би з ним поважно поговорити в його, д-ія Безорудька, власних інтересах, — в його і в інтересах української визвольної справи. Зовсім щиро, як брат із братом, поговорити. От вони б зустрілися в ресторані на розі... майже на розі, бо трохи далі... 42-ої вулиці й Бродвею. Він знає такий затишненький ресторанчик. Або в якомусь іншому місці, де йому, д-єві Безорудь-

кові, зручніше. А час вибрали б такий, який також йому, д-єві Безорудькові, був би найдогідніший...

Д-єві Тимошеві Безорудькові побігли мурашки поза спиною. Отак, немов би їх хто йому за комір жменею сипнув. Зустріч із редактором Кощавим? З отим «поступовим»? З цим зв'язковим того терористичного світу, що від нього він, Тиміш Безорудько, з такими труднощами й пригодами втік? Та й що він за людина, той редактор Євмен Кощавий, щоб із ним можна зовсім широко говорити? Він якось випадково, в одній українській книгарні з ним познайомився, раз чи два на вулиці вітався, але цього було мало для того, щоб зустрічатися з ним насамоті для якихось таємних розмов. З нього ж тепер був заступник відокремленого від українського еміграційного життя світу, заличкованого «поступовістю» комуністичного світу в Нью-Йорку.

Отож він, д-ій Тиміш Безорудько, і не зміг зразу на цю чемну й приязну пропозицію редактора Кощавого відгукнутись. Мовчав. Дихав відчутно, аж до шереху в мембрані слухавки, — і мовчав. А як нарешті обізвався, сказав, що мусить про це подумати...

Подумати? Будь ласка! Він, редактор Кощавий, з милим серцем може почекати, йому не горить і за комір не капає. Він хотів тільки підкреслити, що це в його, д-ія Безорудька, життєвих інтересах, а він хотів би тільки допомогти йому деякою порадою. Як щирий прихильник його творчості і український патріот, що дбає про розвиток українського письменства. Про що саме, конкретно, вони б говорили, про це незручно телефонічно... От хай він подумає, а тоді зателефонує. Число його телефону таке то...

Д-ій Тиміш Безорудько записав число телефону, а потім став думати. Був сам-один у холодній хаті. Самітність і холод, як огидні жаби, позаймали всі куточки в його хаті після того, як Ірина його покинула. Еге, після того як дружина залишила його напризволяще в чужому світі, йому в цьому еміграційному світі нічого втрачати. А той Кощавий, може, допоможе йому знайти якийсь вихід із його безвихідного становища, зокрема, може, запропонує йому якусь літературну роботу, роботу за фахом, — доки йому бабратись у тому посудомийництві?

Подивився в теміль вікна. Осінь аж хлющала густою джурджею, мрякою чи туманом, недалека стіна сусіднього будинку лисніла мокрим блиском від якогось світла. З вулиці до-

бувалося приглушене, мокро сичання авт по асфальті. Ця джурджа, туман чи хмари тиснули на нього, як каміння, не давала спокійно думати про те, що стало перед ним, як дилема. Думки розбігалися, і він не міг зосередитись на чомусь одному, не добирав, як йому поставитись до прпозиції Кощавого. Ні, не легко було йому зважитись на цю «зустріч».

Узяв ходити по хаті. Зважував усі «за» й «проти». Якщо редактор Євмен Кощавий запропонує якусь роботу хоч би приблизно за фахом (а він найбільше схилявся до такого здогаду), то брати її, ту роботу, чи не брати? Адже, взявши будь-яку роботу в «поступових», він автоматично випаде із справжнього українського середовища, де любов до України все таки домінує над усіма іншими справами й проблемами, де люди говорять українською мовою, випаде з рідної стихії. Його ж тоді заплюють, затюкають так, як заплювали Кощавого. Але разом з тим це ж і середовище передеріїв, отих назадників у людському мисленні, що виганяють його за дарвінізм, порівнюють з Хрушовим! Чи варто таким середовищем дорожити? Чи варто ради цього мити посуд і взагалі поневірятись? І наостанку вирішив: не варто...

Але до редактора Євмена Кощавого зателефонував аж на другий день.

...Перехрестя 42-ої вулиці й Бродвею пізнього вечора. «Бродвейські вогні», зелені, червоні, жовтогарячі, не зважають на божі хмари, що похмурими брилами нависли над містом-велетнем. Електротехніка, втілена в потужному концерні «Дженерал електрик», відважно змагається з колись таким могутнім грізним Богом Саваофом, — відважно й успішно. Ба більше: його, того стародавнього Бога, здається, вже й знаку немає, голосу його не чути (не гримить же, а тільки хлюпочить мокро під ногами), і його хмари правлять уже тільки за екран для світляних реклям, що спалахують на дахах або й над дахами будівель, на мурах хмаросягів. Он біжить, оперізуючи високу вежу «Те Нью-Йорк Таймс»-у світляна стрічка останніх вістей, мерехтить, перлами пересипається. А он кричить налис: «Кока-кола» — і водоспадом летиться з високого будинка світляний напій. Далі реклямний курець дмухає й виганяє з рота справжнісінький тютюновий дим, що летить угору до навислих хмар.

От тільки вогкий холод, що настирливо залазить під одяг, свідчить про те, що жорстокий Бог Саваоф ще має якусь силу. І люди, тікаючи від тієї холоднечі, біжать, скулившись,

щоб, либонь, десь погрітись. Біжать таким безугавним потоком, як і ота світляна стрічка-напис на вежі «Те Нью-Йорк Таймс»-у. Люди — мурахи в поході, але кожна з них, з тих мурах, знає тільки свою справу, іншими мурахами й їхніми справами не цікавиться.

Біжать... поспішають...

Із підземки, як із теплої нори, вийшла неквапливою ходою (не бігла, як інші) довготелеса сутулувата постать д-ія Тимоша Безорудька. Очевидячки, його тягло назад, заваджало поспішати вагання: іти чи не йти? Може, краще вернутись, дарма що згодився на те побачення з «поступовим» редактором газети «За океаном»? В одному місці навіть притримав був ходу. Але не що як той же таки шкілький холод примусив його рушити далі, в напрямку до умовленого місця зустрічі — ресторану на розі, чи майже на розі 42-ої вулиці. А ось і той ресторан. Вимахує привітно світлами, ніби роздмухує їх, щоб не згасли, закликає заходити.

Ех, що буде, те й буде!

— «Побачимо, що він приобіцяє», — подумав. Пірнув у тепло осяяного приміщення ресторану. Тільки ж, увійшовши, він став, осліплений: запотілі з холоду окуляри зазастували йому світ. Узяв хапливо протирати їх хусточкою. Чортові окуляри, вони завжди заваджають йому зорієнтуватися в першу хвилину. (Про те, що окуляри постійно допомагають йому й срієнтуватися взагалі, що без них він був би сліпий, він чомусь у цю мить не подумав).

Коли нарешті полуда з окулярів зійшла, в полі його зору, як на оточенім легким туманцем екрані, з'явилась коняча голова редактора Євмена Кощавого, наставилась на нього хрящуватим хоботом носа. Редактор Кощавий сидів біля одного столика, а уздрівши д-ія Безорудька, закивав привітно йому назустріч тією головою і хоботом носа (як, мовляв, коняка в Спасівку). подавав знаки рукою. Сюди, мовляв, ось я зайняв для тебе місце... бо, бач, скільки того люду. І навіть уже стільця підставляв, узявшись за його спинку правою рукою. А потім того й на ноги підвівся.

Подали один одному руки. А редактор Кощавий навіть потер свої після цього, чи то гріючи їх, чи то виявляючи так якесь там своє задоволення. Потер і мовив, ворухнувши своїми конячими щелепами:

— Ну, от і добре, що ви прийшли. Поговоримо. Може, роздягніться? Он вішак, — пальто можна повісити...

Сам він був уже без пальта, в піджаку зеленавого кольору, з якоюсь крикливою краваткою на грудях. Тиміш Безорудько роздягнувся, але пальто повісив на спинку свого стільця. Тоді редактор Кощавий вийняв з нагрудної кишеньки цигарки, запропонував одну «гостеві».

Д-ій Тиміш Безорудько подякував, але цигарки не взяв: він не куриє. Кощавий закуриє, пустивши густий дим перед своєю «мордою». А потім знов «затурбувався»:

— Але візьмемо кави? Згода? Щоб погрітись. Бо надворі ж паскудство, чортзна-що робиться... Чи ви, може, і ззіли б щось?

Тиміш Безорудько сказав, що тільки кави вип'є — їсти не хоче.

Коли до них підійшов офіціант, редактор Кощавий замовив «дві кави» з солодким пундиком.

— Бачите, яке слово: «пундик». У нас його тепер чомусь не вживають, але воно добре для заміни польського «леґуміна», що його вживають галичани, та російського «пірожное», що його вживають частенько східняки...

Замовк, ніби щось пригадував, а тоді:

— Але перейдім до нашої справи. Можемо говорити сміливо, тут по-українському ніхто не розуміє...

Проте чомусь роззирнувся навколо — повів своїм хрящуватим носом-хоботом, ніби принохувався, чим у повітрі пахне, або, може, щоб перевірити, чи, справді поблизу немає таких, що розуміють українську мову. Зачепився тим носом і поглядом за якусь сіру постать, що сиділа біля сусіднього столика. Той чоловік сидів і помалу пив каву, не звертаючи, бачилось, аніякісінької уваги на двох чужинців, що розмовляють незрозумілою мовою.

— Так от, — сказав редактор Кощавий, ушніпившись своїм досить колючим поглядом у Безорудькові окуляри й очі. — Ми будемо говорити, звичайно, не про дівчат... хе-хе, — натягнув він блідою усмішкою шкіру-лимарщину на свої щелепи, — чи про інше щось таке несуттєве у даному разі. Я не проти таких будь-що-будь приємних речей, думаю, що й ви, у вашій теперішній самотності, не проти такого... не проти розмови про дівчат, хе-хе...

Зрозумівши цей натяк, д-ій Тиміш Безорудько мерзло стелюся, а також відчув ворожість супроти нахаби, що зачепив його інтимне, його рану.

Але редактор Кошавий удав, що цього не помітив і вів мову далі:

— У мене є одна знайома, така, що й вас, такого суворого на вигляд, розворушить, хе-хе... Я вас познайомлю. Але це буде пізніше, як більше зблизимося, як станемо друзями, — чи не так?

Д-ій Безорудько глянув на нього здивовано, але нічого не сказав.

— А тепер таки про діло, — переставив тон своєї мови редактор Кошавий, змахнувши рукою дим від своєї цигарки з-перед Безорудькового обличчя, немов хотів краще його бачити. — Як я й приобіцяв вам, я хотів би поговорити про вас, про ваше становище, без усяких там молодечих фантазій. Це ж не секрет, що націоналістичні українські клерикали та реакціонери не дають вам, талановитому письменникові, й угору глянути. Чи не так?

Д-ій Тиміш Безорудько кивнув на підтвердження цього головою.

— Вони вас тероризують, а ви не можете й писнути на оборону свого елементарного права вільно думати й висловлюватись. Адже правда?

Тиміш Безорудько й це підтвердив.

— Візьмімо окремі моменти, що з них складається ваша діяльність. Чи, вірніше сказати, як могла б скластись, якби ви жили в іншому, не клерикальному суспільстві. Чи ви, наприклад, можете тут надрукувати все, що пишете?

— Ні, не можу.

— Чи ви можете виступити десь на зборах, от хоч би й на засіданні Українського вільного наукового товариства, і сказати, що Бога нема?

Д-еві Безорудькові звелась на очі чорна заслона з ряс, що завжди паралізує на тих засіданнях вільну думку, і він знову сказав:

— Ні, звичайно.

— Чи ви змогли запротестувати проти заборони в СУМ-івських колах вистави Шевченкових «Гайдамаків»? Ви чи хтось інший... Це робота греко-католиків, але й православні не кращі. Взагалі попи в цьому українському середовищі — це якесь табу, їх не можна зачіпати.

— Це правда.

— Ну, от бачите, бачите...

— От ви видали власним коштом оповідання «Боготво-

рець», з епіграфами із І. Франка: «Це перлина серед ваших дрібних розміром творів, але клерикальні критики замовчали його... як замовчують і всю вашу творчість. Чи не так?»

— Та замовчують.

— Можна навіть сказати, що ви вже опинилися майже в такому становищі, як і я: вас також фактично «остракізовано» з націоналістичного суспільства...

Редактор Кощавий аж на стільці засовався, смакуючи за-здалегідь успіх якоїсь там своєї місії, а разом скинув крадькома оком на сірого чоловіка, що пив собі спокійно за сусідським столиком каву. Пив каву, а до обох чужинців, що розмовляли незрозумілою мовою, йому було байдужісінько. Тільки чомусь одне його, праве, вухо аж витяглося вбік двох тих розмовників.

Д-ій Тиміш Безорудько виразно це бачив (не вухо, а увагу до розмовників), бо сидів обличчям до того столика.

Офіціант приніс каву та пундики, і редактор Кощавий на мить перервав їхню розмову, запросивши д-ія Безорудька пити і сам почав сьорбати ту каву, закушуючи пундиком. Тиміш Безорудько й собі сьорбнув приємного теплого трунку.

— Отже, — відновив по якомусь часі редактор Кощавий свою мову, — ми з вами цілком згодні в поцінуванні цього мертвого еміграційного суспільства. Це суспільство, в якому немає місця для таких творчих одиниць, як ви. Це задушливе суспільство вбиває найменші прояви вільної творчості й думання. Я, як ви знаєте, сам довгий час належав до цього суспільства, але потім знайшов вихід — перейшов у табір нашої справжньої батьківщини — України. Скажу прямо — в табір Радянської України. Ви, либонь, згодні з тим, що це єдина реальна Україна, що є на світі. «Нема на світі України, немає другого Дніпра», як казав наш великий Кобзар...

Тут Кощавий знов натягнув свою шкіру-лимарщину на конячі щелепи, посміхнувшись:

— «А ви претесе на чужину шукати доброго добра»... Ви це знаєте і, думаю, згодні з Шевченком. Так от...

Він нахилився до кави, про яку, здавалося, забув був, хлиснув тієї кави, глянув знову крадькома вбік сірого чоловіка.

— ... Так от, — сказав удруге: — чи не подумати б вам про повернення на батьківщину, на рідну Україну?

— «А! — шибнуло д-єві Безорудькові в голову. — Так от він куди гне!» І вже насторожився всією своєю істотою, на-

пружився, готовий щомить зірватись з місця й тікати.. — «Оце так він про мене дбає!»...

А редактор Кощавий провадив далі:

— Там би ви мали рідний ґрунт, чули б українську мову з уст свого народу і змогли б вільно висловлювати ті свої думки, що їх тут не можете висловити... Ніхто б вам там не перешкоджав додержуватись наукового світогляду... Не оглядалися б на політ та всяких інших мракобісів. Та ще, може б, і допомогли нашому народові збагнути справжню реакційну суть цієї еміграції, бо там багато хто її ідеалізує, думаючи, що коли вона називає себе «вільними українцями», то тут і повна воля для думки та прилюдного висловлювання..

У д-ія Тимоша Безорудька з'явилось було бажання «плюнути» на цю «розмову» й тікати. Але потім:

— «Тікати? Чого? Хіба я уже під владою того терористичного режиму, що стискає людину, як гад-давун свою жертву? Ні, я, на щастя, ще в вільній країні, і ще можна посперечатися з цим агентом ворожого ладу».

Він раптом підбадьорився, йому захотілось подратувати цього найманого спокусника. Тож він прокашлявся і спитав глухуватим голосом:

— От ви, добродію, мене запитували, а тепер чи можна — мені... вас запитати?

Редактор Кощавий скинувся нервово, ніби вгадав, що той буде контратакувати.

— Будь ласка! — мовив удавано-байдужим голосом. — Запитуйте.

Д-ій Тиміш Безорудько мить подумав, а тоді:

— Чи міг би я там написати, наприклад, що марксизм-ленінізм не вічні істини, що й Маркс та Ленін могли помилятися, що їхні писання не можна розглядати як найновіше святе письмо?

Редактор Євмен Кощавий зам'явся, засовався на стільці, закліпав «недомисленно» очима, а потім видмухнув з носа тютюновий дим, щоб, либонь, заличкувати вираз розгубленості на своїй конячій морді. Взагалі він увесь час курих, — знак, що ця розмова й йому чималого напруження коштувала. Озався:

— А навіщо вам це? Я просто дивуюсь...

— Чи міг би я десь виступити прилюдно з доказами, що Бог є? Наприклад, перед інтелігенцією в Києві?

Редактор Кощавий ще дужче стурбувався, скинув непо-

мітно оком на сірого чоловіка, який уперто розтягав своє «пиття кави», не йшов з ресторану. Знизнув «недомисленно» плечима, промимрив:

— Я просто не розумію вас... Ви ж людина наукового світогляду...

— А також писати в своїх творах про жорстокості колективізації, про голод 1933 року, що його я бачив на власні очі?

— Мені аж чудно від вас таке чути? — розводив руками редактор Кощавий. — Це ж уже далеке минуле... Ну, були там якісь перекручення генеральної лінії, але партія їх вправила...

— А чи міг би я десь написати чи сказати хоч би на зборах письменників, що Хрущов чи хтось інший на його місці не можуть указувати письменникам, як вони мають писати? що не всякий керівник партії може бути компетентний у справах мистецтва?

Редактор Кощавий уже аж крутився на своєму стільці, мабуть, злякавшись, що допустив до таких «блюзнірських» запитань, і вже майже неприховано позирав на сірого чоловіка, а його погляди, здавалось, казали: «Дивись, я все зробив, що було в моїй силі, а що він каже, то вже від мене не залежить».

А в його мові зникла попередня солодкавість та увітливість до співрозмовника — голос став сухий, навіть з нотками ворожости.

— Ну, я вже й не знаю, чого ви хочете! — взяв казати. — Тут вас переслідують, не дають і вгору глянути, а ви хочете захищати на батьківщині те, що вам немиле й вороже! Це ж якийсь абсурд! Ви тільки подумайте, що ви кажете...

— Ні, не абсурд. Я хочу мати волю висловлювати всяку думку і робити все, що вважаю слушним і потрібним для розвитку людини й українського народу. А тим часом виходить, що я там міг би тільки підтакувати партії, незалежно від того, що вона робить, — добре чи погане, писати сатиричні твори про переслідуваних попів, але не смів би й писнути про лихі діла самої партії. Об'єктом сатири не можуть бути переслідувані, вони швидше викликають жаль, — сатира — це жанр, скерований проти сильних злочинців, сатира — це відвага й ризик. Отож із такими моїми думками та вдачею я на своїй батьківщині не посуд у ресторанах мив би, як тут, у капіталістичній Америці, а промивав би золото на Колимі, як це робив, наприклад, навіть нешкідливий для «радянської» вла-

ди поет М. Драй-Хмара... Ні, я волю мити посуд і писати хоч для майбутнього так, як я думаю і як розумію своє письменницьке покликання...

Редактор Євмен Кощавий засопів своїм носом-хоботом, швиденько підвівся з свого стільця.

— Ну, я бачу, що ми з вами ні до чого не добалакаємось. І я тільки час по-дурному згаяв...

Він швидко пішов до каси платити, навіть не попрощавшись із д-дієм Безорудьком. Цей і собі підвівся та став помалу одягатись. Глянув випадково на сусідній столик: сірого чоловіка там уже не було. Але йому не спало на думку пов'язати його, того чоловіка, присутність із редактором Кощавим та їхньою розмовою. Натомість він подумав про те, що, власне, він, сам Безорудько б то, а не клерикальне еміграційне суспільство небезпечний для догматичного режиму, що панує на Україні: клерикалізм автоматично підтинає та масова освіта, що там усе таки є, а його вільнодумство іде в унісон із тією освітою і скероване також проти «марксистсько-ленінського» догматизму. І він цю свою небезпечність для режиму розкрив у розмові з Кощавим.

Прагнув уздріти хоч дим, що над рідним підноситься краєм

Нью-Йорк. Вогні Бродвею. Мерехтять, переливаються разками, засвічуються й гаснуть. Зелені, червоні, жовтогарячі... А внизу асфальтовий шерех авт, окатих, але сліпих страховищ, бездушної стихії, що мчить без угаву, без упину...

Чужина! А там десь далеко, за океаном рідна Україна, та оновлена Україна, що про неї торочив йому, Тимошеві Безорудькові, редактор Євмен Кощавий. І стало на пам'яті: «Прагнув уздріти хоч дим, що над рідним підноситься краєм»... Звідки це? Хто це сказав? А! Ще Гомер ув «Одіссеї». Це здоров'я у мандрах Одіссея так мріяв про рідну Ітаку...

І раптом — не дим, а суха пилючка, запах кізякової п'єрти на Провіантській у м. Січеславі.

— «О, то це я вже у рідній Україні! — похололо й тьохнуло Тимошеві в грудях. — У рідній, дорогій...»

Став, роззирається. От пролетіло авто з мосту через Дніпро (мабуть, хтось із начальства), і за ним вихорцем закрутилися в повітрі папірці, соломинки, що їх тут понатрушували чи не «колгоспні» вози, як ними «колгоспники» везли го-

родину на базар. Простенькі, рідні соломинки. І суха кізякова потерть — з кінських кізяків — не можна сказати щоб неприємно душила. Вона ж душила нестеменнісінько так, як і тоді, коли він, ще 16-річний Тиміш, підмітав цю вулицю разом із своїм дідом-двірником...

Гордий був його дід Юхим і козацької волі та сили людина, але заплутався в господарюванні, і злигодні дореволюційної Росії ото так пригнули його до міського бруку, зробили рабом великого домовласника. А його онук Тиміш тулився біля нього. Учився вдень, а ввечері допомагав дідові вулицю замітати, увечері, коли на цій «артерії постачання» великому місту меншав рух. Як два косарі з косами в руках... чи то пак: із довгими мітлами — займали вони свої «ручки» — дід попереду, а онук іззаду. Та мах! — зліва направо... Мах! — справа наліво... А куряву збивали таку, що вона застинала вулицю, як хмара. І та хмара рожевіла в останньому промітті вечірнього сонця, майже не видного вже за поблизькими високими будинками, — тільки оте проміття прошилювалось поміж ними. Отож і було так: вище, над головами рожевіє пилюка-хмара, а внизу помалу сунуться за «косарями» сутіні. А «пани» на хідниках через ту куряву не йшли, а швиденько пробігали, немов тікали від неї. А декотрі аж чхали. Неначе доброї нюхті заживали...

Тепер ніхто на вулиці не мів, але кізяковою пилючкою душило по-давнішому. Декілька п'ятирічок соціалістичного будівництва на одній шостій земного суходолу виконано й перевиконано, а кінські кізяки ще й досі нагадували про себе на Провіянтьській у великому промисловому Січеславі. Проте він, Тиміш Безорудько, повернувшись із країни бездушних авт та бензинового смороду, мало не з насолодою внюхувався в ці рідні «пахощі». І як добре, як солодко йому тут, у рідному місті! І люди ж тут свої, рідні... Ось іде один звичайний собі засмальцьований робітник, і Тимошеві так хочеться до нього обізватись. Рідною мовою обізватись. Це ж те неможливе на чужині щастя, що ради нього він і повернувся сюди. На чужині ж йому доводилось ламати в роті палички чужих слів, ламати сухе дерево без думки й серця, як до когось звертався на вулиці чи в установі. Там він мусив пізнавати дійсність крізь призму чужої мови, як крізь туман. А написи на крамницях та установах навіть за двадцять років не стали для нього прозоріші, зрозуміліші. А тут ось треба тільки звернутись до цієї простої людини — і легко, прямо

душею до нього заговорити, пірнути у рідний світ. Ні, ні! Не зараз! Хай пізніше... Люди ж ідуть та й ідуть. І дітки малі біжать. Он хлоп'я котить поперед себе дерев'яного обруча, паличкою його підбиває, а малий цуцик — наввіпередки з ним... І до хлопчика можна обізватись... Але таки ні, хай потім... Хай передсмак цього щастя потриває довше. Він хоче побути до якого часу інкогніто. Бо ще догадаються, що він щойно повернувся з Америки й почнуть розпитувати. А де-хто може ще й подумати, що він зрадив рідну країну тоді, як її треба було боронити від хижака-німця. Не всякому ж бо ясно, що в тій його втечі на Захід, як писала поетка Діма, «не зрада, а любов глибока до рідної землі була». Він піде далі, на проспект... Як він тепер зветься? Мабуть, імени Карла Маркса, бож тут усе під знаком Марксової бороди. Колись був Катерининський, а тепер — Карла Маркса. Усе чужі назви... Коли вже Україна дочекається рідних? А втім, хай і так, хай уже буде й Карла Маркса. Аби тільки можна на ньому до всякого по-рідному обізватись, не боятись, що тебе не зрозуміють або не витріщатимуть очей, як на божевільного чи як на якусь неповноцінну одиницю людського роду.

Ось і проспект. Рівний, випростаний, як та «Гася», що «лежить-протяглася», а як «устане, то й неба дістане». Ба, й нові будинки, збудовані після війни, та ще й у стилі козацького барокко. Колись на цьому проспекті був тільки один будинок у цьому стилі — будинок мільйонера Хрінникова, а тепер цілі квартали їх. О, так, це таки рідна Україна! Два ряди білої акації в цвіту, і ті акації йдуть та й ідуть від вокзалу туди, нагору, де собор, де музей проф. Д. Яворницького. Помер добрий учитель ще перед Другою світовою війною, а по собі залишив цей невмирущий пам'ятник. У якому він тепер, той музей запорізької старовини, стані? Чи його відновлено? Адже німецькі завойовники все музейне добро повикидали були надвір, прямо на сніг. Це він сам на власні очі бачив, як тікав від більшовицького терору під гітлерівську — будь вона тричі проклята! — зверхність. З дощу — та під ринву. Отже, чи відновлено?

Але тепер це легко йому перевірити. От тільки сісти на трамвай, що саме наближається, і за десять хвилин усе можна побачити. Атож... він так і вчинить.

Трамвай з рипом зупиняється. Люди, що стояли на зупинці, чекали чи, як жартували тут колись, «підверювали» (щоб не ображати жидів російським словом «поджидали»),

кидаються на нього натовпом. У натовпі спалахує сварка.

— Іди... к... матері! — чує наш поверненець на батьківщину. Гидка московська лайка. Жажлива лайка! Страшнішої, мабуть, і в світі немає. Вона Тимоша мов батогом по голому тілу стьобнула. Стенувся нервово, скулився, чекаючи ще гіршого. О, як добре, що він до такого не обізвався! І вже ворушиться-ворушиться думка-сумнів, чи добре він учинив, що покинув ту країну, де жив без матюхів... Але він рішуче відкидає цей сумнів, аж головою струшує. Ні, ні! Не треба так думати! Не всі ж тут матюхаються. Це темна, несвідома маса, а справжні українці там, у музеї, і вони не матюхаються. Мерщій же до музею! Там, напевно, все українське, як було й тоді, коли він, учень Д. Яворницького, до нього вчашав...

Але трамвай рушає, не тільки натовпаний, а й обвішаний, як кетягами, пасажирами. А чимало ще й лишилось, не зуміли почепитись. Серед них, тих «залишенців», звичайно, й наш поверненець Тиміш Безорудько, що за довгі роки перебування поза межами «соціалістичної батьківщини» розучився так «сідати» в трамвай.

А білі акації пахнуть запаморочливо, медово-солодкі пахощі заливають широку вулицю. Білі акації, білі акації! Це ж під ними він ходив із своєю першою любов'ю. І тоді акації отак пахли...

Надходить трамвай, і він, Тиміш Безорудько, таки втискається в двері, втискається досить дешевою ціною — одного відтертого від піджака гудзика. Їде... Мова кондукторки обпікає його огидою, як розпеченою залізкою — мова «старшого брата». Сахається її, як ворога (але квитка купує). І вже радий, що пасажири, стиснуті до запертя віддиху, їдуть мовчки, не говорять ніякою мовою. Хай краще німують, як не говорять рідною...

А трамвай виповзає вище, вище, на майдан, де має бути музей. Та от, нарешті, й він, той музей, знайомий, рідний. Такий, як давніш був. Будинок ув античному стилі, на зразок каїрського музею збудований. З колонами й високими сходами ганку. Д. Яворницький їздив до Єгипту, вподобав той музейний стиль і тут такий збудував. А в цілому це осяяна сонцем білість. І брама навстяж. Немов запрошує: «Будь ласка, дорогий земляче, заходьте! Рідна Україна і все, що в цьому музеї, — гетьманські булави, полковницькі пірначі, широченні запорізькі штани, вітають дорогого блудно-

го сина з приїздом, з поверненням. І такі раді, такі раді, що нарешті це сталося...»

От він уже й на тому високому ганку. Навіть оглянувся, щоб перевірити, чи, справді, на тому, на якому так часто бував років двадцять тому. На тому самому! Он же навпроти гірничий інститут, а між музеєм і гірничим інститутом п'єдестал пам'ятника цариці Катерині II... порожній, пень лише, бо революція свого часу стягла тую «вражу бабу» з п'єдесталу слави. І добре вчинила. Яка може бути слава тій «курві всесвітній», що «степ широкий, край веселий та й за-напастила»? Це зробили не хто як українці 1917 року — звалили той ганебний для Запоріжжя пам'ятник...

Оглянувся — а тоді вже й до входу повертається, дивиться в розчинену браму. О, все так при вході, як і було! Ось прямо перед ним, у вестибюлі, золотіє коляса тієї ж таки цариці Катерини, у ній Катерина їхала до завойованого Криму. Але в музеї й Катерина може стояти. Це ж історія, а історія — не обов'язково добра слава. А то що? Та то ж погруддя самого Дмитра Івановича! Так його таки шанують? Правду писав Ілько Шаповал у журналі «Прапор», у харківському.

Дивиться далі Тиміш Безорудько — а трохи збоку і боком до нього, у вестибюлі ж, стоїть якийсь, видно, службовець (бо в сірому музейному халаті), з якимсь, либонь, відвідувачем розмовляє. О! Та то ж і є він, Ілько Шаповал, його колишній учень! Струнка, висока постать, гарний профіль, лице в легкому ластовинні, ясний шовково-кучерявий чуб, красиво зачесаний. Тільки під підборіддям лінія в'ола, ознака років. Тоді, як він учився на «робітфаці» металургійного інституту і був у «Комсомолі», йому було, мабуть, років із двадцять, не більше. А тепер, напевно, вже років понад сорок. І в кучерявому чубі, либонь, уже сивина є, тільки що той чуб його русий. Але пізнати зразу можна, що то таки він, Ілько Шаповал.

І Шаповал ніби відчув появу незвичайного відвідувача, повернення з Америки, свого колишнього вчителя, — каже щось співрозмовникові (якою мовою? — напружує слух Безорудько, але не добирає), до нього обличчям повертається, потім лишає того співрозмовника та й іде йому назустріч. Гарні очі примружені — проти сонця, що летється широким потоком у розчинену браму, і щоб краще роздивитись. А потім того він аж руки підкидає, ніби обійняти хотів: піз-

нав. Пізнав з першого погляду! Але чомусь не обіймає, навіть оглянувся на того, що з ним щойно розмовляв. Обзирається притишеним голосом (але по-українському!):

— Кого я бачу? Звідки? Чи не з неба впали?

— З Америки, — чомусь притишує й собі голос Тиміш Безорудько.

— З Америки? О!

І Шаповал ще раз оглядається на попереднього співрозмовника, але того вже немає: пішов далі вглиб амфіляди музейних заль. Тоді він (Шаповал би то) зійрає праворуч і ліворуч, немов би шукає, куди б його, такого незвичайного гостя, сховати. А потім кив великим пальцем лівої руки: осюди, мовляв, ходімо! Та й веде гостя до кабінету директора, до кабінета Дмитра Івановича Яворницького. Атож, це той самий кабінет. І яке все знайоме тут! Масивний, важкий стіл, «архиерейське» крісло за ним, з високою спинкою. Високе, як у церкві, загразоване вікно, з важкою шторою збоку — фрагментом водоспаду порога Ненаситця.

Шаповал сідає в те крісло, де колись звичайно сидів Дмитро Іванович (отже, він тепер директор — робить із цього висновок Безорудько), а гостеві показує інше, звичайне, біля столу ж таки. Потирає якомсь жваво руки, мружить свої гарні сірі очі, поглядає на двері, наче боїться, щоб хтось зайвий не зайшов, не перебив їхньої приятельської розмови.

— Яка подія... яка несподіванка! — каже він. — Аж не віриться, що це не сон. Аж не йму віри своїм очам, що переді мною мій улюблений учитель...

... — «Але це таки сон, — вперше усвідомлює ситуацію Тиміш Безорудько, — це мені тільки сниться, що я приїхав з Америки на Україну. Тільки ж усе таке виразне, як у живій дійсності. Ось навіть знайомі ще з часів Дмитра Івановича фіялкові атраментові плями на зеленому сукні столу...»

Та хоч і сон — вирішує скористуватись почутим від Шаповала словом «улюблений».

— Еге, улюблений, — каже півжартом. — А як мене викидали з роботи на загальних зборах студентів та вчителів, так і ви проти мене голосували...

Шаповал на мить немов би трохи бентежить, приплю-

щує очі, спускає на них віясті повіки, а потім, глянувши щиро Безорудькові в вічі, каже:

— Не було іншої ради... Тоді ж «культ особи» був... І проти рідних батьків тоді доводилось голосувати...

— Пригадую: ви відвернулись від мене, як підносили руку...

На гарному обличчі Шаповала виступили рожеві плями сорому, залили миле ластовиння. Але він спробував посміхнутись.

— Ет, не згадуйте... Але чи вам упомку, як я перестерігав вас? Я ж вам сказав тоді, що на закритих зборах «Комсомолу» звинувачували вас у тім, що ви про Енея та його «обсмалених, як гирия, ланців» говорили, як про запоріжців. «Аж слина з рота бризкає, казали, так захоплюється»... Тоді ж запоріжці в «радянської влади» були не в фаворі...

— Це правда, ви сказали мені про це. І я тоді спробував був скористуватись цим та вжив запобіжних заходів. Знавши, що студент Чорнострик — агент ДПУ, я запросив його «допомогти» мені очистити український відділ книгозбірні від «націоналістичних» матеріалів. І ми тоді з ним повидали передмови С. Єфремова та А. Ніковського до творів деяких письменників. Крім того, я попросив тоді Квача, тюхтіюватого, але партійного мого помічника проглянути й перевірити програми-завдання, повикреслювати з них усе, що суперечить новим настанам генеральної лінії партії. Але це мене не врятувало, бо вже було наперед вирішено мене знищити, і оті розмови на зборах «Комсомолу» не виникли самі собою — на це були вказівки від вищих інстанцій. А те, що я вважав рятівними, запобіжними заходами, стало потім «матеріалом» проти мене. Чорнострик виступив на загальних зборах, як мене «проробляли», і сказав, що в моїй книгозбірні були писання «ворогів народу» С. Єфремова й А. Ніковського. Якби я його тоді зопалу не покликав мені «допомагати», то він би й не знав, що такі передмови були. А Квач надрукував про мене статтю в газеті «Зоря» під заголовком «Єфремівщина під машкарою марксизму», використавши програми, що їх складав не я, а мій попередник на цій роботі. Не допомогло мені й те, що я покликався на своє «пролетарське походження», на те, що я з своїм дідом недалеко від робітфаку Провіянтську вулицю підмітав... Владі ж потрібне було не моє «пролетарське походження», а моє знищення... Бо я був українець...

Шаповал махає рукою й каже, що не варто тепер згадувати про це, що тепер інші порядки на Україні..

— Тепер у нас справедливість, радянську законність відновлено...

— І Дмитра Йвановича, бачу, шануєте, — в унісон із цим кидає своє Тиміш Безорудько.

— Аякже, шануємо. Ви ж бачили його погруддя?

— Та й не тільки погруддя. Я читав ще в Америці вашу статтю про нього...

— Читали? І яке ваше враження?

Приємна усмішка сковзнула на його вродливому обличчі, а в очах засвітилося чекання оцінки.

— Добре написали. Шкода тільки, що не всі факти згадали. Ви ж не згадали про те, що було з ним за «культу особи». Пам'ятаєте, як його скинули були з директорства і з музею викинули, а натомість настановили директоркою якусь жидівку? І знаєте, що він тоді на засіданні комісії сказав? «Це ж ви на... на мою сиву голову!»

— Так і сказав? Я цього не знав...

— Сказав.

Дзеленчить голосно, аж повизкує, як недорізане поросся, телефон, що досі спокійно лежав на директорському столі. Шаповал бере слухавку й говорить... мовою «старшого брата». Тиміш Безорудько прикро скулюється, немов би йому раптом стало холодно, дарма що надворі було тепло, а в кабінеті стояв тільки приймний холодильник.

— «Так і він... цією... Рідна для офіційних розмов не годиться...»

Смуток хмарою пробіг по його виду, очі глибше сховались за чорну оправу окулярів.

Холодно й незатишно зробилось йому на рідній землі. Як добре, що це тільки сон і що йому не доведеться зраджувати рідну мову!

Тим часом Шаповал кінчає свою телефонічну розмову і знову звертається до вчителя по-українському. Каже з усмішкою про те, як Дмитро Йванович панічно боявся телефонів і сам ніколи не брав у руки слухавки, завжди просив когось із присутніх: — «А візьміть, козаче, — що воно там балакає?» Той бере слухавку й переказує почуте, а потім передає відгук на це директора музею.

Аж пекло, так кортіло Тимошеві Безорудькові запитати

свого колишнього учня, а тепер господаря (з доручення партії) музею, чому він, за конституційної рівності всіх мов у Радянському Союзі, не говорить своєю мовою у ділових розмовах, — дивиться: а перед ним уже не Шаповал, а його друг з молодих років і односелець Трохим Гавенко. І він, Тиміш Безорудько, уже не в музеї, а в 33-ій школі, де колись, ще в 20-их роках, учителював. Тоді це була українська школа, а тепер він чує тут тільки московську мову. Вони стоять із Трохимом у довгому лункому коридорі, повз них пробігають галасливі школярі і говорять тією мовою... О, Трохима він уже прямо питає!

— Колись тут лунала українська мова, — обзивається, — а тепер чую тільки російську. Чому це так? Ти ж, здається, директор тут...

Трохим відповідає не зразу, якусь мить думає, смішно випнувши свої великі губи (як дві стулені докупі галушки; в селі його дражили «губатим»), що по них так і хочеться бринькнути. Безорудько бачить, що й у його буйній чуприні вже поблискує сивина, а під броватими очима цілі торбинки зморшок: вони ж однолітки з ним. Раптом по зморшках Трохимових щік пробіг рум'янець сорому чи збентеження, і він, як і Шаповал, спершу оглядається, а потім каже:

— Я вже член партії, і мені, може б, не годилося так щиро балакати з тобою, але... скажу як другові. Ми ж із тобою — пам'ятаєш? — разом на Розтиківку до дівчат ходили! Ех! — махає рукою. — Скажу ж тобі... Якщо я фізично зберігся, якщо й мене, як українського інтелігента, не знищено, то тільки через те, що я перейшов на російську мову. Поки я цього не зробив, мене й у партії вважали «чужим елементом». Ще ж Олександр Шумський — пам'ятаєш? — казав, що українці в КП(б)У — пасерби. Ще в 20-их роках казав, під час українізації. А що було в 30-их роках! А після останньої війни українська мова була ознакою співпраці з німцями... Отож я й рятувався. Ба більше: я й дітей своїх узяв з української школи та послав до російської, щоб показати свою лояльність. Та й не тільки я так учинив. Тим то й оцю школу довелось русифікувати.

— А в хрущовській же програмі партії сказано, що всі мови рівноправні! — скрикує Тиміш Безорудько. — Я ж оце й повернувся з Америки через те, що повірив цій програмі...

Скрикує, а тоді бачить: він стоїть під акаціями проспек-

ту імени Карла Маркса, а Трохима Гавенка вже й близько немає, зник, як крізь землю пішов. А повз нього йдуть жиди, а може, й українці, такі, як Трохим Гавенко, і української мови не чути — тільки російська.

Куди ж тепер? Де ж вона, та рідна Україна? Може, в Києві, в столиці?

І от він уже в Києві, на Хрещатику. Не встиг і розглянутися, — зирк, а до нього йде Тарас Матвієйко, лідер еміграційних націоналістів, що перекинувся самохіть до окупанта. Підходить, низькооко придивляється, пізнає.

— О! Це вже й ви тут? — дивується.

— Та тут. Оце шукаю, де вона, та рідна Укарїна, на якій землі.

— Е, її зверху не видно, треба дивитись глибше... під землею, а не на землі шукати...

Гляне Безорудько під ноги, а він стоїть на соломі, що прямо на хіднику розтрушена, ніби лігво якесь, а збоку, в мурі поблизького будинку, прикрашеного українськими кахлями, стирчить палиця, і на тій палиці низка бубликів наизана.

— Бач, — каже до Матвієйка, — якби це приватне господарство, то чи люди розкидали б так солону та бублики? А за соціалізму... Може, візьмім по одному? Бо вже ж нерано, — скидає очима на сонце, що стоїть над будинками, — а в мене в роті ще й рїски не було...

— Е, ні, — каже Матвієйко. — Це було б розкрадання соціалістичної власности, а за це можуть покарати. Он і міліціонер іде. Ходім краще... я тут знаю одне місце...

Та й заводить його до якоїсь чи то крамниці, чи то харчівні.

— Сядьмо отутечки, біля оцього столика, — каже Матвієйко. — А закусимо ось оцим...

Дивиться Тиміш Безорудько, а він кладе на стіл величезного павука. Не краба, а таки павука. Потім відламує одну ногу в того живого павука, й дає йому, Безорудькові. Та жива нога й відломлена рухається, як відірвана нога того павука-«косаря», що її Тиміш іще в дитинстві відривав, — відірве, а вона, та довга та тонка нога, ще «косить». Але ця павукова нога не така вже й тонка, а гомілка навіть опукла. Мабуть, у ній багато найдку, як розкусити... Розкусити й висмоктувати...

Ве! Огида струшує Тимошем Безорудьком, перевертає

все всередині, от-от блюватиме. Ні, він ні за що не їстиме такого!

Підводиться й іде до буфету. За прилавком стоїть дівчина в українському вбранні, в сорочці з вишиваними рукавами, стрічки спадають з пліч. І в нього робиться тепло-теплє на душі. Ні, ще не вмерла Україна! Оце вона... нарід, носій тисячолітніх традицій. І очі в дівчини українські — карі, і брови — як шнурочок. Дивиться Тиміш на це втілення України майже закохано («майже», бо він же не молодий уже, а це ж молодесеньке дівчá) і просить добірною українською мовою дати йому щось поїсти, бо він із самого ранку ще нічого не їв.

Дівчина мовчки обертається до полиць із крамом, бере там щось і кладе на шальку терезів. Тиміш дивиться й не йме віри своїм очам: на шальці лежить шматок повстини.

— Що ви мені даєте?! — скрикує обурено.

— Те, що бачите, — вишкіряє хижо зуби по-московському дівчина, уже чужа, ворожа.

— Алеж я їсти хочу!

— Дивись! — звертається дівчина до іншої продавниці. — Зразу видно, що це чужинець-турист: і говорить не по-нашому. і їсти повстини не хоче.

— А може, він «западник», — озвалася її подруга, — і ще не навчився державної мови Української радянської соціалістичної республіки...

— Ні, таки чужинець, — наполягала перша. — Якби він був «западник», що так довго зволікає з вивченням нашої мови, то я б зразу заявила куди слід.

А потім знову обернулася до Тимоша Безорудька:

— У нас тепер, за збудованого соціалізму, люди їдять усе, що не даси, — і повстину, згідно з тутешнім українським прислів'ям «хоч вовна, аби кишка повна». Їдять усякі мотузки, вугілля, цеглу. Аби тільки стаханівці та цегельні настачали. А в вас, бачу, ще буржуазні звички... ще про ковбаси думаєте... Та й націоналіст ви... Бач, якою мовою... му-жицькою говорите... І забелькотала:

— Храм Хріста Спасителя... храм Хріста Спасителя...

— «А, це та, що в Москві на трамваї кондукторкою працювала і так називала одну зупинку, — подумав Тиміш, згадавши те, що чув колись у Москві. — А тепер сюди приїхала й по-українському одяглася... Тікати звідси! На захід!.. Може, ще хоч у Львові збереглася рідна стихія...»

Згадав: як він там під час війни був, то чув гадюче сичання польської мови. Але тепер — він знав з газет — поляків «репатрійовано» до властивої Польщі, жидів розігнали німці, — тож тепер, мабуть, там залишилися самі українці.

І от він уже у Львові. Стрийський парк. Озеро. А на озері білі лебеді плавають, гордошиї лебеді. Дивиться Безорудько — а на березі сидить у фотелі письменниця Ірина Вільде, — у фотелі, як на троні. Як на троні? Чому як на троні? А, ясно — чому: вона ж у цієї влади в фаворі, нагороди одержує. Але дарма. Усе таки це ж українська письменниця. І він з нею колись був знайомий. Зрадивши, що її побачив у такому відлюдному місці, де можна широко погомоніти, Тиміш мало не біжить, як обминає закрут озера. Ще здаля руки простягає і зразу ж питає не якою, а рідною мовою, кивнувши головою на красеня-лебедя, що занурив свою шию в воду, — питає, що той лебідь там шукає, на дні...

— Неімовірно, — відповідає мовою «старшого брата» і українська письменниця Ірина Вільде. І додає, що то такий лебідь, що носить на шиї «кравать» (тобто «краватку», догадується Тиміш).

Куди ж тепер? Де є хоч малесенький куточок України на українській землі? Розпач підказує: на Північний Кавказ. Там українців викреслено з книги буття, їх офіційно нема, то, може, й органи безпеки притупили свою пильність, не перетворюють страхом людей на ідіотів.

Краснодар. Педагогічний інститут, де він, Тиміш Безорудько, працював перед утечею на Захід. У кабінеті директора назустріч йому з-за столу підводиться Науменко, удаваний недобачій. Щоб звільнитися від «партнавантажень» та обов'язкових доповідей, він проголосив себе «осліплим» (майже осліплим), таким, що не може готуватися до тих доповідей. А марксизм-ленінізм він вивчив на пам'ять ще тоді, як не був сліпий, тож міг його викладати без конспектів. А раз Тиміш Безорудько вийшов шукати свого студента, щоб передати йому книжку, зустрів Науменка та й питає, чи не бачив. А той: «А ондечки він! Бачите?» Тобто він, «сліпий», побачив студента там, де Тиміш, бачучий, не міг побачити. Оце й стало Безорудькові на пам'яті, як тільки він побачив Науменка, а це свідчило про те, що з Науменка партієць удаваний і що з ним можна широко говорити.

Але тут сталося з самим Тимошем Безорудьком неперед-

бачене. Йому, людині з буржуазними звичками та харчуванням (а він же перед відлетом з Америки ще й попоїв добре), притьмом треба було кинутись до вбиральні. Про українську мову на Північному Кавказі розпитає пізніше. Отож він прихляється Науменкові до вуха й питається, де тут у них те місце, що до нього й російські царі ходили лішки.

— Нема, — каже Науменко.

— Як нема?! — скрикує Тиміш Безорудько. — А куди ж ви... ви й ваша сім'я той... ходите? Це ж природна потреба!

Але той тільки розводить руками: мовляв, немає. За соціалізму мало їдять, то й убиральні не дуже потрібні. А потім з гордістю додав, що хоч у країні збудованого соціалізму убиралень і немає, так зате ця країна перша випустила супутника Замлі і до Місяця перша дострелила...

Та сердешному «чужинцеві» у цю мить не до розмов про успіхи «радянської» науки й техніки було, — йому треба було до вбиральні. Тільки «у міжчасі», як кажуть наші брати-галичани, йому стало на пам'яті, що ті убиральні, які були в цьому колишньому гімназіяльному будинкові, після революції перероблено на кабінети фізики та хемії,* і він, Тиміш Безорудько, як працював тут, то користувався для цієї мети підвалом під інститутським будинком. А як біг тепер до того підвалу, думав: — «А ще ж і до міліції треба сходити.. прописатися... А потім треба шукати роботи, бо ж у цій державі, хто не працює, той не їсть... дарма що й їсти нічого... Але тоді можуть спитати: а де працював раніш? І що я скажу? Що в Америці, у капіталістичній? Ну, але про це потім... після позбуття невідкладної потреби...»

Заходить, прихилившись, до того підвалу, в півтемряві місця шукає. — «Отут, думає, сяду, а потім пригорну пісочком, і ніхто не взнає...»

— А, ніхто не взнає? — розітнувся раптом грізний голос у лункій порожняві підвалу. — Бач, де він, голубчик, примостився!

Дивиться переляканий Тиміш Безорудько, а звідти, де вхід, заходить, як і він щойно зайшов, міліціонер, з кишені книжечку виймає.

— Ось я тебе зараз за порушення правил санітарії й гігієни..

---

*) Тут автор довільно змінив місце цього «революційного перетворення», — насправді так було в Ставропільському педагогічному інституті.

Тиміш підхоплюється збпалу — та лусь головою об низьку цементову стелю, аж увічю йому почорніло. І миттю в цьому запамороченні, очайдушно зважується:

— «Скажу ж тепер цій владі правду в вічі... хай буде, що буде!»

Та як закричить:

— Як хочете збудувати комунізм, то спершу побудуйте відхідки! Щоб люди не мусили отак згинатись та по підвалах лазити... Тоді тільки зможете сказати, згідно з марксизмом-ленінізмом: «Комунізм — це вселюдська рівність плюс достатня кількість відхідків». А коли говорити про таку «Україну», як у вас, то я начхав на неї!

О той запаморочливий удар об цементову стелю та власний його крик розбудили Тимоша Безорудька, і він прокинувся, обливаючись холодним потом. А першим його почуттям після цього прокиду була радість, що це був тільки сон, що він не насправді побував у державі матюхів та «старшобратньої мови», що він у своєму вбогому мешканні на Сьомій вулиці, в Нью-Йорку. Тут же він не тільки не боїться поліції, а ще й живе під її захистом. Якже ця поліція не змогла його захистити від тих прикростей, що він їх зазнав у сні, то тільки через те, що сні — світ, якого поліція не може контролювати. Та й сам він, Тиміш би то Безорудько, трохи спричинився до таких сновидив: тікавши від передеріїв та кудлаїв, він дався був на підмову редактора Євмена Кошавого, як той хотів був спокусити його образом рідної України.

А для його побутового заспокоєння мало тепер вагу й те, що в його мешканні ватерклозет був завжди справний і ніколи не ревів таким левиним ревом, який колись мучив ще бідного посередника для продажу нерухомостей Сола Шворца.

Пізніше Тимошеві Безорудькові стало соромно, що він висловився був у сні про рідну Україну так прикро, і він, щоб заспокоїти своє сумління, написав ось ці рядки:

Здаля ти вабиш нас, як мрія чиста,

Здаєшся щастям, раєм чарівним,

А зблизька ти ворожа і чужа,

З чужим обличчям, мовою чужою,

З ненавистю до нас, своїх дітей.

О нене зганьблена! О муко наша!..

Ще одна газетна сенсація, але вже всеамериканського розголосу

Це сталося незабаром після сенсації на нью-йоркському Подолі, пов'язаної із спробою всечесного отця ігумена Ордену отців василіян Жилі купити урядовий будинок для своєї парафіяльної школи. Одного дня у всіх нью-йоркських газетах з'явилось повідомлення про викриття чергової шпигунської афери в США. Само собою розуміється, що такі самі повідомлення надруковано й у багатьох інших американських газетах.

У нью-йоркській газеті «Дейлі мірор» — «Щоденне дзеркало» читачі побачили величезний заголовок: «Шпигунська афера у США на користь однієї великодержави» (усі це зрозуміли: на користь «Росії» — СРСР). Під цим заголовком «шапкою» уміщено три поличчя: ліворуч — як дивитися на сторінку, а фактично на першому місці, оскільки всі нежди читають зліва направо, — добре, майже дитяче (теляче? — коректорський сумнів), безвусе й безбороде обличчя українського, але відомого й у чужому світі чи, як дехто ентузіастичних його прихильників казав, «світової слави науковця» професора Матвія Хорошила, поряд з ним — фактично посередині — чарівне личко красуні Ріти К., білявки з ясними очима, широко розплющеними для всього світу, такими, що тягнуть усякого, в кого ще тьохкає серце, в безодню щастя-насолоди, і — праворуч, як дивитися на сторінку — коняча морда українського «поступового» редактора Євмена Кощавого, з виразом затиснутих у зубах вудил...

Уже саме поєднання цих трьох поличчів викликало в тих, хто знав хоч одного із зображених, недомисленні питання. Що їх могло поєднати, цих чужих одного для одного людей? Невже шпигунство?.. Але як можна припускати участь у цій справі бездоганного з морального боку й похристиянському доброго проф. Матвія Хорошила? Ну, хай уже той новоявлений «поступовець» (у лапках!) Євмен Кощавий, що продавався всім, хто тільки хотів його купувати, він, може, й здатний на таке, — але професор Матвій Хорошило? Ні, ні, це останнє аж ніяк нікому в голові не вкладалося! А ота ширшим колам нью-йоркського громадянства, а тим більше українцям невідома красуня, що очима втягала в безодню солодкого щастя весь світ, — невже й вона шпигувала на користь не названої, але всім відомої великодерж-

жави? Невже таку, як у неї, вроду можна поєднати з брудом шпигунства?

А втім, щодо Ріти К. то думки роздвоювалися: жінки казали, що могла, а чоловіки, що — ні, не могла. Проте треба сказати, що й дехто з чоловіків після певних роздумів схилилися до думки, що могла, бо ж відомо чимало фактів, що органи розвідок таки використовували й красунь, та ще й чи в не найгірших ролях — у ролях повій. Адже навіть у тій не названій у газеті великодержаві, яка вважає себе «найморальнішою», «соціалістичною» і в якій проституція офіційно заборонена, органи державної безпеки підсилають повій чужоземним комуністам, як це було з югославом Джіласом у Москві, коли його хотіли використати проти Тіта, який почав був бришкати.*)

Вичерпні відповіді на всі ці питання читачі знайшли на другій і дальших сторінках цієї газети. Ці відповіді були клаптиками тексту порозкидувані серед різних реклям — оголошень про макарони, про м'ясива, про те, як така то фірма вміє готувати смачні перекусники (по-англійському «сандвічі»), під назвою «перекусники тітки Сари», і багато іншого. Малюнки до цих реклям великі, часто на дев'ять десятих сторінки, а потрібних для читачів «продовжень» того, на що натякнуто на першій сторінці, — крихти між ними. Але читачі цього числа жадібно визбирували й ці крихти, бо справа була, оправді, таки пікантна, така, що в декого з читачів-чоловіків аж слина в роті котилася...

Як виявилось, агенти не названої великодержави використовували Ріту К. як принаду для видобування з наукового та ділового американського світу цінних інформацій, переважно військово-оборонного характеру. Одним з агентів не названої великодержави був український «поступовий» журналіст редактор газети «За океаном» Євмен Кощавий.

Але американська газета «Дейлі мірор» була б не американська, якби вона не виявила геть чисто всіх найтаємніших подробиць (за малим винятком тільки інформацій, що належали до державної таємниці). Отож читачі з якогось там клаптика тексту, знайденого між реклями, й довідалися, що Ріта К. була не просто собі красуня, а повія. Кореспонденти вимотали з неї всі секрети її «фаху» — продажу її вроди й кохання, і саме такі подробиці викликали оту

*) Див. Джіласові «Розмови з Сталіном».

слину в роті деяких читачів-чоловіків. А сама Ріта К. охоче й весело тим кореспондентам сприяла, знаючи, що ~~ця~~ справа зробить її відомою на всю Америку, коли не більше, а тим самим принесе їй нові успіхи та багатство. Між іншим вона сказала, що з двох її заплутаних у цю аферу коханців їй як жінці більше заімпував редактор Євмен Кощавий, ніж славний не тільки в українському гетто, а й ув американському світі професор Матвій Хорошило. Хоч редактор Євмен Кощавий і не був красень з обличчя, так зате був могутній у розумінні фізичного кохання. (Тут дехто не дуже делікатний у висловах міг би сказати, що Євмен Кощавий мав не тільки конячі щелепи, а й рівну жеребцевій силу чоловічої статі). А це — тут Ріта К., як занотували кореспонденти, мрійно примружила очі, щось там собі уявляючи, — головна вимога жінки щодо чоловіка-самця. Атож, самця! Що там заличковувати чи в папірчики завивати самозрозумілу істину? Це ж та сила, що продовжує людський рід на землі! Професора Матвія Хорошила вона, Ріта К., щиро поважала й поважає, ба й не раз захоплювалась його розумними промовами, чи то пак розмовами з ним. Але все таки краще сказати, що то були його промови чи учені доповіді, виголошені в її будуарі, а вона, як людина не дуже освічена, була тільки його слухачка. Здебільшого вона з тих його промов мало що й розуміла, але він так надхненно промовляв, що вона мимохіть заслухувалася. Це було тоді, як він уже звик був до неї, а спочатку — тут Ріта К. мило усміянулася, як занотували кореспонденти — він, хоч і професор, а був такий несміливий, як молодий, недосвідчений хлопчик, що не знає, на яку ступити біля приступної, готової йому віддатись жінки. Але як звик, то виразно посмілішав і був прийнятний для неї відвідувач чи гість у її сальоні. І вона не раз захоплено цілувала його лисину-тонзуру, ознаку його великого розуму. Це правда, це факт. Але в статевому розумінні, в розумінні біологічної сили він якщо, може, й не цілковитий імпотент, так дуже й дуже, ну, млявий чи що чоловік...

Далі читачі довідалися, що слідчі органи виявили в цій техніці продаваного кохання ще й те, про що й сама Ріта К. не знала. Виявилось, що до її спальні крізь стіну з сусіднього мешкання був проведений свого роду «перископ» (як ото в підводних суднах), за допомогою якого можна було спостерігати те, що в тій спальні діялося. Цей «перископ»

теж комерційно використовували організатори того підприємства, що допомагало Ріті К. в її будь-що-будь незаконному для США заробіткові. Справа бо в тому, що стара Рухля з рогу Восьмої вулиці й Першої авеню нью-йоркського Подолу, в якій можна було разом із газетою дістати й число телефону як кінець ниточки, що вела до клубочка — кохання Ріти К., — це була тільки найдальша й початкова периферія широко розгалуженої мережі цього підприємства (ї Рухля була тільки одна з багатьох розкиданих по всьому великому Нью-Йорку таких ниточок). Справжні керівники цієї мережі брали гроші з клієнтів не тільки за безпосереднє кохання, як це було у випадку з професором Матвієм Хорошилом, а й за те, що допускали їх до спостережного «перископу» тоді, як Ріта К. злягалася з кимсь іншим. Здебільшого це були підтоптані клієнти, яким це було потрібне для попереднього розпалювання та розворушування їхніх занепадлих уже статевих спроможностей. Такі клієнти спочатку спостерігали, а тоді платили, розпалившись унаслідок цього спостерігання, такі гроші, яких від них підприємці вимагали, — не скупились, не зважали ні нащо, бажаючи тільки допастися до такого кохання.

Цей «перископ» не був, що правда, нью-йоркський винахід, його нью-йоркські підприємці просто запозичили з лондонської практики, що в ній, як відомо, заборсався був навіть англійський міністер військових справ Профуно. Це свого часу було широко розголошено через світову пресу, з описом цієї техніки, — тож нью-йоркським підприємцям не треба було відкуповувати в англійських підприємців патента на цей винахід.

Річ зрозуміла, що коли цей «перископ» знайшли агенти американської державної служби безпеки, то й вони використали його для виявлення заплутаних у цю шпигунську аферу людей. Отож так були виявлені й передшлюбні походеньки відомого українського чи вже, можна б сказати, американського науковця (бо він же публікував свої праці вже англійською мовою) професора Матвія Хорошила. Саме тому, що він був дуже відомий, його й не можна було зачіпати на підставі тільки порушення протипроституційного закону, — агентам треба було довідатися ще й про те, чи він не причетний і до шпигунської справи, сліди якої «протоптував» червоний український редактор Євмен Кошавий, і ті сліди привели їх до сальону Ріти К. А обидва ж вони були

українці! Ба більше, ще до того, як Євмен Кощавий став «червоним» і «поступовим», професор Матвій Хорошило з ним навіть був знайомий (це було ще в ДПП-вських таборах у Німеччині, та агентам це легко було з'ясувати).

Щоб упевнитися, що й відомий професор Матвій Хорошило ходить до повії Ріти К. так само, як і «поступовий» редактор Євмен Кощавий, агентам і довелося в цей «перископ» заглядати.

— Ну, й як? — запитав один кореспондент одного з агентів. — Цікаво було дивитись?

— А вам би як було, якби ви були на моєму місці? — запитав і собі замість щоб відповісти агент державної розвідки, посміхаючись на самий спогад про те, що він у той «перископ» побачив. — Хоч, звичайно, не можна було й не заздрити, — додав.

Участь цих двох українців — редактора Євмена Кощавого й професора Матвія Хорошила дуже пошкодило репутації всіх українців в Америці, у США. Адже до цієї ганебної справи українці скрізь і всюди хвалилися своїм антикомунізмом, своєю ворожістю до російського більшовизму, що поневолив їхню батьківщину Україну. Досі було так, що в шпигунських аферах, викриваних у США, брали участь здебільшого ті американці, етнічну приналежність яких у газетах звичайно визначали як «народжених у Польщі», «народжених у Росії» чи в Німеччині. Навіть коли писали про котрогось із таких більшовицьких шпигунів, що він «народився на Україні», то й тоді українцям не доводилося хвилюватися, бож усі читачі знали, що під такими «псевдонімами» приховувались американці юдейського віровизнання. Якби хтось із дослідників поцікавився, наприклад, тим, як Москва викрала в американців секрет атомової бомби, то ні в судових документах, ні в газетних повідомленнях він би не знайшов жадної згадки, що подружжя Розенберги було саме такої етнічної приналежності.

«Секрет» цього явища дуже легко можна пояснити тим, що, поперше, майже всі газети у США, особливо на Східньому Узбережжі, зокрема в Нью-Йорку належали саме таким американцям, тобто американцям юдейського віровизнання (адже навіть «Новое русское слово», всупереч цій назві, було в їхніх руках), а подруге, і редактори «арійських» газет мусіли зважати на впливи та фінансово-економічну могутність цієї етнічної групи.

А от тепер написано прямо в усіх англомовних і неангло-мовних газетах, що ввіймані на гарячому шпигуни — відомий професор Колумбійського університету Матвій Хорошило і редактор газети «За океаном» Євмен Кощавий — безсумнівні українці, а їхня шпигунська «діяльність» (у лапках) походить з того, що вони «нові», післявоєнні емігранти з України, як частини СРСР, причому один з них — Євмен Кощавий ще й належить до комуністичного, заличкованого назвою «поступового» українського середовища.

І от це сенсаційне повідомлення набрало, як про це сказано й у заголовку цього розділу, всеамериканського розголосу. І який могутній був цей розголос! А жалюгідні спроби української газети «Вільне слово» відмежуватися від цієї ганебної афери, доказувати, що українці взагалі не такі, як ці два паскуди, що, мовляв, немає, як сказано в українському прислів'ї, роду без вироуду, — це був тільки комариний писк серед гучання голосів усіх інших газет США. «Українці шпигують на користь однієї великодержави!» отаким змістом звучав цей могутній хор.

Не зайвим буде відзначити, що до цієї афери «Вільне слово» пишалося професором Матвієм Хорошилом як українським науковцем світової слави, — пишалося, а тепер відпекувалося від нього!

Не могла, зрозуміла річ, не зробити відповідних висновків із цієї афери й наречена проф. Матвія Хорошила панна Неонила Великохатківна, хоч як їй було шкода втрачати таку «блискучу партію» та ще й разом з надією будь-коли вийти заміж взагалі. Крім того, агенти державної розвідки її теж тріхи потурбували, з'ясовуючи поведінку її нареченого, а тим самим кинули й на неї тінь державної недобронадійности. Не мало заважив у її остаточному вирішенні й той факт, що такий, здавалося б, статечний чоловік, як проф. Матвій Хорошило, її наречений, кохаючись із нею «серафічно», як кажуть наші брати-галичани, одночасно учащав до повії. (А може, й те, що він виявився «млявим»? — коректор).

— «Ну, хто б міг таке про нього подумати!» — з мукою думала бідолашна зраджена дівчина. — Як він міг так «подворушницькому» (як казали в країні будованого соціалізму, звідки й вона, на жаль, походила) поводитися!»

Та й страшна лють ревнощів завирувала в ній. Справді бо: він же проміняв її на якусь повію... зраджував її з мерзенною продажною жінкою! (Хоч, як, мабуть, пригадує чи-

тач, проф. Матвій Хорошило саме про неї дбав, коли хотів упевнитись таким самовипробовуванням, що він не розчарує її щодо своїх подружніх обов'язків, але панна Неонила Великохатківна цих його таємних мотивів не знала і через те отак безпідставно на свого нареченого ремствувала).

Кінець-кінцем, вона написала проф. Матвієві Хорошилові ось цього листа:

«Шановний добродію!

Те, що сталося, примусило мене взяти назад мою обіцянку стати Вашою дружиною. Я не могла б жити з такою морально-заплямованою людиною, якою Ви себе виявили, я не могла б дивитися чесним людям у вічі. Забороняю Вам навіть пробувати відновити будь-яку приязнь між нами. Ви мерзенний зрадник, і я Вас зневажаю всіма фібрами своєї душі».

Як бачимо, панна Неонила Великохатківна знайшла відповідний тон для свого листа, щоб відповідно покарати зрадника. Правда, не можна сказати, щоб цей «тон» легко їй дався. Вона до півночі просиділа над різними проектами листа до свого колишнього (еге, він уже був «колишній»!) нареченого. Було й таке, що й сльози капали з її чудових очей (змиваючи, між іншим сказавши, фарбу з її вій) на той чи той проект. Перший варіант був довгий, багатомовний, повний більше жалю за втрату мрії про одруження, ніж докорів, але потім у неї прокинулося почуття зневаженої людської (чи, може, тільки жіночої) гідності, і вона цей варіант порвала на дрібнісінькі шматочки, а натомість скомпонувала значно коротший, але гостріший у тоні. Проте доля й цього варіанту була така, як першого, тобто він пішов у вигляді найдрібніших клаптиків паперу до сміття. Були ще інші варіанти, та, кінець-кінцем, вона зупинилася на отому найкоротшому варіанті. І автор цієї повісті думає, що й читачі її згодяться з тим, що це таки найкращий з усіх можливих варіантів, яким колишня наречена покарала свого зрадливого нареченого. Під цим же варіантом не було навіть повного підпису, а тільки ініціали «Н. В.». Тільки в «постскрипті» вона ще дописала вимогу, щоб проф. Матвій Хорошило повернув їй негайно всі її попередні до нього листи. І сердега професор похопився цеє зробити, виславши ті листи рекомендованим та ще й чималеньким пакунком. Не можна сказати, що він це учинив без певної дози жалю: він же розумів, що вже йому ніхто ніколи в житті не напише таких ніж-

них, повних любови й безмежної відданости не просто листів, а послань. Ніхто й ніколи...

Але тут читачі, особливо з тих, що хоч трохи пожили в тій не названій у пресі великодержаві, з якою була пов'язана ця шпигунська афера, можуть запитати: «Як професор Матвій Хорошило міг листуватися, відсилати пакунок із листами своєї колишньої нареченої, будши впійманий на шпигунстві? Адже його мусіли б негайно ув'язнити й ізолювати від усього світу!» Але на це недомисленне питання дуже легко відповісти: в капіталістичній Америці немає таких «чорних воронів», як у тій країні «збудованого соціалізму й будованого комунізму», щоб навіть шпигунів хапати й запроторювати у в'язниці, — тим і проф. Матвій Хорошило мусів тільки дати певну грошову заруку, а потім вільно ходити вулицями міста, одержувати листи від своєї колишньої нареченої, як також відіслати її листи, пішовши власними ногами на пошту.

А втім, треба сказати правду, що йому таки не з-так легко було виборсатися з цієї шпигунської справи. Кінець-кінцем, він урятувався завдяки своєму професорському фахові. У процесі ж слідства виявилось, що він був фахівець не від атомової енергії, а тим самим не мав і жадного відношення до виробу атомових бомб. Тимчасову підозру щодо цих останніх «секретів» викликали були в агентів державної безпеки США його згадки в розмовах із Рітою К. про закон Фортунатова — де Соссюра, що його, цей закон, редактор Євмен Кощавий, як людина, необізнана із порівняльним мовознавством, потрактував у своїх шпигунських листах до агентів не названої в газетах великодержави як закон атомової фізики. Цього листа перехопили агенти Федерального бюро розслідув, які небезпідставно стежили за «діяльністю» у США редактора Євмена Кощавого, — і так цю справу було розпочато.

Професор Матвій Хорошило мусів витратити майже всі свої професорські (до речі буде сказати — передшлюбні) заощадження на адвокатів, які доказали агентам згаданого Бюро, що закон Фортунатова — де Соссюра означав тільки теоретично-здогадне пересунення наголосу в давніх індо-європейських мовах з кінцевого складу на передостанній.

Ну, а справжньому шпигуніві редакторові «поступової» газети «За океаном» Євменові Кощавому довелося переселитися до тієї країни «збудованого соціалізму», до якої вер-

татися він так намовляв добродія Тимоша Безорудька. Дуже йому не хотілося туди переселятися, аж із душі вернуло, але, сердега, мусів. Так доля таки покарала того, хто продавався всім, хто тільки хотів його купувати...

Але красуня Ріта К. не тільки не постраждала внаслідок викриття цієї шпигунської афери, а ще й заробила немало. Вона ж заклала позов на своїх працедавців, які вмонтували отой «перископ» потайки від неї, і ті мусіли заплатити їй півмільйона доларів. А щодо повійства, то вона виправдалася (за допомогою адвокатів, зрозуміла річ) тим, що вона, власне, була артистка нічних клубів, а кохатися їй у вільній країні можна з будь-ким, а тим більше з такими статечними людьми, як професор Матвій Хорошило. Незабаром після цього вона, як прославлена на всю Америку красуня, вийшла заміж за одного мільйонера, короля нафтових компаній, — ставши його четвертою чи п'ятою жінкою.

Подвійне убивство в парку, що припечатало долю добродія Тимоша Безорудька

Хмаросяги над хмаросягами. Камінь та асфальт, та смо-рід бензину. А поміж усім цим, на ньому, крізь нього, як сліпа безугавна стихія, авта, авта, автобуси. Вдень і вночі, вдень і вночі. І муравками-людьми кишить усе це велетенське нагромадження цивілізації ХХ сторіччя...

Але й у цьому нагромадженні неживого, десь у глибу його, либонь, живе, невидними хвильками тріпоче, живим живчиком б'ється туга за лоном природи, туга за тим, що з нього вийшло все живе на плянеті Землі. Отож і залишено в самому осерді цього кам'яного нагромадження — м. Нью-Йорку зелено-скелясто-озерну оазу — Центральний парк. Правильної форми оаза, чотирикутної, але вона заросла диким лісом, гущами, з випнутими крізь них колінами та кульшами родимих скель, з лукавими виблисками озер, а на тих озерах навіть дикі качки плавають.

Усе це первісно-цілинне лоно природи тільки подекуди прошивають, гадюками поміж скелями та купами дерев звиваються-вигинаються леза асфальту-шляхів, з отим вічним, безугавним рухом авт, що вночі світять вогняними, як у фантастичних страховищ, очима. Світять, але, очевидячки, нічого, крім потрібних їм шляхів, не бачать. Не бачать і не

чують (шумлять же, шумлять у безупинному летінні), як у гущаках цього парку, згідно з беззаконням диких нетрів, кояться жажливі вбивства, — згідно з беззаконням диких нетрів чи, може, нагромаджені навколо цієї оази найвищої цивілізації. У цьому ж парку навіть удень не всяке відважується заходити далеко в гущаки...

Та от весна — і люди-муравки таки повилазили із своїх кам'яних комірок, позліплюваних у вигляді модерних хмаросягів, та заповнили окраї цієї оази. Весна грала в небі сонцем, як золотим м'ячем, а в верховіттях дерев, уже забарвлених ранньою зеленню, запищало, зацвірінкало птаство. Птаство пищало вгорі, а внизу, на лавках купками, як комашки-козачкі, сиділи люди, старі й молоді (ці часто-густо обнявшись, хлопці з дівчатами). А на широкій, лоном вигнутій галявині хлопчачки з криком і галасом ганялись за м'ячем. Хлопчачки й веселий пес, радий, що його спущено з припону...

Бачивши цю собачу радість, ще один, значно менший цуцик руденької масті, не дуже доброї породи, рвався з ремінця, прив'язаного до його шиї. Рвався, аж на задні ноги спинався, навіть гавкав своїм дзвінким молодим голоском, а той гавкіт луною бився над водою поблизького озера. Та господар цього песика уперто не хотів розуміти його весняного настрою, не відпускав його, ба й смикав сердито за той ремінець, як песик дуже вже набридав йому своїм стрибанням.

Песика вів високий молодий чоловік, з блідавим обличчям, ніби не виспаний. І він був не сам: поряд з ним ішов літній уже добродій, присадкуватий, з сивиною на висках і густими навислими бровами, що надавали його обличчю похмурого вигляду. Обидва були пристойно одягнені (як і всі нью-йорчани, нічим не відрізнялись від інших): на молодому легке весняне пальто поп'ялястого кольору, і модний вузькокрисий бриль, на старшому таке саме пальто, тільки брунатного кольору, а бриль із трохи ширшими крисами.

Сяв весняний день, що в холодку ще дихав і прохолодою (тим і були ці люди повдягані в пальта), усе, як уже сказано, було повне радості й весняного прокиду, а вони, ці два добродії, помаленьку собі йшли, прогулюючись із песиком. Здавалося, що й вони хотіли подихати свіжим весняним повітрям, і песикові дозволили це робити, тобто дихати свіжим весняним повітрям.

Звичайно, ніхто з публіки не звертав на них ніякісінької

уваги, як це звичайно й буває в містах, у великих згромадженнях людських істот. От ідуть собі двоє, то й хай ідуть, то їхня справа. Он прилюдно, на траві полягавши, цілуються собі молодята, то теж їхня справа. Отак і ці двоє, — хай ідуть собі. Та й цуцик у них такий не цікавий, що на нього ніхто й не гляне...

Опинившись у глибу дерев, де понад стежкою лавок не було, а через те й людей було менше, двоє добродіїв із песиком раптом завернули із стежки в гушак, зашелестівши ногами в сухому торішньому листі. Тут песик хотів був підбігти до якогось із поближких стовбурів, щоб задерти ніжку для якоїсь там своєї потреби, але його власник сердито смикнув за ремінець. Цуцик скинув стривожено на свого володаря недомисленим поглядом: мовляв, що за знак? адже мені треба! Біг-дріботів своїми малими ніжками якийсь час, а потім знов безуспішно пробував. Але це він міг зробити тільки тоді, як двоє добродіїв спинились у такому місці, де їх ніхто із сторонніх не міг бачити. Звідси навіть високих хмаросягів і неба не було видно. Цуцик зробив своє діло, не прислухаючись до розмови своїх двоногих богів.

А саме тут похмурий, броватий чолов'яга роззирнувся обережно навколо і бовкнув:

— Можна тут...

Тоді молодший присів навпочіпки до цуцика, що, бачилось, дуже зрадів такій до нього увазі з боку двоногого бога — людини, взяв лашитись, лизав руки, що прив'язували другий кінець ремінця до стовбура молодого дерева, намагався піймати жарими, майже людськими оченятами погляд свого власника, щоб засвідчити так свою до нього любов і відданість, — цуцик, песик, цей найвірніший споконвічний друг людини. Навіть спробував був перекинутись на спинку, лягти на м'яке сухе листячко, сподіваючись, що теплорукий бог-людина його попестить, почухає животик, потріпає за вуха.

Та двоногий бог-людина ані глянув йому, цьому відданому песикові в вічі, а підвів погляд до свого літнього товариша (чи, може, вчителя), запитавши тим поглядом, що далі робити. Той ще раз роззирнувся довкола, а тоді кивнув головою, мовляв: можна! роби!

Молодший вийняв з кишені щось таке, як ручка-самописка з кульковим пером, відхилився від прив'язаного песика на віддаль своєї руки і на такій віддалі пшикнув чимсь

прямо в роззявлений, з червоним язичком ротик песика. Песик ані кавкнув, тільки дригнув ніжками — і витягся мертвий. Двоногий бог-убивник підскочив на ноги, заблимавши стривожено очима, кидаючи поглядом то на цуцика, то на свого — тепер це стало ясно — учителя в цьому вбивстві.

Учитель сказав учневі, щоб той зняв із пса ремінець, і той так учинив, сховавши нервовим рухом того ремінця в кишеню пальта, що чомусь у неї не вкладався.

Після цього вони пішли доволі швидко геть. Тільки молодий спотикався, зачіпаючись довгими ногами за коріння дерев. Видно, було, що для нього таке подіяння «ручки» було за новину. А потім вони обидва і на асфальтову стежку вийшли, а далі й між людьми замішалися — згубились.

Може, ще дехто поцікавиться, чому це сталося вдень, а не вночі, — убивають же здебільшого вночі. Адже навіть кати в «найдемократичнішій країні світу», чекісти, гепеуїсти, енкаведисти та кагебісти,*) яким не доводиться боятись будьяких свідків, розстрілювали й розстрілюють свої жертви тільки вночі, та ще й часом під гуркіт моторів тих «чорних воронів», що на них возять своїх в'язнів.

В «найдемократичнішій країні» вбивають уночі — це так, а от у Центральному паркові в Нью-Йорку безпечніше вбивати вдень, бо вночі можна й на поліцію нахопитися, яка часом так хитрує, що передягається в жінок для облудної принади...

Але який усе таки сенс у цьому собаковбивстві? Почекайте, читачу, це буде ясно з дальшого.

Тікаючи від самотности, д-ій Тиміш Безорудько найчастіше йшов туди, де можна було бачити людей у їхньому більш-менш спокійному стані, а не на бігу, не в автах, автобусах, поїздах підземки тощо. Найближче для Тимоша Безорудька було таке місце в Томпкінському сквері на Подолі, де він міг не тільки спокійних людей побачити, а й рідну українську мову почути. Але тепер йому доводилось найбільше тікати від тих, що говорили його рідною мовою, бо саме вони витріщали на нього очі: оце, мовляв, той невіра, що його, через його безвірництво та «дарвінізм» навіть жінка

---

*) Російські абрєвіатури, назви потайної поліції СРСР, яка часто міняє свої зненавиджувані в народі назви, ніби тікає від власної кривавої тіні.

покинула. Отож він і тікав туди, де його не знали, де він не почував себе зацькованим звірем, — до далекого Центрального парку. А тепер же, весною, там ще й повітря було чистіше, ніж на Подолі, і пташки щебетали веселіше... І вибрав він у цьому паркові те місце, де, з одного боку, на П'ятій авеню, було царство мистецтва — Метрополітальний музей, а з другого — величній храм науки й наукового пізнання світу, Музей натуральної історії, що самим фактом свого існування аж кричав про те, що ніякого Бога ніколи не було і тепер немає. Наявність цих двох вогнищ творчости й людського знання збільшували певність Тимоша Безорудька щодо слухності його світогляду, того, за що він страждав.

Найчастіше він любив сидіти на скелі навпроти Музею натуральної історії, сидів у позі Роденового мислителя.

Скеля зводилась над озером, там плавали дикі качки, верткими крильцями перелітали над чистим плесом водяні кулички. Асфальтовий шерех авт, що десь там за деревами, на недалекій вулиці пробігали, не порушував тиші, що панувала тут. Інколи він і допізна засиджувався тут. Бо куди йому поспішати? Вдома ж його вже не чекала вірна дружина. Ніхто не чекав. На всьому світі нікого вже в нього не було близького й рідного. Залишилась іще тільки, мовляв поет, «незрадна подруга — сувора творчість». Отож вона найчастіше й затримувала його тут допізна: тут він обдумував свої твори, а часом і накидав дещо в нотатникові.

Звичайно, сюди він приходив тоді, як мав вільний від заробіткової праці час. Це було не обов'язково в суботу чи неділю, бо його посудомийництво давало йому вільні дні здебільшого в будень. І він нічого не мав проти цього, бо в будень у парку було спокійніше, аніж у святкові дні. А він же, як уже сказано, шукав спокою й тиші. Про небезпеки в цьому парку він якось не думав. Та й кому його існування потрібне було? Самітний емігрант, якому ледве вистачало на життя його вбогого заробітку, не міг бути принадою для грабіжників, вони нападали на тих, у кого могли бути гроші. Або на жінок, жадібні звірячого кохання. Ні, грабіжники йому не загрожували. Правда, якось йому показалося було, що за ним стежив якийсь чолові'яга. Властиво, може, й не стежив, а він тільки сам звернув на нього увагу, подумавши, що то був трохи чи не той «тип», що прислухався в кафетерії до його розмови з редактором Євменом Кошавим, як

той спокушав його образом рідної України, — високий, ще молодий. Та він, Тиміш би то Безорудько, скоро забув про цей випадок, як викинув був з голови ще раніше й якусь погрозу з боку редактора Кощавого, щоб, мовляв, не жалкував пізніше, коли відмовився від «патріотичної» співпраці з ним. Та й без цього сам Тиміш Безорудько, здавалося, повинен би був бути обережнішим: адже він будь-що-будь знав уже «секрет», як одна великодержавна усередині другої, але вільної великодержави вербує шпигунів.

Був будній день, середа чи що. Тиміш Безорудько засидівся на своїм камені майже до вечора. Сонце вже десь сховалося за хмаросягами, а хмаросяги кидали довгі тіні аж на парк, на ту скельку, де сидів наш самітник. Від тієї скелі тіль падала на воду поблизького озера. Людей уже зовсім поблизу не було. Тільки десь далі, за озером невгомні хлопчачки догравали в свого м'яча. Ще далі, за парком клекотом клекотало місто-велетень.

Тиміш Безорудько думав про свій черговий твір, повість із життя української еміграції. Це мав бути твір, що в ньому, з одного боку, була б показана клерикальна зашкарублість української еміграції, православної й католицької, як також і всяких інших релігійних різновидів, а з другого — жорстокість тих, що панували над його народом на Україні. А головним героєм мав бути такий емігрант, як він, емігрант — продовжувач українських вільнодумних традицій — традицій Тараса Шевченка, Івана Франка, Михайла Драгоманова, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Володимира Винниченка...

Страждання цього героя уявлялося йому у вигляді його замкнутости в трикутникові, який утворювали три небезпеки. Одна небезпека — загроза з боку українського клерикального середовища, що фактично вилучило його з-поміж себе, друга — з боку його власної наснаженої церковним фанатизмом дружини, що, як і Ірина, кінець-кінцем, покине його, третя — з боку московського імперіялізму, що вигнав його на чужину, ба й на чужині чигає на нього як на потенційного ворога. І цьому героєві нічим у такому трикутникові о р у д у в а т и, щоб здій-

снювати своє розуміння життя, бо не було такої громадської організації чи партії, до якої він міг би належати і на неї спиратися, — він справжній б е з о р у д ь к о на чужині...

Дунав Тиміш Безорудько про своє життя з Іриною. Вони насправді були чужі одне одному, дарма що належали до однієї нації та навіть кохали одне одного. Їхнє кількарічне подружнє життя — то була ніби мандрівка в майбутнє, коли вони йшли так неупевнено, немов передчуваючи, що разом недалеко зайдуть.

Подихнуло вечірньою прохолодою. Замислений письменник аж здригнувся від цього: все ж таки це ще було не літо. І в цю мить за його спиною почувся якийсь шерех. Не встиг д-ій Тиміш Безорудько й голови на той шерех повернути, як перед ним мов із землі виріс якийсь чоловік. Тиміш Безорудько підвів до нього голову, а як той щось сказав, він якимсь інстинктом самозбереження впізнав недавно бачене витягнуте увагою обличчя того шпигуна, що підслухував у кафетерії його, Безорудькову, розмову з редактором «поступової» газети «За океаном» Євменом Кощавим. А як він, Безорудько ж таки, розтулив був тільки рота, щоб гнівно крикнути на паскуду, той шпигун приснув з якогось малого пістоля чи що в ті його розтулені вуста якоюсь рідиною...

«Роденів мислитель» похитнувся на своєму камені — і впав, мертвий, нівзнак, неприродно скрутившись тілом та потім ізсунувшись з того каменя: голова впала нижче, а ноги залишилися вище, зачепилися за якийсь там кущ, що стирчав з-під каменя.

А вбивник пішов швиденько, не оглядаючись, туди, звідки він, очевидячки, щойно прийшов був, — у напрямі до недалекої вулиці, де на нього чекало авто одного чужоземного посольства при Організації Об'єднаних Держав.

Отже, як бачимо, зв'язок між убивством у нью-йоркському Центральному парку цуцика та людини був безпечний: убивство цуцика було попередньою вправою для пізнішого знищення небезпечного для «найвільнішої країни в світі» вільнодумного письменника. Історичний парадокс? Автор цієї повісті не береться на це питання відповісти, — хай подумают самі читачі її в майбутній вільній Україні.

... Про це вбивство в Центральному парку поінформували читачів тільки бульварні «Дейлі мірор» та «Дейлі ньос», — газета, видавана для «інтелігентніших» читачів, «Те Нью-

Йорк Таймс», ані натякнула на нього: занадто дрібна була для неї ця подія. У перших же двох газетах наступного дня зачорніли на перших сторінках «шапки»-заголовки, а під ними велика фотографія з місця вбивства, на якій виразно видно було вбитого, переломленого в неприродній позі, з головою вниз, з мертвим обличчям без окулярів (окуляри лежали трохи нижче на землі).

Цю фотографію показав пастор свідків Єгови Василь Кудлай католицькому книгареві Теофілеві (Боголюбові) Передерієві, купивши газету «Дейлі мірор» у старій Рухлі на розі Першої авеню й Восьмої вулиці. Він їхав з роботи і по дорозі від підземки на Асторовім майдані додому заглянув у Рухлине газетне опір'ення. Можна сказати знічев'я заглянув, бо рідко щось у Рухлі купував. Та Рухля, що знала обох, небіжчика Безорудька й Василя Кудлая, аж скрикнула:

— Погляньте лишень на оце! Це ж наш чоловік! Ой вей!

І Василь Кудлай не міг не купити цієї газети. А потім не міг не заскочити з такою сенсацією до свого «приятеля» Теофіля (Боголюба) Передерія.

— Ось дивіться, як закінчив наш безбожник! — гукнув він, ускочивши до книгарні. — Це його Господь Бог покарав...

Він обачно не вживав у розмові з Передерієм імення свого бога Єгови, зважаючи на іншого Бога в цього католика.

— І знаєте, що мені оця поза вбитого нагадує? — сказав Кудлай далі. — У такій позі звичайно малюють Сатану як ілюструють Мілтонів твір «Утрачений рай»... Сатана отак летить сторч головою в пекло, як його скидають небесні Сили від престолу Всевишнього.

Книгар Передерій хоч і торгував книжками, але про ніякого англійського — чи чий він там був — письменника Мілтона та його твір «Утрачений рай» ніколи раніше не чув (бо цього твору не було в українському перекладі), тож тільки муркнув невиразно на ці Кудлаєві слова. Ну, а Кудлай же був колись на Кубанщині доцентом всесвітньої літератури, то й був з цим твором обізнаний.

Під фотографією був підпис, з іменням і прізвиськом убитого, але що це за людина була, поліція не змогла в'яснити, бо в кишені убитого була тільки картка суспільної опіки, а на цих картках, як відомо, крім прізвища та забезпеченого числа, ніяких інших відомостей немає.

Двоє українців — Василь Кудлай та Теофіль (Боголюб) Передерій знали все про небіжчика, але не були зацікавлені

в розкритті його особи, хоч і з різних, либонь, міркувань: Василь Кудлай не хотів, щоб поліція довідалася, що й серед українців є атеїсти, а Теофіль (Боголюб) Передерій трохи чи не побоювався, щоб на нього не впала підозра в убивстві, бо то ж він за життя цькував цю людину, і про це в газетах писано.

А що газета «Вільне слово» перекладала новини тільки з «панської» газети «Те Нью-Йорк Таймс», то в ній про це вбивство українця не було нічого, і через те навіть його колишня, формально не розведена (бо вони ж були поєднані католицьким шлюбом) жінка Ірина Безорудько про таку страшну загибель д-ія Тимоша Безорудька не довідалася.

Для поліції це вбивство було одним із багатьох, щоденних чи щонічних убивств, і вона його поховала десь там, де ховала різних безрідних та безгрішних (тобто тих, що не мали грошей, а не гріхів) мерців.

Кінець повісті

КНИЖКИ ВАСИЛЯ ЧАПЛЕНКА

Красне письменство

- МАЛОУЧОК, збірка оповідань (1927 р.)
ПИВОРИЗ, історично-побутова повість (1943 р.)
НА УЗГІР'Ї КОПЕТ-ДАГУ, повість (1944 р.)
ЗНАЙДЕНИЙ СКАРБ, історично-побутова комедія (1944 р.)
МУЗА, збірка оповідань (1946 р.)
ЛЮБОВ, збірка оповідань (1946 р.)
УВЕСЬДЕНЕЧКИ, оповідання про дітей (1948 р.)
ЧОРНОМОРЦІ, історичний роман (перша частина — 1948 р.)
ІСЬКО ГАВА, віршована сатира (1949 р.)
У НЕТРЯХ КОПЕТ-ДАГУ, повість (1951 р.)
ЛЮДИ В ТЕНЕТАХ, сатирична повість (1951 р.)
ЧИЙ ЗЛОЧИН? — драма (1952 р.)
ПІВТОРА ЛЮДСЬКОГО, повість (1952 р.)
ЧОРНОМОРЦІ, історичний роман (цілість — 1957 р.)
ЗОЯК, збірка оповідань (1957 р.)
УКРАЇНЦІ, повість (1960 р.)
ЗАГИБІЛЬ ПЕРЕМІТЬКА, повість (1961 р.)
ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ, збірка п'єс (1961 р.)
ПИВОРИЗ, історично-побутова повість (нова редакція — 1965 р.)
СПРАГА БЕЗСМЕРТЯ, збірка оповідань (1969 р.)
МОЇ ВІРШІ, збірка (1974 р.)
ІГО ТАЄМНИЦЯ, повість (1975 р.)
СУМНА ДОЛЯ ДОБРІДІЯ БЕЗОРУДЬКА, повість (1975 р.)

Наукові праці

- СОНЕТ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ, історично-теоретична розвідка (1929 р.)
УКРАЇНІЗМИ В МОВІ М. ГОГОЛЯ (1948 р.)
МОВА «СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІ» (1950 р.)
УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА, Ї ВИНИКНЕННЯ Й РОЗВИТОК, т. I (1955 р.)
ДЕЩО ПРО МОВУ, збірка теоретичних статей (1959 р.)
ПРОПАЩІ СИЛИ, історично-літературний дослід (1960 р.)
УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА, Ї ВИНИКНЕННЯ Й РОЗВИТОК, т. II, вип. I (1962 р.)
АДИГЕЙСЬКІ МОВИ — КЛЮЧ ДО ТАЄМНИЦЬ НАШОГО СУБСТРАТУ (1966 р.)
НОВІ ЗНАДОБИ ДО ЕТНОГЕНЕЗИ СЛОВ'ЯН ТА ІНШИХ НАРОДІВ, етимологічні дослідження (1967 р.)
ІСТОРІЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ (1970 р.)
ПІДСТАВИ АДИГЕЙСЬКОЇ ТЕОРІЇ (1971 - 1972)
ПОХОДЖЕННЯ НАЗОВ «РУСЬ», «РОСЬ»... (1973 р.)
ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРИЗВИЩ НА — «-УК»... «-ЧУК» (1973 р.)
МОВНА ПОЛІТИКА БІЛЬШОВИКІВ НА УКРАЇНІ В 1950 - 1960-их РОКАХ, дослідження й публіцистика (1974 р.)

RESN
~~1200~~
1395

1102S